

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ:
ВІД ГІБРИДНИХ ФОРМ
ДО ГЕНОЦИДНИХ ПРАКТИК»

9 грудня 2024 р.

Переяслав

УДК 355.48(470+571):477)«2014/2024»

В53

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(протокол № 4 від 19 грудня 2024 року)*

Війна Росії проти України: від гібридних форм до геноцидних практик: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (9 грудня 2024 року) / за заг. ред. В.В. Коцура. Укладач Л.М. Переяслав, 2024. 340 с.

Уміщено матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції **«Війна Росії проти України: від гібридних форм до геноцидних практик»**, які висвітлюють широке коло проблем, пов'язаних із різними формами й методами ведення Російською Федерацією геноцидної війни проти України.

Розраховано на фахівців у сфері історії, політології, військової справи, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів та слухачів вищих навчальних закладів, які здобувають освіту у сфері гуманітарних та соціальних галузей знань.

Коцур Л., Левченко М. *«Війна росії проти України: від гібридних форм до геноцидних практик»: нотатки Міжнародної наукової конференції у рамках одноіменного проєкту.* Факультет Гуманітарної освіти і соціальних технологій. Переяслав, 10 грудня 2024.

<https://fhost.uhsp.edu.ua/2024/12/10/vijna-rosiyyi-proty-ukrayiny-vid-gibrydnyh-form-do-genotsydney-praktyk-notatky-mizhnarodnoyi-naukovoyi-konferentsiyi-u-ramkah-odnoimenного-proyektu/>

ПЕРЕДМОВА

Гібридна війна, яку Російська Федерація (далі РФ) веде проти України від самого початку її незалежності поступово перетворилася на широкомасштабне воєнне вторгнення з ознаками геноциду.

Наявний набір гібридних та геноцидних інструментів, які РФ використовує у широкомасштабній війні проти України спонукає науковців поглянути на цю проблему під різними кутами зору, задля пошуку нових шляхів відсічі російській агресії. Саме тому до участі у конференції були залучені не тільки теоретики, які займаються вивченням цієї проблематики на аналітичному рівні, а й практики, які протистоять гібридним загрозам у тилу та на полі бою.

Узагальнюючи свій науковий та практичний досвід учасники конференції розкрили окремі епізоди інформаційних, економічних, воєнних, культурних, гуманітарних, політико-дипломатичних та церковно-релігійних чинників ведення гібридної війни РФ проти України.

На додаток, результати доповідей засвідчили, що війна РФ проти України водночас є екзистенційною, цивілізаційною та геноцидною. У ній поєднується протистояння: автократії проти демократії, несвобода проти свободи (волонтаризм), людиноненавистництво проти людиноцентризму, смерть проти життя. Останню тезу про сенс російсько-української війни досить влучно схарактеризував український філософ та есеїст Володимир Єрмоленко: *«росія – це ненависть до життя як такого. Це некрофілія і біофобія, перетворені на «державну ідеологію». Це смерть, яка шукає свого «життєвого простору» і хоче витіснити з нього саме життя. Бо смерть теж дуже хоче «жити» і для цього їй треба витіснити зі світу саме життя – вітальні сили любові і*

творчості. З дитячих лікарень, які борються за життя найбільш вразливих. З пологових будинків, у яких це життя народжується, пробиває собі дорогу.

Тому росія воює проти дітей. Вона їх убиває, вона їх депортує, вона їх зомбує і перетворює на солдатів армії смерті.

Смерть заразна, світ смерті заразний, і саме цей вірус смерті росія і прагне поширити світом. Вона ширить епідемію смерті, де смерть є не наслідком вірусу, де вона є самим вірусом, що передається від індивіда до індивіда, від суспільства до суспільства.

Біофілія проти біофобії, ось про що ця війна!»!

Переконаний, що своєчасне розуміння справжніх намірів ворога, дозволить запобігти новим проявам російської гібридної агресії у багатьох сферах життя українського суспільства та віднайти нові сили для подальшої переможної боротьби!

***Ректор Університету
Григорія Сковороди в Переяславі
Віталій Коцур***

СЕКЦІЯ 1 | ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР ГБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Валерій Новородовський, кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник відділу етнополітології, Голова Ради молодих учених Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

OSINT І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Невід’ємним аспектом війни є її інформаційний супровід. Сучасні технології посилюють ефект від інформаційно-психологічних кампаній, а також стають знаряддям розвідки. Особливо ефективним є розвідка з відкритих джерел відома як OSINT (Open intelligence source), внесок якої є неоціненим для національної безпеки України. Дослідження з відкритих джерел дає змогу не лише зібрати персональну інформацію щодо воєнних злочинців, але й також практично допомагає визначити ймовірні координати зберігання ворожої техніки, особового складу, боєприпасів, з’ясувати зв’язки російської політичної чи бізнес-еліти з міжнародними організаціями, передбачити ймовірні сценарії розвитку воєнних дій тощо. Тобто OSINT виконує широкий спектр розвідувальної роботи, яка є важлива для національної безпеки та оборони України.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій все більше актуалізує розвідку з відкритих джерел, адже будь-яка активність у мережі лишає свій цифровий слід. Це зумовлює переосмислення концепції інформаційної безпеки у багатьох країнах світу. Водночас такий розвиток подій зумовив удосконалення роботи розвідувальних служб.

Чітке визначення поняття OSINT можемо знайти на сайті організації DSS BI consult+. Отже, OSINT – «концепція, методологія і технологія добування з відкритих джерел військової, політичної, економічної та іншої безпекової інформації і використання її для підтримки прийняття рішень у сфері національної оборони і безпеки» [3]. Н. Жмур і М. Землякіна переконана, що OSINT є ефективним засобом попередження і запобігання загроз у світі, зокрема і терористичної. Аналізуючи досвід НАТО, вона зазначає, що значна частина розвідданих міститься у відкритому доступі, які лише потребують аналізу [4]. ЦРУ ще у 2010 р. заявляли, що необов'язково цінна інформація може бути таємною [2, с. 56]. За різними підрахунками американська розвідка добуває від 35% до 90% інформації з відкритих джерел [5]. Збір інформації аналітиками OSINT відбувається без порушення законодавство, суто з відкритих даних (соціальні мережі, вебсайти, форуми, блоги, мас медіа, публічні документи й опубліковані персональні дані, супутникові знімки, карти, опубліковані фото тощо). Розвідка з відкритих джерел використовується не лише у військових цілях. Сучасна політична, дипломатична, економічна діяльність базується на роботі з масивом відкритих даних, що дозволяє ефективно працювати з партнерами й протидіяти конкурентам.

Колишній генерал розвідувального управління США С. Вілсон зазначав, що 90% даних розвідки надходять з відкритих джерел, а 10% – через роботу агентури [7]. Розвиток мережевого суспільства зумовлює зростання неконтрольованого потоку інформації. Її збір, обробка, ретельний аналіз дозволяє встановити певні закономірності, прогнозувати ймовірні виклики та загрози. До того ж OSINT не потребує використання значних економічних ресурсів, швидкість отримання розвідданих, різноманітність джерел пошуку інформації, відкритий

доступ, прозорість. Нині OSINT стає важливим інструментом протидії гібридним загрозам, адже надає можливість діяти на випередження. Прикладом є відкриті дані щодо скупчення російських військ на кордоні з Україною перед початком повномасштабного вторгнення. Фактично низка західних воєнних експертів, маючи дані агентури, а також доступну інформацію з відкритих джерел, зазначали про підготовку до наступу РФ на територію України. Інший приклад діяльність Bellingcat – незалежного міжнародного колективу дослідників, слідчих і громадських журналістів, які використовують у своїй діяльності відкриті джерела. Організація стала відомою після розслідування збиття боїнга рейсу МН-17 російськими військами під Торецьком, збору інформації про діяльність Ісламської держави у Сирії [8]. Досить актуальними є їхні дослідження воєнних злочинів РФ проти України, зокрема: «Іррегулярні війська на боці армії Росії на Харківщині» (Майкл Шелдон), «Дистанційні вбивці: хто націлює російські крилаті ракети на Україну» (Крісто Грозев), «Анатомія обстрілу: як російська реактивна артилерія завдала удару по Миколаєву» (Майкл Шелдон), «Російські судна-привиди та еволюція контрабанди зерна» (команда Bellingcat) та ін. [1].

У контексті російсько-української війни OSINT став інструментом безпеки, зокрема інформаційного поля і кіберпростору. Так, серед основних функцій розвідки з відкритих джерел слід визначити такі:

- 1) аналіз і виявлення загроз у тому числі гібридного характеру;
- 2) ситуаційна обізнаність;
- 3) протидія дезінформації, фактчекінг;
- 4) підтримка прийняття рішень, шляхом подання аналітичних матеріалів, оцінки ризиків і формування стратегій.

У Стратегії національної безпеки України (2020 року) зазначено, що РФ використовує інформаційно-психологічні засоби для відновлення свого впливу. Документом передбачено формування Стратегії інформаційної безпеки, однак ніде не розглянуто місце і роль OSINT у забезпеченні національної безпеки України [6], оскільки розвідка з відкритих джерел є відносно новим явищем в Україні. До початку російсько-української війни у 2014 році окремі OSINT-інструменти використовували журналісти під час власних досліджень, а з 2014 року на громадських засадах формувалися інформаційні спільноти, завданням яких був збір інформації з російських інформаційних ресурсів, аналіз і спростування їхніх наративів. Яскравим прикладом OSINT-дослідження є розслідування збиття боїнга рейсу МН-17. InformNapalm стала однією з перших організацій, яка застосувала інструменти OSINT. Ще одним прикладом стала робота центру «Миротворець», який збирає дані про російських злочинців, державних зрадників. Результатом їхньої діяльності стало створення відповідної бази даних, сформованих на основі інформації з відкритих джерел [8].

На початковому етапі розвідка з відкритих джерел не мала значної ефективності, через відсутність системного підходу до інформаційного поля російсько-української війни. У 2015–2016 роках було реалізовано всеукраїнський проєкт OSINT Academy, яка мала на меті надати нові знання про інструменти розвідки з відкритих джерел. У результаті було проведено 25 тренінгів у 19 містах [3]. В умовах повномасштабної російсько-української війни навчання основ OSINT-аналітики стало пріоритетним напрямком державної політики. Нині існує низка безкоштовних і платних курсів, завдання яких сформувати вміння і навички у сфері інформаційної та кібербезпеки, навчити критичного осмислення інформації з відкритих джерел. Станом на сьогодні функціонують організації, завдання які

займаються OSINT-аналітикою, зокрема Molfar, OsintFlow, OSINT Бджоли, InformNapalm, HackYourMom та інші. В умовах повномасштабної війни вони аналізують вагомий масив відкритої інформації з метою документування воєнних злочинів росії, вивчення нової ворожих технологій, тактики їхнього застосування, дослідження настроїв населення РФ, аналіз статистики, спростування ворожої дезінформації тощо. «Осінтери» використовують аналіз соціальних мереж (опублікованих світлин, інформацію з особистих сторінок), використовують картографічні сервіси. Будь-яка робота у соціальних мережах лишає цифровий слід, який легко можна відстежити. А це дозволяє швидко отримати важливі розвіддані. Особливо активно інструментами OSINT почали користуватися після затримання чоловіка, який у TikTok виклав відео техніки ЗСУ біля ТЦ Retroville [8]. Фото чи відео можуть надати чітку інформацію про місцевість і точні координати, навіть вимкнені функції прив'язки геоданих. Існує два методи визначення координат за фото чи відео: 1) вручну, коли дослідник порівнює орієнтири на фото з орієнтирами на карті; 2) за допомогою спеціальних програм чи штучному інтелекту, що суттєво прискорює дослідження з відкритих джерел. Зазначимо, що саме російсько-українська війна стала каталізатором практичної апробації низки новітніх OSINT-інструментів. Безумовно, практика їхнього застосування матиме свою перспективу і розвиток, а спровокує зміни й підходи до національної безпеки.

Таким чином, OSINT став одним із важливих засобів введення розвідки у сучасних війнах, адже більшість інформації лишається у відкритому доступі. У контексті сучасних геополітичних викликів важливо зосередити увагу на розробленні заходів інформаційної, особистої та національної безпеки України. У стратегічних документах (Стратегія національної безпеки, Стратегія інформаційної

безпеки) важливо відзначити підготовку і роботу OSINT-аналітиків, сформувавши Центр дослідження відкритих джерел, систематизувати наявну базу даних щодо російських воєнних злочинів тощо. Зважаючи на майбутні виклики, зумовлені формуванням мережевого суспільства з одного боку, а з іншого – російською агресією, важливо подбати про розроблення комплексу заходів із захисту персональних даних громадян України, стратегічно важливої інформації, безпеки кіберпростору, протидії ворожій пропаганді й розвідці.

Список джерел та літератури

1. Bellingcat. Сайт. URL: <https://uk.bellingcat.com/>
2. Bordes Perez A. What is really “Open Source Intelligence”? A conceptual analysis of the different notions of OSINT. *RISR*. 2024. No 1 (31). P. 52–74.
3. OSINT (Розвідка відкритих джерел) в екосистемі зв’язаних термінів. URL: <https://dss-bi.blogspot.com/2019/01/osint.html>
4. Жмур Н., Землякіна М. Історія становлення та сучасний стан технології пошуку інформації OSINT. *Юридичний вісник*. 2022. 3 (64). С. 95–101.
5. Кожушко О. Розвідка відкритих джерел інформації (OSINT) у розвідувальній практиці США. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/view/3264>
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
7. Старосек А. OSINT в Україні: хто і як допомагає фронту під час війни? Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/23/7386112/>
8. Цифрова розвідка на основі відкритих джерел (Частина I). *PSDinfo*. 24.12.2022. URL: <http://surl.li/nehayu>

Оксана Плузник, доктор філософії, доцент кафедри соціальних комунікацій, документознавства та інформаційної діяльності Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Владислав Дуда, викладач кафедри соціальних комунікацій, документознавства та інформаційної діяльності Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В умовах сучасних викликів та загроз, інформаційна безпека стала невід'ємною складовою національної безпеки і оборони України. Інформаційний простір, який охоплює численні цифрові технології, засоби масової інформації, соціальні мережі та інші комунікаційні канали, став ареною для боротьби за вплив, контроль та маніпуляції. Україна, яка переживає агресію з боку росії, виявила важливість забезпечення надійного захисту не лише території та економіки, а й інформаційного простору.

Для України, в умовах війни з країною-агресором, надзвичайно важливо забезпечити належний рівень інформаційної безпеки. Для ефективного досягнення стратегічних цілей і виконання основних завдань державної політики в цій сфері необхідно переглянути та внести зміни, враховуючи сучасні умови і виклики, які стоять перед українським суспільством. Водночас варто підкреслити, що діяльність органів державної влади в галузі інформаційної безпеки має бути комплексною, злагодженою та орієнтованою на досягнення спільного результату [1].

Проблема, пов'язана з інформаційною безпекою як складовою національної стратегії оборони України, полягає в необхідності розробки ефективних методів та механізмів

захисту інформаційного простору від сучасних загроз, таких як кібератаки, інформаційні війни та маніпуляції через медіа і соціальні мережі. Зокрема, проблема полягає в пошуку оптимальних шляхів інтеграції інформаційної безпеки в загальну стратегію національної оборони, створення національної системи кіберзахисту та розробки методів боротьби з дезінформацією в умовах сучасної гібридної війни.

Метою дослідження є аналіз ролі інформаційної безпеки у національній стратегії оборони України, визначення основних загроз, які виникають у результаті зовнішніх і внутрішніх інформаційних атак, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення політики інформаційної безпеки. Важливим завданням є також вивчення ефективності поточних заходів щодо захисту інформаційного простору, надання оцінки сучасних моделей взаємодії між державними органами та громадянами в умовах інформаційної війни.

Новизна даного дослідження полягає в комплексному підході до розгляду інформаційної безпеки як частини національної стратегії оборони України в умовах гібридної війни. Вперше здійснюється системний аналіз існуючих загроз для інформаційного простору країни та ефективності вже реалізованих заходів з кіберзахисту і боротьби з пропагандою та дезінформацією.

Інформаційна війна є складовою частиною збройних конфліктів, де контроль над інформаційними потоками та маніпуляція громадською думкою можуть мати вирішальне значення. Поширення дезінформації, фейкових новин та кібератак є одним із основних інструментів, якими супротивники намагаються вплинути на настрої населення, розхитати стабільність держави, а також посіяти паніку серед військових і цивільних.

Протягом останніх років Україна стала об'єктом численних кібератак, спрямованих на дестабілізацію державних структур, енергетичної інфраструктури та органів влади. У такій ситуації важливим завданням стало створення національної системи інформаційної безпеки, здатної ефективно протистояти цим загрозам.

Тома М. та Базарний С. [4, 715-718] зазначають, що інформаційна безпека є важливою складовою національної безпеки і розглядається як пріоритетна функція держави. Проблема забезпечення інформаційної безпеки України обумовлена антиукраїнськими впливами, які поширюють ідеї сепаратизму, насильства, національної ворожнечі та загрожують національній ідентичності, міжнаціональній згоді, конституційному ладу та територіальній цілісності. Актуальність цієї проблеми зростає в умовах війни, коли Російська Федерація проводить інформаційну експансію, активно поширюючи спотворену інформацію та застосовуючи технології інформаційно-психологічних операцій для домінування в українському і глобальному інформаційному просторі.

Визначаючи інформаційну безпеку як складову національної стратегії оборони, Україна зіткнулася з низкою серйозних загроз. Однією з основних є гібридна війна, де поєднуються традиційні військові методи з інформаційними атаками. Особливу загрозу представляють кібератаки на критичну інфраструктуру, які можуть призвести до великих матеріальних втрат та зниження рівня довіри до органів державної влади.

Іншою загрозою є пропаганда та маніпуляція інформацією, що може відбуватися як на міжнародній арені, так і всередині країни. Пропагандистські наративи, спрямовані на дискредитацію української влади, армії та держави в цілому, здатні підірвати моральний дух

населення і військових, а також впливати на політичні процеси всередині країни.

З огляду на ці загрози, Україна визнала інформаційну безпеку ключовим елементом своєї національної стратегії оборони. Це включає як створення надійної системи захисту інформаційних мереж та інфраструктури, так і активну боротьбу з інформаційними атаками.

Для цього Україна активно розвиває сектор кібербезпеки, запроваджує новітні технології захисту інформації, вдосконалює систему реагування на кіберзагрози, а також проводить навчання для військових і спеціалістів з інформаційної безпеки. Важливим аспектом є співпраця з міжнародними партнерами, які надають технічну і консультативну підтримку у боротьбі з кіберзагрозами.

Крім того, в рамках стратегії оборони важливо також працювати над підвищенням інформаційної грамотності населення, формуючи вміння відрізняти правдиву інформацію від фейкової. В умовах інформаційної війни громадяни повинні бути обізнані в питаннях кібербезпеки, вміти виявляти дезінформацію та протистояти пропаганді.

На думку Найчук А. [2, 58-63], завдання для забезпечення інформаційної безпеки України полягають у постійному моніторингу та аналізі інформаційного простору, як внутрішнього, так і зовнішнього. Важливим є визначення єдиного загальнодержавного стратегічного наративу та узгодження його трактування серед різних державних інституцій. Необхідно створити механізми контролю за дотриманням цього наративу в інформаційній діяльності органів влади та забезпечити скоординовану роботу усіх державних інституцій в інформаційному просторі. Важливим завданням є впровадження принципів стратегічних комунікацій у діяльність усіх інституцій, що займаються інформаційною діяльністю, а також виявлення,

оцінка і прогнозування загроз національним інтересам в інформаційній сфері. Не менш важливим є протидія зовнішнім інформаційним впливам, зокрема на військово-політичне керівництво та Сектор безпеки і оборони, а також захист критичної інформаційної інфраструктури України від кібератак. Крім того, важливо підвищувати медіаграмотність населення для ефективного реагування на інформаційні загрози.

Схожої думки також Проць І. та Івасик І. [3, с. 184], які зазначають, що для ефективного захисту інформації та зменшення ризиків зовнішніх загроз необхідно регулярно проводити аудити безпеки та оцінювати стан інформаційних систем, щоб виявити вразливі місця. Важливим є удосконалення нормативно-правової бази в сфері захисту інформації, а також підвищення інформаційної грамотності та свідомості населення щодо інформаційної безпеки. Необхідно посилити юридичну відповідальність за інформаційні правопорушення, активно брати участь у міжнародних ініціативах та обміні досвідом для ефективної боротьби з кіберзагрозами. Крім того, важливо забезпечити навчання та підвищення кваліфікації персоналу в галузі кібербезпеки, враховуючи сучасні технологічні досягнення.

На шляху до зміцнення інформаційної безпеки важливо зберігати баланс між безпекою та свободою інформації. З одного боку, необхідно забезпечити надійний захист від зовнішніх загроз, а з іншого – не порушити основні права громадян на доступ до інформації та свободу слова. Це складне завдання потребує чіткої державної політики, спрямованої на формування ефективної системи захисту без шкоди для демократичних цінностей.

З огляду на сучасні реалії та потенційні загрози в майбутньому, Україна повинна активно удосконалювати систему інформаційної безпеки, інтегруючи новітні

технології та практики боротьби з кіберзагрозами. Інформаційна безпека має стати частиною стратегічної стійкості країни, забезпечуючи захист від не лише військових, а й інформаційних атак.

Отже, інформаційна безпека є критично важливою складовою національної стратегії оборони України, особливо в умовах гібридної війни, де боротьба за інформаційний простір може мати вирішальне значення для збереження суверенітету та територіальної цілісності країни. У цих умовах Україна потребує інтеграції сучасних технологій і методів кібербезпеки в систему національної оборони, щоб ефективно протистояти кібератакам, захищати важливі інформаційні ресурси та знешкоджувати інформаційні загрози, які можуть впливати на політичну стабільність та суспільну безпеку. Пропаганда та дезінформація, які є потужними інструментами гібридної війни, потребують активної та комплексної протидії з боку не лише держави, але й громадянського суспільства. Це передбачає не тільки боротьбу з фальшивими новинами та маніпуляціями, а й підвищення рівня інформаційної грамотності населення, що дозволить краще розуміти та аналізувати інформацію, що циркулює в медіа. Важливим є вдосконалення механізмів співпраці між державними органами, міжнародними партнерами та громадськістю для забезпечення ефективної та всебічної інформаційної безпеки. Для подальшого зміцнення національної безпеки необхідно створити більш ефективну правову та організаційну основу, яка б дозволяла оперативно реагувати на новітні кіберзагрози та маніпуляції інформацією, що виникають в умовах сучасних технологій та глобалізованого інформаційного середовища.

Список джерел та літератури

1. Кукляк, Р. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України. *Наукові інновації та передові технології*, (4 (18) 2023). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-4\(18\)-98-109](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-4(18)-98-109)

2. Найчук А.В. Інформаційна безпека як складова національної безпеки держав. *Інформаційна безпека: сучасний стан, проблеми та перспективи: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* [Електронний ресурс] / [за заг. ред. О.В. Віннічук]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. с. 58-63.
3. Проць І., & Івасик І. Інформаційна безпека держави як складова частина національної безпеки в умовах воєнного стану. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні : матеріали VII Всеукраїнської наук.-практ. конф.* (м. Львів, 08 грудня 2023 р.) / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023 С. 184.
4. Тома М.Г., Базарний С.В. Інформаційна безпека як складова національної безпеки України в реаліях масштабної військової агресії. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 715-718.

Ruslan Shevchenko, Doctor of Historical Sciences, Deputy Director of the Institute for Effective Politics, Chisinau (м. Кишинів, Молдова)

INFORMATION WAR OF RUSSIA AGAINST UKRAINE (ON THE EXAMPLE OF MAIN PRO-RUSSIAN POLITICAL PARTIES OF MOLDOVA)

The Russian Federation's information war against Ukraine in Moldova during the Russian-Ukrainian war, the next stage of which began on February 24, 2022, is based on several basic theses, which have been repeated with enviable persistence throughout this time by the information resources that remain under the control of the Russian Federation and by numerous

supporters. They boil down to the fact that this war is «not our war», it does not concern Moldova, there is no need to interfere in it in any way and maintain the strictest neutrality. In no case should Ukraine be helped, so as not to provoke Russia's anger, one should simply condemn the war in general terms, but avoid criticizing, and especially blaming the Russian Federation for it. But one should condemn the EU and NATO, or simply the «West» for drawing Moldova into it, since fighting with the Russian Federation is futile and dangerous for any enemy. Together with the fear of Russia and especially its army, deeply rooted in the consciousness of Moldovans of all political views, including those who call themselves pro-Western, this gives a large number of opponents of the war. Despite some differences in rhetoric, all pro-Kremlin forces in Moldova tried to follow these basic ideas and almost never, with very rare exceptions, condemned the Russian Federation for its criminal war in Ukraine. And if we also take into account that there are many opponents of Ukraine in Moldovan society and due to the historical past (no one has forgotten the transfer of northern Bukovina and the Black Sea counties from Bessarabia to Ukraine in 1940), then history often plays into the hands of pro-Russian propaganda in Moldova.

In this regard, in our opinion, the attitude of the main pro-Russian parties in Moldova towards the war in Ukraine and how they covered this war for their supporters in order to counteract this false propaganda is of interest.

The beginning of the war was met by the largest left-wing and pro-Russian party in Moldova, the Party of Socialists of the Republic of Moldova (PSRM), with a statement that Moldova should maintain mutually beneficial relations with the Russian Federation and Ukraine, since Moldova has no one to fight with and is «a state friendly to the whole world, including Ukraine and Russia». The Socialists avoided declaring their condemnation of the Russian invasion and its crimes, just as they

did not want to emphasize that they support the territorial integrity of Ukraine[1]. These aspects are characteristic of all pro-Kremlin parties in Moldova.

The socialists were outraged by the PACE declaration, which condemned the Russian invasion of Ukraine and especially its point about military aggression against Moldova and the occupation of the Transnistrian region by the Russian army. They accused PACE of giving the declaration a «political character», since it «draws Moldova into a military conflict», which is why it is «non-binding» and «does not entail legal consequences». The socialists called for not including Moldovan problems and processes in the «canvas of the Russian-Ukrainian conflict» (they tried to avoid the word «war») [2]. In this entire party, which is quite large by Moldovan standards, there was only one person who, in protest against Russian aggression, gave up his mandate and left the PSRM. This was the member of Parliament A. Dolinta, who stated that she did not agree with the rhetoric of the PSRM and its leadership, because it is difficult for her to see the tears, troubles, pain and destruction that it brings, and to accept these events. Representatives of the PSRM tried to avoid assessing this statement by announcing that Dolinta was allegedly pressured by the Ukrainian authorities, since she had a business in Ukraine [3].

The socialists had a completely different point of view, considering the Russian Federation not an occupying country, but a «strategic partner of Moldova», with which «it is important to maintain and develop a dialogue». They called on the Russian leadership to lower gas prices and open the Russian market for Moldovan business[4]. In response to criticism from deputies from the ruling PAS, who called on the PSRM to condemn the Russian invasion of Ukraine, the socialists justified themselves by saying that they were allegedly acting «for the benefit of the citizens of Moldova» and «are not responsible for other states»[5]. According to the de facto leader of the PSRM, former

President of Moldova I. Dodon, he will condemn Russia's aggression if it invades Moldova (Dodon did not comment on the presence of the Russian army in Transnistria). «What they have with Ukraine now is a grief for everyone: for Ukraine, for Russia, and partly for us. But let them sort it out themselves. «We do not need to take one of the two sides now to interpret something,» he said [6]. In all the media controlled by the PSRM, Russia and Putin were rarely mentioned and mostly in a positive light, and all the negative stuff was published only when it could not be avoided [7]. Instead of the word «war», they wrote and said «armed conflict» [8].

They did not call Putin a war criminal, but a «statist and patriot of his country». A year after the war, in June 2023, the PSRM leaders nevertheless called what was happening in Ukraine a «war» and even «condemned» it, admitting that «Russia» was to blame for starting it, but so were «other politicians and important countries of the world» [9].

However, even such statements were very rare among the socialists. Even the campaign for the presidential elections in Moldova (September-October 2024) did not force the PSRM to significantly change its rhetoric. The presidential candidate from this party, former Prosecutor General A. Stoianoglo, once again stated that he would develop friendly relations with all development partners, including Russia. Regarding Ukraine, he said that «we support it in the current war», «we provide the necessary humanitarian aid to the citizens of Ukraine.» Stoianoglo assured that he was allegedly «promoting a platform that allows us to look at the war in Ukraine differently,» establishing «beneficial bilateral relations» with it [10].

The socialists' then allies in the parliamentary coalition, the representatives of the PCRM, spoke in the same tone. The leader of this party, former President V. Voronin, first, a week before the start of the war, on February 17, 2022, stated that the main goal of the West was to «lure Ukraine into NATO», but he

personally knows Putin and knows that he «will never do this», because «in the current situation, war is madness, given the arsenals and technologies available to these states» [11].

In April 2022, when the parliamentary majority proposed that the PCRM and PSRM support a minute of silence in memory of the Ukrainians who died in the war with the Russian occupiers, the latter agreed only with the proviso that they were doing this in memory of not only Ukrainians, but also Russian civilians and military personnel who died in the war, thus trying to equate the occupiers with their victims [12]. On a TV show in October 2022, Voronin said that he was against the war and believed that Russia and Ukraine should sit down at the negotiating table as soon as possible. However, he refused to accuse Russia of the war against Ukraine, saying that it was «NATO and the United States» that were fighting against Russia. To the journalist's words, «Russia simply occupied Ukraine. Russia attacked Ukraine,» Voronin replied, «No» [13]. And his party colleague, D. Karaman, even called the discussion of the war in Ukraine in November 2022, during which PAS deputies condemned this war, a «show» [14].

On March 2, 2023, the Moldovan Parliament adopted a declaration condemning Russian aggression in Ukraine. Russia's actions were called a war crime and a gross violation of the principles of international law. The declaration demanded that Russia immediately cease hostilities and withdraw its troops from Ukraine. However, it was supported only by representatives of the ruling PAS. Communists and socialists left the meeting hall in protest against it [15].

In February 2024, the same Voronin claimed that the Russian-Ukrainian war has not yet ended only because of “provocations and external interference,” since the US and the EU “continue to finance and equip Ukraine with military equipment.” Voronin remained silent about what would happen to Ukraine, and Moldova, if the US and the EU suddenly stopped

financing and equipping Ukraine with military equipment and helping it financially, and how quickly our countries would disappear from the world map after that, having been captured by Russia [16]. Unlike Voronin, the leader of the «SHOR» party, businessman I. Shor, did not lie that there would be no war and even stated on February 15, 2022, that it could start «at any moment» [17]. But his party comrade, V. Klimenko, praised Putin at the same time and stated at a meeting of the Chisinau Municipal Council that «in recent years, Ukraine has become a state that supports Banderovites, and this infection must be eradicated. No one anywhere will allow the murder of Russian people, and Putin has shown that this is and will be the case» [18]. Shor and his supporters claimed that the ruling PDS is drawing Moldova into the West's war against Russia» [19]. The West's goal is allegedly «to make Moldova a training ground for armed actions» [20]. Thus, we can conclude that all pro-Russian parties are pursuing the goal of preventing Moldova from supporting Ukraine in the war with Russia, «maintaining neutrality», which actually means helping Russia, and at the same time they are doing everything they can to absolve Russia of any blame for aggression against Ukraine. As absurd as it may sound, they blame the West for the Russian-Ukrainian war because it supports Ukraine. They deliberately keep silent about the fact that what will happen if the West suddenly stops providing this support. And this is also additional confirmation that all these parties are carrying out the orders of the political leadership of the Russian Federation headed by the international criminal V. Putin.

List of references:

1. <https://trm.md/ru/politika/prima-reactie-a-partidului-socialistilor-la-situatia-din-ucraina>
2. https://www.ipn.md/ru/psrm-nasha-strana-ne-dolzha-stat-zhertvoy-provokatsionnykh-deystviy-vneshnikh-7965_1088527.html
3. <https://esp.md/ru/sobytiya/2022/07/13/alla-dolinca-sdala-mandat-i-pokidaet-psrm-iz-za-voyny-v-ukraine>

4. <https://www.infotag.md/politics-m9/302469/>
5. <https://point.md/ru/novosti/politika/voina-v-ukraine-vnov-vyzvala-spory-mezhdu-deputatami-pas-i-psrm/>
6. <https://moldova.europalibera.org/a/jeto-gore-dlja-vseh-no-oni-pust--razbirajutsja-sami-pochemu-dodon-nikogo-za-vojnu-ne-osuzhdaet-i-kto-v-moldove-glavnyj-drug-rossii-/32152470.html>
7. <https://anticoruptie.md/ru/rassledovaniya/sotsialnye/devjat-zhiznej-telekanalov-partii-shor-i-psrm>
8. <https://www.infotag.md/politics-m9/306756/>
9. <https://newsmaker.md/rus/novosti/batryncha-priznal-chast-viny-rossii-v-voynе-protiv-ukrainy/>
10. https://www.ipn.md/ru/stoyanoglo-obeshchaet-uluchshenie-otnosheniy-s-sosedyami-a-takzhe-s-es-8013_1108463.html
11. <https://point.md/ru/novosti/politika/voronin-tsel-isterii-vokrug-ukrainy-zamanit-ee-v-nato/>
12. <https://newsmaker.md/rus/novosti/den-traura-po-zhertvam-v-ukraine-deputaty-ot-psrm-pkrm-s-ogovorkoy-prisoedinilis-k-minute-molchaniya/>
13. https://ru.publika.press/vladimir-voronin-vyskazal-svoe-mnenie-o-voynе-v-ukraine_2230259.html
14. <https://newsmaker.md/rus/novosti/что-proishodit-v-ukraine-a-kto-agressor-v-parlamente-snova-obsudili-voynu-v-ukraine/>
15. <https://newsmaker.md/rus/novosti/parlament-osudil-rossiyskuyu-agressiyu-v-ukraine-chem-otvetila-oppozitsiya/>
16. <https://point.md/ru/novosti/politika/voronin-voina-do-sikh-por-ne-zakonchilas-iz-za-provokatsii-i-vneshnego-vmeshatel-stva/>
17. <https://www.md.kp.media/daily/27364/4546186/>
18. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/sovetsniki-pokinuli-zal-posle-zaiavlenii-klimenko-opravdavshego-voynu-v-ukraine/>
19. <https://belta.by/world/view/shor-sandu-i-ee-partiya-vtjagivajut-moldovu-v-vojnu-na-storone-nato-650037-2024/>
20. <https://tuk.md/partnerskij-material/privedet-li-moldovu-integracija-c-es-k-voynе-lozh-politikov-i-objasnenija-minoborony/>

Mykola Sorokatyi, candidate of Physical and Mathematical Sciences, docent, Associate Professor of the Department of Engineering Mechanics, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

Lev Velychko, candidate of Physical and Mathematical Sciences, docent, Head of the Department of Engineering Mechanics Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

Oksana Bilash, candidate of Economic Sciences, docent, Associate Professor of the Department of Engineering Mechanics Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy

INFORMATION ATTACKS AND PROPAGANDA AS A MEANS OF SHAPING PUBLIC OPINION IN HYBRID WARFARE

In the modern world, warfare has evolved beyond traditional combat to encompass a complex mix of military and non-military tactics aimed at achieving political objectives without a formal declaration of war. At the core of this approach is information warfare, which seeks to shape public opinion, undermine trust in government institutions, and destabilize societies. Hybrid war is a new form of war, that combines regular and irregular (guerrillas, insurgents, terrorists) forces on the one field that may include both state and non-state actors that are designed to achieve common political goals [1]. These forces are usually carried out carefully planned and coordinated military and non-military actions and pay special attention to the terrorist, criminal, manipulative and / or demoralizing methods [2].

Hybrid war does not change the nature of war, it only changes the ways in which forces are involved in its conduct [3]. Within this framework, information attacks have become crucial tools for pursuing strategic aims without direct military engagement. Russia, for example, employs disinformation, media manipulation, and psychological tactics to erode Ukraine's social cohesion, weaken confidence in its institutions, and damage its international reputation. By leveraging both traditional and digital platforms, these efforts are intended to destabilize Ukraine internally while diminishing its global alliances. To counter these challenges, Ukraine must bolster its information security and promote media literacy, empowering its citizens to resist disinformation and strengthen social resilience.

Russia's information aggression against Ukraine include:

1. Mass media manipulation: distorts facts in state and private channels to shape narratives, often disguising disinformation as «alternative» views.
2. Creating alternative realities: continuous misinformation campaigns create myths about Ukraine's situation, such as claims of economic decline or foreign control, to foster distrust among citizens.
3. Attacks on national identity: emphasizes historical ties with Russia to deny Ukraine's right to independence, weakening social cohesion.
4. Social media disinformation: bots and fake accounts spread false information, fueling divisions based on political or social views.
5. Exploiting social tensions: uses regional, linguistic, and cultural issues to deepen internal conflicts, distracting from critical challenges.
6. Psychological pressure: escalates negative news and threats to induce fear, reducing public morale and resilience.

After analysis we determined impact of information attacks: weakens trust in government and official sources; fuels social and political conflicts, leading to polarization; reduces international support by distorting Ukraine's image abroad. These tactics underscore the urgent need to strengthen information security to protect against hybrid threats.

Information warfare plays a key role in hybrid strategy, as it allows the aggressor to shape public opinion, incite doubt, divide society, and discredit the government. Through disinformation and propaganda, Russia seeks to: create chaos and disillusionment among Ukraine's population, fostering an atmosphere of fear and mistrust toward official information sources; strengthen anti-Ukrainian sentiments and pro-Russian propaganda among Russian-speaking populations both in Ukraine and abroad; inflict reputational damage on Ukraine internationally, undermining support and trust in Ukraine among its allies.

Russia uses diverse information tactics to shape public opinion in Ukraine and abroad, aiming to: erode trust in official sources and state institutions, making people more vulnerable to manipulation; fuel conflicts and polarization among social groups, increasing societal divisions; undermine international support for Ukraine by distorting its image globally.

We all understand, that to achieve its strategic objectives in the hybrid war against Ukraine, Russia employs traditional media, social networks, propaganda, and tech tools like bot networks to influence perceptions. Russia uses such key tactics: **social networks** (disinformation spreads via bots, fake accounts, and targeted ads on platforms like Facebook and Telegram to shape opinions); **television & media** (state-controlled channels distort facts, promote anti-Western sentiments, and deny Ukraine's right to independence); **news websites** (online platforms publish manipulative content and use fake experts to mislead readers); **bot networks & trolls** (bots amplify

propaganda; trolls attack opposing voices to discredit them); ***propaganda videos & articles*** (emotional videos and biased articles fuel fear and mistrust, shaping negative perceptions of Ukraine).

These tactics emphasize the need for strong information security to defend against hybrid warfare. Our research showed that, russia uses social networks, TV, news sites, and propaganda to: undermine trust in Ukraine's institutions; deepen social divides and tensions; shape a negative international image of Ukraine, complicating foreign support. It is appropriate to note that such information aggression weakens Ukraine without significant military effort.

We singled out such key narratives in russian propaganda:

- ***«Ukraine as a failed state»***. Portrays Ukraine as politically and economically unstable, emphasizing corruption and internal issues to undermine confidence in its government and discourage foreign investment.
- ***«Protection of russian-speakers»***. Claims that russian-speaking Ukrainians face discrimination, justifying interference in regions like Crimea. This narrative divides Ukrainian society by exploiting linguistic and cultural differences.
- ***«Western control over Ukraine»***. Depicts Ukraine as a puppet of Western powers, questioning its sovereignty and fueling anti-Western sentiment. This narrative aims to delegitimize Ukraine's pro-European stance.

These narratives spread through state media and social platforms, aim to destabilize Ukraine and support russia's geopolitical goals. Platforms like Facebook, Twitter, and Telegram are key tools for russian disinformation, rapidly spreading false content to vast audiences, in particular: in Facebook uses public posts and groups to share propaganda widely; in Twitter real-time updates and trending topics spread

misinformation quickly; in Telegram encrypted channels distribute unchecked propaganda to targeted groups. Bots & trolls also uses for disinformation. Bots automate the spread of fake content, creating a false sense of popularity. Trolls engage in provocative discussions to escalate conflicts and discredit opposing voices.

These actions are carried out on Ukraine: undermining trust (reduces public confidence in government institutions); creating panic (amplifies fear through false reports, weakening social stability); damaging international image (paints Ukraine as unstable, affecting global support). In order to prevent the negative consequences of these actions, it is advisable to implement such measures: bans on russian propaganda channels and enhanced cybersecurity; initiate StopFake and media literacy programs, which help debunk misinformation and strengthen public resilience. Except that we think it is expedient to implement strengthening media literacy for social resilience. Teaching people to analyze and verify information helps counter disinformation by enabling them to differentiate between credible and false sources. Media literacy programs train citizens to spot fake news, recognize manipulation, and check sources, building a more informed and resilient society. These efforts empower communities to resist disinformation, promoting unity and stability.

Russia's information attacks target Ukraine's unity and trust in democratic institutions. By spreading disinformation, russia aims to destabilize without direct military conflict. Ukraine must focus on enhancing information security and civic resilience. This involves: advanced technologies and training specialists to counteract disinformation; media literacy programs to equip citizens with the skills to recognize and resist propaganda. These combined strategies are crucial to defending Ukraine's information space and sovereignty.

References

1. Mansoor P., Murray W. Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. New York: Cambridge University Press, 2012. 224 p.
2. Schröfl J., Rajaei Bahram M., Muhr D. Hybrid and Cyber War as Consequences of the Asymmetry: A Comprehensive Approach Answering Hybrid Actors and Activities in Cyberspace- Political, Social and Military Responses. Frankfurt: Peter LANG, 2011. 318 p.
3. Vlasiuk V. Hybrid war, international law and eastern Ukraine. European political and law discourse, 2015. №2. P. 14-28.

Віталіна Гаврилюк, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України дійсно є багатовимірною і виходить далеко за межі бойових дій на полі бою. Інформаційний «фронт» став важливим компонентом цієї війни, адже саме через маніпуляцію свідомістю та використання медіа Росія прагне досягти своїх геополітичних цілей. Застосування дезінформації, пропаганди, історичних маніпуляцій та інформаційного тиску стало зброєю, яка впливає не лише на внутрішню аудиторію в РФ, а й на міжнародну спільноту та українське суспільство. Росія роками готувала ґрунт для свого вторгнення, формуючи через ЗМІ наративи про «єдність слов'янських народів», «історичну спільність» і «російський світ». Це доводить, що інформаційна війна – не спонтанний процес, а ретельно спланована стратегія, що поєднує історичні міфи, перекручені факти та маніпуляції для легітимізації агресії. Росія створює альтернативну реальність і намагається посіяти сумніви у свідомості

українців, дискредитуючи Збройні сили України, виправдовуючи воєнні злочини та підриваючи довіру до союзників. Зараз інформаційні загрози ще більше загострилися, адже РФ використовує всі доступні платформи – від традиційних ЗМІ до соцмереж, бот-мереж і кібератак. Успіхи ворога на цьому фронті можуть мати такі ж катастрофічні наслідки, як і військові поразки. Однак Україна вже має значний досвід протидії цій загрозі. Розвиток факт-чекінгових ініціатив, таких як StopFake, посилення медіа-грамотності населення, активна робота українських журналістів та блогерів, а також співпраця з міжнародними партнерами значно ускладнюють плани агресора. Зрештою, перемога на «інформаційному фронті» можлива лише за умови збереження суспільної єдності, критичного мислення громадян. Застосування інформаційної зброї Росією має глибокі корені, які сягають подій початку ХХ століття. Ще у 1918–1920 роках більшовицький режим активно використовував методи інформаційного впливу для досягнення своїх геополітичних цілей, зокрема для дестабілізації новоутворених держав на руїнах Російської імперії. Тоді головною метою було створення хаосу, розкол у суспільстві та формування маріонеткових проросійських урядів, що забезпечувало більшовикам легітимність їхніх агресивних дій. Ці історичні приклади переконливо свідчать, що інформаційна складова гібридної війни була інтегральною частиною російської стратегії ще з початку ХХ століття. Сучасні методи Кремля віддзеркалюють ці підходи, проте вони стали значно складнішими через використання новітніх технологій, соціальних мереж та глобальних інформаційних платформ.

Історія свідчить, що ефективна протидія гібридній війні потребує як стратегічного мислення, так і інвестицій у розвиток власного інформаційного простору. Україна має

робити акцент на посиленні національної ідентичності, підвищенні рівня медіа-грамотності серед населення та міжнародній координації для протидії російським інформаційним операціям. Водночас важливо не лише реагувати на виклики, а й працювати на випередження. Це включає створення дієвих механізмів виявлення та спростування дезінформації, розвиток незалежних ЗМІ, а також активне просування українського наративу на міжнародній арені. Як показує історія, Росія завжди використовувала інформаційні кампанії для досягнення стратегічних цілей, тому боротьба на цьому фронті є не менш важливою, ніж воєнні дії. Виділення значних ресурсів із державного бюджету РФ на фінансування пропаганди, що за перші два місяці війни становило 17,4 млрд рублів, свідчить про те, що інформаційна війна є важливою складовою загальної стратегії агресора. Збільшення фінансування у 3,2 рази порівняно з попереднім роком вказує на системність і пріоритетність цієї сфери в політиці РФ.

На мою думку, боротьба з дезінформацією та інформаційною агресією потребує комплексних і скоординованих дій. По-перше, важливо посилювати медіа-грамотність серед населення, особливо молоді, адже вона є найбільш активним користувачем цифрових технологій. Освітні програми, тренінги та спеціальні курси можуть допомогти громадянам критично оцінювати інформацію, розрізняти правду та фейки.

По-друге, слід розвивати інструменти державного та міжнародного моніторингу інформаційного простору. Це дозволить швидше ідентифікувати джерела дезінформації та блокувати їхню діяльність. Важливо також співпрацювати з великими технологічними платформами, щоб створювати ефективні механізми протидії пропаганді на глобальному рівні.

По-третє, потрібна активна підтримка незалежних медіа. Вільна преса є важливою умовою для формування правдивого та збалансованого інформаційного середовища. У цьому контексті держава та громадські організації мають створювати умови для розвитку незалежної журналістики та забезпечення її захисту від інформаційних атак. Дослідження, проведене агенцією «Info Sapiens», чітко демонструє, що рівень медіа-грамотності серед українців залишається неоднорідним. Попри те, що 55% населення має нижчий за середній рівень медіа-грамотності, позитивним аспектом є зростання критичного мислення та обережності у споживанні інформації з початку повномасштабного вторгнення РФ. Це свідчить про те, що війна стала потужним стимулом для підвищення інформаційної культури в суспільстві. Ініціативи, такі як національний проєкт «Фільтр», діяльність факт-чекінгових платформ і громадських організацій, свідчать про високий рівень мобілізації українського суспільства та державних структур у боротьбі з інформаційними загрозами. Діяльність таких ініціатив, як «StopFake», «VoxCheck» і «БезБрехні», є яскравим прикладом ефективності факт-чекінгових інструментів у боротьбі з фейками. Вони не лише перевіряють інформацію, а й формують культуру критичного мислення серед громадян, що є надзвичайно важливим у сучасному медіа-середовищі. Значну роль у протидії інформаційній агресії відіграють державні установи. Центр протидії дезінформації при РНБО, «Укрінформ» та Суспільне мовлення працюють над розробкою стратегій, які не лише викривають ворожу пропаганду, а й сприяють поширенню правдивої інформації. Їхня діяльність є вагомим внеском у зміцнення інформаційної безпеки країни. Російська пропаганда в рамках гібридної війни проти України ґрунтується на використанні структурованих ідеологічних нарративів, які

виконують ключову роль у формуванні суспільної думки, як всередині країни-агресора, так і за її межами. Георгій Почепцов справедливо зазначає, що наративи є не лише засобом опису подій, а й потужним ідеологічним інструментом, що конструює певну реальність через призму вигідної політичної позиції. У російському контексті це означає чітке розмежування «друга» і «ворога», формування негативного образу України та виправдання агресивних дій Росії. Використання наративів, що базуються на маніпулятивних чи вигаданих фактах, є центральною стратегією російської пропаганди. Наведені тези, такі як «росія воює не з народом України, а з київським нацистським режимом» чи «українці та росіяни – єдиний народ», є не лише фальшивими, але й небезпечними. Вони спрямовані на делегітимізацію суверенітету України, виправдання військової агресії та підтримання штучної ілюзії «справедливості» дій Росії як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Особливе місце в цій пропагандистській кампанії займають інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО), які організовуються за участю російських спецслужб. Ці операції мають на меті створення соціальної напруги, дезорієнтацію громадян, підрив довіри до влади та суспільних інституцій України. Впровадження ІПСО було системно організоване ще з 2014 року, що свідчить про довгостроковий і стратегічний характер інформаційної війни з боку Росії. Головна мета більшості ІПСО РФ на нинішньому етапі війни – створення умов для подальшої окупації України. Це досягається через поширення дезінформації, маніпуляцію фактами, кібератаки, а також применшення або перебільшення інформації. РФ цілеспрямовано впливає на емоції людей, намагаючись викликати паніку, зневіру та хаос. Поділ ІПСО на довгострокові та короткострокові є важливим для

розуміння їхньої стратегії. Довгострокові кампанії, спрямовані на дискредитацію керівництва України, дестабілізацію внутрішньої ситуації та підрив міжнародної підтримки, є надзвичайно небезпечними через їхній тривалий і прихований вплив. Натомість короткострокові ПСГО, як-от дезінформація про масовані ракетні удари чи мобілізацію жінок, спрямовані на швидке створення паніки серед населення.

Успішним прикладом як Україна протидіє ПСГО є телемарафон «Єдині новини», що забезпечує українців оперативною та достовірною інформацією. Такий крок є безпрецедентним і демонструє важливість об'єднання медіа у критичні моменти.

Висновок. На сучасному етапі гібридної війни Російська Федерація не припиняє своїх спроб агресивно впливати на українське суспільство через пропаганду. Основною метою цих інформаційних атак є створення паніки, дезінформації та соціального хаосу, а також дискредитація української держави на міжнародному рівні. Важливим елементом цієї війни є активне використання соціальних мереж, де через фейкові новини, маніпуляції та інші засоби поширюється ворожа пропаганда. Перемога в інформаційній війні можлива лише за умови узгоджених зусиль державних органів, громадських організацій, медіа та активних громадян, які сприяють поширенню правдивої інформації та запобігають маніпуляціям. Тому важливою умовою боротьби з ворожою пропагандою є посилене співпраця між усіма зацікавленими сторонами та міжнародними партнерами України, які можуть допомогти у протидії інформаційним атакам. Оскільки інформаційна війна триватиме ще довгий час після завершення воєнних дій, важливо, щоб медіа-грамотність стала частиною культури суспільства, а не лише тимчасовою реакцією на поточні загрози. Включення таких дисциплін у шкільні

програми дозволить забезпечити довгостроковий ефект у формуванні критичного мислення у громадян, що, в свою чергу, зменшить вплив ворожої пропаганди. Тому вкрай важливою є швидка та злагоджена реакція з боку органів влади, медіа та інших інформаційних структур на всі загрози та спроби маніпуляцій.

Таким чином, успішна протидія інформаційній агресії РФ полягає не лише у боротьбі з фейками та маніпуляціями, але й у створенні сталої інформаційної політики, спрямованої на побудову довіри та збереження стабільності в умовах війни. Головним завданням є забезпечення доступу до достовірної інформації для всіх громадян, що стане надійною запорукою перемоги в інформаційній війні.

Список джерел та літератури

1. Вдовенко С.Г., Ганенко С.О., Гульков М.О.. Інформаційне підгрунття гібридної війни рф проти міжнародного порядку. В Гібридна війна: сутність, виклики та загрози. Національна академія Служби безпеки України. (2021, 8 липня) (с. 73-75)
2. Горбулін В.П. (Ред.). (2017). Світова гібридна війна: український фронт. Національний інститут стратегічних досліджень.
3. Ділай А. (2019). Війна за Україну: від інформаційних операцій до прямого вторгнення. Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика, 45, 13-20. <http://dx.doi.org/10.30970/jo.2019.45.9974>
4. Жадько В.О., Клименко О.І., Куляс П.П., Марків О.Т., Полтавець Ю.С., Харитоненко О.І., Харчук О.В., Шевчук С.В. (2018). Гібридна війна і журналістика: проблеми інформаційної безпеки. Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова.
5. Індекс медіа-грамотності українців. Друга хвиля дослідження Детектора медіа. (2022, 1 травня). Детектор медіа. <https://bit.ly/3yHgLXI> Мудра, І. (2016). Поняття «фейк» та його види у ЗМІ. Теле- та радіожурналістика, 15, 184-188.

Алла Зленко, кандидат історичних наук, професор кафедри соціальних комунікацій, документознавства та інформаційної діяльності Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Максим Мельніков, викладач кафедри соціальних комунікацій, документознавства та інформаційної діяльності Університету Григорія Сковороди в Переяславі

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СТІЙКОСТІ ДО ДЕЗІНФОРМАЦІЇ СЕРЕД МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Поширення дезінформації та інформаційних маніпуляцій серед молоді, зокрема в Україні, стає серйозною загрозою для суспільної стабільності та національної безпеки. Сучасний інформаційний простір, насичений фейковими новинами, маніпуляціями та пропагандою, сприяє формуванню викривленого сприйняття реальності, що може призвести до дестабілізації соціальних процесів і підриву довіри до державних інститутів. Враховуючи значний вплив медіа та соціальних мереж на аудиторію молоді, розвиток критичного мислення і медіаграмотності стає ключовим елементом забезпечення інформаційної безпеки. У зв'язку з цим, необхідність розробки та впровадження ефективних методів формування стійкості до дезінформації через систему вищої освіти набуває особливої актуальності. Вона вимагає комплексного підходу, що включає не лише теоретичні знання, але й практичні навички аналізу та розпізнавання маніпуляцій у медіапросторі.

Метою даного дослідження є визначення ролі вищої освіти у формуванні стійкості до дезінформації серед молоді в Україні та вивчення ефективних підходів до

розвитку медіаграмотності, цифрової грамотності та критичного мислення через освітні програми.

Новизна дослідження полягає у комплексному аналізі ролі вищої освіти в Україні у протидії дезінформації, включаючи інтеграцію медіаграмотності, цифрової грамотності та етичного виховання в освітні програми, а також вивчення практичних ініціатив, спрямованих на протидію інформаційним загрозам в умовах гібридної війни.

Вища освіта відіграє ключову роль у формуванні інформаційної культури молоді, особливо в умовах зростаючого впливу дезінформації в цифровому середовищі. Сучасний світ характеризується значними обсягами інформації, доступної через інтернет і соціальні медіа. У цьому контексті здатність критично оцінювати джерела та зміст інформації є важливою компетенцією, яку університети повинні розвивати серед здобувачів освіти.

Мазепа А., Ткач Л. [3, 84-90] зауважують, що зі збільшенням обсягів інформації та зростанням її ролі, молодь стала активним користувачем медіа як доступного джерела знань. Це зумовило необхідність перегляду традиційних підходів до виховання та соціалізації молоді, враховуючи сильний вплив ЗМІ на особистість на всіх етапах її життя. В умовах інформаційної та ідеологічної війни, як психологічного тиску з боку агресора, патріотизм громадян набуває стратегічного значення для збереження національної ідентичності українців.

Перш за все, вища освіта сприяє розвитку критичного мислення, що є основою для аналізу інформації. Університетські програми забезпечують студентів знаннями та навичками, необхідними для розпізнавання маніпуляцій, пропаганди та фейкових новин. Викладачі активно впроваджують методи навчання, які допомагають студентам ставити запитання, шукати підтвердження

інформації в авторитетних джерелах та аналізувати логіку поданих фактів.

Особливу увагу заклади вищої освіти приділяють медіаграмотності. Освітні програми з цього напрямку дозволяють молоді зрозуміти, як працюють засоби масової інформації, які механізми використовуються для формування суспільної думки, а також як оцінювати об'єктивність і неупередженість поданих матеріалів. Наприклад, навчальні курси та тренінги в українських університетах спрямовані на розпізнавання різних форм дезінформації, таких як фейкові новини, маніпулятивні заголовки або неправдиві візуальні матеріали.

Розглядаючи медіаграмотність у закладах вищої освіти, К. Бондаревська [1, 13-18] підкреслює її особливу значущість для молоді як найбільш активної та прогресивної частини суспільства. Це зумовлює потребу не лише в критичному сприйнятті інформації, що надходить від медіа, але й у вмілому використанні медіа-інструментів для розвитку особистості та самореалізації. Особливу увагу слід приділити соціальним мережам, які сьогодні є найпопулярнішим засобом обміну та поширення інформації. Молодь активно використовує їх не тільки для розваг, а й для публікації новин, пошуку інформації, спілкування та реалізації різних форм практичної онлайн-діяльності.

Окрім цього, вища освіта активно сприяє підвищенню цифрової грамотності. В епоху, коли інформація поширюється блискавично, здобувачі освіти мають зрозуміти принципи роботи алгоритмів соціальних медіа, вплив персоналізованого контенту та важливість конфіденційності даних. Університети інтегрують у свої програми навчання з кібербезпеки, навчають перевіряти джерел інформації за допомогою сучасних цифрових

інструментів і підкреслюють важливість етичної поведінки в інтернеті.

Етичне виховання є ще одним важливим аспектом діяльності університетів. Вища освіта формує у здобувачів почуття відповідальності за поширення інформації. Молодь вчиться усвідомлювати, що передача недостовірної або маніпулятивної інформації може завдати шкоди суспільству. На лекціях і семінарах викладачі акцентують увагу на необхідності перевіряти дані перед їхнім поширенням і відповідально ставитися до власної інформаційної діяльності.

На думку Тернопільської В. [4, 61-64], спілкування молоді у соціальних мережах часто поєднується з відсутністю необхідних компетенцій користувача та нерозумінням важливості дотримання етичних норм. Ілюзія анонімності сприяє асоціальній і агресивній поведінці, зокрема перенесенню в інформаційний простір таких групових взаємодій, як цькування, ізоляція та самоізоляція. Недостатньо вирішені питання впровадження етичних норм у цифровому середовищі та забезпечення безпеки взаємодії молоді в мережі потребують особливої уваги. Важливо створити умови для засвоєння молоддю принципів етики та навичок безпечної поведінки онлайн. Це вимагає розробки комплексу психолого-педагогічних заходів у закладах вищої освіти, спрямованих на профілактику інформаційного насильства.

Практичний аспект також відіграє важливу роль у формуванні стійкості до дезінформації. Багато університетів створюють середовище для практичного застосування теоретичних знань. Це включає студентські проекти, спрямовані на протидію дезінформації, участь у громадських ініціативах, таких як тренінги з медіаграмотності, або організацію кампаній з підвищення обізнаності про загрози інформаційних маніпуляцій.

Завдяки таким ініціативам молодь отримує не лише теоретичні знання, а й реальний досвід, який дозволяє їй краще орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі.

В умовах гібридної війни та інформаційної агресії проти України роль вищої освіти набуває особливого значення, адже саме освітні установи є основними осередками формування критичного мислення та медіаграмотності серед молоді. Українські університети активно працюють над впровадженням спеціалізованих курсів та програм, зокрема з медіааналітики, інформаційної безпеки та цифрової грамотності. Це дозволяє студентам не тільки отримати знання про механізми інформаційних маніпуляцій, але й навчитися ефективно захищатися від дезінформації та пропаганди. Важливо, що ці курси включають актуальні методи виявлення фейкових новин, аналізу медіа-контенту та оцінки достовірності джерел інформації.

У співпраці з міжнародними організаціями, урядовими та громадськими ініціативами реалізуються численні проєкти, спрямовані на підвищення обізнаності молоді щодо методів боротьби з дезінформацією та маніпуляціями в медіапросторі. Ці проєкти передбачають проведення тренінгів, лекцій, воркшопів, а також розробку практичних рекомендацій і інструментів для виявлення та протидії фейкам. У рамках такої співпраці молодь отримує можливість не тільки навчитися розпізнавати дезінформацію, а й активно долучатися до створення та поширення правдивої інформації. Це сприяє формуванню в молоді навичок безпечної та відповідальної поведінки в цифровому середовищі, що є важливим аспектом національної безпеки України в умовах війни.

Журба К., Рейпольська О., Шкільна І. [2, 939-950] також зазначають, що для протидії російській пропаганді

необхідне формування моральної стійкості молоді, що включає: освітні програми з критичного мислення й медіаграмотності; залучення молоді до громадського життя для розвитку самостійності у формуванні переконань; педагогічний супровід у закладах освіти, включно з психологічною підтримкою; розвиток емоційного інтелекту для управління емоціями та опору маніпуляціям; заохочення творчості для формування національної ідентичності та стійкості до пропаганди. Ці умови можна реалізувати через позакласну діяльність і взаємодію виховного середовища. Молодь має бути оснащена навичками критичного аналізу інформації, що сприяє її моральній стійкості.

Таким чином, вища освіта в Україні має стати провідником у боротьбі з дезінформацією, допомагаючи молоді розвивати навички критичного мислення, інформаційної грамотності та відповідальної поведінки у цифровому світі. Це не лише посилить інформаційну безпеку держави, але й сприятиме створенню свідомого, стійкого до маніпуляцій суспільства.

Вища освіта є ключовим фактором у формуванні стійкості молоді до дезінформації, оскільки вона забезпечує розвиток критичного мислення, медіаграмотності та цифрових навичок. Інтеграція спеціалізованих курсів та ініціатив з медіа- та цифрової грамотності у освітній процес допомагає студентам ефективно протидіяти інформаційним маніпуляціям. Подальше вдосконалення освітніх програм і підвищення кваліфікації викладачів є важливими умовами для зміцнення інформаційної безпеки в Україні.

Перспективи розвитку цієї сфери включають інтеграцію медіа- та цифрової грамотності у всі спеціальності, підвищення кваліфікації викладачів у цьому напрямі, створення міжуніверситетських платформ для

обміну досвідом і стимулювання наукових досліджень у сфері протидії інформаційним загрозам.

Список джерел та літератури

1. Бондаревська К. (2019). Сучасні аспекти медіаграмотності у сфері вищої освіти. *Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку: Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2019. С.13-18.
2. Журба К.О., Рейпольська О.Д., Шкільна І.М. (2024) Формування моральної самосвідомості і моральної стійкості української молоді до впливу ворожої пропаганди. *Вісник науки та освіти*, 5 (23). С. 939-950.
3. Мазепа А., Ткач Л. (2023) Вплив інформації на молодь. Ризики та можливості. *UNIVERSUM | Жовтень 2023*, 1. С. 84–90. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/434>
4. Тернопільська В. (2024). Профілактика інформаційного насильства в освітньому середовищі закладу вищої освіти. *Освітні обрії*, 58(1), 61-64. DOI: <https://doi.org/10.15330/obrii.58.1.61-64>

Максим Кириленко, аспірант кафедри управління та адміністрування Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

ІМІДЖЕВИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Гібридна війна, яку Російська Федерація веде проти України з 2014 року, є складним феноменом, що поєднує в собі військові, інформаційні, економічні та психологічні елементи. Серед різних аспектів цієї війни, іміджевий вимір відіграє критичну роль у формуванні сприйняття України на міжнародній арені та в її внутрішній політиці.

Актуальність проведеної наукової розвідки щодо особливостей теоретико-методологічних аспектів формування іміджу України в умовах воєнного стану, з

урахуванням тенденції глобалізації світової економіки, обумовлена прагненням вступити до Європейського Союзу, НАТО.

Враховуючи актуальність створення національного іміджу для формування бренду української держави на міжнародній арені як миролюбної і волелюбної нації. Адаптуючи вимоги ЄС до вступу України, які спрямовані на зменшення бюрократії та корупції шляхом впровадження інновацій, реформування судової системи, децентралізації, збільшення повноважень територіальним громадам, що відповідає очікуванням українського народу.

Стан війни вимагає від управління державою приймати неординарні рішення щодо посилення формування миролюбного іміджу для міжнародного позиціонування України. Адже росія поставила завдання знищити нашу державу й націю, і щоби успішно протистояти даному прагненню ворога нації, нам потрібна підтримка як моральна так матеріальна країн ЄС та НАТО.

Імідж держави розглядається як важливий актив, що може сприяти залученню інвестицій, розвитку економіки, культури та підвищенню міжнародного статусу [1]. У контексті гібридної війни, Росія активно використовує інформаційні кампанії для створення негативного іміджу України, що принижує її суверенітет і підриває довіру до українських державних інститутів.

Російська інформаційна агресія має на меті дестабілізацію суспільства в Україні шляхом маніпулювання громадською свідомістю. Це здійснюється через пропагандистські кампанії, дезінформацію, а також використання медіа-інструментів для поширення неправдивої інформації [2]. Зокрема, у 2014 році розпочалися цілеспрямовані інформаційні кампанії, що супроводжували військову агресію, націлені на

дискредитацію української державності та правлячого режиму в очах громадян і світової спільноти.

Одним із головних викликів для України є необхідність протидії цьому негативному впливу, який реалізується через інтенсивну російську пропаганду. Невиконання міжнародних зобов'язань Росією та її агресивна політика викликали потребу в формуванні чіткої наративи, яка б підкреслювала позитивні зміни в Україні та її прагнення інтегруватися в європейське співтовариство б.

На нашу думку, доцільно б було для удосконалення іміджевої політики:

Підтримка іміджу державності: Українські медіа мають акцентувати на досягненнях та позитивних змінах в країні, рішуче заперечуючи російську пропаганду.

Популяризація культурної спадщини: Важливо популяризувати українську культуру, традиції та історію, що зможе сприяти формуванню позитивного іміджу України.

Стратегічні комунікації: Розробка та впровадження стратегічних комунікацій, які б сприяли формуванню усвідомлення українцями їх ідентичності та відданості інтересам держави [4].

Спостерігаючи за розвитком подій в Україні, можна стверджувати, що іміджевий вимір гібридної війни є потужним інструментом в контексті війни нового покоління. Надалі, Україні необхідно продовжувати посилювати свої інформаційні та іміджеві кампанії, щоб зберегти своє місце на міжнародній арені та забезпечити усвідомлення своєї ідентичності серед населення.

У період війни особлива увага приділяється формуванню медійної репутації політичних діячів та держави в цілому. Політики, такі як Віталій Кім та Кирило Буданов, завоювали популярність завдяки майстерному використанню медійних платформ, що дозволило не лише

передавати інформацію, а й створювати позитивний імідж уряду. Віталій Кім, наприклад, став символом надії та оптимізму серед українців завдяки своїм неформальним, але змістовним комунікаціям через соціальні мережі [5; 6].

Незважаючи на позитивні зрушення, Україні довелося стикатися з численними викликами у конструюванні власного іміджу. Проблеми, пов'язані з дезінформацією та негативним висвітленням у деяких засобах масової інформації, потребують ретельного управління репутацією. Експерти відзначають, що етичні норми, дотримання прав людини та забезпечення відкритої комунікації мають вирішальне значення для підтримання позитивного іміджу країни [7; 8].

Отже, імідж України в умовах війни – це складна та багатогранна проблема, що потребує комплексного підходу до вивчення та формування. Успішне управління медійною репутацією, адаптація стратегій комунікації та активна участь у міжнародних відносинах можуть забезпечити Україні необхідну підтримку та розуміння на світовій арені [9, с. 235].

Таким чином, імідж України в умовах гібридної війни є віддзеркаленням єдності та рішучості народу, й вкрай важливо, щоб усі його складові працювали на благо країни, формуючи позитивний образ та продовжуючи вести боротьбу за мир.

Список джерел та літератури

1. Олена Дмитренко, Олена Кузнецова Компоненти іміджевої привабливості України в умовах ведення гібридної війни (за матеріалами загальнонаціонального телеканалу «1+1» та обласного телеканалу «Запоріжжя») // Журналістські науки Національний університет «Львівська політехніка» Випуск 2, Номер 896, 2018. URL: <https://doi.org/10.23939/sjs2018.01.045> (дата звернення 22.11.2024)
2. Анатомія російсько-українського конфлікту (2014–2022 рр.) в епоху гібридних війн. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/5937> (дата звернення 23.11.2024)

3. Юрій Радковець Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки / УКРІНФОРМ, 24.10.2026 URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html> (дата звернення 22.11.2024)
4. Сегеда С.П., Шевчук В.П. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір. Наука і оборона, № 3 (2024). URL: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/174147> (дата звернення 27.11.2024)
5. Черних Сергій Сергійович Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації в умовах російсько-українського протистояння. URL: <https://studbase.kubg.edu.ua/article/8152> (дата звернення 22.11.2024)
6. Періжняк Катерина Євгенівна Особливості формування медійної репутації політичного актора під час воєнної / URL: <https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/15079/14986> (дата звернення 24.11.2024)
7. Імідж і репутація: сучасні тенденції і виклики. Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23 вересня. 2022 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2022. - 186 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052374.pdf> (дата звернення 24.11.2024)
8. Міхеев Гліб Дмитрович, Міхеева Вікторія Олександрівна, Житченко Ольга Анатоліївна Формування іміджу України після повномасштабного вторгнення російської федерації: аналіз лінгвістичного аспекту вербальних стратегій англомовних ЗМІ. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». № 38 (квітень, 2024) URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/download/2264/2289/2318> (дата звернення 26.11.2024)
9. Магда Є.В. Міжнародний імідж України в контексті гібридної війни. Вісник Дніпропетровського університету, 2015, № 4. С.232-238

Яна Колотуша, курсантка 2 курсу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРЯМА І ПРИХОВАНА МОВА РОСІЙСЬКОЇ ВОРОЖНЕЧІ У СОЦМЕРЕЖАХ

Країна-агресор не може змиритися з постійною підтримкою, яку Україна отримує від усього світу, щоб захистити власну незалежність. І робить усе для того, аби цю допомогу зменшити. Задля досягнення мети росія зокрема використовує й мову ворожнечі. Саме ця тактика допомагала розпалювати жорстокі конфлікти і війни впродовж століть у будь-яких країнах. Після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 російська пропаганда збільшила в рази використання мови ворожнечі щодо України. Залякати, змусити панікувати, дезорієнтувати – переважно таку мету ставлять собі ті, хто поширює дезінформацію і наративи, які можуть підірвати підтримку України.

Найбільшою платформою для поширення мови ворожнечі стали соцмережі. Саме там людина може потрапити у вир дезінформації, не усвідомлюючи, що це пише ворожий бот. Ці дезінформаційні кампанії розпалюють гнів і ненависть, розколюють суспільство.

Це називається консцієнтальною війною, основною зброєю якої є мова. Саме за її допомогою дезінтегрується і примітивізується комунікативне середовище, чому сприяє поширення через ЗМІ необхідних текстів. Вони покликані зруйнувати старий і сформувати новий світоглядний «фрейм» як опорну рамку свідомості – основу для картини світу, що зумовлює інтерпретацію, або конструювання того, що відбувається в дійсності, визначає систему цінностей і оцінок та впливає на подальші дії індивіда [1].

Мова ворожнечі використовується для створення негативного образу українського народу, зокрема його влади, як розумово відсталих людей, без моральних принципів, які підтримують нацистські або фашистські режими [2].

Дослідники Інституту масової інформації [3] виокремлюють три рівні прояву мови ворожнечі, кожен з яких має різний вплив на суспільну думку та різні за масштабом наслідки:

Жорстка (прямі заклики до насилля, заклики до дискримінації, завуальовані заклики до насилля, заклики не дати групі можливості закріпитися в регіоні);

Середня (виправдування випадків насилля та дискримінації, звинувачення певної групи у негативному впливі на суспільство чи державу, твердження про кримінальність певної кримінальної чи етнічної групи, ствердження про її неповноцінність);

Слабка (створення негативного іміджу певної групи суспільства, ствердження про моральні недоліки такої групи, протиставлення однієї групи іншій, згадування групи чи окремих її представників у принизливому чи образливому контенті, пряме або завуальоване ствердження того, що одна група створює незручності в існуванні іншої).

Також можна розділити мову ворожнечі на 2 види: пряму та приховану. Кожен з яких має різний вплив на суспільну думку та різні за масштабом наслідки.

Інтернет-ЗМІ займають досить велику частку медіаспоживання, а особливо серед молоді. Новини поширюються у багатьох соцмережах і стають платформою для поширення мови ворожнечі.

Телеграм став найбільш популярною мережею як серед українців, так і серед росіян. Ця соцмережа дозволяє будь-кому створювати канали для поширення інформації.

Це призвело до поширення великого потоку публікацій з мовою ворожнечі. Особливістю соцмереж, зокрема й телеграму, є можливість користувачів коментувати дописи. У коментарях зосереджується багато негативу. А в анонімних телеграм-каналах цей потік зовсім не контролюється.

Для аналізу було обрано 2 анонімні телеграм-канали: «Операция Z: Военкоры Русской Весны»(1.4м) [4], «АРХАНГЕЛ СПЕЦНАЗА Z» (1.1м) [5]. Їх ведуть військовослужбовці РФ, які знаходяться в зоні бойових дій. А також телеграм-канали популярних російських военкорів «Военкор Котенок» (385к) [6], «Kotsnews» (578к) [7], «Поддубный |Z|O|V| edition» (735к) [8].

За аналізом 50 публікацій за 18-25 березня маємо таку статистику щодо використання мови ворожнечі:

1. «Операция;
2. Z: Военкоры Русской Весны» (42%);
3. «АРХАНГЕЛ СПЕЦНАЗА Z»(30%);
4. «Поддубный |Z|O|V| edition» (21%);
5. «Kotsnews» (18%);
6. «Военкор Котенок» (16%).

Анонімні телеграм-канали частіше, ніж военкори, використовують мову ворожнечі для висвітлення російсько-української війни. Зокрема власники «Операция Z: Военкоры Русской Весны» постійно вживають слово «нацисти» замість українці. Серед военкорів це явище спостерігається рідше, але все одно має місце, особливо в матеріалах Євгенія Піддубного.

«Вконтакте» і «Одноклассники» заборонені в Україні ще з 2018 року. Там зосереджена тільки російська медіа-аудиторія. Це робить ці соцмережі найбільш насиченими мовою ворожнечі щодо українців. Основним джерелом поширення є сторінки офіційних ЗМІ РФ і коментарі під ними.

За статистикою Медіалогії [9] (розробник автоматичної системи моніторингу та аналізу російських ЗМІ та соціальних мереж в режимі реального часу) маємо такий розподіл медіааудиторії ЗМІ, які ведуть сторінки в «Вконтакте» і «Однокласники»:

1. Rbc.ru (921к підписників) [10];
2. Russian.rt.com (1.4 млн підписників) [11];
3. Gazeta.ru (385к підписників) [12];
4. Lenta.ru (736к підписників) [13];
5. Kp.ru (1.1 млн підписників) [14].

Спершу переглянемо частку тем присвячених війні в Україні серед усього опублікованого контенту. Для цього було відібрано по 100 публікацій з кожного медіа за 20-21 березня 2024 року. Маємо такий рейтинг:

1. RT (43%);
2. Комсомольская правда (32%);
3. РБК (25%);
4. Газета.Ru (24%);
5. Лента.Ru (24%).

Наступною розглянутою соцмережею став TikTok. У правилах TikTok спільноти зазначено, що поведінка з елементами ворожнечі несумісна з творчим й інклюзивним характером середовища. Хоч негативні коментарі система видаляє, проте це не стає на заваді росіянам створювати сторінки для поширення російських нарративів.

Щодо Facebook та Instagram, які керуються батьківською компанією Meta, то від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого платформи часто критикують за блокування контенту про війну в Україні. Важливо зазначити, що не завжди йдеться про очевидні порушення правил платформ Meta, а саме закликів до насильства чи дискримінаційні висловлювання щодо релігійних, національних груп або представників певних сексуальних орієнтацій.

Користувачі соцмережі X з синьою галочкою, які платять за просування свого контенту серед інших користувачів, є одними з найбільш широко поширених прикладів публікації фейків про війну Росії проти України, які гендиректор мережі X Ілон Маск не хоче видаляти.

Хоч у правилах YouTube вказано, що матеріали та коментарі з мовою ворожнечі видаляються, але їх можна зустріти чимало, як із прямою, так і з прихованою мовою російської ворожнечі.

У березні 2024 року було проведено онлайн-опитування щодо поширення мови ворожнечі в соцмережах та протидії цьому явищу в умовах інформаційної війни. У ньому взяли участь 112 українців: студенти, військовослужбовці, їхні друзі та родичі. Учасники дослідження були різних вікових груп: до 18 років (19.6%), 18-30 (58%), 31-45 (17.9%), більше 45 (4.5%). З респондентів 51.8% служать у складі Збройних сил України. Опитування було розміщено на Google Формі [15].

81.3% опитуваних знайомі з поняттям «мова ворожнечі», 18.8% вперше чують цей вислів.

Згідно з опитуванням українці найчастіше бачать публікації з наявністю мови ворожнечі:

1. Telegram (67.9%);
2. TikTok (58.9%);
3. Instagram (48.2%);
4. YouTube (44.6%);
5. Facebook (32.1%);
6. X (22.3%).

Найчастіше зустрічають такі слова ворожнечі:

1. Хохли (78.6%);
2. Бандерівці (65.2%);
3. Укронацисти (44.6%);
4. Укропи (37.5%);
5. Малороси (25%).

Статистика показує, що протидіють мові російської ворожнечі 13.4% респондентів, 25.9% іноді відповідають на матеріали, які дискредитують українців, і 60.7% просто ігнорують такі новини, щоб не загострювати ситуацію.

Протидія мові ворожнечі важлива, адже будь-які її прояви є шкідливими, оскільки вона підриває соціальну згуртованість, спричиняє дискримінацію, розколює суспільство та може призвести до насильства, що є кроком назад для справи миру, стабільності, сталого розвитку та реалізації прав людини для всіх. Саме тому держави мають вживати всіх можливих заходів для боротьби з мовою ворожнечі.

Для протидії мові ворожнечі ухвалюються різні документи, які регулюють поширення мови ворожнечі. Серед міжнародних – стаття 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, «Кодекс поведінки щодо протидії незаконному висловленню ненависті». Українське законодавство передбачає кримінальну відповідальність за поширення мови ворожнечі згідно з 161 статтею ККУ «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками».

Отже, задля зменшення поширення прямої і прихованої мови російської ворожнечі в соцмережах журналістам слід дотримуватися професійних та етичних стандартів. Журналіст має усвідомлювати небезпеку дискримінації, якій сприяють засоби масової інформації, та повинен робити все можливе, аби уникнути поширення такої дискримінації.

Для українців із початком повномасштабного вторгнення способом протидії став гумор. Однією із форм гумору є меми. Меми допомагали українцям з початку широкомасштабного вторгнення РФ боротися проти

російських наративів, залякувань, піднімати настрої та переживати стресові моменти.

Список джерел та літератури

1. Жаботинская С.А. «Язык как оружие в войне мировоззрений», Київ, Українська асоціація когнітивної лінгвістики і поезики, 1 березня 2015, с.8
2. Почепцов Г.Г. «Особенности пропагандистских механизмов с двух сторон российско-украинского конфликта» <http://discourse.in.ua/node/4221>
3. Інститут масової інформації «Мова ворожнечі у ЗМІ: якою вона буває і до чого призводить» <https://imi.org.ua/advice/mova-vorojnechi-u-zmi-yakoyu-vona-buvae-ta-do-chogo-prizvodit-infografika-i2374>
4. Телеграм-канал «Операция Z: Военкоры Русской Весны» <https://t.me/RVvoenkor>
5. Телеграм-канал «АРХАНГЕЛ СПЕЦНАЗА Z» https://t.me/rusich_army
6. Телеграм-канал «Военкор Котенок» <https://t.me/voenkorKotenok>
7. Телеграм-канал «Kotsnews» <https://t.me/sashakots>
8. Телеграм-канал «Поддубный |Z|O|V| edition» <https://t.me/epoddubny>
9. Дослідження «Медіалогія» www.mlg.ru/ratings/media/federal/12868/#internet
10. Сторінка Вконтакте «РБК: Россия» <https://m.vk.com/rbc>
11. Сторінка Вконтакте «RT на русском» https://m.vk.com/rt_russian
12. Сторінка Вконтакте «Газета.ру» <https://m.vk.com/gazeta>
13. Сторінка Вконтакте «Лента.ру» <https://m.vk.com/lentaru>
14. Сторінка Вконтакте «Комсомольская правда» <https://m.vk.com/kpru>
15. Опитування «Як часто українці стають жертвами мови ворожнечі?» <https://forms.gle/HkHtayfjgBw3a61GA>

Олександр Корольов, старший викладач кафедри тактики Сил підтримки Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного у Львові

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ЕРЕФІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ. ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНИ

Гібридна агресія путінської росії проти України значною мірою реалізується через пропагандистську комунікаційну технологію. На думку фахівців, російська кремлівська пропаганда наразі, це – російська державна інформаційна політика, спеціальні інформаційні заходи (спецоперації, –політичні технології) та відповідні державні органи і установи, які під виглядом «суспільного інформування» займаються психологічною обробкою населення російської федерації, а також населення інших країн – в першу чергу країн пострадянського, російськомовного простору та російської діаспори. Разом з тим об'єктом російської пропаганди є іншомовне населення у США, ЄС, арабських країнах, тощо. Загалом російська пропаганда розповсюджується щонайменше 40 мовами світу у 160 країнах. Левова частина російського інформаційного спаму спрямовується проти України та її Збройних Сил. І тому є закономірністю поява Доктрини інформаційної безпеки України введеної в дію Указом Президента від 25 лютого 2017 року. У цьому документі нормативно закріплено низку важливих термінологічних визначень, як то стратегічні, урядові, кризові комунікації та поняття – стратегічного наративу.

В Доктрині йдеться про механізми протидії інформаційній війні через відповідні органи державної влади, міністерства і відомства. Зокрема, Міністерство

оборони України має забезпечувати функціонування системи військово-цивільних зв'язків у місцях постійної дислокації та розгортання підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань, а також організувати і забезпечувати:

- зв'язки з українськими та іноземними засобами масової інформації щодо висвітлення ситуації в районах ведення бойових дій, деокупованих територіях;
- протидію спеціальним інформаційним операціям, спрямованим проти Збройних Сил України та інших військових формувань;
- супроводження інформаційними засобами виконання завдань оборони України;
- донесення достовірної інформації до військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань, зокрема через засоби масової інформації Збройних Сил України.

Зазначенні доктринальні положення актуалізують аспекти комунікаційної взаємодії між інформаційно-медійними структурами та підрозділами інформаційно-психологічних спеціальних операцій Збройних Сил України, особливо в районах ведення активних бойових дій.

При цьому слід зважати на особливості в діяльності цих структур. Вони полягають в їх підпорядкованості, виробленні специфічного інформаційного контенту що впливає на різні цільові аудиторії, режимно-секретних обмеженнях тощо.

Відомо, що інформаційно-медійні структури сьогодні підпорядковані Управлінню комунікацій та преси Міністерства оборони України та Управлінню зв'язків з громадськістю Збройних Сил України. Це військові засоби масової інформації: газета, журнал, радіо, телебачення та

мережа прес-служб видів, родів військ та посади прес-офіцерів в бригадах.

Слід зазначити на тому, що досвід ведення бойових дій, рекомендації експертів зі стратегічних комунікацій армій НАТО при Міноборони України свідчать що досягнення інформаційної переваги над противником досягається через вмилу координацію діяльністю зазначених вище структур за єдиним задумом. Тому сьогодні важливо:

- досягати консенсусу на оперативно-стратегічному рівні в питаннях формування єдиного нарративу для інформаційно-медійних структур та підрозділів інформаційно-психологічних операцій Збройних Сил України;
- активно реагувати на дезінформацію противника, особливо на лінії зіткнення на оперативно-тактичному рівні, всіма силами і засобами структур;
- розробити спільну матрицю кризових ситуацій і методики їх врегулювання засобами комунікації в районах виконання бойових завдань та місцях постійної дислокації військових частин Сил оборони;
- проводити систематичні узгоджувальні наради на рівні керівників та їх заступників з метою виключення непорозуміння та інформаційної асиметрії в діях підлеглого особового складу;
- продовжувати спільні командно-штабні навчання та тренування за єдиними задумом між фахівцями двох структур;
- синхронізувати та унормувати взаємодію між структурами у відповідних нормативних документах: спільних наказах, директивах, планах і розпорядженнях;

- розвивати міждисциплінарні наукові і навчальні програми за профілем соціальних комунікацій та інформаційно-психологічної безпеки.

Очевидно, що агресор не шкодує фінансів на інформаційну війну, подає інформацію, що держава розвалюється, що Україною керують «радикали», «фашисти», «бандерівці», «нацисти», «хунта», які чинять масовий безлад, вандалізм, «вбивають людей на вулицях», «спалюють будинки комуністів (регіоналів) та російськомовних громадян».

Канали країни агресора подають відомості про те, що біженці покидають Україну та шукають притулку в росії, показуючи при цьому картинки з Західних ділянок кордону України. І хоча росія перші плани, які були ними заплановані провалила, це лише розлютило агресора тому інформаційна війна набрала шалених обертів. Росія влаштовує своїм глядачам повноцінне шоу «про жахиття та беззаконня в Україні», на яке не шкодують великих грошей – захоплюючий сценарій, вишукана акторська гра, відповідна музика, спеціальні ефекти, шокуючі відео.

Основними напрямками та способами маніпулятивних психоінформаційних технологій агресора відносно України є та залишаються:

- поступове зниження міжнародного іміджу України з метою послаблення її геополітичного значення;
- відповідне дозування та спотворення інформації з метою дестабілізації ситуації в державі та впровадження власної політики;
- формування стереотипу меншовартості та вторинності українців, а також відповідне руйнування почуття нації та народу;
- домінування російської мови, культури та традицій для утвердження самоідентифікації при

одночасному витісненні української мови та культури [1, С. 39].

Для захисту інформаційного простору та національної безпеки України необхідним є:

- продовження зміни інформаційної політики з доповненням законодавчої та нормативно-правової бази, яка відповідає б нормам міжнародного права;
- здійснення захисту національної інформаційної сфери;
- просування української інформації на територію агресора та окуповані ним території використовуючи при цьому сучасні технології;
- зменшення впливу олігархів на ЗМІ;
- формування та захист сприятливого образу України за допомогою сучасних технологій;
- створення та підтримка національного бренду, розвиток конкурентоспроможності на міжнародній арені;
- здійснення політики для збереження єдиної української політичної нації, на зближення політичних поглядів населення сходу та заходу України;
- здійснення обмеження російської інформації, яка впливає на населення півдня та сходу України;
- сприяння розвитку вітчизняних інтернетресурсів, які просувають іномовлення;
- здійснення діяльності в інформаційному та віртуальному просторі у національних інтересах нашої держави, поширення позитивної інформації про Україну.

Таким чином, щодо України здійснюється неймовірно потужна інформаційна війна, але українська влада не в повній мірі проводить контрнаступальні дій. Наша держава

повинна не лише оборонятися в інформаційній війні, а й вести наступальні дії по відношенню до агресора.

Крім того, необхідним є вироблення стратегії та тактики ведення боротьби в інформаційному полі та утворити структуру, яка буде займатися аналізом та збором необхідної інформації для боротьби в інформаційній війні з агресором.

Список джерел та літератури

1. Інформаційний вимір гібридної війни: досвід України. Київ: НУОУ, 2017. 104 с.

Федір Медвідь, доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, професор МКА, докторант

Едуард Чорний, докторант Приватної освітньої установи «Європейський професійний докторат»

Артур Бурлака, студент Міжрегіональна Академія управління персоналом

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Інформаційна безпека виступає як стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, процесів, за яких інформація використовується суворо за призначенням і не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так і інших країн при її використанні. Вона як важлива складова національної безпеки передбачає

системну превентивну діяльність органів державної влади по наданню гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам та суспільству в цілому і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни [1, с. 116-122].

Інформаційна безпека України як один з видів національної безпеки, важлива функція держави, означає: законодавче формування державної інформаційної політики; створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримка розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України; збереження права власності держави на стратегічні об'єкти інформаційної інфраструктури України; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом, що є об'єктом права власності або об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження державою; створення загальної системи охорони інформації, зокрема охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційно простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством України інформаційної продукції; встановлення законодавством режиму доступу

іноземних держав або їх представників до національних інформаційних ресурсів України та порядок використання цих ресурсів на основі договорів з іноземними державами; законодавче визначення порядку поширення інформаційної продукції зарубіжного виробництва на території України [2, с. 714; 3, с. 228-231].

Державна політика інформаційної безпеки визначається пріоритетністю національних інтересів, системою небезпек і загроз і здійснюється шляхом реалізації відповідних доктрин, стратегій, концепцій і програм в інформаційній сфері відповідно до чинного законодавства. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» такі: забезпечення інформаційного суверенітету України; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України [4].

До проблем забезпечення інформаційної безпеки України відносять загрози національним інтересам і національній безпеці в інформаційній сфері: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації [5].

Для формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів у інформаційній сфері, створення розвиненого і захищеного інформаційного середовища слугує організація функціонування системи інформаційної безпеки, складовими компонентами якої є національні інтереси в інформаційній сфері, загрози та небезпеки цим інтересам, сама інформаційна безпека як інструмент зі створення сприятливих умов для їх реалізації, які в сукупності становлять собою об'єкт управління органами державного управління, система забезпечення інформаційної безпеки, тобто суб'єкт управління, більше того, основні напрямки політики національної безпеки в інформаційній сфері, а також внутрішнє та зовнішнє середовище. Інформаційна безпека забезпечується цілим комплексом заходів системою забезпечення національної безпеки України, що включає сукупність державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян [6, с. 16-17; 7, с. 21-23].

Правову основу забезпечення інформаційної безпеки України становлять Конституція України, Закони України «Про національну безпеку України», «Про інформаційну безпеку України», «Стратегія інформаційної безпеки України», «Стратегія кібербезпеки України» інші закони і нормативно-правові акти, а також ратифіковані або парафоровані Україною Договір про безпеку і співробітництво у Європі, Договір «Відкрите небо», Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною, Додатковий протокол до Європейської конвенції про інформацію щодо іноземного законодавства, які зобов'язують країни-учасниці здійснювати багатосторонній обмін інформацією, потребують створення загальнодержавних механізмів зберігання та споживання отриманої інформації в національних інтересах.

До пріоритетних напрямків забезпечення інформаційної безпеки України можна, на наш погляд, віднести: створення законодавчої та нормативної бази; здійснення моніторингу інформаційної безпеки України; стандартизація, сертифікація та ліцензування діяльності у сфері забезпечення інформаційної безпеки України; удосконалення та розвиток державної інформаційної інфраструктури з урахуванням вимог інформаційної безпеки України; удосконалення системи освіти, навчання та виховання з урахуванням вимог інформаційної безпеки України та Закону України «Про державну мову»; розробка міжрегіональних, державних та міждержавних програм розвитку системи інформаційної безпеки України [8].

У зв'язку з посиленням негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір України, що загрожує розмиванню суспільних цінностей і національної ідентичності, недостатніми залишаються обсяги вироблення конкурентноспроможного національного

інформаційного продукту. Наближається до критичного стан безпеки інформаційно-комп'ютерних систем в галузі державного управління, фінансової і банківської сфери, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій.

Забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки держави передбачає забезпечення інформаційної безпеки при інтеграції до структур глобального інформаційного суспільства.

Ефективна реалізація стратегічних пріоритетів, основних принципів і завдань державної політики інформаційної безпеки потребує вдосконалення правових та організаційних механізмів управління інформаційною безпекою, його відповідного інтелектуально-кадрового і ресурсного забезпечення, зокрема, вдосконалення законодавства з питань національної безпеки, насамперед шляхом: розвитку правових засад управління національною безпекою через розробку відповідних законів, концепцій, доктрин, стратегій і програм, зокрема, антикорупційного законодавства, Національної програми протидії тероризму та екстремізму, Концепції розвитку Воєнної організації держави, Національної стратегії формування інформаційного суспільства, Доктрини інноваційного та науково-технологічного розвитку тощо;

Розробка та впровадження національних стандартів та технічних регламентів застосування інформаційно-комунікаційних технологій, гармонізованих з відповідними європейськими стандартами, в тому числі з вимогами ратифікованої Верховною Радою України Конвенції про кіберзлочинність; приведення законодавства з питань охорони державної таємниці до європейських стандартів; розробка та впровадження загальнодержавної системи визначення та моніторингу порогових значень показників (індикаторів), що характеризують рівень захищеності

національних інтересів у різних сферах життєдіяльності та виникнення реальних загроз національній безпеці [9].

В умовах гібридної війни Росії проти України, яка прикриваючи власну агресивну політику, використовує інформаційні технології для дестабілізації ситуації у середині інших країни, шляхом створення проросійських груп. Це підтверджується дослідженням М. Косенковські, В. Шрейбера, Дж. Хахн, де розкривається роль інформаційних ресурсів та соціальних мереж у конфліктах в Грузії, Нагірному Карабасі, Придністров'ї.

На сучасному етапі інформаційна війна Росії проти України вийшла на новий виток розвитку і несе глобальну загрозу людству через спробу виправдати перед світовою спільнотою власні дії. В. Горбулін зазначає, що інформаційний фронт «гібридної війни» відбувається в чотирьох напрямках: 1) серед населення в зоні конфлікту; 2) серед населення країни, проти якої здійснено агресію, але територія якої не охоплена конфліктом; 3) серед громадян Росії; 4) на міжнародній арені [10]. Більше того, її головне завдання дезорієнтувати не лише українське суспільство, але і європейське, доводячи нелегітимність дій української влади, зокрема у сфері захисту цілісності.

В інформаційній сфері на основі національних інтересів України формуються стратегічні та поточні завдання політики держави щодо забезпечення інформаційної безпеки. Ці завдання, зокрема про необхідність протидії спеціальним інформаційним операціям держави-агресора, спрямованих на підрив державного суверенітету, територіальної цілісності України, поставлені у Стратегії інформаційної безпеки України. Цей базовий концептуальний документ про сучасну політику нашої держави у сфері інформаційної безпеки було затверджено Указом Президента України 28 грудня 2021 р. [11]. У ньому визначено сім основних стратегічних цілей у сфері

інформаційної безпеки України, які потрібно реалізувати в умовах воєнного стану.

1. Протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету та територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, проведення терористичних актів, посягання на права та свободи людини.
2. Забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності.
3. Підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства.
4. Забезпечення інформаційних прав особи, захисту прав журналістів.
5. Інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору.
7. Створення ефективної системи стратегічних комунікацій, метою якої є гарантування ефективної інформаційної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та суспільством з питань кризових ситуацій. Зміцнення позитивного іміджу України.
8. Розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу.

Отже, в умовах використання Росією інформаційного тиску для посилення внутрішньої кризи в Україні, постає необхідність враховувати сучасні світові тенденції

інформаційної безпеки. Досвід провідних країн світу Україна повинна застосовувати, але враховуючи і внутрішні особливості. Для цього необхідно сформувати потужну нормативно-правову базу, яка б врегульовувала питання безпеки інформаційного простору і, на основі наукових інституцій чи аналітичних центрів, організувати систему контрпропаганди та боротьби з дезінформацією, при цьому не забуваючи про основні демократичні принципи. Водночас держава повинна стимулювати розвиток ІТ-сфери, зокрема у системі безпеки, зважаючи на новітні виклики та зовнішньополітичні загрози.

Список джерел та літератури

1. Медвідь Ф.М. Інформаційна безпека України: генеза і становлення. Наукові праці МАУП. Редкол.: В.Б. Захожай (гол. ред.) та ін. К.: ДП «Вид. дім «Персонал»», 2010. Вип. 2(25). С.116-122.
2. Кравець Є.Я. Інформаційна безпека держави. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. Енцикл.», 1998. 1999. Т.2. С. 714 - 715.
3. Медвідь Ф.М. Україна в умовах гібридної війни з Російською Федерацією: сучасні виклики кібербезпеки. Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 квітня 2017 р.. М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київський національний університет культури і мистецтв; редкол.: М.М. Поплавський (голова), Костиця І. О. (заст. голови) [та ін.]. Ч. 1. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2017. С. 228–231.
4. Закон України «Про національну безпеку України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, 31, ст.241.
5. Стратегія інформаційної безпеки. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки».
6. Ліпкан В.А., Максименко Ю.С., Желіховський В.М. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навчальний посібник. К. КНТ, 2006. 280 с.
7. Медвідь Ф.М., Курчина Т.О., Твердохліб А.І. Кібернетична безпека України в умовах гібридної війни з Російською Федерацією. International scientific-practical conference Integration of Business Structures: Strategies and Technologies, Part I, February 24, 2017, Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing. С. 21–23.

8. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України в контексті становлення стратегії національної безпеки держави. Юридичний вісник України. 2008. №43.
9. Указ Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України».
10. Світова гібридна війна: український фронт: монографія. за заг.ред.В.П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.
11. Стратегія інформаційної безпеки. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки».

Іван Мікрюков, ад'юнкт Військова академія (м. Одеса)

Лариса Бикова, ад'юнкт Військова академія (м. Одеса)

ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА ЯК ПРОТИДІЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ КРЕМЛЯ ПРОТИ УКРАЇНИ

Гібридна війна – це поєднання традиційних військових методів з нетрадиційними, такими як інформаційна агресія, кібератаки, економічний тиск та пропаганда. В умовах гібридної війни інформаційний вимір набуває важливого значення, оскільки саме інформаційні засоби можуть впливати на свідомість населення, знижуючи рівень патріотизму, спотворюючи інформацію та розширюючи дезінформацію. Конфлікт між Росією та Україною є одним із прикладів сучасної гібридної війни, де інформаційний вимір став потужним інструментом впливу на громадську думку та міжнародну репутацію.

Інформаційна складова є важливою частиною гібридної війни, хоча на відміну від традиційних конфліктів, де важливу роль відіграють лише фізичні втрати, у гібридній війні на першому місці виходять

психологічні й моральні наслідки. Мета інформаційного компонента в таких війнах – підірвати довіру населення до держави та створити умови для послаблення її впливу на міжнародний рівень [3].

Військове керівництво російської федерації неодноразово демонструє, що сучасна війна, як правило, ведеться або дистанційно за допомогою високоточної зброї, або таємно через підривні та інформаційні операції (або за допомогою комбінації обох). Як приклад ведення гібридної війни, була сирійська війна, тобто приклад, коли іноземне втручання та підривна діяльність призвели до дестабілізації та поставили країну на шлях війни. Швидке та обмежене військове втручання, відбиваючи опір населення та сприяючи консолідації позицій сирійського уряду. Кампанія продемонструвала важливість покладатися на швидкість, раптовість і контроль над інформаційним середовищем при реагуванні на загрози.

Інформаційна війна є засобом поширення пропаганди, фальшивих новин, маніпуляцій та дезінформації. Особливістю інформаційної складової гібридної війни є її прихований характер. Вона включає такі елементи, як: дезінформація, інформаційно-психологічний вплив, пропаганда, кібероперації.

Росія активно використовує інформаційні засоби як елемент гібридної війни і в Україні.

Як об'єкт гібридної війни Росії, Україна є унікальним прикладом. Вона не лише надає цінні дані для аналізу і винесення уроків, але й, можливо, є однією з найбільш вразливих жертв. Географічна та історична близькість України до Росії, а також прагнення Росії взяти Україну під свій контроль як частину «своєї спадщини», свідчать про те, що Кремль натренував свою машину гібридної війни в Україні до максимального потенціалу.

Тим не менш, стійкість, яку Україна продемонструвала з моменту здобуття незалежності, особливо з 2014 року, вражає і заслуговує на детальний аналіз. Зокрема, слід взяти до уваги атаки на політичні, військові, економічні, соціальні структури та інформаційний простір України.

В Україні інформаційна війна в традиційних медіа ведеться не так через російські мережі, які охоплюють лише 9% населення, ніж через деякі місцеві канали, сліди та фінансування яких тягнуться до росії. І, звичайно, Кремль вільно використовує тролів і ботів у соціальних мережах в Україні, як і в усьому світі.

Мета російської інформаційної стратегії полягає не стільки в тому, щоб змусити українців доброзичливо дивитися на Росію, скільки в тому, щоб посіяти недовіру та нестабільність всередині країни, делегітимізувати владу та вбити клин між народом і владою, між різними групами суспільства та політика.

Викликати підозру, поширювати протиріччя і спекуляції щодо існуючих переконань, маніпулювати громадськістю, впроваджувати в суспільну та індивідуальну свідомість ворожі і шкідливі ідеї та погляди, збивати з пантелику суспільну свідомість, дезінформувати і залякувати громадськість образом ворога і силою супротивника. Невміння фільтрувати інформацію створює чудову основу, щоб змінити мислення й поведінку українців у необхідному ворогу напрямку. На це не потрібні великі бюджети чи унікальні інструменти. Бо ж люди, наприклад, не відрізняють інформаційних сайтів-смітюрок (ресурсів, що спеціалізуються на маніпуляціях, проте маскуються під медіа) від онлайн-медіа, що дотримуються журналістських стандартів.

Вакциною проти ворожого інформаційного впливу є комплекс заходів під назвою інформаційна гігієна, який

розкриває механізми боротьби з інформаційною агресією, пояснює механізми інформаційної війни, розробляє протидію хибним твердженням. Часто інформаційна війна ведеться в комплексі з кібернетичною, психологічною та ідеологічною війнами, які є складовими широкого трактування інформаційної війни.

Ефективна інформаційна діяльність може суттєво поліпшити зусилля держави щодо мирного вирішення кризових ситуацій. І навпаки, ігнорування інформаційних чинників, а часто й навмисне змінені інформація здатні спровокувати найрадикальніші настрої, спалахи ворожості та призвести до катастрофічних наслідків. Застосування інформаційних технологій військовими відкрило нові можливості щодо забезпечення оборони держави. Володіння інформаційними ресурсами та його захист у військовій сфері стали таким самим неодмінним атрибутом, як озброєння, боєприпаси, транспорт тощо [4].

Перемога України в інформаційному протистоянні у війні з Росією сприятиме досягненню стратегічних цілей України. Стратегія інформаційної безпеки України відображає інтереси держави, що виражаються в необхідності ефективного захисту суверенітету і конституційних основ територіальної цілісності країни, встановлення та підтримання політичної стабільності, в тому числі стабільності органів державної влади та їх інститутів. Аналіз прогресу в досягненні цілей стратегії показує, що, незважаючи на всі складнощі воєнного стану, цей процес не зупинився.

Список джерел та літератури:

1. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/6.pdf>;
2. Еволюція російської гібридної війни: приклад України URL: <https://rpr.org.ua/en/news/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-ukraine/>;

3. Звичайні та гібридні дії під час вторгнення Росії в Україну URL: <https://securityanddefence.pl/Conventional-and-Hybrid-Actions-in-the-Russia-s-Invasion-of-Ukraine,168870,0,2.html>;
4. Правила інформаційної гігієни під час війни URL: <https://jpasmd.donnu.edu.ua/article/view/12944>.

Валерій Мірзоєв, полковник Збройних Сил України, аспірант 1 року навчання спеціальності: 032 «Історія та археологія» Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Олександр Сергієнко, полковник Збройних Сил України

НЕГАТИВ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПІД ЧАС ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Гібридна війна, яку проводить російська федерація проти України та усього Західного світу є новим складним викликом для цивілізованої міжнародної спільноти. Україна у цій нетрадиційній війні проти агресора стала надійним щитом не тільки у боротьбі за демократичні цінності, а й проти неоімперських амбіцій ворога, які він прагне реалізувати у тому числі й завдяки інформаційно-психологічним операціям. Саме тому, нині важливо як ніколи розуміти, від яких чинників залежить здатність Сил безпеки та оборони держави гнучко реагувати на постійні загрози в інформаційному просторі, а також знаходити можливості для створення переваг в інформаційній сфері. Адже нагадаємо, що за визначенням ст. 17 Конституції України, забезпечення інформаційної безпеки знаходиться на одному рівні із захистом суверенітету і територіальної цілісності, забезпечення економічної безпеки та є справою всього українського народу [1], і відповідно має найвищий

конституційний статус в нормативно-правовому регулюванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що основи ведення гібридної війни та її компонентів у закордонних та вітчизняних дослідженнях розглянуто досить широко. Зокрема український політик та учений В. Горбулін зазначає, що гібридна війна розглядається як воєнні дії, які здійснюються шляхом поєднання військових, немов би військових, інформаційних, економічних, дипломатичних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей [2]. Дослідник Є. Магда вважає, що гібридна війна втілює намагання однієї держави підпорядкувати собі іншу за допомогою інформаційних, політичних та економічних інструментів. При цьому першочерговими інструментами здійснення агресивних дій є інформаційні операції [3, с.4]. На думку Г. Почепцова, гібридна війна розгорнута на множинних напрямках. Це не лише інформаційна війна, а одночасно й економічна, репутаційна, смислова, людська. Військові дії складають тільки фон для більш масштабної війни в людському розумі. Перевагу у такій війні буде мати та сторона, яка буде вправно використовувати технології роботи із масовою свідомістю. Більшість завдань, які необхідно досягнути виконуються шляхом інформаційної складової. Чим сильніші є спроможності інформаційного компонента залучених сил, тим легшим буде досягнути мети у війні [4]. Дослідниця Ю. Узденова вдало зазначає, що гібридна війна не є спонтанним явищем, а заздалегідь детально підготовлена та спрямована на створення необхідного підґрунтя зі створення конфлікту і впровадження погляду агресора. Під час такої війни, відбувається маніпулювання свідомістю суспільства, підрив довіри до влади та контроль усіх сфер діяльності. Особливе місце при цьому приділяється інформаційній сфері, оскільки саме вона має

визначний вплив на формування стабільності, довіри до влади, формування, збереження і підтримку ідеології країни [5]. Водночас російсько-українська війна, яка триває уже понад десятиліття потребує постійного вивчення нових форм та методів ведення гібридної війни задля якнайшвидшого наближення перемоги України у цій війні.

Тому мета нашого дослідження полягає у характеристиці найпоширеніших способів ведення гібридної війни, але вже в умовах широкомасштабного вторгнення.

Нагадаємо, що до основних характерних ознак гібридної війни зазвичай відносять:

- абсолютну підпорядкованість військових завдань політичним і медійним цілям;
- поєднання традиційних та інноваційних способів ведення війни;
- залучення нерегулярних збройних формувань;
- вирішальну роль інформаційно-психологічного впливу (інформаційно-психологічних операцій – скорочено ІПСО) на формування суспільних настроїв цільових аудиторій [6].

Зважаючи на це, варто відзначити, що одним із центральних прийомів ІПСО є метод так званого *негативного інформаційно-психологічного впливу* (далі – НІПсВ). Під НІПсВ варто розуміти такий вплив, використання якого призводить до дезорієнтування, дестабілізації відносин, маніпулювання, розпалювання соціальної ворожнечі, конфліктів, загострення суперечностей у суспільстві, зміни життєвих цінностей, світогляду тощо на користь суб'єкта застосування такого впливу. І в цілому, в ході застосування НІПсВ здійснюється руйнування системи відносин особистості та держави й цілісності самої особистості, що призводить до значних

негативних наслідків для людей, громад і суспільства та створення соціальної фрагментації.

Для реалізації НПСВ використовуються різні способи та методи.

Найпоширенішими сучасними методами ППСВ є [7, с. 46]:

1. Дезінформування, що передбачає обман чи введення об'єкта впливу в оману для спонукання його до запрограмованих дій.
2. Пропаганда – поширення політичних, філософських, наукових, художніх, інших мистецьких ідей із метою їх упровадження в громадську думку та активізації використання цих ідей у масовій практичній діяльності населення.
3. Диверсифікація громадської думки – розпорошення уваги панівної еліти держави на різні штучно акцентовані проблеми й відволікання цим від вирішення нагальних завдань суспільно-політичного та економічного розвитку для нормального функціонування суспільства й країни.
4. Психологічний тиск – вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз із метою спонукання її до запланованої моделі поведінки.
5. Поширення чуток – діяльність щодо поширення різної інформації серед широких верств населення здебільшого неофіційними каналами з метою дезорганізації суспільства та держави або їхніх установ чи організацій тощо.

Окреме місце з поміж великої кількості інструментів інформаційно-психологічного впливу, що використовує агресор у ході ведення гібридної війни, займає штучний інтелект. Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, програмного забезпечення дозволяє вдосконалювати швидкість, об'ємність та масовість розповсюдження НПСВ. Використання платформ штучного інтелекту, які

дозволяють створювати аудіо, відео, фото, текстові продукти, deepfake за допомогою алгоритмів машинного навчання та використовуються під час просування на каналах розповсюдження таких як телебачення, радіо, інтернет-сайти, через блогерів, які генерують і просувають контент у соціальних мережах, несе глобальну небезпеку.

Окрім способів та методів агресор веде потужний НІПсВ, який спрямовується на різні цільові аудиторії, а саме:

- на власне населення росії, щодо виправдання продовження виконання цілей так званого «сво»;
- на населення й органи влади України, щодо дестабілізації внутрішньополітичної й суспільної ситуації;
- на населення тимчасово окупованих територіях, щодо легітимізації російських адміністрацій та інтегрування територій до складу країни-агресора;
- на країни Заходу, щодо зменшення міжнародної фінансової, військової допомоги та іншої допомоги Україні.

Отже, будь-які події, що відбуваються в державі або поза її межами, що стосуються ведення війни державою-агресором проти України, завжди мають підґрунтя в інформаційній сфері. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що під час ведення гібридної війни вирішальна роль відводиться застосуванню інформаційно-психологічного впливу. Агресор активно використовує різнопланові методи та способи негативного інформаційно-психологічного впливу проти населення України та держав Заходу, що є актуальною проблемою у ході проведення російсько-української війни як складової гібридної війни та вимагає постійної нейтралізації такої загрози.

Це можливо за умови використання асиметричних дій в інформаційній сфері Силами оборони України, що дозволить переносити хід ведення гібридної війни на інформаційний простір держави-агресора. Посилення власного потужного інформаційного інструментарію, дозволить доносити в кожне помешкання великої за територією країни держави-агресора інформацію психологічного впливу, яка змінює наявні установки свідомості цільових аудиторій. Створення психологічного впливу для досягнення цілей України в інформаційному просторі агресора вітчизняними психологічними операціями, перенесе поле інформаційної боротьби на територію ворога. Така позиція нівелює негативний інформаційно-психологічний вплив росії та сприяє наближенню перемоги України над агресором.

Список джерел та літератури

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
2. Горбулін В.П. *Світова гібридна війна: український фронт*. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013707> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Магда Є. В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Х.: Віват, 2015. 304 с. URL: https://balkabook.com/files/2017/06_10/12_24/u_files_store_6_68818.pdf?srsId=AfmBOopg7MPwV4ZEc0Dh1EogtISD7h_LqEflkb5-VcRutQneVzYIc883 (дата звернення: 16.11.2024).
4. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. URL: https://www.jimagazine.lviv.ua/2015/Pochepcov_Gibr_vijna_inf_skladova.htm (дата звернення: 17.11.2024).
5. Узденова Ю.М. Гібридна війна: сутність, складові та ключові поняття URL: https://www.pubadm.vernadskeyjournals.in.ua/journals/2024/4_2024/28.pdf (дата звернення: 16.11.2024).
6. Велика українська Енциклопедія. Гібридна війна. URL: https://vue.gov.ua/%D0%93%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 18.11.2024).
7. Петрик В.М., Бедь В.В., Присяжнюк М.М. Інформаційно-психологічне протиборство: підручник. за заг. ред. В. В. Бедя. Київ, 2018. С. 386.

Ірина Скакальська, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії та методики навчання Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

Андрій Левчук, директор Кременецького краєзнавчого музею, здобувач галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття традиційні форми війни, такі як «конвенційна» та «холодна», поступилися місцем новому типу глобального протистояння – гібридній війні. Однією з ключових складових гібридної війни є інформаційна сфера, яка потребує ретельного вивчення, аналізу та розробки ефективних методів протидії. Інформаційна частина гібридної війни є ключовим інструментом впливу, спрямованим на підрив національної ідентичності, маніпуляцію масовою свідомістю та послаблення суспільної стійкості. Одним із основних її елементів є антиукраїнські наративи, які активно використовуються для дискредитації України на міжнародній арені, посилення внутрішніх конфліктів та нав'язування хибної історичної пам'яті.

Антиукраїнські наративи мають глибоке історичне коріння і системно поширюються через російську пропаганду. Основні з них включають заперечення державності України, представлення української історії як

частини «руського міра», спотворення фактів про національні визвольні рухи та українських лідерів тощо.

Протидіяти вище зазначеним загрозам можливо шляхом формування громадянської компетентності здобувачів освіти. Громадянська компетентність включає здатність критично мислити, аналізувати джерела інформації, протидіяти маніпуляціям та формувати усвідомлене ставлення до історії та сучасних подій. Відповідно, актуальність проблеми дослідження є незаперечною.

Аналіз останніх розвідок дає змогу визначити формування громадянської компетентності як відповідь на виклики гібридної війни. Так, монографія «Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс», присвячена всебічному міждисциплінарному аналізу феномену сучасної війни з урахуванням її онтологічного, культурно-історичного, структурно-функціонального та аксіологічного аспектів. У виданні системно інтегровано різнорівневі методологічні підходи до вивчення ключових аспектів збройного протистояння в інформаційному просторі. Зокрема, розглянуто питання інформаційного тероризму як складової гібридної війни [1]. Дослідник М. Павлюх дослідив методи, засоби, символізм пропагандивної риторики росіян, а також міфи і міфологеми цієї риторики до та після повномасштабного вторгнення росії в Україну [7].

У своєму дослідженні ми спиралися також і на науково-методичний доробок сучасних українських учених-педагогів, які практично формують громадянську компетентність здобувачів освіти [2; 3; 5].

Для всебічного аналізу ключових аспектів інформаційної війни в умовах російсько-української війни застосовано системно-історичний метод. Цей підхід дозволяє розглядати проблему та її елементи як

взаємозалежну систему в рамках конкретного історичного контексту, а також оцінити наслідки зовнішнього впливу держави-агресора на українське суспільство у різних сферах життя та в різні історичні періоди. У роботі було здійснено проблемне структурування, що вимагає виділення комплексу питань пов'язаних з формуванням громадянської компетентності, гібридної війни, антиукраїнських наративів. Застосовано педагогічний аналіз для розробки рекомендацій для формування громадянської компетентності здобувачів освіти.

Мета дослідження: окреслити особливості формування громадянської компетентності здобувачів освіти як інструменту протидії викликам гібридної війни.

У ході російсько-української війни освітній процес має адаптуватися до умов інформаційної пропаганди. Необхідно впроваджувати інтерактивні методи навчання, зокрема аналіз історичних джерел, роботу з візуальними матеріалами та дискусії щодо ключових подій українського минулого. Особлива увага повинна приділятися розвінчанню антиукраїнських міфів та формуванню в учнів здатності виявляти ворожу пропаганду. Розвиток громадянської компетентності через історичну освіту сприятиме зміцненню національної ідентичності, вихованню патріотизму та забезпеченню суспільної стійкості в умовах гібридних загроз. Таким чином, інтеграція аналізу інформаційної складової гібридної війни в освітній процес є важливим кроком до підвищення інформаційної безпеки України.

Підкреслимо те, що інформаційна війна є ключовим елементом гібридної війни. Її основна мета – маніпуляція суспільною свідомістю, руйнування національної ідентичності та створення сприятливих умов для впливу держави-агресора. Автори публікації вважають, що формування громадянської компетентності здобувачів

освіти є одним із важливих чинників протидії інформаційній агресії росії.

На підтвердження цієї думки наведемо слова дослідника А. Гуралюка, що інформаційний компонент гібридної війни спрямований на руйнування суспільних структур, дестабілізацію ситуації в країні, зниження морально-психологічного стану населення, стимулювання колаборації з агресором та підрив національної безпеки. Особливу роль у протистоянні інформаційній війні відіграють освітяни, які працюють із молоддю – однією з найбільш уразливих до впливу груп населення. Ефективність цієї роботи значною мірою залежить від інформаційної компетентності педагогів, їхньої здатності захищати українські цінності, обізнаності щодо реального стану справ, усвідомлення рівня загрози та вміння протидіяти інформаційним атакам [2, с. 156]. Тому необхідно забезпечити педагогів належними інструментами, методиками та ресурсами для ефективного виконання цієї місії. Це включає розвиток їхніх навичок критичного мислення, медіаграмотності та аналітичного підходу до оцінки інформації. Педагоги повинні вміти не лише викривати маніпуляції та пропаганду, але й формувати в здобувачів освіти здатність до самостійного аналізу інформаційних потоків, зокрема через активне використання історичних прикладів антиукраїнських наративів. Крім того, варто запроваджувати просвітницькі ініціативи для батьків, що сприятиме формуванню єдиного фронту інформаційного супротиву на рівні освітнього середовища та родини.

Спробуємо окреслити історичне коріння антиукраїнських наративів і проаналізуємо механізми поширення інформаційної агресії в умовах гібридної війни. Почнемо з того, що в Російській імперії, а потім в СРСР влада контролювала історичну науку, монополізуючи її.

Вона замовляла написання історичних праць, які створювали історичні міфи. Радянська історична наука стала прикладом експерименту, коли академічну традицію було штучно перервано, а нову наукову систему створено на принципово інших засадах. Розвиток радянської науки визначався партійними директивами та вказівками чиновників. У результаті сформувався особливий тип радянського історика, який вирізнявся інтелектуальною пасивністю, браком ініціативності, автоматичними шаблонами мислення [4, 6]. Сучасний український дослідник, наводить приклад, зазначає, що російські історики В. Татищев і Н. Карамзін, взявши за основу династію Рюриковичів, спотворили історію народів, що проживали в Східній Європі. Вони створили міф про «тисячолітню» Росію, нібито населену єдиним «руським» народом, поділеним на великоросів, малоросів та білорусів [6, 5].

Підкорення Московською державою значних територій домонгольської Русі з центром у Києві ґрунтувалося на ідеології «збирання земель руських», яка мала спільні риси з концепцією «збирання земель золотоординських». Такий підхід відповідав азійській моделі формування імперій. Правителі Московії прагнули започаткувати історію своєї держави від перших князів династії Рюриковичів, що правили у Новгороді та Києві, з метою створення єдиного імперського народу, який об'єднував би слов'янські етноси Східної Європи. Формування Російської імперії завершив Петро I на початку XVIII століття. Європейські території, які приєднувала імперія, мали вищий рівень економічного та культурного розвитку (наприклад, Український гетьманат, Царство Польське, Велике князівство Фінляндське) і на початку отримували автономні права. Проте з часом ці права обмежувалися. Особливо сильно імперія асимілювала

Українську козацьку державу [6, с. 6]. Проте, російська влада зазначені наративи перекрутила і передає в імперському ракурсі.

Ідеологія «руського міра» початку російсько-української війни була спрямована на те, щоб переконати українське та російське суспільство в існуванні тісного зв'язку між Україною та росією. Вона стверджувала, що українці та росіяни є «братніми народами». Вона також заперечувала існування українців як окремої нації, представляючи росіян як «рятівників», які допомагають українцям вижити [7, с. 1020].

Президент рф В. Путін неодноразово стверджував, що Україна є «історичним непорозумінням», а українці – «ті ж самі росіяни». Зокрема, таку заяву він зробив 2015 року під час «святкування» річниці анексії Криму. Цю позицію підтримали окремі представники російської наукової спільноти, які стверджують, що «українська мова – це діалект великої російської мови», а Київська Русь і росія – ідентичні поняття.

Сьогодні Україна має унікальну історичну можливість здобути перемогу над росією, остаточно звільнитися від її впливу і завершити тривалу інформаційну війну. Масовий терор, який відбувається цієї війни черговий раз українцям одну важливу істину: там, де присутній «руський мір», немає місця для вільного українського світу [8, с. 96].

Згадані вище прояви гібридної війни у формі антиукраїнської пропаганди ворога безперечно відбиваються в освітньому просторі, відповідно важливо в здобувачів освіти формувати громадянську компетентність. На переконання авторів, громадянська компетентність формується в освітньому напрямку, що орієнтує здобувача на підготовку до майбутнього життя через розвиток елементів громадянської свідомості. Другий – життєвий, який враховує вплив сімейного виховання та соціального

оточення, охоплюючи як спонтанні, так і цілеспрямовані процеси соціалізації особистості.

У рамках навчального закладу формування громадянської компетентності передбачає організацію спеціальних навчальних ситуацій, які сприяють розвитку в учнів основ громадянської поведінки та діяльності [5]. Важливо обговорювати із здобувачами освіти питання того, що протягом багатьох років Україна залишається головною ціллю російської інформаційної війни. Сучасна російська пропагандистська система запозичила чимало елементів, що використовувалися тоталітарними режимами. З'явилося явище, відоме як путінська пропаганда, яка широко застосовує відверту дезінформацію [7, с. 1018]. Для сучасного українського суспільства важливо усвідомити ключову роль освіти й просвітницької діяльності в інформаційному протистоянні з російським агресором [2, с. 164].

Таким чином, у контексті сучасних викликів, які постають перед Україною в умовах повномасштабної війни, формування громадянської компетентності є важливою складовою національної безпеки. Освітнє середовище, як одна з основних інституцій, здатне відігравати вирішальну роль у протидії ворожій інформаційній агресії, зокрема через аналіз та деконструкцію антиукраїнських наративів. Історичний аналіз цих наративів дозволяє зрозуміти механізми маніпуляцій, що використовуються в рамках гібридної війни, та виявити їх вплив на свідомість як українців, так і міжнародної спільноти. Важливим чинником підвищення стійкості України є громадянське суспільство, особливо ветерани війни, оскільки вони володіють унікальним досвідом та знаннями, що можуть сприяти розвитку українського соціуму. Реалізація потенціалу ветеранів війни можлива шляхом створення

експертного середовища та залучення їх до освітнього процесу.

Список джерел та літератури

1. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс: монографія. за ред. В. А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с.
2. Гуралюк А. Особливості змісту інформаційної компетентності педагога в умовах протидії гібридній агресії. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2022-6-156-167>
3. Жадан І. Освітня політика щодо розвитку громадянської компетентності молоді: здобутки і проблеми. *Проблеми політичної психології*. 11(25), 2022. С. 56-66. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol25-Year2022-94>
4. Історик і Влада. Колективна монографія. Відповідальний редактор В.Смолій. К.: Інститут історії України НАН України, 2016. 543 с.
5. Козерма М. Формування громадянської компетентності на уроках історії, предмету «Громадянська освіта» та правознавства. Досвід вчителя. URL: <http://surl.li/vhrjnr>
6. Кульчицький Станіслав Російсько-українське протистояння як екзистенційна війна. *Світогляд*. 2024. №19 (5). С. 3–11. URL: <https://svitohlyad.org.ua/index.php/uk/2024?issue=5>
7. Павлюх М.В. Методи та засоби російсько-української інформаційної війни (2014–2022): міфи і риторика пропаганди. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-127>
8. Скакальська І. Війна проти українців у когнітивному просторі в імперську епоху: лінії розламу. *Фундаментальні ментально-ціннісні відмінності українців і росіян як підґрунтя їх цивілізаційного протистояння : колективна монографія / за заг. ред. доктора наук з державного управління, професора І.А. Семенець-Орлової, кандидата наук з державного управління В.М. Паращенко та О.О. Паращенко*. Одеса: Олді+, 2023.. С. 89-97.

Олександра Стасюк, доктор історичних наук, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, Львів

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Інформаційна війна, метою якої є нав'язати суспільству чи групі людей потрібну точку зору чи систему поглядів на користь організаторів процесу, на сьогодні стала одним із найнебезпечніших видів зброї, адже руйнування, яких вона завдає суспільній свідомості чи психології окремої особи за масштабами і значенням часом навіть перевищують наслідки збройних воєн. Це зазвичай пов'язано з використанням новітніх засобів впливу, які слабо піддаються правовій регламентації, а тому активно застосовують неправдиву, перекручену інформацію як засіб маніпуляції свідомістю [1, с. 60]. Каналами розповсюдження інформаційних методів боротьби (агітація, дезінформація, пропаганда) виступають звичні ресурси, що формують національний інформаційний простір, – преса, телебачення, радіо, Інтернет, друковані матеріали, реклама та ін., що робить їх невпізнаними, а тому ще більш небезпечними. Основним способом поширення пропаганди та дезінформації виступають соціальні мережі.

Дискусійні проблеми сучасних інформаційних воєн уже давно стали предметом уваги вітчизняних та зарубіжних вчених. До значних доробків у цій сфері належать праці І. Парфенюк [2, с. 7-10], Г. Почепцова [3], І. Феценко [4, 96-103], Д. Деннінг [5], М. Лібіцкі [6] та ін., у яких з'ясовано теоретичні аспекти інформаційних воєн, проаналізовано їхні основні вияви, форми та методи ведення. Особливості розгортання російсько-української інформаційної війни досліджують Ю. Горбань [7, с. 136-141], С. Маренюк і Х. Маренюк [8, с. 45-51], Л. Дунаєва [9,

с. 73-78]. У працях Я. Короход [10, с. 299-307], Я. Чмир [11, с. 1-11] висвітлено проблеми інформаційної безпеки держави, зокрема підкреслено потребу підвищення медіаграмотності населення. З огляду на глобалізаційний вимір проблеми та юридичну невизначеність багатьох дефініцій чимало аспектів інформаційних воєн потребують глибшого вивчення.

Інформаційну кампанію проти України з метою ослабити її в політичній, економічній, військовій площині та підготувати ґрунт для агресії Москва розгорнула задовго до повномасштабного вторгнення на українські території. Майже одразу після проголошення незалежності України кремлівські пропагандисти почали просувати у публічному просторі тези про неспроможність української самостійницької ідеї, небезпеку «бандеризації» України та її нерозривні зв'язки з Росією. Водночас відбувалося системне нівелювання основ української культури та ідентичності шляхом їх знецінення та маргіналізації. Інфокампанія включала широкі історичні наративи про Київську Русь, як колиску трьох народів, та спільний трьохсотлітній шлях українського та російського народів, що мало закріпити в свідомості українців розуміння того, що вони завжди були частиною Росії. Апофеозом цієї кампанії стало есе Президента РФ В. Путіна «Об историческом единстве россиян и украинцев», опубліковане на веб-сайті Кремля в липні 2021 року, яке фактично можна вважати ідеологічним підґрунтям війни.

З моменту повномасштабного вторгнення питома вага інформаційної складової у війні Росії проти України значно зросла, що пов'язано з необхідністю виправдання Кремлем цілей т. зв. «спеціальної військової операції» та нав'язування країнам Заходу свого бачення причин та характеру війни. Так, лише протягом березня-листопада 2023 року в рамках дослідження, що проводилося Центром

стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки спільно з Центром демократії та верховенства права, було виявлено 596 повідомлень з дезінформацією та російською пропагандою, таргетованих на українську аудиторію [12]. Найбільшою платформою, через яку росіяни транслюють свої наративи, є Telegram (зі 268 зловмисних каналів і сторінок 160 – телеграм-канали) [13].

Росія веде інформаційну війну проти України за кількома конкретними напрямками, серед яких – підриив довіри до військово-політичного керівництва з метою дестабілізації ситуації, поширення панічних настроїв, зрив мобілізації та допомоги з боку партнерів. Її інформаційна стратегія є гібридною та гнучкою, може набувати найрізноманітніших виявів і форм. Зокрема, речники Кремля уже кілька разів перефразовували мету вторгнення російських військ в Україну, що залежало від ситуації на фронтах та реакції міжнародної спільноти. Якщо спочатку це була потреба «демілітаризації та денацифікації» України, «захист російськомовного населення Донбасу», то зараз путінські пропагандисти все частіше говорять про безпеку самої Росії, яка протистоїть агресивним намірам сил НАТО. Відповідно в обіг російської пропаганди запущено слово «війна», якого вона на початку вторгнення російських військ в Україну старанно уникала.

Неспроможність швидко реалізувати завдання т. зв. «спецоперації», величезні втрати РФ у людях і техніці, а також відкритість джерел інформації, які дають можливість побачити об'єктивну картину війни, зробили пропагандистську риторичу Кремля ще агресивнішою. Останнім часом путінські пропагандисти в обличчі Скабєєвої чи Соловйова уже не приховують, що метою В. Путіна є відновлення імперської величі Росії в рамках колишнього СРСР, а світ, що цього не визнає, має бути знищений. Нещодавні зміни, внесені В. Путіним до

російської ядерної доктрини («Основи державної політики РФ у області ядерного стримування») з метою легалізації права превентивного ядерного удару – яскравий доказ тому. У цій системі координат Україна не має права на існування не лише в статусі нейтральної держави, а як державне утворення взагалі.

У зв'язку з цим розгорнуто масштабну кампанію, спрямовану на демонізацію України та деморалізацію українського суспільства. Відколи кремлівські наративи про нацистів при владі в Києві виявилися недієвими, російські пропагандисти активно просувають меседжі про так зване зовнішнє управління Україною, некомпетентність та корумпованість влади Зеленського, неправові дії ТЦК та МСЕК і под., розраховуючи викликати антиурядові заворушення та зменшити військовий опір українців. Наголос передовсім робиться на меседжах, які теоретично можуть знайти відгук в українському психологічно втомленому від війни середовищі. Зокрема, українським громадянам нав'язується думка, що Захід руками українців намагається ослабити Росію, не рахуючись із жертвами, які несе український народ. А зволікання у наданні військової допомоги є хитрим планом з підготовки України до капітуляції та ліквідації її державності з подальшим розчленуванням українських територій. На досягнення цієї ж мети спрямовані численні інсинуації, пов'язані з мирними переговорами між Україною і Росією.

Загалом основні наративи російської пропаганди, поширювані в українському інформаційному просторі, можна звести до наступного:

- звинувачення Заходу, зокрема, сил НАТО у розпалюванні конфлікту та репрезентація України як агресивної сторони;
- ядерний шантаж як останній аргумент у протистоянні з країнами Заходу;

- ототожнення української влади з нацистським режимом та корумпованість українських чиновників;
- міфи про історичну спільність українського та російського народу та необхідність облаштовувати життя у спільному домі, об'єднаному ідеями т. зв. «русского мира».
- заперечення злочинів російських військових в Україні та перекладання відповідальності на ЗСУ та українську владу загалом;
- меседж про недовірливість західних санкцій та неминучу поразку України у війні з Росією;
- нав'язування думки, що саме українська сторона відмовляється від мирних перемовин;
- «втома Заходу» від допомоги Україні.

Зміщення деяких акцентів у пропагандистських наративах Кремля не зробило російську пропаганду об'єктивнішою. Викривлення змісту та перебігу подій, відверта брехня, постановочні сюжети на кшталт «розп'ятого хлопчика» чи злочинів ЗСУ в Курській області, сумнівні експертні висновки стали причиною падіння довіри до російських масмедіа на українському ринку та у світовому інформаційному просторі. Цьому активно сприяє українська контрпропаганда, яка наполегливо транслює українське бачення подій та викриває інсинуації російської сторони. Важливу роль у боротьбі з поширенням та спростуванням проросійських фейків відіграють Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки і Центр протидії дезінформації, що значно зменшує вплив російської пропаганди на свідомість українців та міжнародної спільноти. Тож, сьогодні вона має беззаперечний вплив хіба що на російського споживача. **Проте** Росія продовжує чинити активний вплив на експертні середовища у всьому світі, витрачаючи мільярдні

кошти та просуваючи за допомогою проплаченої агентури прокремлівські погляди на події. У результаті навіть у публічному просторі країн, які підтримують Україну, інколи лунають голоси про те, що санкції проти Росії завдають шкоди насамперед економіці їхніх країн, а російсько-українську війну всім вигідніше сприймати як локальний конфлікт [14]. Попри всебічну підтримку України урядами країн демократичного світу їхні лідери наразі не наважуються перейти «червоні лінії», виставлені В. Путіним, тому агресія триває.

У ситуації, коли Росія активно використовує інформаційну політику як інструмент війни, український уряд має виробити чітку стратегію протистояння ідеологічній експансії Кремля, залучивши до цього процесу широко міжнародну спільноту.

Список джерел та літератури

1. Жаровська І., Ортинська Н. Інформаційна війна як сучасне глобалізаційне явище. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. Львів, 2020. Т. 7. № 2. С. 60.
2. Парфенюк І. Інструментарій інформаційних війн: традиційні та новітні засоби. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 1. С. 7–10.
3. Почепцов Г.Г. Информационная война: определения и базовые понятия. URL: https://ms.detector.media/ethics/manipulation/informatsionnaya_voyna_opredeleniya_i_bazovye_ponyatiya; Його ж: Інформаційні війни: тенденції та шляхи розвитку. *Детектор медіа*. 2012. 12 серпня. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/6479/2012-08-12-informatsiyni-viyny-tendentsii-ta-shlyakhy-rozvytku/>
4. Фещенко І. Інформаційна війна як органічна складова сучасного збройно-політичного конфлікту. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. Вип. 13 (1). С. 96–103.
5. *Denning D.E. Information warfare and security*. Reading etc., 1999.
6. *Libicki M.C. Conquest in cyberspace*. National security and information warfare. Cambridge, 2007.
7. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. Вип. 1. С. 136–141.

8. Меренюк С., Меренюк Х. Україно-російська гібридна війна. *Україна в умовах трансформації міжнародної системи*. Львів, 2019. С. 47–51.
9. Дунаєва Л.М. Дезінформаційні виклики під час російсько-української війни: політологічний аналіз / Лариса Миколаївна Дунаєва. *Політикус : наук. журнал*. 2 022. № 5. С. 73–78.
10. Короход Я.Д. Інформаційно-психологічні війни – зброя ХХІ століття. Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 50. С. 299–307.
11. Чмир Я. Інформаційна війна як ключова загроза демократичному державотворенню України. *Державноуправлінські студії*. 2019. № 10. С. 1–11.
12. Як російські спецоперації намагаються зірвати мобілізацію в Україні. *УКРІНФОРМ*. 2024. 7 серпня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-factcheck/3893004-ak-rosijski-spescoperacii-namagautsa-zirvati-mobilizaciu-v-ukraini.html>
13. Пресреліз: Конспірологія і не тільки: як російська пропаганда змінюється в інформаційній війні проти України. Інтерньюз-Україна. 2024. 1 серпня. URL: <https://internews.ua/opportunity/konspiologiya-i-ne-tilki-yak-rosijska-propaganda-zminuyetsya-v-informacijnij-vijni-proti-ukrayini>
14. Корсунський С. Інформаційна складова війни: як Росія намагається послабити підтримку Заходу. *Радіо Свобода*. 2022. 20 квітня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/informatsiyuna-viyna-rosiyskyy-vplyv/31811302.html>

Богдан Трофімов, здобувач 4 року навчання бакалаврату, спеціальності 052 політологія, Університету Григорія Сковороди в Переяславі

РОЛЬ МЕСЕНДЖЕРІВ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

В сучасному світі роль Інтернету набуває передового значення. Як наслідок, ми зіштовхуємося з новими загрозами у інформаційному просторі. Через швидкі зміни в інфопросторі, великої популярності стали набувати

месенджери, як основний засіб спілкування між людьми, ба більше вони стали більш вживаними ніж телефонні дзвінки. Нам необхідно зрозуміти, де знаходиться нова загроза в інфопросторі, адже ворог може використати її на свою користь. Основна загроза в месенджерах, на нашу думку, це порушення конфіденційності. Проблема полягає в тому, що месенджери збирають інформацію про користувача і можуть передавати її третім особам, або ж за вимогами деяких країн передавати її до певної організації, що фактично нас робить більш вразливими перед ворогом. Також необхідно зрозуміти, як правильно користуватися месенджерами задля своєї ж безпеки, як забезпечити свою власну анонімність і не допустити передачі інформації про себе третім особам.

З початку 2021 року по жовтень 2024 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься інформація про 13,2 тис. вироків, у яких згадано принаймні один із семи найпопулярніших месенджерів – Viber, Instagram, Telegram, Signal, TikTok, WhatsApp та Facebook. Аналіз отриманих даних показав, що після початку широкомасштабного російського вторгнення суттєво зросла кількість вироків, у яких месенджери кваліфікуються як знаряддя злочину. Якщо до 2022 року щомісяця суди виносили в середньому 100 таких рішень, то після вторгнення росіян їх стало вп'ятеро більше. Найбільш поширеним протиправним діянням, у якому використовуються месенджери, є торгівля та зберігання наркотиків (ст. 307 та ст. 309 КК) – 44% вироків за останні чотири роки. Проте з 2022 року, пише «ЕП», зросла роль месенджерів у вчиненні злочинів, пов'язаних з війною. Їх масово використовують для виготовлення фальшивих документів (16% справ). У провідну десятку статей КК, за якими у вироків згадуються месенджери, також потрапили: посягання на територіальну цілісність (ст. 110), держзрада (ст. 111), шпигунство

(ст. 114), незаконне переправлення через кордон (ст. 332). Через месенджери зрадники отримують інструкції від кураторів з РФ. Найпопулярнішим месенджером серед злочинців є телеграм. Проте аналіз свідчить, що на нього припадають лише 53–55% від усіх згадок у виробках за 2023–2024 роки. «Це суттєво менше, ніж можна було очікувати, і менше, ніж частка користування цим месенджером населенням», – пише видання. За даними дослідження InMind, у жовтні 2023 року телеграм використовували 81% українців [1].

Зусилля Росії поширити дезінформацію про вторгнення в Україну вже викликали заклики до соціальних медіакомпаній, таких як Facebook, застосувати більш жорсткий підхід, коли справа стосується виявлення та видалення неправдивих або оманливих публікацій. Це постійний предмет дебатів про те, скільки відповідальності мають брати на себе платформи. Останнім потрібно зробити більше самим або вони з необхідністю зіткнуться з більшою регулятивною перевіркою та втручанням з боку акторів публічного сектору. Очевидно, що у розпал цієї тяглої кризи платформам онлайн-комунікацій просто неможливо відсіювати всю дезінформацію, яка створюється. Тим часом пропаганда продовжує поширюватися в програмах однорангового спілкування, таких як Telegram і WhatsApp. Що має змусити їхніх користувачів діяти більш обережно. Людям властиво переоцінювати власний досвід, а це небажано, особливо у контексті трактування війни. Серед основних порад для споживачів новин з надр соціальних мереж можемо виділити наступні:

- проконсультуйтеся з кількома джерелами інформації та переконайтеся, що їхня аженда бодай частково збігається;
- шукайте історії, засновані на перевірених і названих джерелах;

- ретельно розглядайте джерела, використані в історіях, і те, які порядки денні, що можуть сформувати їх думку, вони можуть мати.

Соціальні медіа відкрили двері для будь-кого, хто має підключення до Інтернету, у тому числі для участі в російсько-українській інформаційній війні [2].

У Viber було завжди доволі багато фейків. У 2020 році було багато неправдивої, маніпулятивної інформації, пов'язаної зі сферою охорони здоров'я. Для Viber характерні менш політизовані фейки щодо нашої безпеки. Ті, які поширюють паніку. Нині поширюють інформацію про роздачу повісток. Це також спроба дискредитації ЗСУ. Також спрямовано на те, щоб викликати у людей острах. Зараз багато цих панічних фейків мають антивоєнне забарвлення: про ворожі війська на підступах (насправді їх там нема); про точну дату і час бомбардування. Маємо розуміти, що в Україні нема повністю безпечних місць. Ми усі під загрозою. Але споживання неперевіреної інформації виснажує морально і дає ефект «хлопчика, який кричав: «Вовк!»». Люди щонайменше починають ігнорувати повітряну тривогу, а це є загрозою їхньому життю та здоров'ю. Окрім цього, у Viber транслюються усі основні наративи роспропаганди: «Де ви були ці 8 років?», «Україна нікому не потрібна, США вирішують вашим коштом свої проблеми з РФ». Був фейк на початку вторгнення РФ, про те, що керівництво України покинуло Україну, про перебільшення втрат ЗСУ, постійні історії про проблеми зі спорядженням, харчуванням. Ми знаємо, що ситуація не є ідеальною. Але, коли проблема гіперболізується, це впливає на наше сприйняття того, що відбувається. Водночас поширення інформації у Viber має свої особливості: дезінформація поширюється у спільнотах, які, на перший погляд, не мають стосунку до політико-соціально-економічної ситуації. Це батьківські чати, чати

ОСББ, групи за інтересами, ті, де ми спілкуємося про якісь практичні речі. Там ти не очікуєш підступів ворога чи людей, які не достатньо медіаграмотні й без задньої думки поширюють це. У Viber ще з 2020 року було багато антивакцинаторських спільнот. Усі вони досі активні та перейшли на дезінформацію про російську війну проти України. Нові тренди: побільшало фейків українською мовою (їх легко відрізнити, бо виклад безграмотний, переклад з російської через Google-перекладач); голосові повідомлення, які набагато важче відстежувати [3].

Російські спецслужби почали використовувати Telegram для вербування дрібних злочинців, щоб ті здійснювали диверсії у європейських столицях. Європейських чиновників найбільше обурює те, що Telegram не є підзвітним. Для них боротьба з фейками стала одним із пріоритетів напередодні червневих виборів на всьому континенті. Попри свій регуляторний вплив на інформацію у Мережі, вони практично безсилі контролювати Telegram. Цей месенджер функціонує як «центральний вузол у цій системі», який пропагандистські групи використовують для поширення свого контенту в активних соціальних спільнотах з метою донесення своїх наративів до ширшої аудиторії. Згідно з внутрішньою оцінкою ЄС, основними темами російської дезінформації є війна проти України, конфлікт на Близькому Сході, імміграція, зміна клімату та вибори [4].

Telegram, популярний месенджер серед українців, але несе певні ризики для користувачів, особливо в умовах війни. Ось кілька основних загроз, про які варто знати:

- Хоча Telegram підтримує шифрування повідомлень, воно не активоване за замовчуванням для звичайних чатів. Лише «секретні чати» використовують end-to-end шифрування. Це означає, що звичайні чати можуть бути доступні

для перегляду сервером, на якому вони зберігаються, а отже, потенційно можуть потрапити до рук третіх осіб.

- Telegram створений росіянином Павлом Дуровим, який формально виступає проти режиму в росії, проте месенджер має суттєві зв'язки з російською інфраструктурою, оскільки сервери та ресурси можуть бути вразливими для впливу російських спецслужб. У контексті війни це може стати загрозою для українців, оскільки чутлива інформація може бути перехоплена.
- Telegram є дуже популярною платформою для поширення інформації, проте він часто стає інструментом для пропаганди та фейкових новин. Через відсутність належної модерації, на платформі можна легко наштовхнутися на неправдиву інформацію, яка може дестабілізувати ситуацію або вплинути на психіку громадян.
- Telegram не завжди надійно захищає особисті дані. Наприклад, під час конфлікту користувачі можуть не підозрювати, що їхні дані, такі як телефонні номери, можуть стати доступними для зловмисників. Ворог може використовувати ці дані для стеження або атак. Нещодавно було виявлено чимало випадків, коли акаунти українських громадян у Telegram зламували. Це пов'язано з тим, що багато користувачів не використовують двофакторну автентифікацію, яка додає додатковий рівень захисту [5].

Отже, вплив месенджерів у російсько-українській війні не є однаковим. Все залежить від рівня конфіденційності користувача та доцільного захисту в месенджерах. Також проаналізувавши два найпоширеніших месенджери Viber та Telegram, можна дійти висновку, що

вони по-різному впливають на поширення дезінформації та відіграють різну роль в російсько-українській війні. Якщо у Viber поширення дезінформації відбувається через певні групи, і найкращий вихід з цієї ситуації, це перевіряти інформацію та використовувати альтернативне джерело інформації. То Telegram, є фактично великою «помийкою», де інформація дуже часто є неправдивою, а також дуже велику роль відіграє те, що в цьому месенджері є дуже великі проблеми з конфіденційністю, що робить нас вразливими, а також те, що там існує дуже багато проросійських каналів, які можуть передавати конфіденційну інформацію Роскомнагляду або ФСБ. Єдиний вихід з цієї ситуації, це бути більш обізнаним, щодо інформаційної безпеки та застосовувати двофакторну автентифікацію.

Список джерел та літератури

1. В Україні за час війни зросла кількість злочинів з використанням месенджерів – ЕП. Детектор медіа, 13 листопада 2024. <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/36710/2024-11-13-v-ukraini-za-chas-viyny-zrosla-kilkist-zlochyniv-z-vykorystannyam-mesendzheriv-ep/>
2. Батрименко О.В. «Роль соціальних медіа у російсько-українській інформаційній війні», *Політологічний вісник*, 89, 2022. С. 124-132. <https://zpv.knu.ua/index.php/pb/article/view/142>
3. Трощинська Т., Цехаловська О. «Я тобі у Viber переслав: дезінформація у месенджері під час війни». Громадське, 20 липня 2022. hromadske.radio/podcasts/myslennia-bazova-funktsiia/ya-tobi-u-viber-pereslav-dezinformatsiia-u-mesendzheri-pid-chas-viyny
4. Російський месенджер Telegram став головним інструментом для поширення дезінформації в ЄС. *iPress | Міжнародна преса*, 28 травня 2024. https://ipress.ua/news/rosiyskyu_mesendzher_telegram_stav_golovnym_instrumentom_dlya_poshyrennya_dezinformatsii_v_yes_bloomberg_357893.html
5. Для кого в Україні обмежили використання Telegram». *Ржшівська МТГ*, 8 жовтня 2024. <https://rzhshivska-gromada.gov.ua/news/1728369721/>

Марія Хардель, ад'юнкт, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

МОВА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ ВІКІПЕДІЮ В ГБРИДНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Мова є не лише засобом комунікації, але й основою формування мислення та світосприйняття. У контексті сучасної інформаційної війни, яку веде російська федерація проти України, мова мислення відіграє критичну роль у формуванні історичної свідомості громадян. Особливо це стає актуальним в умовах дезінформації та маніпуляцій, що активно поширюються через різноманітні онлайн-платформи.

Метою даної розвідки є дослідження впливу мови мислення на сприйняття історичних подій та формування національної свідомості українців у процесі здобуття інформації під час інформаційної війни Росії проти України, зокрема через Вікіпедію. Особлива увага приділяється аналізу контенту Вікіпедії у різних мовних версіях (українській, російській та англійській) як інструменту впливу на історичну пам'ять.

Незалежно від того, якими засобами висловлюються думки, вони завжди перекладаються на мову – універсальну систему знаків, яка виступає загальним інтерпретатором. Це особливе місце мови серед усіх комунікативних систем обумовлене її тісним зв'язком із мисленням, яке визначає зміст усіх повідомлень людини. Система символів, слів та структура, яку використовує людина для організації, формулювання та розуміння своїх думок є мовою мислення людини. Це та мова, якою ми не задумуючись говоримо, читаємо і пишемо в повсякденному житті. Вона розвивається і використовується людьми в процесі

спілкування природним чином, без спеціального створення або регулювання та включає в себе не лише лексичний запас та граматичні правила природної мови, але й більш глибокі когнітивні процеси, які впливають на те, як ми сприймаємо, інтерпретуємо та реагуємо на навколишній світ.

У інформаційному просторі Інтернету користувач зазвичай без зайвих роздумів використовує зручну для нього знакову систему, тобто ту мову, якою він володіє (наприклад, українська, англійська, російська, іспанська тощо). Низка науковців вже дослідили як мова впливає на процеси осмислення історичних подій і, як результат, відіграє важливу роль у формуванні історичної свідомості.

Зокрема, О. Потєбня вважав, що історія розвитку мови є віддзеркаленням історії людської свідомості. Його порівняльний аналіз показав, як мовна свідомість проявляється по-різному серед різних народів. Мова, на його думку, є унікальним засобом, притаманним кожному народу для сприйняття та осмислення світу. Людина розвивається завдяки впливу мови на її свідомість. Потєбня підкреслював важливість захисту національної самобутності та права кожного народу розвивати свою культуру рідною мовою, оскільки «немає мови чи діалекту, які б не могли стати інструментом безмежно різноманітного та глибокого мислення». Він наполягав на тому, що діти повинні навчатися рідною мовою, оскільки денационалізацію прирівнював до духовної деградації [3, с. 155].

Німецький філософ і лінгвіст В. Гумбольдт зазначав, що мова визначає, як людина сприймає та розуміє світ. Вона формує «картину світу» для кожної спільноти, оскільки кожна мова має свої унікальні граматичні та лексичні особливості, що впливають на спосіб мислення. За його словами, різні мови не лише описують реальність по-різному, але й формують різні способи мислення. Крім того,

мова сприяє соціальній єдності та розвитку суспільства, оскільки слугує засобом передачі знань і досвіду між поколіннями. Мовні зміни можуть призвести до соціальних перетворень, оскільки відображають зміни у суспільному мисленні та політичному устрої [1, с. 400; 2, с. 378].

М. Хальбвакс, автор теорії колективної пам'яті, стверджував, що історична свідомість формується через колективну пам'ять, яка зберігається та передається за допомогою мови, культурних символів і традицій. Його дослідження показують, як спільноти використовують мову для конструювання уявлень про своє минуле [4, с. 348].

В умовах сьогодення, коли росія веде потужну інформаційну війну, українська мова є важливим інструментом протидії російській інформаційній агресії, де мова відображає культурний та ідеологічний контекст, впливаючи на інтерпретацію історичних подій. Це яскраво можна побачити на прикладі мовних версій Вікіпедії, де українська, російська та англійська версії однієї й тієї ж статті можуть суттєво різнитися за змістом та акцентуванням фактів, що формує різні історичні наративи.

Пошук інформації на рідній мові (мові мислення користувача) може призводити до отримання локалізованої та ідеологічно забарвленої інформації, що впливає на історичну свідомість та формування особистих поглядів. Використання тільки російськомовних джерел інформації може призводити до спотворення історичних фактів, адже значна частина російськомовного контенту несе в собі пропагандистські наративи, вигідні для політики РФ. Водночас володіння кількома мовами дозволяє порівнювати різні джерела, сприяючи розвитку критичного мислення.

Вікіпедія є одним із найбільш популярних джерел інформації, доступних в Інтернеті. Вона часто стає першим джерелом, до якого звертаються користувачі для отримання

знань про історичні події, а в руках агресора стала інструментом інформаційної війни. Відкритий принцип редагування статей створює умови для маніпуляцій і викривлення фактів. Аналіз низки історичних статей Вікіпедії різними мовами показав:

- українська версія акцентує увагу на національних цінностях та історичній правді, що сприяє формуванню патріотичних настроїв серед українців;
- російська версія статей часто містить спотворені дані та відповідає офіційним наративам російської пропаганди, що підриває об'єктивність подання історичних фактів. Можемо відслідкувати це на яскравому прикладі перейменування статті «Київська Русь» у російськомовній Вікіпедії на «Давньоруська держава». Цей процес супроводжувався тривалою «війною правок», під час якої знадобилося об'єднання зусиль багатьох активних адміністраторів та редакторів. Вони мали зібрати достатньо вагомі аргументи для повторного обговорення питання. У результаті цього обговорення, у квітні 2014 року, статті повернули попередню назву «Киевская Русь» [5, с. 271];
- англійська версія намагається дотримуватись нейтральності, проте також зазнає впливу редакторів із різних країн, що може призводити до певних відхилень у трактуванні подій.

Отже, Вікіпедія, як одне з найпоширеніших джерел інформації, стає інструментом впливу, через який можна як формувати сприйняття історичних подій, так і маніпулювати фактажем. Водночас, мова, через свою здатність формувати сприйняття історії та реальності, є важливим інструментом у контексті інформаційної війни. Різні мовні версії Вікіпедії демонструють, як історичні

факти можуть бути інтерпретовані та маніпульовані в залежності від національного контексту та політичних наративів. Українська версія Вікіпедії сприяє збереженню національної ідентичності та формуванню патріотичних настроїв, в той час як російська версія часто використовується для спотворення історичних фактів на користь пропаганди. Англійська версія намагається дотримуватися нейтральності, проте також піддається впливу зовнішніх факторів.

В умовах гібридної війни Росія активно використовує різні маніпуляції через інформаційні канали, включаючи Вікіпедію, для створення альтернативних версій історичних фактів та просування наративів, що підривають національну ідентичність України.

Таким чином, для збереження національної свідомості необхідно розвивати україномовний контент, особливо на таких вебметричних платформах, як Вікіпедія, а також підвищувати рівень медіаграмотності населення. Так як важливість розвитку та підтримки україномовного контенту, а також критичного сприйняття інформації з різних джерел, є необхідними для збереження історичної правди і національної свідомості в умовах гібридної війни. Водночас, рідна українська мова стає своєрідним щитом для українців, що сприяє збереженню інформаційної чистоти та захищає їх від впливу дезінформації та маніпуляцій.

Список джерел та літератури

1. Гумбольдт В. фон (1984). Избранные труды по языкознанию. М.: Прогресс. 400 с.
2. Гумбольдт В. фон (1985). Язык и философия культуры. М. : Прогресс. 378 с.
3. Потебня О.О. (1992). Мова. Національність. Денаціоналізація: ст. і фрагм. Укр. Вільна акад. наук у США. Нью-Йорк, 155 с.
4. Хальбвакс М. (2007). Социальные рамки памяти. М.: Новое издательство. 348 с.

5. Хардель Р. (2022). Історичний чинник у інформаційному протистоянні Російської Федерації з Україною наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття: дис. ... д-ра філософії в галузі історії: 032. Львів. 271 с.

СЕКЦІЯ 2 | ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Сергій Ващенко, викладач кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Василь Дудар, кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій, документознавства та інформаційної діяльності, проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕПАРАЦІЙНИХ ПРЕТЕНЗІЙ ДО РФ У ХОДІ ВІЙНИ З УКРАЇНОЮ

Сьогодні тема економічних втрат України в ході широкомасштабної війни має велике значення не лише для України, а світової спільноти. Це пояснюється тим, що дана війна негативно впливає на світову економіку, а також потребує пошуку ресурсів на відбудову та компенсацію втрат України нанесених військами РФ.

У світовій практиці, відповідно до норм міжнародного та внутрішнього права, передбачена відповідальність за воєнні злочини, зокрема, у вигляді компенсації за заподіяну шкоду. Така відповідальність переслідує 2 основні цілі: покарання за скоєні злочини та створення прикладів наслідків, які впливають на правосвідомість суспільства в напрямку підтримки миру.

На жаль, історичний досвід виплати репарацій за злочини іншими країнами не став показником для РФ, тому перед Україною і міжнародною спільнотою стоїть нагальне і важливе завдання – забезпечити адекватний і ефективний

механізм компенсації Україні її втрат, з урахуванням минулих помилок та недоліків.

Величезні матеріальні втрати, завдані державою-агресором українському народу, роблять дуже логічним прагнення України та світової спільноти, що відшкодування збитків нанесених державою-агресором. Якщо людське життя є неоціненним, то можна підрахувати матеріальні втрати. У багатьох війнах минулого переможець отримував від переможеного відшкодування збитку. Відшкодування шкоди, згідно з умовами мирного договору або іншого міжнародно-правового акта, головним чином у грошовій формі, компенсацію за повну або часткову матеріальну шкоду, заподіяну війною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що питанню репарацій науковці приділяють велику увагу. Для даного дослідження важливими є праці Ватаманюк-Зелінськ У. та Павлишина В. [1], у яких показано, що саме репарації є інструментом відшкодування збитків. Войціховський А. та Ковальова А. [2], розглядають воєнні репарації, як важливий складник відновлення України. Водночас російсько-українська війна, спонукає заново переглянути питання компенсацій втрат України у війні. Ба більше, це стосується втрат нанесених самою ж Росією під час Другої світової війни. Мова йде про евакуацію заводів з території України до Росії в ході німецько-радянської війни, за що Україна не отримала належних компенсацій у період повоєнної відбудови.

Тому мета нашого дослідження полягає у тому, щоб звернути увагу на збитки отримані Україною у ході евакуації підприємств до Росії у період Другої світової війни, які мали край негативні наслідки для України.

Репарації є відносно новим поняттям в історії, вперше вони були застосовані після Першої світової війни як

частина Версальського мирного договору 1919 року та інших договорів Версальського режиму [1, с. 37].

Історично склалося так, що держави-переможці накладали військові репарації на своїх переможених ворогів як частину мирних договорів та післявоєнного врегулювання. Такі репарації були або одноразовими виплатами, або виплатами протягом тривалого проміжку часу [2, с. 106].

Існує значний досвід збору репарацій. На практиці розмір репарацій визначається двома основними факторами: економічним потенціалом і платоспроможністю країни-переможниці та здатністю країни-переможця стягнути репарації. Важливим фактором є здатність країни-переможниці отримувати репарації та адаптувати відповідні фінансово-економічні механізми для «поглинання» цих надходжень. Економічні втрати, як правило, включають матеріальні витрати на війну, в тому числі вартість товарів і послуг, від яких відмовилися з воєнних причин, а також капітальні збитки, завдані діями переможеної держави. Соціальні втрати включають витрати, пов'язані з порушенням суспільного життя і втратою людських життів [3, с. 15-16].

Варто зазначити, що процедура відшкодування збитків можлива лише після припинення бойових дій та встановлення міжнародним судовим органом протиправних дій держави-агресора. При цьому, відшкодування може відбуватися у різний спосіб. Наприклад, добровільно, але в односторонньому порядку, державою-агресором або державою-переможницею, як це було зроблено щодо Німеччини на Потсдамській конференції у 1945 році. Розмір репарацій може також визначатися рішеннями механізмів ООН, а саме Міжнародного суду ООН, Ради Безпеки ООН та створеної нею спеціальної Комісії ООН з репарацій. Проте, не існує універсального закону або принципів, що

регулюють репарації. Наприклад, розмір репарацій може визначатися на основі суми, яка б не дозволила державі-агресору відновити свою військову чи економічну могутність у найближчому майбутньому. Тобто, якщо виплачена сума унеможливить повторне вчинення агресії агресором, то в такому випадку репарації також можуть слугувати стримувальним фактором. Зокрема, розмір репарацій може розраховуватися на основі компенсації за шкоду, завдану інфраструктурі держави, а також за загибель людей, переміщення громадян (біженців), руйнування довкілля та упущену вигоду в результаті агресії. Лише за перший місяць війни збитки, завдані цивільній та військовій інфраструктурі, оцінюються у 270 мільярдів доларів США; понад 7 000 будинків було пошкоджено або зруйновано, 30% українських підприємств припинили роботу, а 45% працювали зі зниженою потужністю. Торгівля впала: експорт у лютому-березні скоротився вдвічі, а імпорт – більш ніж на дві третини [1, с. 38].

Загалом, в умовах сьогодення, підрахувати остаточні матеріальні втрати вході війни не можливо, через інтенсивність бойових дій й тактику «випаленої землі», яку застосовує РФ проти України. Проте, теоретично ми можемо змоделювати, яким би могло бути таке відшкодування і чи можливе воно взагалі? З цією метою варто розглянути історичний досвід евакуації українських підприємств з території України до росії, в ході німецько-радянської війни 1941-1945 років, а також отримання компенсації за них.

Прямі матеріальні збитки, яких зазнала УРСР, оцінювалися у 285 млрд рублів [4, с. 127]. Україна вважається найбільш постраждалою країною, оскільки німецько-радянський фронт двічі проходив територією України. У 1941 році під час евакуаційних заходів Україна суттєво втратила свій промисловий та

сільськогосподарський потенціал і, як наслідок, провідні позиції в економічній галузі СРСР. Ця думка підкріплюється тим, що методологія підрахунку втрат у радянській історіографії приписувала всі завдані збитки народному господарству УРСР окупаційним військам (німецьким). Насправді основні виробничі потужності гігантських підприємств республіки були вивезені з промислових центрів і районів й переміщені вглиб країни в перші місяці війни. Все, що не можна було вивезти, було наказано знищити [5, с. 272-273].

У зв'язку з цим актуальним залишається питання про відправну точку для відбудови промисловості в УРСР. Повна реевакуація виробничих потужностей виявилася неможливою, а масштаби руйнувань були настільки критичними, що відбудову української важкої промисловості довелося починати з нуля [6, с. 89].

Правда в 1944-1945 роках на машинобудівні заводи надійшла певна кількість обладнання та устаткування з інших промислових регіонів [7, 180]. Однак це не могло замінити втрачені промислові потужності, оскільки більшість підприємств продовжували знаходитися на території рф. Ба більше, деякі з них працюють й до сьогодні та випускають військову продукцію, яка використовується у війні проти України. Саме тому питання компенсації, за втрачені підприємства має важливе значення для відновлення економічного потенціалу України.

Отже, як бачимо, угоди про репарації можуть бути досягнуті через міжнародні домовленості між зацікавленими сторонами. Наприклад, після Другої світової війни багато країн співпрацювали, щоб вжити заходів для виявлення та конфіскації активів переможених нацистів. Ця угода уможливила конфіскацію німецьких активів у країнах, які підписали угоду про спільні зусилля з виявлення та конфіскації нацистських активів для виплати

репарацій. Вона також передбачала переговори з країнами, які не підписали Угоду. Дана модель правових дій частково є доречною для України, адже завдяки санкціям значна кількість російських активів була заморожена і передана під контроль іноземних урядів.

Однак при формуванні суми збитків матеріальних втрат понесених в ході російсько-української війни потрібно зважати на історичний досвід збитків завданих евакуацією українських підприємств у росію в роки Другої світової війни. Він свідчить, що росія навмисне не повернула довоєнні потужності на територію України, щоб максимально прив'язати до себе Україну економічно. У такому разі, можна припустити, що навіть після укладання так званих «мирних угод» з росією, вона буде цілеспрямовано чинити опір щодо відшкодування збитків для України, з метою послаблення нашої країни. Ба більше, РФ ніколи не визнає провини за величезну кількість втрачених життів, за які також передбачена компенсація.

Список джерел та літератури

1. Ватаманюк-Зелінська У.З., Павлишина В.І. Репарації як інструмент притягнення до відповідальності Росії за скоєні воєнні злочини на території України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 7. С.37-42. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.7.7>
2. Войціховський А., Ковальова А, Воєнні репарації як спосіб повоєнного відновлення економіки України. *Актуальні питання фінансової безпеки : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 берез. 2023 р.)*. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та без-пека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 105-108. <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16466>
3. Ветров І., Гамула Г. Формування репараційних претензій до країн-агресорів у ході війни за незалежність України. *Післявоєнний світ : люди, проблеми, цінності : зб. матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Київ, 15 квітня 2022 р. Редколегія: В.П. Андрущенко (голова), І.Г. Ветров (заст. голови, відп. ред.), Г.М. Торбін (заст. голови), О.В. Потильчак (упорядн.). Київ. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 15-17. <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38239>

4. Ветров І.Г. Відродження важкої індустрії України у 1943–1945 рр.: стратегія і практика [Електронний ресурс]. Архіви України. 2015. № 3. С. 125-136. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2015_3_13
5. Ветров І.Г. «Четвертий п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства СРСР» : філософія, ідеологія, концептуальні підходи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С. 272-282.* <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/16315>
6. Ветров І. Евакуація об'єктів важкої індустрії України в 1941 році: стратегія, перебіг та перспективні наслідки. *Краєзнавство*. 2011. 2. С. 84-90. http://resource.history.org.ua/publ/kraj_2011_2_84
7. Хойнацька Л.М. Відновлення машинобудівної індустрії України та його соціальні наслідки (1943-1950 рр.). К. : [б. в.], 2003. 232 с.

Вікторія Коверза, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та фінансів Маріупольський державний університет

Анна Заграднікова, молодший радник компанії «REINONA CONSULTING»

ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ПІСЛЯ КОНФЛІКТУ

Гібридна війна стала невід'ємною частиною сучасної реальності, суттєво вплинувши на всі ключові сфери суспільного життя: економічну, політичну, військову, соціальну та інші. Особливо помітним є її вплив на економічну сферу, де відлік значних трансформацій розпочався з подій 2014 року. Анексія Криму та збройний конфлікт на сході України стали переломним моментом, що

привзів до уповільнення економічного зростання, а також змусив державу актуалізувати свої військові можливості.

Російська агресія та різні аспекти гібридної війни неодноразово привертала увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Ця тема стала об'єктом ретельного аналізу в численних наукових працях таких експертів, як О. Власюк, М. Гончар, В. Горбулін, Д. Дубов, С. Здіорук, А. Іщенко, М. Карпенко, М. Кияк, О. Коваленко, В. Копійка, Т. Кузьо, Ю. Лапаєв, О. Литвиненко, Е. Лукас, Є. Магда, Р. Малко, С. Пайфер, Б. Парахонський, П. Полянський, В. Портніков, М. Розумний, М. Степико, В. Тейлор, В. Ткаченко, В. Токман, В. Яблонський, Г. Яворська та інших.

У своїх роботах ці автори досліджують широкий спектр питань, пов'язаних із гібридною війною, включаючи її політичні, економічні, військові, інформаційні та соціальні аспекти. Зокрема, увага приділяється таким проблемам, як стратегія й тактика гібридної агресії, її вплив на міжнародну безпеку, економічні наслідки для постраждалих країн, а також способи протидії в умовах сучасних викликів. Ці дослідження мають важливе значення для формування ефективної державної політики, спрямованої на захист національних інтересів та забезпечення стійкості в умовах гібридної війни.

Метою статті є аналіз впливу гібридної війни Росії проти України на ключові сфери суспільного життя, зокрема на економіку, а також дослідження основних методів і засобів ведення цієї війни. Стаття спрямована на вивчення ефективних стратегій протидії гібридній агресії та визначення шляхів відновлення України після завершення конфлікту, зокрема в контексті модернізації інфраструктури, економічного розвитку та інтеграції країни до Європейського Союзу.

Аналіз цих аспектів дозволить не лише глибше зрозуміти специфіку гібридної війни, але й сформуванати рекомендації щодо ефективного протистояння такій агресії, враховуючи її багатокomпонентний характер та адаптивність до змінних умов.

«Гібридна» агресія Росії не є унікальним винаходом Кремля, проте саме в українському контексті вона досягла безпрецедентного рівня комплексності. Російський режим застосовує майже весь спектр методів гібридної війни – від прямої збройної агресії до широкомасштабних економічних, енергетичних та інформаційних впливів, спрямованих на дестабілізацію країни зсередини.

Складність боротьби з проявами гібридної війни полягає в їхній взаємопов'язаності та комплексності. Вплив здійснюється через поширення дезінформації, маніпуляцію громадською думкою та створення фейкових наративів. Такі дії сприяють недовірі до державних інституцій, підриву національної єдності та деморалізації населення [1].

Після завершення війни Україна буде мати унікальний шанс здійснити масштабну модернізацію своєї інфраструктури, економіки, систем освіти та охорони здоров'я. Цей процес можна порівняти з відновленням, яке відбулося в Західній Європі після Другої світової війни, коли країни, що постраждали від конфлікту, отримали можливість побудувати нову, більш стабільну та сучасну економічну базу. Однак Україна також має унікальну можливість не лише модернізувати інфраструктуру, але й здійснити глибокі структурні зміни в усіх сферах суспільного життя. Це може стати важливим етапом на шляху до інтеграції країни в Європейський Союз та підвищення її конкурентоспроможності на світовій арені.

Україна стала кандидатом в ЄС ціною життя тисяч невинних українців, які віддали свої життя за свободу та європейське майбутнє країни. Європейський Союз має

активно прагнути до розширення, щоб після завершення війни прийняти Україну як повноправну державу-члена, що відповідає європейським стандартам у галузях економіки, демократії, верховенства права та соціальної політики.

Відновлення України потребує комплексного політичного рішення, яке має базуватися на геополітичній доцільності та національному патріотизмі. Водночас, для досягнення успіху в економічному відновленні країни необхідно вжити низку послідовних і ретельно продуманих заходів, які будуть спрямовані на підтримку сталого розвитку, зростання конкурентоспроможності та інтеграцію країни в міжнародну економічну систему [2].

Ось деякі ключові кроки, які необхідно здійснити для успішної економічної реконструкції України:

1. Розробка інноваційної концепції реконструкції економіки країни. Необхідно розробити стратегічний план, орієнтований на інноваційний розвиток, який дозволить модернізувати економіку, інтегруючи новітні технології та сприяючи розвитку таких секторів, як інформаційні технології, відновлювальна енергетика, екологічно чисті виробництва. Така концепція має бути ґрунтовною та враховувати реальні геополітичні умови, зокрема зміни в міжнародній торгівлі та нові економічні реалії після війни.
2. Впровадження національної стратегії відновлення та розвитку. Уряд, у співпраці з науковцями та бізнесом, має розробити комплексну стратегію, яка включатиме конкретні кроки для відновлення економіки, стимулювання бізнесу та залучення інвестицій. Ця стратегія повинна бути гнучкою і адаптуватися до змінюваних умов, але при цьому чітко визначати пріоритети та стратегії розвитку на найближчі роки.

3. Визначення пріоритетних галузей для розвитку. Одним з ключових завдань є визначення галузей, які мають найбільший потенціал для економічного зростання та здатні забезпечити високу конкурентоспроможність на світових ринках. Це можуть бути, зокрема, агропромисловий комплекс, високі технології, відновлювальні джерела енергії, науково-дослідні розробки, транспортна інфраструктура. Важливо, щоб ці галузі отримали державну підтримку, що включає фінансування інвестицій, податкові пільги та інші форми стимулювання.
4. Створення стабільних умов для повної зайнятості та гідної оплати праці. Одним із головних завдань у відновленні економіки є забезпечення високого рівня зайнятості, стабільної оплати праці та соціальних гарантій для населення. Прийняття законів, спрямованих на поліпшення умов праці, підвищення продуктивності та запровадження механізмів для захисту прав працівників, є важливими складовими частинами економічної стабільності.
5. Ефективне використання запозичених коштів. В Україні буде значна потреба у фінансуванні відновлення інфраструктури та економіки. Для цього необхідно розробити ефективні механізми використання зовнішніх запозичень та їх контролю, щоб забезпечити прозорість у витрачанні коштів та мінімізувати можливість корупційних схем.
6. Розробка антимонопольного законодавства. Україна повинна прийняти закони, які запобігатимуть надмірній концентрації виробництва і капіталу, що може призвести до формування монополій. Розвиток здорової

конкуренції на ринку сприятиме зниженню цін, покращенню якості товарів і послуг та стимулюватиме інновації.

7. Боротьба з корупцією. Одним із головних бар'єрів для економічного розвитку є корупція. В Україні необхідно запровадити ефективні економічні механізми боротьби з корупцією, створюючи прозорі умови для ведення бізнесу, державних закупівель, а також впроваджувати відповідальність за порушення антикорупційного законодавства.
8. Розробка соціальної політики та політики зростання доходів населення. Важливим елементом відновлення є соціальна політика, спрямована на поліпшення умов життя громадян. Підвищення рівня доходів населення, зокрема за рахунок створення нових робочих місць, розвитку малого та середнього бізнесу, а також соціальних програм з підтримки найменш захищених верств населення, сприятиме стабільності та підтримці внутрішнього попиту.
9. Створення спеціальних економічних зон і наукових парків. Для залучення інвестицій і стимулювання науково-технічного прогресу необхідно створити спеціальні економічні зони та науково-дослідні парки, які будуть виступати центрами інновацій і наукових розробок. Це дозволить залучити іноземний капітал і технології, а також сприятиме розвитку стартапів та інноваційних підприємств.

Реалізація цих заходів допоможе Україні не лише відновити економіку, але й стати потужним і стабільним учасником європейської спільноти, здатним протистояти новим викликам та забезпечити сталий розвиток для своїх громадян.

Протистояти Росії в умовах гібридної війни буде надзвичайно складно, адже ворог готувався до цього конфлікту протягом багатьох років і чітко усвідомлює свої цілі. Росія має продуману стратегію, що поєднує традиційні військові дії з економічними, інформаційними та політичними методами тиску, що створює велику кількість різноманітних викликів для України. У таких умовах важливо не лише реагувати на вже існуючі загрози, але й вчасно прогнозувати нові методи і форми війни.

Однак, навіть в умовах цієї безкомпромісної боротьби, Україна повинна навчитися протидіяти всім аспектам гібридної війни. Це вимагає розробки комплексної стратегії, яка включатиме не лише військові, а й економічні, дипломатичні та інформаційні заходи. Ключовими елементами цієї стратегії повинні бути посилення національної безпеки, забезпечення єдності всередині країни, боротьба з дезінформацією, розробка нових економічних механізмів для протидії санкціям і підтримка міжнародних союзів.

Якщо це протистояння не буде вигране, ми будемо постійно стикатися з новими спробами розхитати стабільність України. В такому разі, країна буде змушена постійно боротися з новими, часто непередбачуваними методами агресії, що нагадує боротьбу з гідрою: кожен раз, коли здається, що одна загроза подолана, на її місці з'являються нові проблеми. Для того щоб не потрапити в такий замкнений цикл, Україні необхідно не лише виграти цю боротьбу, а й забезпечити сталу, довгострокову безпеку, зміцнюючи свої внутрішні інститути, покращуючи економіку і нарощуючи обороноздатність. Тільки в такому разі країна зможе надовго позбутися загрози гібридної війни.

Список джерел та літератури

1. «Гібридна війна» росії проти України: інформаційний аспект. Військово-науковий вісник. 2017. Вип. 27. С. 296–307.

2. Возняк С.М., Демешок О.О., Андріянова Н.М., Шпура М.І. Економічні аспекти ведення гібридної війни. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6407/13259-1?inline=1>
3. Возняк С.М., Демешок О.О., Андріянова Н.М., Шпура М.І. Економічні аспекти ведення гібридної війни. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vozniak_Stepan_Mykolaiiovych/Ekonomichni_aspekty_vedennia_hibrydnoi_viiny/

Вікторія Чубань, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Олександра Павлова, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Фінансування Державної служби надзвичайних ситуацій України здійснюється не тільки через надання грошового забезпечення. Так, надання всіх видів матеріально-технічних ресурсів та створення різних програм доступного кредитування, пільг чи додаткових виплат для співробітників ДСНС також є формою забезпечення. Адже фінансування системи ДСНС надається, як для управління загальною структурою, так і для працівників і службовців ДСНС.

Відтак, постановою Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28 лютого 2022 року

встановлюється, що на період воєнного стану для осіб рядового та начальницького складу ДСНС виплачується щомісячно додаткова виплата. Так, задля врегулювання умов виплати додаткових виплат для співробітників ДСНС наказом МВС затверджено «Порядок та умови виплати особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту додаткової винагороди на період воєнного стану та особливості виплати винагороди за особливості проходження служби (навчання) під час воєнного стану (особливого періоду)» від 26 січня 2023 року.

У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні в результаті початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, рятувальники отримують щомісячні доплати під час війни. На період воєнного стану співробітникам ДСНС виплачується додаткова виплата до 30000 та до 100000 гривень щомісяця в залежності від території на якій вони проходять службу та в участі у бойовій обстановці та здійснення заходів з забезпечення безпеки й оборони та стримування збройної агресії.

Також курсантам, які навчаються в закладах вищої освіти віднесених до системи ДСНС України надається додаткова місячна виплата у зв'язку з війною у розмірі 2,35 тисячі гривень.

В 2022 році між БО «МБФ «Фундація друзів України» і Державною службою з надзвичайних ситуацій України (ДСНС) був підписаний меморандум про співпрацю, що відкриє двері до важливих заходів на користь безпеки наших співгромадян. Це включає:

- комп'ютери та обладнання: забезпечення рятувальників сучасними засобами зв'язку та інформаційною технологією для кращого керування в екстремальних ситуаціях.

- захисне спорядження: надання відповідного захисного спорядження для забезпечення безпеки рятувальників під час виконання службових завдань.
- матеріально-технічні засоби: забезпечення рятувальників необхідними засобами для проведення рятувальних операцій і надання допомоги населенню в надзвичайних ситуаціях [1].

Також співробітники ДСНС начальницького і рядового складу тепер мають пільги доступного іпотечного кредитування у програмі «Оселя». Вони отримують компенсацію за зниженою до 3% вартістю іпотеки. Умовами кредитування є: 3% пільгової ставки, 20 років максимального строку кредиту та мінімальний початковий внесок від 20% вартості житла. Проте у програмі є вимоги, що стосуються розрахунку графіку погашення кредиту, вартості житла, та вимог до площі, типу, розташування житла. Інші питання щодо програми доступного іпотечного кредитування закріплені в постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова компанія» доступного іпотечного кредитування громадян України» від 02 серпня 2022 року.

В умовах повномасштабної війни соціальний захист працівників ДСНС набуває особливої актуальності. Їхня робота є вкрай небезпечною та вимагає максимальної підтримки з боку держави. Пропонуємо частину пропозицій щодо покращення соціальних гарантій для рятувальників:

фінансове забезпечення:

- збільшення розміру заробітної плати: зважаючи на високий рівень ризику та напруженість роботи, необхідно суттєво підвищити рівень заробітної плати працівників ДСНС;

- виплати за особливі умови праці: ввести додаткові виплати за роботу в зоні бойових дій, за виконання особливо небезпечних завдань, за нічні зміни тощо;
- індексація заробітної плати: регулярно індексувати заробітну плату працівників ДСНС з урахуванням інфляції та зростання вартості життя;
- матеріальна допомога: надавати матеріальну допомогу у разі тяжкої хвороби, смерті близьких родичів, інших надзвичайних обставин.

соціальні гарантії:

- житло: прискорити вирішення питання забезпечення житлом працівників ДСНС, особливо тих, хто працює в зонах бойових дій або в умовах надзвичайних ситуацій;
- медичне обслуговування: забезпечити працівникам ДСНС та членам їхніх сімей безкоштовне медичне обслуговування у військових госпіталях та інших медичних закладах, а також надати пільги на придбання ліків;
- відпустки: забезпечити працівникам ДСНС додаткові відпустки для відновлення сил після виконання складних завдань, а також можливість скористатися відпусткою в будь-який зручний для них час;
- психологічна допомога: організувати доступ до безкоштовної психологічної допомоги для працівників ДСНС та членів їхніх сімей, які зазнали психологічних травм;
- освіта дітей: надати пільги для дітей працівників ДСНС при вступі до вищих навчальних закладів.

Отже, держава всіляко підтримує структуру ДСНС України та її співробітників. Фінансування системи ДСНС відіграє ключову роль у спрямуванні підвищення соціальних гарантій для осіб начальницького і рядового

складу. Рятувальники залучені до захисту нашої країни, а тому мають право розраховувати на підтримку від держави, в тому числі і у фінансовій допомозі. Так, завдяки соціально-економічним програмам від держави підтримується економіка в Україні загалом.

Список джерел та літератури

1. Допомога ДСНС: веб-сайт Благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Фундація друзів України». URL: <http://surl.li/zedhtm>

СЕКЦІЯ 3 | ВІЙСЬКОВІ ЧИННИКИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

*Бриженюк Юрій, ад'юнкт науково-організаційного відділу
Військової академії (м. Одеса)*

ВІЙСЬКОВІ ЧИННИКИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Гібридна війна – це широкомасштабна діяльність, однак російський спосіб її ведення виходить за межі західного загальнодержавного підходу та включає організовану злочинність і розвідувальні служби з глобальним охопленням і чіткою координацією. Під час ведення гібридної війни РФ залучає щонайменше шість управлінь адміністрації президента і низку президентських рад. Це демонструє різноспрямованість російської гібридної війни та її налагоджений механізм здійснення контролю, що становить неабиякий виклик для ЄС. Адже, з кожним роком ЄС все важче протидіяти суб'єкту, який використовує потужні засоби: від законних і незаконних фінансів до хакерів, ЗМІ та розвідувальних служб [4].

Гібридну війну проти України Російська Федерація (далі – РФ) розв'язала не в квітні 2014-го з початком подій на Донбасі, і не в лютому з початком анексії Криму, як багато хто вважає. Початок кримських подій символізує задіяння військового компонента, у якому Москва досі не потребувала (хоча все і було підготовлено до військового сценарієм), оскільки все і так йшло «за планом». А план гібридної війни почав реалізовуватися ще з 14 серпня 2013, коли Росія в явочному порядку і масово стала дискримінувати український експорт в РФ, завдаючи економічний збиток. Мета була очевидною – не допустити

підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (далі – ЄС) і втягнути Україну в Митний союз.

На думку доктора Вуйціцького К. з Центру студій Східної Європи Варшавського університету те, що відбувається в Україні, можна назвати «гібридною війною». Вона полягає в тому, що сильна держава не може напасти на слабшу, тому намагається розділити її. Москва робить це, висилаючи диверсантів, мобілізуючи злочинців і проводячи інформаційну війну [3].

Іншим прикладом гібридної війни, у якій військово потужніша держава-агресор домовляється із недержавними виконавцями – групами місцевого населення та бойовиками, – зв'язок із якими вона формально цілковито заперечує, є російська диверсійна діяльність в Україні навесні 2014 року.

Під час конфлікту невеликі групи російських військовослужбовців організовували та координували озброєні загони терористів із місцевого населення на сході України, уникаючи прямого введення своїх військ через український кордон, що дозволяло Росії частково обходити міжнародне право у галузі ведення війни.

Колишній радник з безпеки при ООН і НАТО, генерал-майор у відставці Франк ван Каппен в інтерв'ю Радіо Свобода заявив, що Путін веде в Україні гібридну війну.

Гібридна війна РФ проти України вступила на нову фазу у 2014 році, коли відбулись такі ключові події, як Революція Гідності, анексія Криму та початок війни на сході України. Основним методом гібридної війни визначено інформаційну агресію, спрямовану на створення викривленої, спотвореної реальності та системи цінностей на користь країни-агресора, послаблення та руйнування національної ідентичності і громадянської свідомості українців. Сьогодні, в умовах повномасштабного

вторгнення РФ проти України, активно продовжує тривати запекла боротьба за історичну спадщину нашої Батьківщини. Гібридна війна, яку вже досить тривалий час РФ застосовує проти України є частиною інформаційно-пропагандистської війни. Важливо розуміти, що всі вигадані російською пропагандою мотиви є очевидними, але головною причиною ведення такої війни є намір Росії знищити Україну, як суверенну державу, а українців – як самобутній та вільний народ [2].

Анексія Криму та спалах військової напруженості на Донбасі у 2014 році спровокували десятирічне інформаційне протистояння між РФ – з одного боку, та Україною і ЄС – з іншого. Варто зазначити, що російські гібридні загрози включають в себе інформаційний вплив та економічний тиск, які мають на меті послабити соціальну згуртованість, підірвати довіру до ЄС та його інституцій і, таким чином, дестабілізувати ситуацію в середині об'єднання. Першими результатами гібридних дій РФ щодо ЄС стали: втручання у виборчий процес та збільшення євроскептичних настроїв. Російське повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року породило побоювання в європейському суспільстві щодо нової хвилі великих інформаційних атак. Гібридна війна все ще залишається вигідною для Росії, оскільки несе за собою невеликі витрати. РФ постійно адаптує гібридну війну у відповідь на технологічні зміни. Російські операції у сфері гібридної війни змінилися, щоб створити більш потужні засоби впливу, які поєднують створення внутрішніх та міжнародних проблем. Актуальність обраної проблематики підтверджує і той факт, що хоча РФ, виходячи з обмеженої позиції влади, намагається вплинути на найпотужніший у світі союз – ЄС, використовуючи відносно дешеві засоби, все ж не варто недооцінювати небезпеку кіберескалації в найближчому майбутньому. Різкі економічні санкції Заходу

проти РФ можуть викликати загострення гібридної війни, з високим рівнем напруженості та численними загрозами після лютневого вторгнення в Україну у 2022 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему впливу російської гібридної війни на європейську інформаційну безпеку досліджувала низка вітчизняних та зарубіжних науковців, експертів та аналітиків. Серед українських дослідників увагу цьому питанню приділяли: А. Головка, Є. Магда, О. Мележик, Б. Парахонський, І. Проноза, С. Троян, А. Хмель, С. Шваничик, Ю. Залізник. Серед зарубіжних науковців варто згадати напрацювання А. Барічелли, О. Джонсона, А. Кудорса, Н. Попеску, М. Вісере, Х. Каррейрас та ін.. Згадані дослідники аналізували російську гібридну війну як комплексне явище і робили акцент саме на стані інформаційної безпеки України та держав-учасниць ЄС у зв'язку з постійним збільшенням гібридних загроз. Майже всі вони приходять до висновку, що суттєва співпраця європейських країн у сфері політики кіберзахисту все ще потребує подальшої роботи, задля розробки конкретних механізмів та процедур, які дадуть результати на практичному рівні.

Гібридна війна, як і всі останні війни, спрямована передусім на населення, а не тільки на владу чи армію. Її інформаційні, соціально-психологічні, політичні та силові стратегії передбачають використання насамперед несилових засобів, які починають застосовувати ще задовго до того, як «жертва» почне усвідомлювати всі наслідки – суспільний спротив, терористична, квазімілітарна та військова діяльність, руйнування та захоплення території, людські втрати.

Загалом, гібридна війна ґрунтується на стратегіях компенсації нестачі ресурсів політичними угодами або відкритими конфліктами, у тому числі воєнними. Незважаючи на те, що останні передбачають втрати

людських ресурсів, їх іноді розглядають саме в такому сенсі. Проведений аналіз дозволяє визначити структуру стратегій гібридної війни. Насамперед зазначимо, що вони спрямовані на заміщення конкуренції на світовому ринку політичними стратегіями:

1. Визначення і пропаганда власних «природних коренів» та інтересів в обраній країні, необхідність захисту російськомовного населення.
2. Інформаційна обробка власного населення, заміна загальновизнаних критеріїв добробуту політичними цілями, наприклад побудовою світлого майбутнього, підготовка населення до «неминучої» війни або воєнного конфлікту, перенесення наголосу з внутрішніх проблем на зовнішні, застосування суспільного пафосу.
3. Масова пропаганда, інформаційна обробка населення інших країн та регіонів для забезпечення підтримки власних цілей; використання для цього окремих політиків, емігрантів, різноманітних об'єднань тощо.
4. Взяття під контроль ключових підприємств, що відбувається різними способами, в тому числі через ринкові механізми.
5. Створення військових баз, угруповань у максимальному наближенні до території визначеного супротивника (традиційна стратегія).
6. Визначення ворогів та конфронтація з країнами світу, які «стримують рух до світлого майбутнього і загрожують або шкодять країні».
7. Порушення міжнародних угод та договорів, їх інтерпретація та прикриття невиконання «власним розумінням».

8. Нехтування інтересами населення (в тому числі власного), його життям, здоров'ям, добробутом тощо. Поряд з цим надання «гуманітарної допомоги» із цькуванням населення на цільового ворога.
9. Створення та підтримка національних, регіональних та міжнародних об'єднань, угруповань, окремих осіб з метою їх використання для переорієнтації суспільства та політиків на власні цілі, розвалу життєдіяльності «на їхній території». Ця стратегія веде до конфліктів у цьому суспільстві, порушення його нормальної життєдіяльності та в результаті – до додаткових фінансових витрат, зниження добробуту, незадоволення та спротиву чинній владі незалежно від участі в таких об'єднаннях.
10. Розмиття меж миру і війни, порядку і хаосу, створення єдиної зони ризику, де можна стати «гарантом» порядку. Наслідком цієї стратегії є сфера впливу -країна або група країн.
11. Встановлення, використання та підтримка урядів-маріонеток, квазіурядів, які підпадають під прямий або неявний вплив.
12. Використання для своїх цілей економіки, територій країн-маріонеток, створення мережевої структури таких країн як точок дезорганізації нормальної життєдіяльності.
13. Використання силових стратегій (за наявності істотної переваги), здійснюється під прикриттям.
14. Знищення економіки та інфраструктури обраної країни.

Усі перелічені стратегії в тому чи іншому вигляді мали і мають місце в Україні, деякі з них уже використовуються у світі. Гібридна війна асиметрична і розрахована на те, що

супротивник не зможе протистояти сукупності всіх підготовлених заздалегідь стратегій – п'ята колона, інформаційна війна, демонстрації, біженці та емігранти, зазіхання на національні інтереси тощо. Проти асиметричних стратегій мають використовуватися також асиметричні стратегії, насамперед посилення коаліційних засобів інформаційної безпеки. До речі, саме на порушення цих коаліційних зв'язків і спрямована частина стратегій – розвал наявних коаліцій, демократичних утворень, створення замість них коаліцій за групами протистояння, які перетворюються на терористичні групи націоналістичного, релігійного та іншого спрямування. У РФ немає коаліції, і вона її створює саме методом розпорошення «незадоволення». Це нова, деякою мірою вже мережева, політична технологія, але основана на поняттях минулого і спрямована проти самої цієї мережі ще на етапі її становлення [5].

Отже, гібридну війну узагальнено можна визначити як комплекс координованих та стратегічно спрямованих дій, які включають в себе військові, дипломатичні, економічні та інформаційні заходи для досягнення стратегічних цілей. Складовими гібридної війни є як традиційні, так і нетипові загрози, тероризм, а також підривні дії, які використовують сучасні технології для протидії перевазі супротивника у військовому плані.

Загалом, риси гібридної війни включають елементи, які традиційно властиві збройним конфліктам і протистоянням між державами. Серед таких елементів можна визначити економічний тиск і санкції, інформаційну підготовку, політичне оформлення протистоянь, а також методи таємної війни та роботу спецслужб.

Гібридна війна включає три поля бою: зона бойових дій, свідомість людей та дипломатію. Сутність гібридних війн базується на широкому спектрі конфронтаційних дій,

які використовуються в рамках гнучкої стратегії з довгостроковими цілями. Ця стратегія ґрунтується на комплексному застосуванні інформаційних, дипломатичних, військових, економічних, ресурсних та інших компонентів для досягнення цілей, таких як дестабілізація противника [1].

Вести гібридну війну економічно вигідніше ніж звичайну: немає руйнувань на власній території, непотрібно вкладати великі кошти в оборонну промисловість і мобілізувати (виривати з економіки) населення. Десяток хакерів, декілька «прикормлених» політиків і натовп пропагандистів можуть нанести противнику значних втрат, а на їх утримання необхідно менше коштів ніж на традиційні військові формування. При цьому невідомо куди наносити прямий вогонь якщо противник окопався в Інтернеті, соцмережах чи у владі.

Разом з тим, для можливості налагодження взаємної довіри для подальшого періоду миру необхідно дотримуватись правил ведення війни.

Підсумовуючи, варто зазначити, що агресія РФ в Україні, яка у воєнному плані матеріалізувалася окупацією та анексією Криму в 2014 р. та початком війни на Сході України, змінила сприйняття загроз у всьому світі, особливо в ЄС.

Список джерел та літератури

1. Концепція «гібридної» війни та її складові. *СЕНСС*, 12 березня 2024. <https://censs.org/concept-of-hybrid-warfare-and-its-components>
2. Халак К.І. «Проект спільного російсько-українського підручника як елемент гібридної війни РФ проти України», *Запорізький Національний університет факультет історії та міжнародних відносин, Запоріжжя*. 2023. 67 с.
3. Попович К. Проект росії: гібридні війни і технології їх створення. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія», вип. 2 (37)*, 2017. С. 99-106.
4. Білоусов М.В., Алейник В.Г. «Російська гібридна війна: загрози і кібервиклики для Європейської інформаційної безпеки»,

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили,
Регіональна студія, 2023 С. 119-124.

5. «Гібридна війна, її окремі передумови, стратегії та наслідки», Вісник НАН України. 2017. № 8. С. 72-81
<https://zounb.zp.ua/resource/pokazhchyky/ukrainskij-vibir-vikliki-ta-perspektivi/2017yvvtv/iv-kvartal-ukraina-v-umovah-gibridnoi-vijni>.

Сергій Вонсович, Кам'янець-Подільський національний університет Імені Івана Огієнка

ГІБРИДНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ІНТРОДУКЦІЯ

Сутність, особливості та інструментарій гібридної війни, поряд з вищеназваними, розкривають такі зарубіжні дослідники, як Т. Венцлова, Я. Берзінс, М. Бонд, Дж. Девіс, Л. Донскіс, М. Кофман, Д. Ласіка, М. Лібікі, П. Мансур, У. Мюррей, С. Шейперс та ін. Серед українських вчених це явище досліджують А. Баровська, Т. Березовець, О. Власюк, В. Горбулін, В. Горовенко, А. Демартино, Б. Дем'яненко, С. Здіорук, К. Кононенко, В. Копійка, О. Литвиненко, О. Любиченко, О. Ляшенко, Є. Магда, І. Павленко, Б. Парахонський, Г. Перепелиця, Г. Почепцов, М. Розумний, В. Смолянюк, О. Снігир, М. Степико, В. Ткаченко, М. Требін, В. Яблонська, Г. Яворська, Л. Якубова та ін. Вагомим українським дослідженням періоду 2014 – 2022 рр. можна вважати колективну працю «Світова гібридна війна: український фронт», підготовлену на базі Національного інституту стратегічних досліджень [1]. Методологічною основою наукового доробку є застосування комплексу загальнонаукових та специфічних методів наукового дослідження, які притаманні політичній науці.

Можемо стверджувати, що ця проблематика є актуальною, вироблені ключові концепти її дослідження, до наукового обігу введено певний фактичний матеріал. Водночас вимагає актуалізації і переосмислення змісту подвійного характеру гібридної війни стосовно України і країн Заходу, її тактичних завдань, із визначенням її стратегії і тактики та різноманітності у 2014 та 2024 роках.

Зміст поняття «гібридна війна» включає поєднання інформаційно-психологічного впливу «із засобами й елементами різних форм воєнно-політичного конфлікту: торговельної, партизанської, диверсійної, громадянської війни, воєнної окупації, тероризму із залученням державних і недержавних акторів. Таке поєднання різних елементів і форм ведення війни, – на думку Г. Перепелиці отримало назву «гібридна війна» [2, с. 52]. Один з авторів концепції гібридних воєн Ф. Хоффман характеризує їх як «повний арсенал різних видів бойових дій, включаючи конвенціональні можливості, іррегулярну тактику і формування; терористичні акти, безладне насильство і кримінальна влада» [3, с. 17].

Російська «гібридна» війна – результат внутрішніх процесів у РФ, які Захід не міг не бачити і не розуміти [4]. Максимально лаконічно внутрішні процеси в Росії можна позначити кількома штрихами. Сформувалася нова ідеологічна природа російської держави – імперські цінності величі та самодостатності, силового домінування на пострадянському, посткомуністичному просторах, ізоляціонізму, агресивної зовнішньої політики та конфронтації з іншими світовими центрами впливу. Обмежені права і свободи громадян. Звичайною практикою стало публічне цькування за нелояльність до режиму та переслідування опозиційних лідерів. Створений «середній клас у погонах» як опора режиму. Розширено функції і права силових відомств, підвищений соціальний статус їх

працівників, порівняно з іншими категоріями громадян. Створена «персональна армія» російського Президента – національна гвардія. Відбулося тотальне одержавлення ЗМІ, створені потужні провладні «холдинги правди», дрібні незалежні ЗМІ знищені або відсунуті на периферію. Встановлено тотальний контроль влади над «третім сектором». Нелояльні (в першу чергу, правозахисні) організації отримали чорну мітку «іноземних агентів», а іноземні NGO заборонені. Посилено мілітаризацію як країни (зростання бюджету силового блоку), так і суспільної свідомості (відновлюються мілітаристські ритуали і практики радянських часів). Отже, створено авторитарну державу з елементами культу особи, з тоталітарною внутрішньою і агресивною зовнішньою політикою, із зневагою, цинізмом і лицемірством стосовно міжнародних норм і правил. З такою державою Захід співіснуватиме в найближчій перспективі. Тактичними завданнями російської «гібридної» агресії є поступова дискредитація і розмивання базових європейських цінностей, які об'єднують країни ЄС, дезорієнтація громадської думки, формування впливового проросійського лобі в європейському істеблішменті, сприяння поглибленню розбіжностей між європейськими державами та інституціями ЄСЗ. Тобто, нині йдеться вже не про відсіч європейського впливу на пострадянському просторі – «зоні привілейованих інтересів» Кремля, а про ведення масштабної «гібридної» експансії саме на теренах ЄС з метою максимального послаблення / фрагментації (розвалу) Європейського Союзу, мінімізації американської присутності на континенті та переформатування усталеного європейського політичного устрою за російським сценарієм.

Зокрема, спробою визначити стратегію на російському напрямі став саміт міністрів закордонних справ

країн ЄС (березень 2016 р.). Запропонований пакет з п'яти концептуальних напрямів зводиться до наступного: 1) умовою нормалізації відносин з РФ є безумовне виконання Мінських домовленостей; 2) можливою є вибіркова співпраця («послуга за послугу») з РФ щодо врегулювання кризових ситуацій (Сирія, Близький Схід, боротьба з ІДІЛ і т.ін.); 3) зміцнення внутрішньої стійкості ЄС; 4) зміцнення контактів зі східними та центрально-азійськими партнерами; 5) допомога громадянському суспільству в РФ [5].

Одним з глибинних мотивів російської агресії проти України було прагнення зірвати реалізацію українського «європейського проєкту». Перспектива того, що Україна може стати прикладом проведення реформ і створити кращі умови життя для своїх громадян саме через реалізацію європейського, а не євразійського інтеграційного курсу, створює серйозну загрозу для правлячого режиму Росії. З одного боку, успіх європейських реформ в Україні закономірно поставив питання про нездатність керівництва Росії запропонувати привабливу для громадян модель суспільного розвитку. З іншого, – євроінтеграція України, вихід зі сфери впливу Росії означали б провал російськоцентричного євразійського інтеграційного проєкту, крах претензій Москви на регіональне лідерство та «особливі права» на пострадянському просторі. 10-й рік війни показує, що реалізація цілей «гібридної» агресії Кремля досягається за різних сценаріїв. Перший з них передбачає доведення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації до вибухонебезпечного стану і формування лояльної до росії (контрольованої нею) влади. Йдеться про формування в суспільстві та політикумі джерел нестабільності й конфліктів, створення нових конфронтаційних ліній, формування атмосфери невпевненості і страху (в т.ч. за допомогою терактів,

включаючи щоденні атаки дронів тощо). Другий передбачає реалізацію неодноразово озвучених російським керівництвом цілей – федералізації України з можливістю регіонів впливати на зовнішню політику та політику безпеки держави. Це дало б можливість загальмувати європейську інтеграцію України й відмовитися від курсу вступу до НАТО, що, відповідно, викликало б опір більшості громадян і масштабний громадянський конфлікт. Засоби реалізації цього сценарію були закладені в Мінських домовленостях, де головною вимогою до України є надання особливого статусу районам, контрольованим «ДНР-ЛНР». Розвиток подій в Україні в 2014-2024 рр. характеризується поєднанням обох сценаріїв.

До інструментарію російської «гібридної» агресії можна віднести комплекс «традиційних» засобів впливу – політико-дипломатичний тиск (у т.ч. активне використання міжнародних інституцій), економічні заходи (найменш чутливі для Заходу), активне використання «енергетичної зброї» (ефективний важіль впливу, насамперед на пострадянському просторі) [6]. Водночас, кремлівське керівництво активно та широко використовує методи і заходи з арсеналу спецслужб. Насамперед йдеться про операції з формування за допомогою корупційних схем, підкупу, шантажу проросійського лобі в середовищі європейських політиків. До цього можна віднести й різноманітну допомогу (в першу чергу, фінансову) проросійським політичним силам в Європі (загальновідомі факти російського фінансування французької партії «Національний фронт») [7]. У рамках «гібридної» агресії РФ використовує розвідувально-шпигунську діяльність, технології дискредитації державних структур країн, здійснюється підтримка праворадикальних, націоналістичних, популістських рухів, які продукують у суспільствах країн ЄС антинаатовські та антиамериканські

настрої, триває адресна робота в середовищі «співвітчизників» тощо. В країнах Європи формуються мережі лояльних до росії політичних, громадських організацій, ЗМІ тощо. Водночас, використовується і «силова складова» «гібридного» впливу – за останні роки почастишали випадки «воєнного тестування» системи оборони НАТО – створення провокацій у повітряному та морському просторі Європи з боку Збройних сил росії.

«Силовою» складовою «гібридної» війни РФ проти України є військова експансія – спочатку окупація і незаконна анексія Криму, згодом – вторгнення російських військ в ОРДЛО. Для прикладу, російськими військами було окуповано півострів, блоковані українські військові частини і флот, транспортна інфраструктура, проведено псевдореферендум, ухвалено акт про незалежність Криму та ухвалено рішення про його входження до складу РФ. Отже, була проведена масштабна, швидка і заздалегідь ретельно спланована військово-політична спецоперація. Окупаційна влада розпочала в Криму широкі етнічні чистки, запровадила геноцид кримсько-татарського народу, поширеною є практика політично мотивованих кримінальних переслідувань, викрадання людей, тортур, незаконних затримуваль. Відтак, у міжнародному дискурсі дедалі ширше утверджується визначення ситуації навколо Криму – як «незаконної анексії», «тимчасової окупації», а подій на Донбасі – як «російської воєнної інтервенції», «збройного конфлікту між Україною і РФ». Зазначимо, що повномасштабна війна росії проти України (2024) є першою расистською війною в Європі, яка включає зміну ідентифікації корінного народу, тотальну русифікацію; зміна міграційної політики, яка зводиться, перш за все, до заборони міграції робітників із сім'ями; тотальну індоктринацію наймолодшого покоління на тимчасово

окупованих територіях, що можливе за поправлення міжнародного права.

Отже, протистояння гібридним загрозам, пов'язаних із агресією Росії проти України, передбачає «необхідність запровадження асиметричних інформаційних дій, покликаних ефективно протистояти масованій пропаганді: роз'яснювальну роботу серед населення окупованих територій; викриття діяльності незаконних збройних формувань; блокування лінгвістичної зброї, насамперед мовного чинника, особливо в потенційному поясі нестабільності (Закарпаття, Чернівецька та Південно-Східні області); формування морально-психологічної стійкості суспільства до диверсійних та терористичних актів» [8, с. 223]. За нинішніх умов ескалації гібридної агресії на тлі відкритого збройного нападу, що має всі ознаки екзистенційного винищення українського народу, протидія гібридній війні передбачає: розробку альтернативних/асиметричних стратегій і практик із врахуванням визначальної ролі сил спеціальних операцій; спроможність критичної інфраструктури до протистояння зловмисним діям та завданям руйнуванням, до динамічного відновлення; належне використання інформаційно-комунікаційних можливостей (публічної дипломатії; взаємодії держави, військових і громадськості; засобів масової інформації та соціальних мереж; волонтерського руху); формування нової моделі системи національної безпеки і оборони, спроможної відповідати на виклики сьогодення і майбутнього; поєднання асиметричних зусиль різних країн, застосування жорстких економічних санкцій проти агресора; створення антитоталітарної коаліції держав з метою захисту демократії та загальнолюдських цінностей.

Список джерел та літератури

1. Світова гібридна війна: український фронт: монографія; за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496
2. Перепелиця Г. Криза європейської безпеки в умовах російської

- гібридної війни. Регіональна стабільність на кордонах України та ЄС: сучасні виклики та інструменти забезпечення. Київ: НІСД, 2016. С. 48–59
3. Hoffman Frank G. Threats and Strategis Thinking. Infinity Journal. 2011. № 4. Р. 17.
  4. Грані агресії: деякі узагальнення досвіду російсько-української війни 2014–2024 років; за ред. д. політ. н. Мироненка П. В., д. політ. н., проф. Мокляка С. П. Київ: Політія, 2024. 395 с
  5. Режим Путіна перед викликами часу: аналітична доповідь. За заг. ред. М. М. Розумного. Київ: НІСД, 2017. 84 с
  6. Ткаченко В.М. Рашизм: ліцензія на геноцид. Есеї. Науково-популярне видання. Київ: Політія, 2023. 348 с.
  7. Венцлова Т, Донскіс Л. Передчуття і пророцтва Східної Європи. Пер. з литовської мови Георгія Єфремова, Олега Коцарева. Київ. ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 120 с.
  8. Горбатенко В. Футурологія і політика: монографія. Київ: Академвидав, 2019. 288 с.

Андрій Колесніченко, науковий співробітник науково-дослідного відділу Військової академії (м. Одеса)

Любов Гаманюк, молодший науковий співробітник науково-дослідного відділу Військової академії (м. Одеса)

Євген Колесник, кандидат технічних наук, доцент, начальник науково-дослідного відділу Військової академії (м. Одеса)

ВІЙСЬКОВІ ОЗНАКИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

У класичному понятті війну розуміють як збройне протистояння двох держав. Ці держави можуть відрізнятися розміром території та чисельністю населення, але повинні мати приблизно однаковий політичний статус [1].

Найчастіше в історії держави ворогували, щоб захопити чужу територію й ресурси.

На жаль, частим явищем в історії була така ситуація, коли велика держава стикаючись із спротивом своїм сумнівним зовнішнім інтересам, могла тим не менш домогтись, або спробувати домогтись бажаного за допомогою зброї. При цьому покладатись на слова та переговори для вирішення суперечок часто було неможливим – домовленості з іншими країнами часто порушувались більш сильною стороною конфлікту.

Ставлення до ведення війн значно змінилось лише в ХХ столітті завдяки появі ядерної зброї – настільки руйнівної, що будь-яка сторона, яка використала б цю зброю, неминуче завдала б шкоди як противнику, так і собі.

Проте у ХХІ ст. з'явився новий руйнівний різновид війни, відомий як гібридна війна. Хоча людям вдалося значно зменшити кількість і масштаб збройних конфліктів, повністю уникнути їх у найближчому майбутньому не вдасться, найімовірніше вони переростуть у сповільнені конфлікти, які триватимуть без прямих військових зіткнень і носитимуть характер гібридної війни.

Гібридна війна – різновид ескалації конфліктів, властивий для ХХІ ст., що поєднує застосування державних та недержавних, традиційних і нетрадиційних стратегій, ресурсів засобів, методів підривної діяльності, механізмів кібервійни з метою досягнення повних політичних цілей.

Війна з елементами гібридної війни – це війна з поєднанням в застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму, кібервійни, торгових війн, патентних війн, реваншистських рухів, інформаційного тероризму, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, військових навчань, переселення, узурпації, вплив на громадську думку.

Ознакою нашого часу стало те, що з розвитком технологій з'явилися нові елементи війни – інформаційні, метою яких є втручання в процес виборів, кібератаки, поширення неправдивих новин. Поєднання елементів традиційних воєнних тактик з такими інформаційними елементами також можна вважати проявами «гібридної війни».

Деякі політологи, економісти, воєнні експерти також вважають, що зіткнення між країнами частіше набуватимуть характеру торгових воєн. Головною метою боротьби держав сьогодні – є економічне панування, можливість домінувати у сфері виробництва і торгівлі. Санкції, митні обмеження, торгові блокади, які також можна вважати елементами «гібридної війни» стануть все потужнішими і звичними інструментами цих воєн.

«Гібридна» фаза війни росії проти України, під час якої російське військово-політичне керівництво офіційно заперечувало причетність російської федерації до бойових дій на території України тривала упродовж восьми років до 24 лютого 2022 року. Збройну агресію проти України російська федерація почала 20 лютого 2014 року, коли її війська без знаків розрізнення вторглися на територію Кримського півострова.

На початку квітня 2014 року російські військові без знаків розпізнавання разом з сепаратистами захоплювали адміністративні будівлі в Донецькій та Луганській областях.

Сформувавши терористичні квазідержавні утворення, під прикриттям яких діяли російські військові, вони задекларували намір збройним шляхом встановити контроль над частиною суверенної території України на якій знаходилась чимала частина підприємств військово-промислового комплексу та інших промислових

потужностей. У наслідок чого значно похитнулась економіка України.

Від початку бойових дій на Донбасі Збройним Силам України довелось вести бойові дії за складних умов, а саме відсутність сучасного озброєння, обладнання та військової техніки, сучасного бойового екіпірування, низького грошового забезпечення військовослужбовців, відсутність бойового досвіду, вмотивованого особового складу, а противником були іррегулярні збройні формування, які отримували поповнення живою силою, зброєю та ресурсами з території російської федерації, а також з'являлися «рупори» які намагались проводити пропагандистські збори з залученням місцевого населення з метою розповсюдження сепаратистських настроїв.

У наслідок чого здебільшого з'являлись тимчасово окуповані міста та райони Донецької та Луганської областей, а також чимала кількість вимушених переселенців з цивільного населення, які не були згодні з кремлівською пропагандою.

Відкритий воєнний напад російської федерації на Україну розпочався з масованого ракетного обстрілу території України. Понад 1000 днів триває воєнний стан в Україні. З перших днів вторгнення росії в Україну набуло всіх ознак повномасштабної війни, так як для ведення бойових дій були залучені кадрові військові та підрозділи всіх видів збройних сил регулярної армії російської федерації. В українському суспільстві та на політичному рівні, зокрема, ряд українських політиків та громадських діячів, часто продовжують називати цю війну «гібридною війною» росії проти України через використання агресором нетрадиційних методів ведення війни, а також наявність чинників та елементів «гібридної війни», які можна було спостерігати у діях противника з 2014 року до початку повномасштабного вторгнення на територію України.

Для цієї війни характерне щоденне та цілодобове здійснення противником ракетних ударів і використання безпілотних засобів ураження по цивільній інфраструктурі та об'єктах критичної діяльності, в результаті чого з'являються загиблі та поранені, відбуваються руйнування, масштабні пожежі, втрати житла, особистого майна, бізнесу. При цьому часта недостатня кількість засобів знищення та подавлення ворожих засобів ураження сильно впливає на моральний стан та поведінку цивільного населення. Зазначені військові чинники можна вважати ознаками «гібридної війни». Очевидно, противник сподівається, що це може привести до конфліктів в середині держави та збільшення політичної напруги. Цим самим противник може використати зазначену ситуацію для досягнення своєї мети.

Але, незважаючи на те що, податки, які платить цивільне населення України в умовах війни, переважно йде на фінансування бойових дій щодо захисту країни, а не для організації мирного цивільного життя країни та забезпечення соціальних програм, тим не менш більшість населення активно донатить на закупівлю необхідних засобів та майна для забезпечення підрозділів та особового складу які боронять нашу державу. Таке залучення населення до фінансування витрат, пов'язаних з відбиттям агресії, також можна вважати одним із наслідків «гібридної війни».

Завдяки керівництву держави, волонтерським рухам, підприємцям та науковій сфері в Україні успішно розвиваються відносини з країнами-союзниками, які роблять все необхідне для перемоги та надають всебічну допомогу силам оборони України.

У відповідь на «гібридну війну» в Україні потужно розпочало відроджуватись ракетобудування, виробництво новітніх зразків озброєння, військової техніки, безпілотних

літальних апаратів та систем бойового екіпірування військовослужбовців. Вже сьогодні у військовій сфері розробляється нове покоління безпілотних систем, які можуть вистежувати й точно визначати ціль, завдавати удари, аналізувати їх наслідки, давати статистику. В майбутньому подібна техніка ставатиме менш витратною економічно, передбачають зміни у складі професійної армії: місце людей поступово займуть дешеві й прості у використанні машини. Для повноцінної роботи дронів знадобиться нова інфраструктура.

Таким чином, повномасштабне вторгнення росії в Україну має певні і, зокрема, військові ознаки «гібридної війни», що треба враховувати для ефективного відбиття збройної агресії проти нашої держави.

Список джерел та літератури

1. Причини війн у XXI столітті? Про складне – простими словами. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/21/prychyny-vijn-u-hhi-stolitti-pro-skladne-prostymy-slovamy/> (дата звернення: 29.11.2024)

Олексій Міщенко, майор Збройних Сил України, аспірант I року навчання спеціальності: 281 «Публічне управління та адміністрування» Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ГІБРИДНА ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ. ДОСВІД АГРЕСОРА

У своїй війні проти України, розпочатої ще задовго до 2014 року, Російська Федерація (РФ), що вступила на шлях неоімперіалізму, використала свій багатий досвід, набутий у локальних війнах за часів своєї попередньої форми – так званого СРСР.

На думку низки сучасних військово-політичних теоретиків, гібридна війна поєднує в собі елементи «звичайних» бойових операцій з діями розвідувально-диверсійних підрозділів, з інформаційною війною та «кібервійною». Ті ж теоретики та аналітики стверджують, що це абсолютно новий вид війни. Проте, нічого наднового в «гібридній війні» немає. Все це практикувалося задовго до появи «зелених чоловічків» Кремля у Криму та на Донбасі. Але оскільки такого терміну, як «гібридна війна» не існувало, у закритих документах її називали «активною розвідкою», у відкритих – партизанськими діями, повстанським рухом або, пізніше, народно-визвольною боротьбою та національно-визвольним рухом [1]. Термін «гібридна війна» відсутній у міжнародно-правових документах виник у 1990-х роках у рамках дискурсу, започаткованого дослідниками Р. Волкером (1954; США), В. Неметом (1962; США). Набув поширення завдяки праці Ф. Гоффмана (1958; США) «Конфлікт у ХХІ столітті. Поява гібридних війн» [4].

Тож нинішня гібридна війна – це не якість унікальне ноу-хау, розроблене стратегами Кремля у ХХІ столітті (так звана «доктрина Герасімова»), а звичайна практика часів молоді Російської РФСР, яку пізніше більшовицький уряд активно використовував у своїй практиці для загарбання новоутворених національних держав, що виникли на територіях колишньої Російської імперії, так і для спроби набуття нових територій.

Важливо відзначити, що і сам прихід до влади більшовиків, був спеціальною операцією німецького Генштабу, та мав всі ознаки елемента гібридної війни по захопленню влади та каналізації протестів із виведенням Російської імперії із Першої світової війни. А далі Росія, тільки тепер більшовицька, а згодом і путінська, застосувала і продовжує застосовувати все нові й нові

засоби та спроможності у веденні гібридних війн по всьому світу.

Першу спробу захопити Україну Радянська Росія здійснила у 1917 році. Цьому передувало проголошення 7 (20) листопада 1917 року Українською Центральною Радою III Універсалу щодо створення автономної Української Народної Республіки зі столицею в Києві. УНР виступала за формування федеративного уряду в Росії з представників усіх територій, що визначили своє самовизначення. Після невдалої спроби більшовиків усунути Українську Центральну Раду шляхом її переобрання, більшовицький уряд – Рада народних комісарів – вирішив захопити владу в Україні силовим шляхом через організацію збройного повстання в Києві. Однак вночі 29–30 листопада (11–12 грудня) 1917 року українські війська, вірні Центральній Раді, придушили це повстання, а заколотників занадто толерантно вислали за межі України. Того ж дня, в Одесі також спалахнуло більшовицьке повстання, яке також зазнало поразки. Вже 4 (17) грудня 1917 року Рада народних комісарів Росії надіслала Українській Центральній Раді ультиматум, підписаний Володимиром Леніним і Левом Троцьким. У ньому більшовики вимагали узаконити присутність їхніх військових загонів на території України та припинити їхнє роззброєння. В ультиматумі було зазначено, що невиконання цих вимог розглядатиметься як оголошення війни. На наступний день, 5 (18) грудня 1917 року, не дочекавшись відповіді від українського уряду, російський радянський уряд оголосив Українську Центральну Раду своїм ворогом. 7 (20) грудня Українська Центральна Рада відхилила ультиматум. Розпочалася перша більшовицько-українська війна.

8 (21) грудня 1917 року більшовицькі червоногвардійські загони під керівництвом Володимира Антонова-Овсієнка

увійшли до Харкова, а в ніч на 9 (22) грудня встановили контроль над містом. 12 (25) грудня 1917 року за підтримки Ради народних комісарів Росії більшовики організували в Харкові Всеукраїнський з'їзд Рад, на якому проголосили створення Радянської Української Народної Республіки (УНР) зі столицею в Харкові. При цьому Українська Народна Республіка, очолювана Центральною Радою, була оголошена нелегітимною. 17 (30) грудня 1917 року Центральний виконавчий комітет радянської УНР видав маніфест про повалення влади Центральної Ради та Генерального секретаріату. Існування двох центрів влади в Україні – національного в Києві та радянського в Харкові – дозволило російським більшовикам формально дистанціюватися від війни, подаючи її як внутрішній український конфлікт.

Схему гібридного вторгнення і подальшої війни було застосовано Радянською Росією проти Української держави у 1918 році.

Так, 16 (29) січня 1918 року в Києві спалахнуло більшовицьке повстання робітників на заводі «Арсенал». 23 січня (4 лютого) його придушили вояки куреня Січових Стрільців та Вільного Козацтва. Перед лицем більшовицької загрози 2 лютого 1918 року УЦР і її уряд перебрались з Києва до Вінниці, і 8 лютого український уряд залишив столицю. 26 січня (8 лютого) більшовицькі війська під командуванням Муравйова захопили Київ, столицю УНР. Три дні в місті тривав терор, спрямований проти антибільшовицьких сил та місцевого населення.

23 лютого 1918 року червона Росія під тиском Берліна була змушена визнати незалежність України та уклала «Берестейський мир», а згодом, 12 червня 1918 року, підписала з Українською Державою прелімінарний мир та розпочала, офіційні переговори про кордон між Україною

та РРФСР, проте процес свідомо гальмувався російською делегацією згідно з директивами від більшовицького уряду.

Друга фаза радянсько-української війни розпочалася під час антигетьманського повстання, очолюваного Директорією УНР. 17 листопада 1918 року у Москві створено Тимчасовий робітничо-селянський Уряд України, який з допомогою частин Червоної армії на чолі з В. Антоновим-Овсієнко, Й. Сталіним і В. Затонським, без оголошення війни, у грудні 1918 року він почав з Курська наступ на Україну. 28 листопада 1918 року, в українське місто Курськ, зайнятому червоними військами за санкцією більшовицького уряду РРФСР, переїжджає Тимчасовий робітничо-селянський уряд України, який на наступний день переїде до відомого тепер містечка Суджа. Цей маріонетковий уряд було створено, оскільки перший український радянський уряд – Народний Секретаріат, створений за ініціативою більшовиків ще у грудні 1917 року в Харкові, був фактично неіснуючим. Окупувавши прикордонний український повітовий центр – містечко Суджа, вустами свого «українського» маріонеткового уряду московська робітничо-селянська влада, оголосила про повалення влади Гетьмана, оновлення радянської влади та закликала до боротьби проти Директорії. Крім того, заявила про скасування всіх законів, наказів і договорів як Гетьмана та його уряду, так і Центральної Ради, у тому числі Постанови від 14 серпня 1918 року, підписаної нею ж. Саме із Суджі 29 листопада 1918 року цей «уряд» видав маніфест «Про відновлення радянської влади в Україні». Потім було розпочато гарячу війну за повернення України у склад оновленої «Російської імперії», шляхом комуністичної окупації, геноциду українців, тотальної асиміляції, втрати великої частини унікальних культурних, історичних, релігійних рис та пам'яток українського народу.

Після стабілізації російської держави, та створення на руїнах Російської імперії її наступника – Радянського Союзу, залишилися питання «повернення законних історичних територій». Тому, вже 25 лютого 1925 року Політбюро ЦК РКП(б), розглянуло на своєму засіданні «проект постанови Комісії Політбюро з питання про активну розвідку», затвердило постанову «Про Розвідупру». Перший пункт цього документа під грифом «цілком таємно» говорив: «Активна розвідка (диверсійні, військово-підривні групи та ін.) у перший період її існування була необхідним доповненням наших військових заходів і виконувала покладені на неї з центру бойові завдання».

Проте згодом, діяльність банд Розвідупра, як охрестив їх Голова ОГПУ Фелікс Дзержинський, була суттєво обмежена. Підставою для цього став так званий «Ямпільський інцидент», в ході якого військовослужбовці польської прикордонної стражі притисли до кордону з СРСР розвідувальну групу Розвідупра, перевдягнуту для диверсій на українських та польських землях у польську військову форму. Щоб не виказати себе, члени цієї радянської банди напали та 5 січня 1925 року о 1-г 30-хв. розстріляли прикордонну заставу СРСР в Ямполі, (нині Хмельницька обл.) та розгромили управління 2-ї комендатури Ямпільського прикордонного загону і прорвалися на територію СРСР, перейшовши радянський кордон [2]. Перед цим, радянські диверсанти, активно зображуючи народних месників, вбивали окремих поліцейських і нападали на поліцейські дільниці, захоплювали та грабували пасажирські поїзди, пускали під укіс вантажні потяги, підривали паротяги та мости, грабували та палили польські поміщицькі садиби, строго за інструкцією винищували православних священників, дрібних чиновників, гминних в'їтів (старост), вирізали польські

хутори, знищували «зрадників», робили нальоти на в'язниці – для звільнення «бойових товаришів», грабували відділення та банки – для отримання коштів на «визвольну боротьбу», зрозуміло. По можливості «повстанці» влаштовували в селах зборів, де палко закликали білоруських селян виступити проти польських «панів».

Наслідком постанови Політбюро ЦК наказувало: «активну розвідку у справжньому її вигляді (організація зв'язку, постачання та керівництва диверсійними загонами) – ліквідувати» та формально давалися директиви про припинення активних дій. Проте, у цій же таки постанові описувалися елементи активної розвідки, які мали бути збережені і бути готові до швидкого реагування у потрібний для партії час, що фактично нівелювало вказівку на розпуск [3].

Таким чином, Радянська Росія, яка вже мала назву СРСР, активно застосовувала засоби та методи гібридної війни проти сусідів, офіційно спростовуючи свою причетність до цих загонів, задіяних в операціях «активної розвідки» Розвідупра. «Ямпільський інцидент» хрест на операціях «активної розвідки» не поставив. У наступні роки «активні заходи» реалізувалися на Далекому Сході та у низці країн Європи.

У 2014 році РФ перейшла до найважливішого питання свого існування як імперії – гібридного захоплення України, яке планувала ще з часів розпаду СРСР. Проте цим планам збутися не судилося. Кремлівським «майстрам багатиходівок», які вкинули світ в полум'я Першої та Другої світових війн, не вдалося зробити «дрібненьку переможну» війну, поставивши світ на поріг Третьої світової.

Отже, гібридна війна проти України – це еволюція сучасних конфліктів, хоч її елементи і тактика існують давно, лише за іншими термінами. Вона поєднує різні

форми бойових дій. Хоча сучасний її прояв активно обговорюється, подібні стратегії використовувалися й у минулому, наприклад, у партизанських війнах та таємних операціях, придушенням революцій в країнах соціалістичного табору та захопленням суверенних країн. Для описання гібридних дій існують різні терміни, такі як «активна розвідка», «партизанська війна», «повстанський рух». Залежно від контексту та цілей, вони можуть відображати схожі наочні тактики. Гібридна війна включає поєднання традиційних військових дій, військової розвідки, кібервійни та інформаційних атак. Це робить її більш комплексною і важкою для протидії.

Гібридна війна має воєнний, дипломатичний, політичний, правовий, психологічний, фінансово-економічний, соціальний, ідеологічний, інформаційний виміри. Ці напрями реалізації гібридної війни поєднують в різні комбінації і, застосовуючи у воєнних цілях, перетворюють на зброю. Основним інструментом гібридної війни є ініціювання та підтримання державою-агресором в іншій державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч і конфліктів.

Війна РФ в Україні яскраво демонструє, як комбінування звичайних військових операцій із кібератаками та інформаційними маніпуляціями може значно вплинути на стратегічну ситуацію. Однак одночасне застосування новітніх засобів боротьби (кібертехнологій, соціальних мереж, агресивної пропаганди, економічного тиску, ядерного шантажу та іншого) привносить принципово нову якість щодо усталеного розуміння війни і характеризує гібридну війну як унікальне явище XXI століття.

Список джерел та літератури

1. Moreau Defarges Ph. Les grands concepts de la politique internationale. – Paris, 1995. – p. 49-52.

2. Держинський Ф.Е. – голова ВЧК-ГПУ, 1917-1926. Збірник документів. М., Міжнародний фонд Демократія, 2007, документ №981.
3. Прикордонні війська СРСР 1918-1928. Збірник документів та матеріалів. М., Видавництво «Наука», 1973, стор. 515-516.
4. Conflict in the XXI century. The emergence of hybrid wars; 2007).

Олександр Наумов, ад'юнкт науково-організаційного відділу Військової академії (м. Одеса)

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ПАСИВНОЇ СИСТЕМИ ЗВУКОЛОКАЦІЇ, РОЗПОДІЛЕНОЇ НА БЕЗПІЛОТНИХ МОРСЬКИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБАХ

На тлі ведення гібридної війни РФ проти України спостерігається стрімке зростання терористичних загроз із застосуванням безпілотних літальних апаратів (далі – БпЛА), а також використання їх як окремого виду повітряних засобів для ведення розвідки та нанесення високоточних ударів. При цьому висока маневреність, мала помітність та невеликі габарити безпілотного засобу породжують проблему їх оперативного виявлення. Це вимагає вдосконалення різноманітних дистанційних засобів моніторингу рухомих об'єктів (далі – РО). При цьому має місце низька ефективність виявлення малих БпЛА радіолокаційними станціями, внаслідок малогабаритної поверхні та низької висоти польоту. Засоби відеоконтролю також малоефективні внаслідок апріорної невизначеності щодо напрямку та часу появи БпЛА. Тому одним із перспективних напрямків є розробка звуколокаційних пасивних систем, що є захищеними від засобів радіоелектронної боротьби.

Потреба у дослідженні потенційних можливостей звуколокаційних систем для визначення координат БПЛА (або іншого РО), як джерел звукових сигналів у тривимірному просторі обумовило мету роботи.

У низці публікацій детально досліджено записи акустичних сигналів, визначення спектральних характеристик ряду одногвинтових і багатогвинтових БПЛА: дронів, вертолітного й літакового типу з електродвигуном та двигуном внутрішнього згоряння [1, 2]. Показані принципові можливості побудови систем розпізнавання на підставі параметрів спектрів сигналів, що відображають особливості конкретних літальних апаратів. Однак не наведені кількісні характеристики ефективності розпізнавання.

Структуру запропонованої звуколокаційної системи виявлення РО представлено на схемі 1. Вона забезпечить моніторинг зони контролю з метою виявлення окремих порушень, а також групових терористичних атак із застосуванням вогневих засобів різного калібру, різних типів РО.

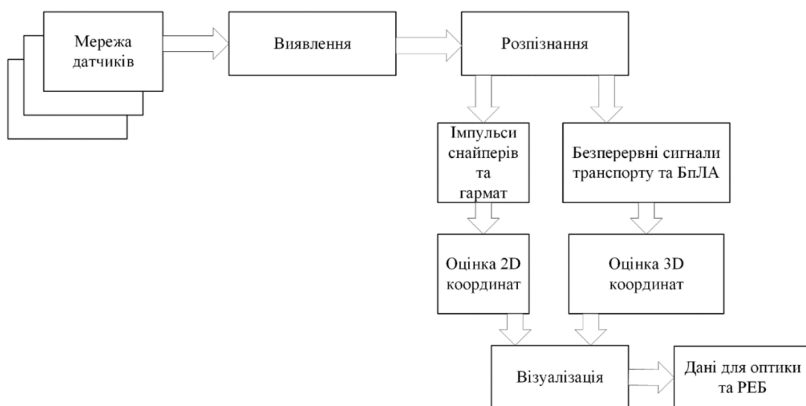

Схема 1. Структура акустичної системи локації

Сигнали імпульсного та безперервного характеру надходять з мережі датчиків у пристрій багатоканального введення даних, потім у комп'ютер через USB-інтерфейс. Подальша обробка, що включає операції виявлення, розпізнавання РО за їх акустичним полем (різні види стрілецької зброї, артилерії, транспорту), визначення їхніх координат здійснюються в реальному часі, у режимі оновлення даних 1 секунда. Далі, за командою оператора, спостерігачам передаються координати розпізнаного РО для супроводу оптичними засобами спостереження та засобами попередження терористичної атаки, наприклад, приладами радіоелектронної боротьби з вузько направленою антеною для ураження БПЛА.

Алгоритм їх роботи заснований на розрахунках часових затримок імпульсних сигналів від нерухомих джерел випромінювання, що надходять на мікрофони, що рознесені у просторі. Розв'язок рівняння в декартових координатах на площині про місце розташування джерела випромінювання при відомих координатах двох пар датчиків $x_i, y_i, i = 1, \dots, 4$ визначається з відношення часових затримок $\tau_{1,2}, \tau_{3,4}$ кожної з пар, і відстаней

r_1, r_2, r_3, r_4 від точки випромінювання до датчиків $r_{34} = r_3 - r_4 = c \tau_{3,4}$, $r_{12} = r_1 - r_2 = c \tau_{1,2}$, де c – швидкість поширення звукової хвилі. Координати цілі (x, y) описуються математичною моделлю у вигляді системи двох гіперболічних рівнянь, що складені відповідно до теореми Піфагора:

$$r_{12} = r_1 - r_2 = \sqrt{(x_1 - x)^2 + (y_1 - y)^2} - \sqrt{(x_2 - x)^2 + (y_2 - y)^2},$$

$$r_{34} = r_3 - r_4 = \sqrt{(x_3 - x)^2 + (y_3 - y)^2} - \sqrt{(x_4 - x)^2 + (y_4 - y)^2}. \quad (1)$$

Методи обчислення координат за часовими затримками при розв'язку рівняння [1] у звуколокації, за фазовими затримками у радіопеленгації широко відомі і в даній статті не досліджуються. Основні помилки при розв'язку нелінійної системи рівнянь [1] пов'язані з появою декількох коренів рівнянь (неоднозначність визначення координат та погрішностями, що вносяться при оцінюванні часових затримок. У звуколокації нерухомих об'єктів випромінювання оцінка $\hat{\tau}$ часової затримки між імпульсними сигналами (приблизно однакової форми) визначається за час спостереження від t_1 до $t_1 + t_0$ сигналів із двох мікрофонів $x_1(t), x_2(t)$ при обчисленні максимуму взаємної кореляційної функції $R(\tau)$:

$$\hat{\tau} = \max_{\tau} R(\tau), \quad R(\tau) = \int_{t_1}^{t_1+t_0} x_1(t) \cdot x_2(t - \tau) dt \quad (2)$$

Малі БПЛА випромінюють безперервні звукові сигнали внаслідок роботи гвинтів, двигуна і навіть вібрації корпусу. На датчики надходять сигнали з різними доплерівськими частотами, що швидко міняються під час польоту залежно від положення цілі й розміщення датчиків у тривимірному просторі. У зв'язку з апіорною невизначеністю відносно доплерівських частот сигналів, що знімаються з виходів просторово рознесених датчиків, виникають істотні труднощі визначення координат цілі у тривимірному просторі. Акустичні системи, що існують, наразі неефективні при локації РО, так як не дозволяють визначати його координати в тривимірному просторі.

На сьогоднішній час деякі публікації висвітлюють ряд застосувань із проведенням експериментів, але не представляють закінчених проектів зі звуколокації БПЛА й іншого транспорту, що рухається.

В роботі [2] зазначено, що відношення доплерівських частот g – сигналів на m і n мікрофонах (МФ), що задається кутами видимості БпЛА над площиною обрїю для кожного з МФ, швидкостями звуку й руху БпЛА, моментом часу t .

При цьому, тривалість накопичення вибірки за час від t_1 до $t_1 + t_0$ визначається маневреністю та швидкістю БпЛА, при цьому доплерівська частота не повинна суттєво змінитися. Якщо зміна доплерівської частоти (через маневр цілі) має місце, то в процесі накопичення вибірки відбувається декореляція при обчисленні взаємної функції невизначеності сигналів між датчиками. Так як відношення доплерівських частот g невідомо, то необхідно проводити пошук максимуму в площині двох параметрів:

$$\hat{\tau} = \max_{\tau, g} R(\tau, g), \quad R(\tau, g) = \sqrt{g} \int_{t_1}^{t_1+t_0} x_1(t) \cdot x_2(g(t-\tau)) dt. \quad (3)$$

Приймається, що відношення доплерівських частот g між МФ не змінюється за час спостереження вибірки. Такий підхід розглянутий вітчизняними вченими для пеленгації повітряного транспорту [1, 2].

Зазначимо, що в радіолокації (де сигнал має несучу частоту) часова затримка сигналу з невідомою доплерівською частотою f визначається максимумом модуля виду:

$$\hat{\tau} = \max_{\tau, f} |R(\tau, f)|, \quad R(\tau, f) = \int_{t_1}^{t_1+t_0} x_1(t)^* \cdot x_2(t-\tau) e^{j2\pi ft} dt. \quad (4)$$

Тому основною відмінністю від звукометричних систем, що існують, є визначення часової затримки не за взаємною кореляційною функцією, а за взаємною функцією невизначеності сигналів між датчиками.

Аналіз особливостей сигналів БпЛА. Відзначимо наступні особливості, що пов'язані з побудовою моделей сигналів та алгоритмів їх обробки:

1. Безперервний випадковий процес, що є квазістаціонарним на окремих ділянках.
2. Сигнал містить, в основному, кілька гармонік, частоти яких безупинно зміщаються через ефект Доплера при русі БпЛА.
3. Існують викривлення сигналів на рознесених МФ, що пов'язане з різними місцевими умовами приймання.
4. Особливості алгоритмів синхронізації даних в розподіленій системі зв'язку між морськими транспортними засобами.
5. Особливості алгоритмів обчислення координат цілей для різних конфігурацій розподіленої системи звуколокації.

Висновки. Дослідження алгоритмів обробки акустичних сигналів для виявлення РО і БпЛА мають проводитися в наступних напрямках:

1. Розпізнавання класів РО на основі відмінностей у параметрах спектрів.
2. Удосконалювання алгоритмів для багатоцільової ситуації.
3. Фільтрація сигналів від неінформативних джерел звукових хвиль.
4. Вимоги до конфігурацій розташування розподіленої на безпілотних морських транспортних засобах.

Проведено імітаційне моделювання і попередній аналіз системи звуколокації показав потенційні можливості визначення координат БпЛА та інших РО у тривимірному просторі з точністю, достатньою для подальшого супроводу цілей засобами візуального спостереження.

Список джерел та літератури

1. Самохин В.Ф., Остроухов С.П., Мошков П.А. Експериментальне дослідження джерел гучності безпілотного летального апарата із гвинто-кільцевим рушієм у штовхаючому компонуванні. Електронний журнал «Труди МАИ», 2013. вип. №70, с.1-24.
2. Giorgia Sinibaldi, Luca Marino. Experimental analysis on the noise of propellers for small UAV. Applied Acoustics, Volume 74, Issue 1, January 2013, Pages 79-88.

Олександр Печорін, начальник кафедри Сил спеціальних операцій Національного університету оборони України, полковник, кандидат військових наук, старший дослідник

Віктор Савченко, полковник, заступник начальника штабу корпусу морської піхоти, ад'юнкт, Національний університет оборони України

КІНЕТИЧНІ ЧИННИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

До лютого 2022 року глобалізація політичних та економічних процесів, на думку воєнних фахівців, унеможлиблювала широкомасштабні війни, але Російська Федерація своїми прагненнями щодо перегляду розподілу влади в нинішньому конкурентному середовищі зруйнувала теорію ліберального світоустрою. Вона шукає способи впливу на інші країни за межами звичайної дипломатії, економіки та політики й навіть за межами конвенційних бойових дій. Через відсутність економічного впливу на міжнародній арені Росія використовує гібридні та військові засоби для посилення дипломатичного голосу, а також створює тривале конкурентне середовище між законними урядами країн і недержавними діячами. У цій ситуації зацікавлені сторони не можуть нехтувати тим фактом, що

використання гібридних способів впливу, на додаток до ядерного та звичайного стримування, може проактивно формувати умови [1, 2] для досягнення переваг у конкурентній боротьбі за вплив серед сучасних держав. Вплив гібридних загроз на сучасне середовище війни робить наявні доктрини та підходи до нетрадиційної війни менш актуальними та потребує їх коригування. Усі компоненти гібридної війни можна використовувати окремо або у поєднанні для досягнення стратегічних цілей. Варто зазначити, що гібридна війна є досить динамічним явищем, тому постійно можуть виникати нові області та виміри її прояву [2].

Гібридні загрози, що впливають на країну-жертву в цілому та безпосередньо на збройні сили під час їх підготовки та протягом ведення бойових дій, можуть бути умовно поділені на чотири рівні впливу: політичний, правовий, інформаційний та фізичний або кінетичний (той, що безпосередньо пов'язаний із людськими жертвами та матеріальною шкодою).

При цьому *політичний рівень* включає такі фактори як створення поясу нестабільності, впливу та подвійних стандартів, висвітлювання країни-жертви як загрози безпеці, нав'язування політики непровакації країни-агресора, втручання в політичні процеси (вибори), проникнення в уряд та силові структури, стимулювання корупції.

На *правовому рівні* потрібно виділити уникання прямих силових зіткнень і використання асиметричних та нелінійних дій, приховане застосування регулярних військ (сил), використання незаконних збройних формувань і терористичних організацій, ведення військової діяльності без оголошення війни, використання кримінальних елементів та злочинні дії (залякування, підкуп, убивства), а

також просування нарративу щодо нелегітимності прав країни на самозахист.

Інформаційний рівень передбачає пропаганду (спецпропаганду), операції з обману та дезінформації, агітацію через прихованих місцевих та професійних агентів, створення штучної паралельної інформаційної реальності, ведення кібервійни.

Безпосередньо до *кінетичного рівня* впливу слід включити саботаж, терор, вчинення диверсій, використання проксі-сил.

На кінетичному рівні ми маємо комбінацію використання засобів нетрадиційної війни та сучасних технологій. Країна-агресор може здійснити терористичні атаки на об'єкти критичної інфраструктури з метою залякування мирного населення країни-жертви задовго до початку активної фази. Цей терор має на меті створити тиск на владу країни з боку мирного населення, призвести до капітуляції чи принаймні до поступок агресору.

Потужний ефект мають терористичні атаки на об'єкти інфраструктури, спрямовані на порушення нормального функціонування сервісів і систем на початковому етапі. Після початку активної фази й зростання національної свідомості людей, підвищення їхньої пильності, проведення таких диверсій стає дедалі складнішим.

Збройні сили РФ постійно вчиняють *терористичні атаки* на об'єкти критичної інфраструктури України з метою залякування цивільного населення, створення тиску на уряд країни з боку цивільних для капітуляції або щонайменше поступок країні-агресору.

Об'єкти критичної інфраструктури країни-жертви можуть бути використані як для локального, так і глобального впливу. Так Запорізька АЕС розглядається РФ як місце можливого проведення терористичної атаки для подальшого звинувачення України в екологічній

катастрофі, придушення енергосистеми України та використання факту ненадійності АЕС як джерела енергії для підтримки російської монополії газового та нафтового постачання енергоносіїв.

Саботажем можуть бути не тільки військові дії. Протягом 2023-24 років група польських фермерів саботувала виконання двосторонньої угоди та вимагала скасування безвізу між Україною та Польщею [3]. Офіційно український уряд не отримував вимог ні від польських фермерів, ні від польського уряду. Загалом їхні вимоги значною мірою виходять за межі юрисдикції урядів України чи Польщі, а деякі з вимог є незаконними. Однак такі дії на основних шляхах постачання зброї з країн-партнерів в Україну ускладнюють військову логістику та безпосередньо впливають на ведення військових дій.

Форми саботажу можуть бути різними, наприклад, блокування роботи компаній із надання послуг та товарів, так званий «аутсорсинг». Так компанія «Артек-союз» у 2019 році припинила постачання харчів до однієї з військових частин, чим паралізувала роботу військової частини на тривалий термін.

В сучасних умовах, коли використання збройних сил є внутрішньопровокаційним для держави і може викликати міжнародні санкції, гібридні операції дозволяють країні-агресору заперечувати відповідальність за будь-які дії на території держави-жертви. Проксі-сили, тобто недержавні гравці, такі як приватні військові компанії (ПВК), недержавні фонди та асоціації підтримки (сприяння), псевдопатріотичні об'єднання, широко використовуються РФ у військових конфліктах в Україні, на Близькому Сході та в Африці [4].

Найвідомішою з ПВК є російська група Вагнера. Зазначимо, що група Вагнера є конгломератом організацій, серед яких ЗМІ, військові формування та установи

кібервпливу (ботоферми). Wagner Group пропонувала своїм клієнтам повний спектр послуг «режиму служби безпеки», включаючи пропагандистські та інформаційні операції. Фактично у майбутніх війнах розгортання ПВК може слугувати альтернативою звичайним збройним силам як в офіційних, так і в неоголошених конфліктах.

Групу Вагнера пов'язують із численними порушеннями прав людини та воєнними злочинами в Україні та африканських країнах [4]. На відміну від більшості сучасних західних ПВК, російські ПВК виконують бойові дії, навчання та місії із захисту активів в українських конфліктах. Москва використовує ПВК для проведення політики безпеки, включаючи економію коштів і тактичні переваги (швидкість і раптовість). Використання цих ПВК як довірених осіб дозволяє Росії правдоподібно заперечувати свою участь у конфлікті, уникати офіційних військових втрат і забезпечує неофіційні можливості особистого та корпоративного збагачення [5].

Ще до початку російсько-української війни 2014 року російські спецслужби вербували та підтримували регіональні напіввійськові формування, сили самооборони та псевдопатріотичні організації. На початку активної фази війни у 2014 році Росія імпортувала «зелених чоловічків» – невпізнаних російських агентів (зазвичай зі складу спецпідрозділів) – для організації та керівництва як протестами, так і воєнізованими операціями, а також імпортувала козацькі, чеченські, сербські та російські воєнізовані формування й волонтерів. На міжнародній арені до 2022 року російські ЗМІ та влада висловлювали наполегливе (а не правдоподібне) заперечення російської присутності в Україні, попри вагомий докази та свідчення протилежного [6, 3]. Росія використовувала свою армію для створення проксі-сил, всупереч своїй присутності в українському конфлікті [7].

Так звані «загони самооборони», які діяли в Криму у 2014 році, склалися з різних груп, у тому числі співробітників приватних охоронних структур, кубанських козачих формувань, ветеранів афганської та чеченської війн, членів російського байкерського клубу «Нічні вовки». Різноманітність дій зазначених угруповань величезна й часто пов'язана з діяльністю найманців та злочинців. Підрозділи кримських козаків разом із російськими спецзагонами та співробітниками різних охоронних фірм штурмували будівлю Верховної Ради Криму, аеропорт Сімферополя та інші стратегічні об'єкти. Ці групи незаконно затримували, викрадали та катували проурядових активістів, створювали незаконні блок-пости та перешкоджали роботі журналістів. Члени наближеного до Путіна байкерського клубу «Нічні вовки» атакували об'єкти, що належать Збройним силам України в Криму [8].

Перелік засобів гібридної війни постійно розширюється. Ситуація на білорусько-польському кордоні у 2023 році показала нам, що біженці та переселенці можуть бути використані, як зброя. В умовах тотальної війни штучно скеровані потоки біженців у певному напрямку або навіть у бік країни, яка не бере участь у конфлікті, можуть призвести до значних економічних та політичних наслідків. Ці потоки потенційно можуть спричинити гуманітарну катастрофу в регіоні та істотно вплинути на хід бойових дій.

Сучасний стан міжнародної та національної безпеки показує, що використання противником гібридних способів впливу може суттєво посилити кризовість ситуації в країні та загострити внутрішні суперечки, чим послабити як обороноздатність країни в цілому, так і окремого угруповання військ на театрі ведення бойових дій. Крім того, використання зазначених способів формують як стратегічне, так і оперативне середовище майбутніх операцій. Досвід застосування Російською Федерацією

гібридних дій в Україні засвідчує, що ці інструменти виявилися успішними та відносно дешевими, а це не дає жодних причин противникам демократичних країн припинити їх використання.

Список джерел та літератури

1. USA Department of Defense, Summary of the irregular warfare annex to the national defense strategy, Вашингтон, 2020, 12. <https://media.defense.gov/2020/Oct/02/2002510472/-1/-1/0/Irregular-Warfare-Annex-to-the-National-Defense-Strategy-Summary.PDF>
2. Михайло Коваль, Андрій Іващенко, Василь Телилим та інш., Theoretical And Applied Aspects Of The Russian-Ukrainian War: Hybrid Aggression And National Resilience, Національний університет Оборони України Technology Center 2023, 120.
3. Anastasiya Zanuda, «Why do polishes block Ukrainian border», BBC Ukraine, February 21, 2024, <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx7lxxw45w2o>
4. Маргін Рассел, «Russia's armed forces Defence capabilities and policy», Members' Research Service, 2021 [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2021\)689370](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2021)689370)
5. USA Congressional Research Service R46761 « Russia: Foreign Policy and U.S. Relations», Updated April 15, 2021 <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46761>
6. The US SOFC «Little Green Men»: A Primer on Modern Russian Unconventional Warfare, Ukraine 2013–2014, Форт Бреґг Північна Кароліна, 2015, 79, <https://nsarchive.gwu.edu/sites/default/files/documents/4333123/US-Army-Special-Operations-Command-Little-Green.pdf>
7. USA Congressional Research Service R46761 « Russia: Foreign Policy and U.S. Relations», Updated April 15, 2021 <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46761>
8. Кестутіс Кілінскас, «Гібридна війна: орієнтуюча чи оманлива концепція в аналізі військових дій Росії в Україні?» Щорічний стратегічний огляд Литви 14, no. 1 (2016), 139-158.

Володимир Симоненков, Військова академія (м.Одеса)

Ярослав Жарков, Військова академія (м.Одеса)

Олег Соколовський, Військова академія (м.Одеса)

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМ І СПОСОБІВ ГРУПОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ НАЗЕМНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ведення гібридної війни РФ проти України за останні роки набуло глибинного і довгострокового характеру та призвело до безпрецедентних людських втрат. Тому вкрай важливим є пошук ефективних засобів збереження людських життів, передусім, військовослужбовців під час виконання завдань безпосередньо на лінії бойового зіткнення з противником.

На сьогодні, провідні країни світу активно розробляють військових роботів, які здатні з високим ступенем автономності вести бойові дії, у тому числі, без участі людини. При цьому, вважається, що саме створення функціонально-орієнтованих груп безпілотних (роботизованих) засобів, як єдиного комплексу, що здатний ефективно виконувати завдання в умовах невизначеного та швидкозмінного середовища у складних умовах бойової обстановки, є одним з головних напрямів підвищення ефективності застосування безпілотних наземних систем (БНС) на полі бою [1].

Взагалі, «групове застосування» – це спільне зв'язане управління декількома об'єктами. Основною метою такого управління є виконання «об'єктами» загальних дій з певним розподілом між ними окремих завдань.

В сфері військової наземної робототехніки системи групового застосування можуть бути розподілені на наступні ієрархічні рівні:

- управління декількома елементами БНС;
- спільне управління спеціальними підсистемами (зброєю) групи БНС;
- управління групою БНС;
- управління групою БНС та спільно з ними діючими іншими пілотованими засобами й обладнанням.

Одна з ключових проблем групового застосування БНС на полі бою – це оптимізація складу групи роботизованих засобів, включаючи їх кількість, призначення, способи розподілу завдань під час досягнення загальної мети та координації сумісних дій в групі, що передбачає вирішення низки завдань:

- оцінку ситуації (бойової обстановки);
- прийняття рішень та планування дій;
- безпосереднє управління роботизованими засобами в динаміці застосування [2].

При цьому, поняття «групове застосування» передбачає пов'язану групу мобільних роботів саме з підвищеним рівнем автономності, які «самостійно» координують сумісні дії для досягнення загальної мети у невизначених умовах зовнішнього середовища.

Основні переваги групового застосування БНС:

- збільшується радіус дії (площа застосування) та ймовірність виконання поставленого завдання шляхом розосередження «окремих» мобільних роботів;
- розширюється спектр функцій та кількість виконуваних завдань, що покладаються на підрозділ БНС;
- підвищується ситуаційна обізнаність про стан зовнішнього середовища та бойову обстановку, що

склалася у певний час на полі бою (зоні застосування);

- зменшується кількість потрібних операторів та витрати на технічне забезпечення (обслуговування).

Слід зазначити, що склад й структура функціонально-орієнтованої групи БНС визначається конкретним завданням, яке на неї покладається, зазвичай така структура включає пункт управління (ПУ) та визначену кількість роботизованих засобів, що мають інформаційний зв'язок між собою [3].

Основні завдання ПУ:

- формування моделі (оцінка обстановки) зовнішнього середовища в районі, де повинно виконуватись поставлене завдання;
- визначення потрібного складу БНС в групі (за призначенням);
- визначення ролі і місця кожної БНС відповідного загального завдання;
- контроль процесів під час реалізації визначених задач;
- оперативне корегування дій окремої БНС з метою досягнення загального завдання групи.

Кількість БНС в групі та призначення кожної з них визначається загальним завданням групи та залежить від радіусу дії, стану зовнішнього середовища та бойової обстановки в зоні, де передбачається виконання завдання.

Склад групи може бути сформованим із БНС різного призначення, так звана «гетерогенна група», або із функціонально однотипних БНС – «гомогенна група».

Гетерогенну групу, на наш погляд, доцільно створювати для виконання низки «загальних» тактичних завдань, особливо на значній відстані від ПУ. До її складу,

як правило, повинні входити БНС «за призначенням» та «забезпечувальні» БНС.

БНС «за призначенням», відповідно до наявного (встановленого) бойового модулю або навісного обладнання, виконують «головне» завдання групи, а «забезпечувальні» БНС призначені для підтримки функціонування та обслуговування як окремих БНС у складі групи, так і групи в цілому: розвідки, ретранслятори зв'язку, технічного обслуговування та доставки запасних компонентів тощо [4].

Гомогенну групу БНС доцільно створювати під час виконання одного бойового завдання в широкій зоні застосування та, як правило, невеликого радіусу дії, який обмежується тривалістю автономної роботи роботизованих засобів.

Наприклад, розвідка місцевості з метою виявлення й оцінки радіаційного, хімічного і біологічного зараження (забруднення) або виконання заходів транспортного забезпечення, передусім, доставки боєприпасів від пункту боєпостачання батальйону до пункту боєпостачання роти або взводних опорних пунктів.

Отже, всі БНС в групі повинні бути уніфіковані за модульним принципом оснащення, що дозволить формувати різноманітний склад групи безпосередньо перед початком застосування. Управління функціонально-орієнтованою групою БНС полягає у вирішенні задач, що спрямовані на реалізацію можливостей кожного роботизованого засобу та надійного досягнення загальної мети, оптимальної з точки зору групового критерію.

При цьому, як правило, застосовуються наступні способи групового управління:

- централізований, за якого управління виконується тільки з ПУ або окремою БНС групи, наприклад, в режимі «Follow Me» («Слідуй за мною»);

- децентралізований, за якого кожна БНС має можливість самостійно приймати рішення щодо способу виконання поставленої задачі з урахуванням дій інших членів групи.

Централізоване управління БНС у складі групи передбачає надання на ПУ інформації про стан кожної БНС та отриману інформацію про зовнішнє середовище. На ПУ ця інформація узагальнюється та отриманні дані використовуються під час постановки (корегування) «поточних» задач (дій) кожної БНС, які визначаються шляхом мінімізації витрат відносно вибраного критерію або максимізації ймовірності виконання групового завдання в цілому. При централізованому управлінні ухвалюється рішення про дії всіх БНС у групі, при цьому, складність завдання управління зростає експоненціальне з ростом числа «членів» групи та відповідно експоненціальне зростає час його вирішення.

Тому, централізоване управління доцільно застосовувати у добре відомому середовищі, на невеликій відстані від ПУ та «малої» кількості БНС у групі [3].

У разі виконання складних завдань у невизначених середовищах, на наш погляд, доцільно формувати гетерогенну групу БНС, у якій використовується децентралізований спосіб управління, коли ПУ визначає склад і структуру групи під час виконання поставленого завдання, а також логіку функціонування кожної БНС та групи в цілому. При цьому, у разі необхідності під час виконання завдання, може визначатися ієрархія БНС у групі, наприклад, за відсутності зв'язку з ПУ або в умовах автономного (напіваавтономного) застосування одна з визначених БНС стає «лідером» групи.

Під час використання децентралізованого групового управління, кожний «член» групи ухвалює рішення тільки за себе, при цьому, навіть у разі відмови (руйнування,

ураження тощо) одного або декількох БНС у групі, залишається здатність до виконання поставленого завдання. Інформаційний обмін даними про бойову обстановку у групі зорганізується за принципом обміну «кожний з кожним», що надає можливість оцінювати загальну обстановку та приймати рішення «самостійно», при цьому, час групового рішення зростає лінійно при збільшенні числа її «членів» [1].

Отже, знаючи кількість БНС у групі і необхідне значення часу прийняття групового рішення, можливо обрати потрібний спосіб управління, який більш прийнятний у даному випадку. Крім того, якщо кількість БНС у групі менше необхідного, те переважніше використання централізованого управління, оскільки воно забезпечить більш оптимальне групове рішення, однак, якщо кількість більше необхідного, то слід використовувати децентралізоване управління, як найменш трудомістке з погляду часових витрат на ухвалення групового рішення.

Слід зазначити, що в умовах бойової обстановки, коли ситуація змінюється дуже швидко, рішення про групові дії треба ухвалювати теж швидко, аж до відмови від пошуку оптимального рішення, тому, на наш погляд, доцільно використовувати виключно децентралізоване групове управління.

На даний час, теорія групового управління автономними (напівавтономними) бойовими роботами знаходиться на початковій стадії свого розвитку, однак певні результати вже досягнені, більш того з розвитком систем адаптивного та інтелектуального управління безпілотними засобами швидко розвивається тенденція децентралізації управління шляхом розподілу завдань між окремими підсистемами обробки сенсорної та навігаційної

інформації, а також формування моделей зовнішнього середовища і створення відповідних баз даних.

Таким чином, створення бойових угруповань БНС під час виконання різноманітних завдань на полі бою потребує вирішення низки питань, передусім, модульної побудови конструктивної архітектури БНС, організації взаємодії та навігації БНС у групі, а також створення ефективних засобів обміну груповою інформацією в умовах швидкозмінної бойової обстановки.

Список джерел та літератури

1. Теорія і практика застосування безпілотних літальних апаратів (дронів). *UA Dynamics: Warfare technologies*, 2024. https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%91%D0%9F%D0%9B%D0%90_ua_dynamics_brochure_.pdf
2. Лісовський П., Лісовська Ю. Сили безпілотних систем. Ліра, К. 2024. https://jurkniga.ua/contents/sili-bezpilotnikh-sistem.pdf?srsltid=AfmBOor0KzgOBt_WCEGbzeY0r-4Ui6CQjrL7cHbMgxZgiK7Du13GubnY
3. Андерсон Г. Безпілотні системи військового призначення: досвід та перспективи застосування. *Академічні візії*, 35/2024. 1-13. <https://zenodo.org/records/13740260>
4. Наземні бойові платформи: новий гравець на полі бою. Мілітарний, 2024. <https://mil.in.ua/uk/articles/nazemni-bojovi-platformy-novyj-gravets-na-poli-boyu/>

Олег Соколовський, Військова академія (м.Одеса)

Віктор Ємцев, Військова академія (м.Одеса)

Володимир Симоненков, Військова академія (м.Одеса)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІЗОЛЯЦІЇ РАЙОНУ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ПІДРОЗДІЛАМИ РОЗВІДКИ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ

Гібридна війна – різновид ескалації конфліктів, властивий для XXI сторіччя, що поєднує застосування державних та недержавних, традиційних і нетрадиційних стратегій, ресурсів, засобів, методів підривної діяльності, механізмів кібервійни з метою досягнення певних політичних цілей.

Сьогодні триває російсько-українська війна, яку називають «гібридною», аргументуючи тим, що РФ використовує раніше невідомі способи та методи агресивних військових дій. Тому, одне з найважливіших завдань всіх видів розвідки це збір, обробка, узагальнення та аналіз добутих даних про ці невідомі способи та методи ведення війни противником.

Слід відмітити, що в статутах і настановах Збройних Сил (ЗС) України тактичного і оперативно-тактичного рівня не був визначений порядок застосування частин і підрозділів під час проведення, на перший погляд, не властивих для ЗС України операцій. Одна з таких операцій – це операція по ізоляції району бойових дій.

Операції по ізоляції району бойових дій проводяться складовими сил безпеки і оборони за участю органів державної влади та місцевого самоврядування. Простіше сказати, що це не просто дії з метою нанесення втрат

противнику та захисту територій – на перший план виходять завдання по збереженню життя цивільного населення.

Мета тактичної розвідки під час участі частин і підрозділів в операції по ізоляції району бойових дій може полягати у виключенні можливості раптових дій противника щодо зриву організованого висування і зайняття визначеного району, виявлення ознак щодо підготовки противника до наступальних дій, не допущення зриву противником виконання бойових завдань нашими підрозділами як з глибини району, так і зовні, а також проведення терористичних актів та інших порушень правового режиму воєнного стану і забезпечення ефективного застосування своїх засобів ураження [1].

З початком і в ході участі частин і підрозділів в ізоляції району бойових дій розвідувальні органи можуть виконувати наступні завдання:

- встановлення прохідності маршрутів висування військ в район, місця і характер перешкод;
- організація і управління системою спостереження за діями противника вздовж всієї лінії зіткнення сторін з використанням технічних засобів розвідки, включаючи розміщення спостерігачів на блок постах вздовж магістральних шляхів які ведуть в район що ізолюється;
- забезпечення швидкої передачі розвідувальних даних;
- спостереження за напрямками та запасними шляхами висування своїх військ;
- визначення найбільш імовірних шляхів висування противника;
- влаштування на особливо небезпечних ділянках висування підрозділів противника засідок та організації ведення розвідки рухомими патрулями;

- викриття місць (ділянок) мінування, та місць засідок які влаштовуються противником;
- уточнення місцезнаходження (координати) об'єктів (цілей) ураження в інтересах роботи розвідувально-ударного контуру;
- цілодобового спостереження за районом дій, надання координат виявлених цілей для вибіркового високоточного вогневого ураження противника, ведення розвідки для дистанційного мінування місцевості поза районом та в районі, який виключає компактне мешкання місцевого населення;
- встановлення результатів нанесення вогневого ураження;
- уточнення даних щодо районів дій НЗФ та ДРГ противника.

Завдання, які повинні вирішуватись розвідкою під час ізоляції району бойових дій можуть співпадати з завданнями розвідки в обороні і оточенні та стабілізаційних діях наших військ та виконуються підрозділами усіх видів розвідки у тому числі і підрозділами сил спеціальних операцій [1].

У ході усвідомлення отриманого завдання начальник підрозділу S2 додатково повинен зрозуміти: у взаємодії з якими складовими сил безпеки і оборони, органами державної влади та місцевого самоврядування необхідно буде виконувати поставлене завдання; порядок забезпечення прихованості майбутніх дій; особливості морально-психологічного стану особового складу та вивчення з ним традицій та звичаїв місцевого населення, умов та способів виконання завдань, норм міжнародного гуманітарного права; завдання із спільної підготовки з підрозділами складових сил безпеки і оборони.

Порядок виконання заходів планування розвідки до проведення дій по ізоляції залишається таким самим, як і під час планування розвідки в обороні, контрнаступу (наступу). При цьому зміст заходів має ряд особливостей.

Особливості планування і ведення розвідки під час участі в операції з ізоляції району бойових дій пов'язані з умовами її підготовки і ведення, завданнями угруповання військ (сил) в операції, оперативною побудовою (бойовими порядками) своїх військ в угрупованні, завданнями противника.

Планування розвідки починається під час ведення бойових дій по взяттю району під свій контроль в ході наступу (контрнаступу).

Послідовність і зміст роботи з планування розвідки, склад сил і засобів, що залучаються до її ведення, зміст завдань та порядок застосування визначаються умовами, в яких здійснюється підготовка до участі частини в діях по ізоляції району бойових дій.

Начальник підрозділу S2 уточнює замисел на застосування сил і засобів розвідки й виконання поставлених завдань, уточнює завдання і заходи з планування розвідки, доводить уточнені завдання до виконавців, контролює розгортання системи розвідки в інтересах забезпечення операції, уточнює питання управління, взаємодії та всебічного забезпечення.

Планування розвідки здійснюється за завданнями, які виконуються угрупованням військ (сил).

Крім звичайних складових, також оцінюються:

- райони дій, розташування та можливі завдання частин противника;
- ділянки (місця) на лінії зіткнення сторін, через які здійснюються вивід ДРГ противника та постачаються зброя і боєприпаси;

- райони з нестабільною соціально-політичною обстановкою;
- райони компактного проживання національних меншин, зосередження біженців.

Сили і засоби органів розвідки повинні розгортатися з випередженням розгортання угруповань військ (сил) вздовж лінії зіткнення сторін. В центрі району доцільно приховано зосередити резерв розвідки.

У деяких випадках для підвищення бойових можливостей органів розвідки, можуть створюватися зведені розвідувальні формування.

Основні зусилля розвідки спрямовуються на встановлення складу угруповання військ противника, що діє на внутрішньому фронті району ізоляції, виявлення відкритих флангів і слабких місць, а також на викриття об'єктів (цілей) для ураження засобами своїх військ.

Обов'язково необхідно організувати взаємодію між силами і засобами розвідки, що діють на зовнішньому та внутрішньому фронті району ізоляції, визначити та довести до органів розвідки порядок виходу з району ізоляції і евакуації поранених та пошкодженої техніки.

У разі оточення нашого угруповання в районі ізоляції, в інтересах забезпечення виходу військ штаби повинні уточнити (встановити): склад і боєздатність угруповань противника, що діють на внутрішньому і зовнішньому фронтах оточення, особливо на ділянці прориву фронту оточення; місцезнаходження (координати) об'єктів ураження (цілей), які заплановані до ураження під час прориву; інженерну, радіаційну і хімічну обстановку на напрямку виходу оточеного угруповання.

Виконання цих завдань досягається спільними зусиллями сил і засобів розвідки оточених військ та військ, які діють із зовнішнього фронту (завдають зустрічних ударів). Усі заходи з розвідки виконуються приховано, для

того щоб не дати змоги противнику завчасно виявити підготовку, ділянку і напрямок прориву фронту оточення. Для дезінформації противника проводяться демонстративні дії частиною розвідувальних підрозділів в на інших ділянках і напрямках.

Під час проведення операцій по ізоляції району бойових дій особливе значення має застосування розвідувально-сигналізаційної апаратури.

Розвідувально-сигналізаційна апаратура (РСА) призначена для ведення технічної розвідка противника на маршрутах висування [1]. РСА встановлюється на можливих шляхах висування противника для ведення розвідки його розвідувальних та передових підрозділів при переміщенні до районів оборони наших військ. Метою застосування РСА є визначення пересування підрозділів противника, їх складу, напрямку та швидкості руху. На рубежі встановлення планується вогневе ураження противника артилерією. Рубежі РСА встановлюються перед районами оборони наших підрозділів для недопущення раптовості переходу противника в наступ або дій його розвідувальних підрозділів. Особливо корисне застосування РСА в погодніх умовах, що затрудняють використання БпЛА усіх видів. Використання РСА дає можливість зберегти особовий склад наших розвідувальних підрозділів.

Основу рубежу РСА складають датчики, система мінування та самоліквідації і підготовлений вогонь артилерії.

Слід відзначити, що комплекти РСА, які знаходились на озброєнні підрозділів ЗС України, в основному знищені під час ведення тривалих бойових дій. На складах запасні комплекти відсутні, а промисловість не виробляє їх в достатній кількості.

На даний час, з ініціативи начальників розвідки деяких бригад застосовуються аналоги штатним РСА, а саме рубежі РСА з так званих фото пасток. Такі рубежі в поєднанні з системою відеонагляду, застосуванням безпілотних повітряних (БПЛА) та наземних систем (БНС) можуть стати основою системи спостереження і охорони району. При цьому, на наш погляд, саме БНС повинні стати основою створення ефективної системи розвідувального забезпечення під час проведення операцій по ізоляції району бойових дій [2, 3].

Отже, нові форми, методи й тактичні прийоми, які застосовує противник потребують негайного вивчення, аналізу і визначення порядку протидії, який необхідно довести до частин і підрозділів, що виконують бойове завдання. Однією з ефективних практик такої протидії агресору можуть бути системні операції по ізоляції району бойових дій.

Список джерел та літератури

1. *Військова розвідка : навчальний посібник / упорядники : Д. В. Зайцев, А. П. Наконечний, С. О. Пахарев, І. О. Луценко ; за ред. В. Б. Добровольського. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – 335 с.*
2. Теорія і практика застосування безпілотних літальних апаратів (дронів). *UA Dynamics: Warfare technologies*, 2024. https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%91%D0%9F%D0%9B%D0%90__ua_dynamics_b_rochure_.pdf
3. Наземні бойові платформи: новий гравець на полі бою. *Мілітарний*, 2024. <https://mil.in.ua/uk/articles/nazemni-bojovi-platformy-novuj-gravets-na-poli-boyu/>

Юрій Фігурний, Науково-дослідний інститут українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВІЙСЬКОВИЙ ВИМІР ПЕРЕБІГУ НЕОГОЛОШЕНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ У 2022-2024 РОКАХ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ, УКРАЇНЦІВ ТА СВІТОВИХ ДЕМОКРАТІЙ

Неоголошена російсько-українська гібридна війна, яка розпочалася у 2014 році й триває наразі є величезним випробуванням не лише для України й українців, оскільки ворог намагається знищити Українську державу й українську політичну націю. Також рашистська автократія, заручившись безпосередньою військовою підтримкою Північної Кореї та Ірану й залучивши політично-дипломатичне прикриття Китаю, кинула виклик цивілізованим демократіям. Тому вченим треба досліджувати її екзистенційну сутність, причини та перебіг, щоб пришвидшити перемогу над рашистами.

Метою дослідження є українознавчий аналіз військових чинників ведення неоголошеної російсько-української гібридної війни у 2022-2024 роках, а також осмислення її викликів для України, українців та світових демократій й посилення національно-патріотичного виховання громадян Української держави в умовах воєнного стану.

Аналізуючи дослідження присвячені прямо й опосередковано неоголошеній російсько-українській гібридній війні можемо стверджувати, що вона стала предметом зацікавлення багатьох вчених. Зокрема, її причини, сутність й перебіг аналізують такі науковці як: Я. Балановський [1], Н. Брехунець [2], О. Висовень [2], Ю. Войтенко [2], П. Гай-Нижник [3; 4; 5], В. Горбулін [6],

Б. Дем'яненко [2], В. Дем'яненко [2], Л. Залізник [7], А. Киридон [1], І. Краснодемська [3; 4; 5], Л. Коцур [2], Є. Магда [8], В. Молоткіна [2], Б. Парахонський [9], Р. Потапенко [2], Я. Потапенко [10], І. Рущенко [11], М. Слабошпицький [12], С. Троян [1], Ю. Фігурний [3; 4; 5; 13], О. Чирков [3; 4; 5], Л. Чупрій [3; 4; 5], О. Шакурова [13], Г. Яворська [9], Л. Якубова [14] та багато інших дослідників.

20 лютого 2014 року розпочалася неоголошена російсько-українська гібридна війна, яка триває й наразі. Її перебіг умовно можна розділити на такі етапи: 1) анексія Криму (лютий – березень 2014 року); 2) проєкт «Новороссія» (квітень – липень 2014 року); 3) прихована військова агресія Російської Федерації (далі – РФ) проти України (липень 2014 – лютий 2015 років); 4) стабілізація лінії фронту на сході України, перманентні бойові зіткнення на найважливіших ділянках протистояння та неперервна замаскована воєнна й відкрита інформаційна агресія РФ (лютий 2015 – лютий 2022 років); 5) повномасштабне вторгнення Збройних Сил РФ (далі – ЗС РФ) з півночі, сходу і півдня на територію України (24 лютого 2022 року – по сьогодні).

Якщо у 2014 році, у критичний для держави час, саме Збройні Сили України (далі – ЗСУ) при допомозі Національної Гвардії України (далі – НГУ) й добровольчих військових формувань, т. зв. «добробатів» зупинили наступ росіян та їх проксі, то вже у кінці лютого на початку березня 2022 року вже Сили територіальної оборони Збройних Сил України (далі – Сили ТрО ЗСУ) підставили плече воїнам ЗСУ й НГУ та зірвали плани агресора по захопленню Києва за 3 дні й остаточно поховали мрії рашистів, щодо блискавичної ліквідації Української держави та винищення української політичної нації.

Загалом, воєнна кампанія Сил оборони України (далі – СОУ) у 2022 році в цілому була успішною. Спочатку був зупинений т. зв. «путінський блицкриг». Незважаючи на деякі успіхи ЗС РФ у першому півріччі 2022 року, СОУ вдалося стабілізувати лінію бойового зіткнення, накопичити воєнний потенціал і у другому півріччі перейти в успішний контрнаступ. ЗСУ вдало провели дві контрнаступальні офензиви – вересневу Харківську й літньо-осінню Херсонську. Внаслідок яких були звільнені майже всі терени Миколаївщини, Харківщини й вся правобережна частина Херсонщини разом з багатостраждальним обласним центром.

Ворог зумів зупинити український контрнаступ, лише мобілізувавши у ЗС РФ понад 500 тисяч своїх громадян та напруживши власні мілітарні ресурси.

2023 рік мав стати роком остаточної перемоги України, звільненням тимчасово окупованих територій включно з Кримом й вихід СОУ на кордони України 1991 р. Реальність виявилася іншою. Чому так сталося: 1) економіка України не була перебудована на «військові рейки»; 2) союзники України не бажали тотального програву РФ, вони боялися ймовірного застосування Кремлем ядерної зброї і можливого розпаду РФ, тому постачання високоякісної зброї здійснювалося ними повільно й у недостатніх кількостях, а питання посилення української авіації сучасними літаками F-16 було відтерміновано на 2024 рік; 3) влада РФ провела досить успішну роботу над помилками, військово-промисловий комплекс запрацював на повну потужність, внаслідок величезних фінансових надходжень від продажу енергоносіїв, економіка, банківська сфера, суспільство не відчували у повній мірі тягаря західних санкцій й продовжували розвиватися більш-менш стабільно; 4) українське громадянське суспільство після шоквої

мобілізації 2022 року, у 2023 році було заколихане промовами політиків про переможний контрнаступ ЗСУ, який остаточно знищить окупантів, а потім поринуло у дискусії про доцільність виборів під час війни, й хто кому головний.

Попри усі ці проблеми, в 2023 році СОУ зупинили вугледарський, часовоярівський, куп'янсько-лиманський, авдіївський наступи ЗС РФ, успішно наступали на запорізькому напрямку, створили низку плацдармів на лівобережжі Херсонщини та витіснили російський флот із західного чорноморського театру воєнних дій.

Для того, щоб 2024 рік став переломним треба було:

- 1) проводити війну не симетрично, а асиметрично;
- 2) переводити економіку виключно на обслуговування СОУ, в разі збільшити виробництво української зброї як високоточної, так і звичайної, щоб знищувати ворога і його воєнний потенціал у промислових масштабах;
- 3) створити чітку стратегію перемоги, всіляко берегти людський потенціал та активно застосовувати сучасні інноваційні засоби ведення війни;
- 4) переймати у ворога його ноу-хау, будувати потужні лінії укріплень, при потребі вміти переходити у «глуху» оборону для «обнулення» воєнного ресурсу ЗС РФ;
- 5) консолідувати українську політичну націю та значно посилити національно-патріотичне виховання громадян Української держави.

На превеликий жаль, не всі ці завдання влада й суспільство зреалізувала. Воєнна кампанія СОУ у 2024 році стратегічно була успішною, незважаючи на те, що на деяких ділянках фронту ворог мав тактичні просування. Головний підсумок 2024 року – Україна вистояла й системно готується до деокупації тимчасово захоплених агресором територій. Ще 10 жовтня 2023 року ЗС РФ розпочали свій контрнаступ під Авдіївкою, який згодом переріс у фронтальний наступ на більшій частині лінії бойового

зіткнення. За цей час ворог захопив Авдіївський і Вугледарський укріпрайони, 10 травня 2024 року розпочав раптовий наступ і намагався створити плацдарм (т. зв. «буферну зону») на півночі Харківщини та вів активні наступальні дії на Донеччині й Луганщині з метою завдання великих втрат й остаточного знищення СОР.

Тимчасові невдачі СОР прямо й опосередковано пов'язані з такими факторами: 1) зовнішньо-міжнародний, внаслідок міжпартійної боротьби у Сполучених Штатах Америки, майже на півроку (з кінця 2023 до середини 2024 року) американська військова допомога Україні надавалася у мізерній кількості, а інші країни-партнери не змогли, чи не захотіли її посилити; 2) внутрішньо-український, лише з 18 травня 2024 року почав діяти дуже важливий для СОР Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», який хоча й значно поліпшив мобілізаційні питання, але не зміг у повній мірі посприяти поповненню лав СОР мотивованими й підготовленими воїнами, у той час як на фронті проблема поповнення й ротації особового складу підрозділів залишається дуже актуальною.

Курська наступальна операція СОР, яка розпочалася 6 серпня 2024 року й триває наразі, вкотре показала високий стратегічний і тактичний рівень планування військового керівництва та якісну фахову підготовку українських воїнів. У веденні сучасної маневреної війни українській армії нема рівних, все впирається лише у ресурси – людські й матеріальні.

Президент України Володимир Зеленський 16 жовтня 2024 року під час виступу у Верховній Раді оприлюднив План перемоги. Він складається з п'яти пунктів (геополітичного, двох військових, економічного та безпекового й трьох таємних додатків): 1) запрошення України в НАТО, воно може стати фундаментом для миру і

свідченням для російського диктатора-автократа, що його геополітика щодо Української держави зазнала дошкульної поразки; 2) оборона України, продовження операцій СОУ на території ворога; 3) стримування ЗС РФ, Україна пропонує розмістити на своїй території комплексний неядерний стратегічний пакет стримування, який буде достатнім для захисту країни від ворога; 4) використання потужного економічного потенціалу України для потреб стратегічних партнерів; 5) безпековий, задіяння у післявоєнний час українських підрозділів СОУ, які здобули реальний досвід сучасної війни, у забезпеченні миру в Європі та за її межами.

Також, для пришвидшення перемоги над рашистами треба консолідувати українську політичну націю та значно посилити національно-патріотичне виховання громадян Української держави.

Отже, воїни СОУ спочатку зупинили повномасштабне вторгнення ЗС РФ, потім стабілізували воєнну ситуацію, а тепер мужньо стримують наступ рашистів і навіть розпочали Курську офензиву. Маємо надію, що виважена політика української влади, потужна військова й фінансова допомога країн-партнерів, консолідація української політичної нації, значне посилення національно-патріотичного виховання, яке актуалізує мобілізаційний ресурс СОУ, все це разом допоможе згуртувати громадян Української держави для перемоги над ЗС РФ. Завдяки героям СОУ, Українська держава відновить соборність і суверенність, а путінська Росія зазнає ганебної поразки й ця пострадянська імперія розвалиться на кілька десятків державних утворень.

Список джерел та літератури

1. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects. Riga, Latvia, 2022. 680 p.

2. Соціокультурні передумови російсько-української війни: еволюція рашизму. Монографія. Переяслав (Київська обл.): Домбровська Я.М., 2023. 328 с.
3. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики / П. Гай-Нижник (керівник проєкту, упорядник і науковий редактор); авторський колектив: П.П. Гай-Нижник, Л.Л. Залізник, І.Й. Краснодемська, Ю.С. Фігурний, О.А. Чирков, Л.В. Чупрій. Київ, «МП Леся», 2016. 586 с.
4. Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки. Київ: «МП Леся», 2018. 435 с.
5. Hai-Nyzhnyk P. (compiler). Aggression of the Russian Federation against Ukraine: ethnonational dimension and civilizational confrontation. Monograph. LAMBERT, 2018. 230 p.
6. Горбулін В.В. Світова гібридна війна: український фронт. Київ, 2017. 496 с.
7. Залізник Л.Л. Україна між Сходом і Заходом. Про витоки й суть російсько-української війни 2014 р. Київ: Шлях, 2014. 168 с.
8. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків, 2015. 304 с.
9. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл. Київ: НІСД, 2019. 560с.
10. Потапенко Я. П'ята російсько-українська війна: від майдану до східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації). Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В», 2016. 304 с.
11. Рущенко І. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога. Харків, 2015. 268 с.
12. Слабошпицький М. Велика війна 2014...: Україна: виклики, події, матеріали. Київ: Ярославів Вал, 2015. 320с.
13. Fihurnyi Yu., Shakurova O. Russian-Ukrainian War and Ethno-Cultural Processes in Ukraine. Monograph. LAMBERT, 2022. 136 p.
14. Якубова Л. «Русский мир» в Україні: на краю прірви. Київ: Видавництво «Кліо», 2018. 384 с.

СЕКЦІЯ 4 | КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Олександр Акімов, доктор наук з державного управління, професор, Заслужений економіст України, Збройні Сили України

Олександр Каменєв, кандидат технічних наук, доцент, Збройні Сили України

Олександр Вербовенко, Збройні Сили України

Сергій Леженко, Збройні Сили України

КУЛЬТУРНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Історія світових воєнних конфліктів визначає концесію підходів до їх вирішення та поточного стану – як суто воєнним, так і дипломатичним шляхом. При цьому невід’ємним керівним аспектом вирішення конфлікту є ставлення до нього цивільного населення, що стає об’єктом розгляду взаємних претензій сторін [1]. Шляхи, методи, правила та звичаї «цивілізованого ведення війни» не можуть бути тут дотримані в повному обсязі – виходячи з сутності й особливостей збройного конфлікту.

Важливою темою в цьому напрямку є готовність населення до виконання свого Конституційного обов’язку – чинення відсічі повномасштабній збройній агресії російської федерації проти України [2; 4].

Соціологічні та інші суспільні дослідження громадської думки, в тому числі аналіз дописів у соціальних мережах, дають підстави вважати, що населення України не

є ментально і психологічно готовим до чинення належного опору ворогові [3], а саме:

- все ще лунають думки і гасла на кшталт: «А за що воювати, коли влада погана»;
- лунають пропозиції щодо того, що воювати повинні «кадрові військові», поліціанти, судді, прокурори, державні й муніципальні службовці – тобто посадові особи, які в рамках різних іпостасей давали Присягу на вірність Українському народові.

Звідси тяготіють і витоки ухилення від військової служби – за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Населення вдає, що не розуміє, що мобілізаційна доктрина оборони виникла не вчора і не в нас, а існує ще зі стародавнього світу. Навіть тоді призовник мав за власний рахунок забезпечити собі коня й амуніцію, у той час як наразі все це перебуває під концептом державного забезпечення.

Виходячи з цього, слід виділити такі основні види «ухилянтів» – осіб, що ухиляються від проходження військової служби, коли їх на неї призивають:

- 1) «Ухилянт-патріот». Найбільш небезпечна і невідповідна загальнолюдським моральним цінностям особа. Вважає, що воювати треба, чинити опір загарбникам треба, але чийми завгодно силами, а не самого себе. Насправді – особа, готова віддатися росіянам, аби зберегти своє нікчемне життя, прикриваючись високими матеріями.
- 2) «Ухилянт-пофігіст». Більш-менш чесна особа. Вважає і заявляє, що не принципово для цивільної особи, що живе поруч з ним, який стяг висітиме над сільрадою, де воно мешкає. Небезпечний елемент. Станове загрозу національній безпеці і

обороні України як особа, що схильна до колабораціонізму й підтримки небезпечних осіб, що нехтують громадянським обов'язком.

- 3) «Ухилиянт-паціфіст». Технологічна особа. Бажає «миру будь-якою ціною». Заявляє, що призов на військову службу під час мобілізації можновладців України призведе до закінчення війни за 2-3 дні. Небезпечний та позасоціальний елемент суспільства.

Мастило у вогонь суспільно-соціального конгломерату додає також масова функціональна безграмотність українського населення. Населення (саме населення, а не Народ України), є абсолютно в своїй масі безграмотним і не томлячим у базових питаннях.

Найяскравіший приклад – намагання морально виправдати свою невідповідність людській аб'юнкції питанням правового статусу поточної ситуації в Україні – воєнному стану, надзвичайному стану чи стану війни.

З цього приводу слід зазначити, що поняття «стану війни» не визначено чітко українським законодавством і не має жодних правових наслідків.

Конституцією і законами України, зокрема – статтею 64 Конституції, чітко передбачено, що обмеження прав, свобод і міграції населення можливо саме в умовах дії воєнного або надзвичайного стану в Україні. Тією ж Конституцією передбачено необхідність окремих правових режимів для воєнного і надзвичайного стану. При цьому жодного слова про так званий «стан війни», а точніше – його правові наслідки – жоден Закон України не містить.

Окремі особи не усвідомлюють, що оголошення війни самим собі – Україна Україні – неможливе ні з позиції національного, ні міжнародного права.

Виходячи з цього, впливає такий висновок:

1. Необхідна культурно-технологічна консистенція питань, які пов'язані з проходженням громадянами України військової служби під час мобілізації, на особливий період.
2. Технологія призову громадян вимагає запровадження цифрової трансформації суспільно-мобілізаційних процесів із застосуванням додатку Дія в Україні.

Реалізація відповідних заходів має обумовити культурно-технологічний аспект національного супротиву в вигнати підступних росіян з рідної землі.

Список джерел та літератури

1. Про основи національного спротиву [Електронний ресурс] : Закон України. Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> .
3. Рік війни за свободу : воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022-24.02.2023) : у 4 кн. Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України ; голова роб. групи В. Залужний. К.: Вид-во Ліра-К, 2023. 4 кн.
4. Стратегія воєнної безпеки України [Електронний ресурс] : затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021 // Верховна Рада України. Законодавство України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

Юрій Войтенко, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології Університету Григорія Сковороди в Переяславі

РОСІЙСЬКА ОКУПАЦІЯ ЯК ФОРМА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ: КУЛЬТУРНО-ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року стало продовженням та посиленням тієї («гібридної») війни, котра почалась у лютому 2014 року, що дає підстави для чергової рефлексії щодо причин такого зухвалого вчинку з боку російського керівництва. З першого погляду ці причини лежать на поверхні (фактичне загарбання з боку сильнішої, у мілітарному сенсі держави, слабшої), а з іншого – вони закорінені у вигляді «відновлення» і поширення російської ідеологемі «Рускій мір» щодо раніше втрачених ними територій, у тому числі і на українських після розпаду Російської імперії (1917 р.), а згодом і СРСР (1991 р.).

Протягом першого десятиліття пострадянського періоду, росія була досить ослабленою і не мала необхідних ресурсів для реваншизму у частині відновлення нового Союзу (версії – 2.0) або неоімперії. Після зміни керівництва держави, новий керманіч взявся за цю геополітичну місію, яку необхідно було «загорнути в ідеологічну обгортку», щоб виправдати, перш за все для власного народу і еліти, таку агресивну стратегію щодо сусідніх незалежних пострадянських держав. Такою ідеологічною складовою, що поширилася і на геополітичний вимір, стала концепція – «Рускій мір». Головними компонентами цієї парадигми стали: російська культура, особливо – мова; релігія – російський різновид православ'я у вигляді Російської православної церкви; єдина система цінностей через призму

спільного історичного минулого що формує відповідну ідентичність. Це все сформовано і навіть озвучено російськими адептами «руського міра», зокрема їх патріархом Кирилом (Гундяєвим) у бібліотеці МГУ Ломоносова в Москві 3 вересня 2009 року. Останній зазначив так, що *«...в основі Руского міра лежить православна віра...; Другою опорою Руского міра є російська культура і мова... що не вміщуються в кордони лише однієї держави (тобто – РФ) і одного етносу (тобто – росіян); Третьою основою Руского міра є загальна історична пам'ять та загальні погляди на суспільний розвиток»* [1].

Це все дає підстави до того, що російське керівництво розглядає свою країну як окрему цивілізаційну суб'єктність, котра має існувати (у розумінні російських імперців-шовіністів) в межах однієї великої держави – (нео)Російської імперії. Саму росію її керівництво позиціонує своєрідним «ядром» православно-слов'янської цивілізації, котра і є головною метрополією «руського міра», що дозволяє їм (по-суті, самій собі) втручатися у ряд країн, здебільшого сусідніх, з метою поширення та нав'язування цієї цивілізаційної моделі на їхніх теренах. Зокрема, російський патріарх Кирило приходиться до висновку у своїй доповіді, що існує ряд країн що *«країна яка відносить себе до Руского міра є та, у якій розвивається російська культура, а також зберігаються загальноісторична пам'ять і спільні цінності суспільного будівництва»* [1], а відтак вводить нове поняття як *«країна Руского міра»*, до якої належить перш за все РФ, Україна, Білорусія і Молдова.

Окреме питання стоїть щодо інтеграції національних еліт в культурне поле «Руского міра». Так, навернення у власну парадигму політичної, культурної, інформаційної тощо національної еліти «країн Руского міра», мала на меті

переконати громадян цих країн щодо їх культурної та цивілізаційної ідентичності з їх цивілізацією. Як зазначає сам Кирило: «необхідно встановити систему міцних відносин між елітами країн Руського міра» [1].

Підготовка країни до такої тихої (мовної, релігійної і загалом – культурної) окупації з боку росії, відбувається роками. Після цього, коли частина населення знаходиться у цій «павутині», приходять російські окупаційна війська з метою «визволення» цих земель від місцевих мешканців з іншим світоглядом, іншими цінностями та іншою культурою (здебільшого – мовою), тобто – іншим – «міром».

Насправді, така окупація має на меті завоювання не лише території, а значно глибшу складова – цивілізаційну, носіями якого є відповідні мешканці, котрі стали носіями такої парадигми. Апельювання до своєї цивілізаційної приналежності є головним у протистоянні «свій-чужий» («чужий» при цьому, за вказівкою влади, може стати «ворожий»). Тому, боротьба за «своїх» (російськомовних тощо) навіть на не їхній території (поки що), може розглядатися не лише як можлива, а й як бажана. Виходячи з права націй на самовизначення, російська пропаганда поширює на інші країни свою культуру (мову, віру, літературу, мистецтво тощо) з тією метою, щоб вона витіснила існуючу та, відповідно, народ почав себе ідентифікувати з нею та підтримувати її (у тому числі під час референдуму про відокремлення/приєднання). Знаходячи таку слабину у культурній ідентичності іншого народу (як правило сусіднього), російська пропаганда починає тиснути на неї, розмиває нестійку культуру яка лежить в основі ідентичності. У такий спосіб така агресивна культурна політика розмиває фундамент державності такого народу і пропонує свій.

Відтак, мова йде про саме «православну» цивілізацію, адже в її основі лежить московський різновид віросповідання християнства. Окрім того, таке трактування ми знаходимо у американського політолога Самуеля Хантінгтона в його праці «Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку» (1996 р.). Згідно теорії Хантінгтона, на зміну біполярності світу, прийде багатополарність, яка ґрунтуватиметься на конфлікті різних культур (цивілізацій). В основі цивілізації є спільна система цінностей, основана здебільшого на релігійній складовій. У тих місцях де ці цивілізації зустрічаються (тобто їх кордони), там існує найчастіше конфлікт («зіткнення»). Дослідник виділив 9 основних цивілізацій: західна, православна, ісламська, африканська, латиноамериканська, буддистська, японська, індуїстська та конфуціанська [3]. Вчений вважав, що у майбутньому, якщо і буде Третя світова війна, то це буде війна між цивілізаціями. Звісно, що до теорії Хантінгтона є ряд запитань і не всі вчені поділяють його концепцію, проте, країни та системи, які намагаються показати себе центром тієї чи іншої цивілізації, беруть за основу даний концепт і це лягає в базис їхньої геополітики. На сьогодні ми можемо говорити про те, що росія намагається стверджуватись як головний центр «православної цивілізації» (за Хантінгтоним) та розширити свою державу до її меж. Війна в Україні тому приклад, оскільки йде експорт їх головної ідеології «руській мір» основу ідеології якої складає мова («руський язик») і православна церква (РПЦ). Щодо мови, то як вважають московські геополітики, «росія закінчується там, де закінчується її мова» [2].

Враховуючи той факт, що після розвалу СРСР велика кількість сусідніх з нею держав «успадкували» нав'язану їм єдину російську мову, тому повернення їх назад у неоСРСР на чолі з росією стає «історичною місією». Головним

меседжем у їх культурній геополітиці є звільнення російськомовних від «тиску» національної мови у кожній з колишніх країн СРСР. Оскільки, на їхню думку, кожен носій мови, є носієм їх культури, то всі ці носії повинні бути лише одній країні – росії, або в союзній з нею. Отже, мова стає головним засобом ідентичності для росіян (російськомовний, значить – росіянин, значить маєш жити в росії, а якщо ти за її межами, значить вона має прийти і тебе «звільнити» від тієї країни разом з територією проживання). Відтак, для росіян носії її мови автоматично стають носіями її культури, а отже і проживають на російській землі (маркують її цивілізаційно). Тому, цих носіїв російської культури необхідно повернути «до рідної гавані» (метрополії) разом з територією проживання, навіть – насильно, як це відбувається в Україні з лютого 2014 року і, особливо активно – з лютого 2022 року.

Таким чином, культурно-релігійна форма окупації України (а також ряду інших країн пострадянського простору) полягає у таких факторах як: агресивне поширення російської мови на всьому просторі всієї держави-об'єкта; розширення російського православ'я у «країнах Руского міра» під керівництвом РПЦ (у національних державах – Московського патріархату); розповсюдження загалом російської культури у всіх її проявах (поети, письменники, художники тощо та їх творчість); інтеграція національних еліт до російського політичного і культурного середовища з метою їх асиміляції (через переконання, залякування, підкуп та інші способи впливу); нав'язування великоімперського і шовіністичного бачення історичного і суспільно-політичного процесу, як єдино правильного і безапеляційного тощо.

Список джерел та літератури

1. Виступ патріарха РПЦ Кирила (Гундяєва) у бібліотеці МГУ Ломоносова в Москві 3 вересня 2009 року. URL:

<https://web.archive.org/web/20191108233242/http://www.patriarchia.ru/db/print/928446.html>

2. Марусик Т. Росія закінчується там, де закінчується її мова». Радіо Свобода. 22 квітня 2021 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinska-mova-viyna-i-putin/31215228.html>
3. Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку». URL: https://www.academia.edu/37856447/%D0%97%D1%96%D1%82%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9

Дмитро Резуненко, підполковник, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

КУЛЬТУРНИЙ ФРОНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ІНФОРМАЦІЙНА ПРОПАГАНДА ТА МАНІПУЛЯЦІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Гібридна війна, яку Росія веде проти України, стала не просто військовим конфліктом, але глибоким випробуванням для українського суспільства. Це протистояння охоплює політичні, економічні, інформаційні, культурні та релігійні сфери, впливаючи на всі аспекти життя. Особливе місце в цьому конфлікті займає культурний вимір, який виявився ефективним інструментом у спробах росії підпорядкувати українців та нав'язати їм російську ідентичність, використовуючи історичні, релігійні й інформаційні маніпуляції.

Росія постійно прагне переконати світ у тому, що Україна – це нібито «молодший брат», частина «русского мира», якого вона позбавити права на власну культурну й історичну ідентичність. Це виражається через

пропагандистські кампанії, в яких українське суспільство зображується як несамостійне і залежне від російського «покровительства». Під прикриттям міфів про «спільну історію» та «братерство народів» [1], Росія систематично використовує кінематограф, літературу, засоби масової інформації для створення викривленого образу України, поширюючи свої наративи як на міжнародній арені, так і серед українських громадян.

Релігійний вплив є також важливим елементом цієї агресії. Російська православна церква виступає як інструмент впливу Кремля, підтримуючи ідею «єдності православного світу», в якому Україна має займати підпорядковане місце. Це призводить до загострення конфліктів на релігійному ґрунті та намагається викликати недовіру до незалежної української церкви. Паралельно, через культурні інституції та фонди, росія поширює проросійські наративи на сході Європи та серед української діаспори, використовуючи культурні заходи для формування лояльності до себе.

Сталий опір України вимагає не лише збройної оборони, але й здатності захистити свою культурну спадщину, мову, історичну правду та національні цінності. Збереження національної ідентичності, патріотичного духу та готовності до культурного протистояння стало ключовим завданням українського суспільства. Успіх в інформаційній і культурній боротьбі має вирішальне значення для майбутнього країни, оскільки тільки національно свідоме, патріотично налаштоване суспільство здатне протистояти гібридним загрозам.

Інформаційна пропаганда та культурні маніпуляції. Одним із основних інструментів гібридної війни Росії проти України є інформаційна пропаганда, яка проникає в усі аспекти суспільного життя. Маніпулюючи культурними та історичними символами для створення викривлених

уявлень про Україну російська пропаганда намагається переконати українців та міжнародну спільноту у «спільності» та «близькості» обох народів, просуваючи міф про «єдиний руський світ». Зокрема, Росія використовує медіа, кіно, літературу та інші культурні форми, щоб поширити ідею про те, що українська ідентичність є лише частиною російської ідентичності, а незалежна Україна – це історична аномалія, яка має бути виправлена. Одним із головних пропагандистських наративів є теза про «братерські народи» [2] та «єдине культурне коріння», яке нібито об'єднує Росію та Україну. Через масову культуру, зокрема популярні фільми, телевізійні серіали, літературні твори, російські наративи прагнуть встановити в українській свідомості образ «старшого брата», який надає «допомогу» та «захист». Такі твори показують спільну історію виключно у світлі «дружби» та «єдності», замовчуючи факти історичного насилля, знищення української мови та культури, депортацій і репресій, які супроводжували відносини між двома країнами. Важливу роль відіграють і медіа, які Росія використовує для посилення своєї культурної та політичної присутності. Проросійські ЗМІ намагаються сформувати образ України як «недержави», нібито неспроможної забезпечити безпеку та стабільність своїм громадянам без допомоги Москви. Вони поширюють дезінформацію про події в Україні, зокрема, про анексію Криму, війну на Донбасі та боротьбу з корупцією, малюючи образ України як «держави, що не відбулася» [3]. Крім того, в медіа активно розгортається кампанія з дискредитації західних союзників України, що має на меті створити уявлення про «зовнішній контроль» над країною з боку Заходу. Ще одним важливим аспектом є маніпуляція історичними подіями та постатями. Історія України зображується так, щоб дискредитувати її боротьбу за незалежність і зобразити її як штучний, тимчасовий

проект. Російські медіа та культурні продукти подають такі події, як боротьба за незалежність у ХХ столітті або діяльність провідних українських діячів, на кшталт Степана Бандери, виключно в негативному світлі, називаючи їх «фашистами» та «колаборантами». Таким чином, Україну намагаються позбавити права на героїчне минуле, ставлячи під сумнів легітимність її незалежності. Крім того, Росія використовує культурні заходи, такі як виставки, фестивалі, літературні вечори за межами країни, щоб просувати свої наративи про «братерські народи» і «спільну спадщину». На таких заходах українські досягнення часто подаються як російські або як частина «спільної» культурної спадщини. Це спонукає іноземну аудиторію сприймати Україну як складову частину російського простору. Російська культурна пропаганда впливає і на внутрішню аудиторію, формуючи серед частини населення України відчуття меншовартості та сумнів у здатності країни самостійно функціонувати. Проросійська пропаганда часто орієнтована на українських громадян, які можуть мати певну історичну, культурну чи мову спорідненість із Росією. Це націлено на створення внутрішніх конфліктів у суспільстві та посилення антиукраїнських настроїв, що підривають єдність нації. Отже, інформаційна пропаганда та культурні маніпуляції є невід'ємними елементами гібридної війни, яку Росія веде проти України, та становлять серйозну загрозу національній ідентичності. В умовах сучасного інформаційного світу боротьба на цьому фронті є життєво важливою для забезпечення культурної стійкості та збереження національної єдності.

Історичні маніпуляції як інструмент підриву національної пам'яті. Російська влада послідовно прагне переписати історію України, просуваючи версію, де Київська Русь вважається джерелом російської державності, а Україна розглядається як частина «спільної

спадщини». Це призводить до змішування історичних фактів і маніпуляцій, покликаних нав'язати українцям чужі інтерпретації минулого. Історія українського національно-визвольного руху, зокрема події періоду боротьби за незалежність та діяльність видатних постатей, таких як Степан Бандера, часто зображується як рух «фашистів» або зрадників, що покликано викликати негативне ставлення до патріотизму. В результаті таких маніпуляцій українська молодь, а також військовий склад, які не мають ґрунтовних знань історії, можуть піддаватися впливу подібних наративів, що сприяє ослабленню національної згуртованості. Дискредитація українських героїв підриває патріотичний дух і створює сумніви щодо необхідності боротьби за незалежність, що є надзвичайно небезпечним для військової стійкості країни в умовах війни [4].

Культурні інституції та їхній вплив на громадську думку. Російські культурні інституції, такі як культурні центри та фонди, відіграють важливу роль у просуванні проросійських наративів за межами росії. Вони стають джерелами поширення пропаганди про «спільні культурні корені», зокрема в східній Європі та серед української діаспори. Такі інституції пропонують культурні заходи, які сприяють позитивному іміджу росії та формують лояльність до її політики. Ці організації не лише просувають російську культуру, але й допомагають створити середовище, в якому українці сприймають себе як частину російського культурного простору, що підриває національну ідентичність та розмиває межі між національною приналежністю та політичною орієнтацією. В умовах гібридної війни ці культурні установи створюють додатковий тиск, формуючи в українському суспільстві проросійські настрої, які, в кінцевому результаті, загрожують національній безпеці. Необхідність виховання інформаційної стійкості та національної ідентичності. В

умовах посилення культурної агресії росії Україні необхідно вживати заходів для формування інформаційної стійкості та підтримки національної ідентичності серед громадян. Сучасний українець повинен мати не лише глибокі знання історії своєї країни, а й критичне мислення, щоб розпізнавати і протидіяти інформаційним атакам. На особливу увагу заслуговує військова освіта, де має бути забезпечено всебічне розуміння інформаційної загрози та розвинуті навички критичного аналізу. Це стосується і майбутніх офіцерів, і особового складу, які мають бути готові протистояти пропаганді, а не лише фізичним загрозам на полі бою. Для підтримки інформаційної стійкості необхідно розробити освітні програми, які б формували патріотичне виховання та розуміння важливості національної ідентичності з раннього віку. Військові навчальні заклади можуть стати платформою для виховання нових поколінь, які знатимуть історію України, розумітимуть культурну загрозу і будуть здатні протистояти маніпуляціям.

Культурний вимір гібридної війни, що веде Росія проти України, є одним із найскладніших та найнебезпечніших інструментів, спрямованих на підрив національної ідентичності та єдності українського суспільства. Російська агресія проявляється не лише у фізичному нападі на територію України, але і в глибоких маніпуляціях з культурною, історичною та релігійною спадщиною, що покликані зруйнувати моральний та духовний опір українців, створюючи передумови для легітимізації окупаційних дій. Поєднання пропаганди, релігійного впливу, історичних фальсифікацій та діяльності російських культурних інституцій формує потужний інформаційно-психологічний тиск, який є невидимим, але водночас згубним для національної свідомості. Зокрема, поширення ідей так званого «русского міра», просування

наративів про «братні народи», нав'язування викривленої версії історії Київської Русі та дискредитація національно-визвольного руху створюють загрозу розколу суспільства та знищення української національної самосвідомості. Ця стратегія росії покликана не просто підірвати патріотизм українців, але й створити відчуття меншовартості, сумніви у легітимності української державності та знищити цінності, що лежать в основі української ідентичності. Такі маніпуляції впливають на усі верстви суспільства, але особливо вразливими є молодь, новобранці та військовослужбовці, які можуть не мати достатньо глибоких знань про свою культуру і історію та можуть піддаватися впливу проросійських наративів.

Отже, в умовах сучасного гібридного конфлікту протидія культурній агресії рф є надзвичайно важливим завданням для України, що вимагає системного підходу з боку держави, громадянського суспільства, освітніх та культурних установ. Одним із головних заходів є виховання інформаційної стійкості та посилення національної ідентичності серед громадян. Культурна стійкість має формуватися через освітні програми, що включають вивчення історії, розвиток критичного мислення та медіаграмотності. Військова освіта також відіграє ключову роль у цьому процесі, адже особовий склад повинен бути готовий не тільки до фізичного протистояння, але й до захисту власної культурної спадщини від маніпуляцій ідеологічного ворога. Україна має формувати суспільство, яке розумітиме загрози гібридної війни, де культура стає зброєю, і яке буде здатне протистояти спробам окупанта нав'язати власну ідентичність. Важливим є забезпечення широкого доступу до правдивих історичних фактів, зокрема, через медіа та освітні ресурси, популяризація національних героїв та символів, що здатні об'єднувати і надихати. Лише свідоме, патріотично налаштоване

суспільство, яке відчуває себе частиною національної історії та культури, зможе вистояти в умовах потужного культурного тиску та зберегти свою незалежність. Таким чином, лише розуміння важливості культурного аспекту гібридної війни та вжиття заходів для його захисту дозволять Україні зберегти власну самобутність, забезпечити єдність та вистояти перед багатогранними загрозами, які нав'язує агресор. Культурний фронт є так само важливим, як і військовий, і його захист є запорукою збереження української державності та самостійності у майбутньому.

Список джерел та літератури

1. Рябчук М. «Майже один народ». Особливості використання пропагандистської міфологеми в умовах неоголошеної війни // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – Вип. 5-6 (91-92). ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. К., 2017. С. 213-231.
2. Коцур Л. Идеологеми «братніх народів» та «возз'єднання» у світлі компаративної соціології: трансформації ХХІ століття. Монографія: Соціокультурні передумови російсько-української війни: еволюція рашизму. Переяслав, 2023. С. 137-174.
3. Fragile States Index | The Fund for Peace. 2024. <https://fragilestatesindex.org/>
4. Рябчук М. «Один народ», або Дещо про таємниці української душі. *Збруч*, 2021. <https://zbruc.eu/node/107131>

Максим Ткаченко, аспірант Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Тетяна Ткаченко, кандидат історичних наук, доцент кафедри загальної історії, правознавства і методик навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі

НАЦІОНАЛЬНІ ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ ЯК ОСНОВА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННИХ ВИКЛИКІВ

Актуальність теми. В умовах воєнного сьогодення патріотичне виховання учнівської молоді набуває особливого значення, адже воно стає важливим чинником зміцнення національної єдності, формування громадянської відповідальності та готовності до захисту своєї країни. Національні освітні традиції виступають основою формування ціннісних орієнтирів, громадянської свідомості та патріотизму молодого покоління. Вони відображають історичний досвід народу, його культурні надбання, морально-етичні норми та світоглядні ідеали, що передаються з покоління в покоління. Ці традиції формують зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім, зберігаючи культурну самобутність народу та допомагаючи учнівській молоді усвідомити власну ідентичність і відповідальність перед суспільством.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі використаних наукових публікацій проаналізувати значення національних освітніх традицій у формуванні громадянської свідомості та патріотизму учнівської молоді в умовах викликів сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стосовно заданого вектору дослідження історіографічний доробок містить праці ряду науковців: Г. Антонюк [3], І. Бех,

К. Чорна [4], О. Бондаренко [5], С. Вдович [6], Ю. Верланов [7], Т. Гавлітіна [8], Р. Петронговський [10], Л. Посохова [11] та ін.

Патріотичне виховання учнівської молоді в сучасних умовах воєнного стану зазнає низки викликів, які постають перед системою освіти та суспільством в цілому. Вони зумовлені, передусім, російською військовою агресією проти Української держави, інформаційними загрозами, економічними труднощами та змінами в соціально-культурних умовах, що впливають на процеси формування національної самосвідомості, громадянської відповідальності та почуття гордості за країну.

У Постанові Кабінету Міністрів України № 1322 від 15 грудня 2023 року «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023 – 2025 роках» визначені шляхи реалізації цієї програми, головна мета якої полягає у формування стійкої національної ідентичності серед громадян України, включаючи підтримку національних цінностей, зміцнення патріотизму, поваги до державних символів та української культурної спадщини [2]. Першочерговим завданням виконання державної стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності визначено створення умов для національного виховання, включаючи підтримку освітніх ініціатив, розвиток програм з історії України та виховання поваги до українських традицій та культурних символів. На думку науковців І. Бежа та К. Чорної, «виховання у молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу» [4, с. 27].

Освіті належить провідна роль у формуванні патріотичних почуттів, громадянської свідомості та національної ідентичності. В Україні освітні традиції мають глибоке історичне минуле, що сягає часів Київської Русі. Уже в цей період за підтримки князів та церкви сформувалися перші школи, що заклали основу освітньої галузі України. Школи у своїй навчально-виховній діяльності формували інтерес до вітчизняних історичних подій, звичаїв та традицій, виховували шанобливе ставлення до культурної спадщини, яку передавали через покоління. Це заклало основи національної ідентичності, підтримуючи зв'язок із минулим та розвиток рідної культури.

Перші школи Київської Русі створили фундамент для формування національної освітньої традиції, яка пізніше розвивалася у братських школах і Києво-Могилянській академії, а також у багатьох інших навчальних закладах наступних епох. Братські школи в Україні мали визначальне значення для формування національної освітньої традиції. Засновані в XVI-XVII ст. при православних братствах, вони були незалежними від впливу польсько-католицької влади та стали осередками української освіти, культури та національної самосвідомості. На думку дослідниці Г. Антонюк, «освіта і педагогічна думка зазначеного часового простору поєднувала в собі форми й ідеї освітньої практики національної традиції, яка базувалась на освітніх традиціях Київської Русі та на чужонаціональних, зорієнтованих на західноєвропейські здобутки» [3]. Навчання в братських школах здійснювалося, переважно, українською мовою, що протистояло процесам полонізації та латинізації. Школи сприяли популяризації української мови, літератури та культурних цінностей серед молодого покоління, а також вихованню національної свідомості. Навчальний процес в братських школах ґрунтувався на

православній релігії та етиці. Виховання моральності, патріотизму і віри було визначальними принципами освітньої програми, що допомагало учням сформувати не лише знання, а й духовні цінності.

Братські школи запровадили нові методи навчання, зокрема, колективне навчання та дебати, що сприяли розвитку критичного мислення. Використання рідної мови та адаптація навчальних методів до національних особливостей стали основою української освітньої традиції. Братські школи випускали освічених людей, які згодом ставали культурними діячами, вчителями, письменниками та священниками. Наприклад, випускники Києво-Могилянської академії, яка розвинулась із Київської братської школи, зробили значний внесок у культурний розвиток України та збереження національної ідентичності.

Значну роль у збереженні та розвитку освітніх традицій України відіграла Києво-Могилянська академія, що стала одним із перших вищих навчальних закладів Східної Європи. Вона сформувала міцну освітню платформу, яка зберегла українські культурні та релігійні традиції попри іноземний вплив і складну політичну ситуацію. Викладання в Києво-Могилянській академії здійснювалося українською мовою поряд із латинською, що сприяло поширенню та збереженню української мови в освітньому процесі. Академія стала центром культурного відродження, де популяризували українські літературні, релігійні та історичні цінності. Програма навчання в Києво-Могилянській академії охоплювала широкий спектр дисциплін: від богослов'я до філософії, математики, риторики і природничих наук. Це дозволяло готувати освічених і розвинених особистостей, здатних не лише зберігати традиції, а й адаптувати їх до нових соціальних і наукових викликів. Києво-Могилянська академія підготувала багато видатних діячів, які стали видатними

діячами культурного та інтелектуального життя України. Випускники академії внесли вагомий внесок у збереження національної культури та освіти, а також стали представниками української еліти, яка підтримувала національну ідентичність. Академія розробила сучасні методи навчання, такі як дебати, інтерактивне навчання та написання риторичних творів, що сприяли розвитку високих стандартів освіти. Завдяки своїм підходам Києво-Могилянська академія не лише зберегла освітні традиції, а й оновила їх, створивши освітній зразок, який вплинув на формування української національної системи освіти. Її спадок досі залишається важливою частиною освітньої та культурної спадщини України. Українська дослідниця Л. Посохова вважає, що за зразком Києво-Могилянської академії в Україні у XVIII ст. виникли декілька православних колегіумів: Чернігівський, Новгород-Сіверський, Харківський і Переяславський [11, с. 152].

У XIX столітті українські навчальні заклади продовжували розвивати і зберігати національні освітні традиції, попри складні політичні умови, спричинені перебуванням України у складі інших держав. Освітні інституції цього періоду прагнули підтримувати національну ідентичність та культурну спадщину через викладання української мови, літератури, історії, а також через виховання патріотичних цінностей. Значна роль у формуванні інтелігенції, яка сприяла національному відродженню, належить університетам. Вони стали осередками наукової думки, де професори і студенти, зокрема в Харківському та Київському університетах, підтримували ідеї культурного розвитку, народознавства та відродження української мови. Освітні заклади цього періоду, незважаючи на численні обмеження, закладали основи для національної ідентичності та зберігали українську освітню традицію. Вони готували покоління

інтелектуалів і патріотів, що стали рушійною силою національного відродження, зберігаючи зв'язок із народною культурою, мовою і традиціями. У ХХ столітті, незважаючи на складні обставини, українська освітня система зберегла свої національні традиції. Вона стала важливим інструментом у боротьбі за культурну ідентичність, розвиток національної свідомості та підтримку патріотизму серед громадян.

Висновки. Таким чином, національні освітні традиції як основа патріотичного виховання забезпечують формування глибокого усвідомлення та розуміння української культури, історії та цінностей нації, допомагаючи учнівській молоді усвідомити свою роль у житті суспільства. Вони сприяють розвитку національної ідентичності та громадянської свідомості, зберігаючи культурну спадщину та передаючи її майбутнім поколінням. Збереження національних освітніх традицій має стати завданням не лише державних інституцій, але й кожного громадянина. Це завдання потребує уваги до збереження культурної спадщини, інтеграції національних цінностей у сучасний освітній процес.

Список джерел і літератури

1. Закон України від 13. 12. 2022 № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023 - 2025 роках». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>
3. Антонюк Г. Розвиток освіти у братських школах України XVI–XVII ст. в контексті західноєвропейського Відродження. *Medievalist*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.medievalist.org.ua/2013/03/xvixvii_22.html

4. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 26-37.
5. Бондаренко О.Ю. Актуальні питання патріотичного виховання. *Історія та правознавство. Позакласна робота*. 2014. № 3 (03). С. 5-9.
6. Вдович С. Освіта і виховання у братських школах України. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 2. С. 139-155.
7. Верланов Ю.Ю. Освітні традиції Києво-Могилянської академії. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/63933e1d-b39f-4a7a-b193-4177c15c8e21/content>
8. Гавлітіна Т.М. Організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у позашкільному навчальному закладі. *Педагогічний пошук. Науково-методичний вісник Волинського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. 2006. №4 (52). С. 57-58.
9. Національно-патріотичне виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах: колект. Монографія. С.О. Моїсєєв та ін. Херсон: КВНЗ «Херсон. акад. неперерв. освіти», 2017. 247 с.
10. Петронговський Р.Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників: Монографія /За ред. проф. М.В. Левківського. Житомир: Полісся, 2003. 220 с.
11. Посохова Л.Ю. Православні колегіуми України XVII - XVIII ст. у контексті трансформації європейської університетської традиції. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Історія*. 2009. № 41 (908). С. 150-159.

СЕКЦІЯ 5 | ГУМАНІТАРНА СФЕРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Петро Горбатенко, магістр 1 року навчання, спеціальності 052 політологія Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ЧИННИК ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Етнонаціональний чинник є важливим інструментом гібридної війни Російської Федерації (далі РФ) проти України. У своїй практиці росія почала використовувати етнонаціональні спільноти (або усе, що з ними пов'язано) ще з 1990-х років, про що неодноразово відзначали науковці [5]. Адже саме тоді у високих кабінетах РФ було сформульовано так звану концепцію «захисту російських співвітчизників за кордоном».

Благородна, на перший погляд справа, турботи про своїх громадян виявилася ні чим іншим, як «троянським конем» російської автократії у демократичних суспільствах та державах, які постали на згадку радянської імперії. Сутність цієї концепції полягала у тому, що зарахувати до числа так званих «співвітчизників» (особливо на пострадянському просторі) якомога більшу кількість етнічних росіян, російськомовних і навіть осіб без громадянства, яких у зручний для РФ час можна було б використати проти тієї країни, в якій вони живуть. Вистачало буквально кількох «скарг» від так званих «співвітчизників», щоб РФ мала право їх «захистити» навіть шляхом сили. Етнонаціональний чинник у другій половині 1990-х років почав використовуватися росією виключно як

інструмент тиску та привід для втручання у внутрішні справи інших країн [6].

Примітно, що до середини 2000-х років мережа так званих «співвітчизників» набула небачених розмірів й оформилася в ієрархічну структуру з чіткими центрами координації: від адміністрації президента РФ, Міністерства Закордонних справ, П'ятої служби ФСБ, російських культурних товариств і закінчуючи дитячими садками [2; 3]. Так звані «співвітчизники» часто використовувалися російськими спецслужбами насамперед задля поширення російської мови, створення осередків напруги, розпалювання сепаратистських настроїв та міжнародної ворожнечі. Ключовий інструмент тиску через «співвітчизників» – це наратив про так звані «утиски» російськомовних (вони ж «співвітчизники») [1; 9].

Найефективнішим цей інструмент гібридної війни РФ проти України виявився у лютому 2014 р., коли Верховна Рада України, яка постала на тлі Революції гідності, 23 лютого у терміновому порядку скасувала проросійський закон про основи державної мовної політики від 3 липня 2012 р. (так званий закон Колесніченка-Ківалова) [10]. І хоч скасування не підписав в.о. Президента Олександр Турчинов, російська пропаганда та спецслужби змогли на цьому ґрунті розіграти інформаційну кампанію про так звані масштабні «утиски» російськомовних. Це послугувало приводом до значних антиукраїнських виступів (у тому числі за активної участі росіян) і сприяло появі такого явища як «російська весна» (проросійські виступи) [4], кінцевим результатом яких стала анексія росією АР Крим та низки районів Донецької та Луганської областей.

Після широкомасштабного вторгнення до цієї практики додалося й те, що РФ почала використовувати проти України як зброю слов'янську частину населення з

окупованих територій, так званих «ЛНР та ДНР» і власний етнонаціональний компонент (корінні народи не слов'янського походження РФ).

Так, з лютого 2022 р. росія почала активно використовувати мобресурс так званих «ЛНР» та «ДНР». І тільки упродовж з 24 лютого до 6 березня 2022 року на цих територіях відбулося три хвилі мобілізації [8]. У червні 2022 року самопроголошена «ДНР» публікувала дані про втрати сил еквівалентні приблизно 55% від її початкової сили, що свідчило про суттєве виснаження чоловічого ресурсу на окупованому Донбасі [11]. Дійшло до того, що у травні 2022 року фіксувалися вже протестні настрої серед жіночого населення окупованих територій, які на певний час були призупинили мобілізацію.

Поневолені корінні народи РФ не слов'янського походження також використовуються як гібридний інструмент цієї війни. Окрім того, що вони є «гарматним м'ясом» для війни з українськими силами оборони, росія у такий спосіб робить етнічну зачистку цих країв. Згідно з дослідженнями за травень 2022 р. регіонами-лідерами за кількістю загиблих військових на тисячу населення були Північна Осетія, Бурятія, Тива, Дагестан, Інгушетія, Чукотка та Поволжя [7]. Останні дослідження за листопад 2024 року показують, що «лідерами» за темпами зростання вбитих на війні в Україні є Башкортостан і Татарстан [12]. Це є свідченням не тільки, гібридної війни проти України, а й геноцидної практики РФ щодо власних громадян.

Окремо треба сказати про новозахоплені українські території після 24 лютого 2022 року, на яких росіяни проводять так звану політику етнічного «насильницького розбавлення», з метою зміни етнічного складу населення на захоплених територіях, а також примусову мобілізацію українських чоловіків (Маріуполь, Запорізька обл., Мелітополь) [13; 14]. Така тактика освоєння території,

прагне запобігти будь-яким проукраїнським настроям у майбутньому та назавжди відрізати цей простір України.

Отже, використання етнонаціонального чинника є важливим елементом гібридної війни росії проти України упродовж останніх тридцяти років. Спочатку він був спрямований на ослаблення державності, суверенітету та національної єдності українців. Пізніші практики свідчать геноцидний вимір використання етнонаціонального компонента як щодо українців, так і поневолених корінних народів РФ.

Список джерел та літератури

1. Артимишин П., Костюк О. *Ідеологема «Русского міра»: виникнення, генеза, сприйняття в Україні: аналіт. доп.* / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів 2019. 84 с. <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=869>
2. Бактерії «русского міра». Версія 2.0: оновлені й доповнені. *ТЕКСТИ*, 2024. https://texty.org.ua/d/2023/germs_v2/?src=main
3. Бактерії «русского міра». *ТЕКСТИ*, 30 листопада 2022. <https://texty.org.ua/projects/108282/bakteriyi-russkoho-myra-hto-pidtrymuje-rosiyu-v-yevropi/>
4. Бенчук В. «Російська весна» у Маріуполі (лютий – червень 2014 року). *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*, 30 (69), 4. 2019. С. 7-12. https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/4_2019/4.pdf
5. Коцур Л. М. Етнополітична специфіка діяльності Російської Федерації на теренах України у 1990-х рр. *Наукові записки з української історії: зб. наукових статей*. Переяслав-Хмельницький, 2015 Вип. № 36. С. 132–139.
6. Коцур Л.М. Тактика посилення російського впливу на етнонаціональну сферу України у другій пол. 1990-х рр. *Наукові записки з української історії: зб. наук. статей*, 2017. Том 42. С 124-131.
7. Кремль свідомо знищує нацменшини рф на війні. Центр протидії дезінформації при РНБО, 26 травня 2022. https://cpd.gov.ua/main/czpd_analizuye-3-2/
8. Литовченко Д. Примусова мобілізація в ОРДЛО: що відбувається і як уникнути. *Східний Варіант*, 06 Березня 2022. <https://v-variant.com.ua/article/ordlo-mobylyzatsiya-voyna-uk/>

9. *Політичні аспекти кризи на Донбасі: діагностика стану та напрями врегулювання. Аналітична доповідь* / Ред. кол. Рафальський О.О. (голова), Котигоренко В.О., Панчук М.І. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. – 268 с. https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/political_aspects_197.pdf
10. Рада скасувала мовний закон Колесніченка. *Українська правда*, 23 лютого 2014. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/23/7015948/>
11. Собенко Н. Армія «ДНР» втратила 55% від її початкової сили – британська розвідка. *Суспільне. Новини*, 22 червня 2022. <https://suspilne.media/252685-armia-dnr-vtrabila-55-vid-ii-pocatkovoi-sili-britanska-rozvidka/>
12. Чечеринда Є. Корінні народи Росії вмирають через війну в Україні. *LB.ua*, 8 листопада 2024. https://lb.ua/blog/egor_checherynda/644013_korinni_narodi_rosii_vimir_ayut_cherez.html
13. Янковський О., Бадюк О. «Сховатися немає де»: як Росія проводить мобілізацію на окупованих територіях. *Radio Свобода*, 21 березня 2023. <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-rosiyska-mobilizatsiya-okupatsiya/32326756.html>
14. Янковський О., Щетина Ю. «Насильницьке розбавлення»: як Росія міняє етнічний склад населення на захоплених територіях. *Radio Свобода*, 16 січня 2024. <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-rosiya-zminyuye-etnichnyy-sklad-naseleण्या-v-okupatsiyi/32775279.html>

Євгенія Горюнова, кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та стратегічних комунікацій Національного авіаційного університету

БОРОТЬБА ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КРИМУ ЯК СКЛАДОВА РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ

Одним з важливих напрямів російської гібридної війни проти України виступає гуманітарний, що передбачає здійснення впливу на свідомість людини за допомогою

застосування певних наративів. Саме такою була політика росії в Криму до його окупації – російська влада через проросійські організації та медіа намагалася просувати власні міфи, починаючи від «неправомочності передачі Криму УРСР» («подарунок Хрущова») до «Україна як failed state». Усі ці тези зіграли важливу роль у 2014 році. Після встановлення контролю над Кримом росія розпочала боротьбу з проявами української ідентичності, яка суперечить міфу про «російський Крим».

Тема російської окупації Криму представлена в науковому дискурсі в юридичному та історичному контекстах. Правники обґрунтовують незаконний характер російської спроби анексії (Б. Бабін, О. Задорожний, О. Марусяк), а громадські організації фокусують увагу на порушенні прав кримчан (О. Скрипник, І. Седова). Історики більш ретельно досліджують як причини російської окупації, так і її перебіг (П. Гай-Нижник, С. Кульчицький, В. Смолій, Л. Якубова). Особливості життя української громади в Криму представлені в низці аналітичних матеріалів А. Іванця. Однак українська наука потребує системного аналізу гуманітарної політики кремля в тимчасово окупованому Криму як одного з напрямків гібридної війни проти України.

Мета статті – проаналізувати ключові напрямки російської гуманітарної політики, спрямованої на боротьбу з проявами української ідентичності в Криму в контексті російської гібридної агресії проти України.

Політичний аналіз вимагає застосування відповідної методології. Ключовим науковим підходом є системний, який дозволяє довести, що російська політика щодо знищення української ідентичності в Криму має системний характер. Завдяки інституційному підходу визначено, що російська влада в Криму використовує різні інституційні механізми для досягнення свої мети – від репресій проти

проукраїнських громадян до створення підконтрольних структур, які мають демонструвати вигідну окупаційній владі поведінку «кримських українців».

За даними українського перепису 2001 року, українці були другою за чисельністю етнічною спільнотою Криму: 492,2 тис. (24,4%) [1]. Але вже у вересні 2014 року російський «перепис» фіксував зменшення української самоідентифікації кримчан: українцями себе вважали тільки 15% [2]. За даними соціологічного опитування, яке в 2017 році проводив європейський Центр ZOiS, кількість кримчан, які відносили себе до українців скоротилося до 7,8%; ще 8% вказували на подвійну ідентичність – росіяни-українці [3]. Другий окупаційний перепис 2021 року фіксував кількість українців на рівні 8% [4]. Отже, за короткий час число кримчан, які вважають себе українцями, скоротилося в три рази.

Ключовими напрямками російської політики щодо проявів української ідентичності в Криму стало знищення освіти українською мовою, закриття україномовних медіа та припинення діяльності Православної Церкви України (ПЦУ), тобто руйнування ключових підвалин національної ідентичності. Наступ на мову почався із закриття українських шкіл: вже у 2014-15 навчальному році з 7 шкіл, де раніше навчання відбувалося українською мовою, залишилася тільки одна (№20 біля Феодосії). Протягом 2014-19 рр. кількість класів з українською мовою навчання зменшилася з 829 до 17 (в 49 разів), а кількість учнів – з 12 694 до 249 – у 2018/19 році (в 51 раз) [5]. У такий спосіб, росіяни припинили навчання дітей українською мовою, незважаючи на те, що навіть за їх даними, українці є одним з трьох найчисельніших народів Криму.

Другий важливий тренд – закриття україномовних медіа, яке також спостерігалось протягом 2014-15 рр. під приводом перереєстрації згідно з російським

законодавством. Зазначимо, що одним з перших кроків під час окупації у лютому-березні 2014 року було припинення мовлення українських центральних каналів та захоплення Державної телерадіокомпанії «Крим». З 222 видань, що реально виходили на півострові у 2013 році [6, с. 112], у 2015 році залишилося 163, серед яких жодного україномовного [7]. Водночас до окупації 17% друкованих медіа виходили українською або були білінгвальними (україно-російські) [6, с. 112]. Частина україномовних видань припинила своє існування, частина – евакуювалася на підконтрольну територію України.

Спроби проукраїнських активістів власними силами друкувати україномовну газету «Кримський терен» закінчилися невдачею, незважаючи на її суто просвітницький характер. Засновників видання декілька разів викликали на «бесіду» до російського центру протидії екстремізму («центр Е»). Внаслідок утисків та погроз вони змушені були залишити півострів.

Натомість окупаційна влада створила мережу підконтрольних організацій, які мають представляти українців півострова. Такою, наприклад, стала «Українська громада Криму», основне завдання якої – продемонструвати «сприйняття кримськими українцями» російської анексії. Особливого значення роль цієї структури набула після початку російської повномасштабної війни проти України: у 2023 році «голова громади» А. Грідчина стала «депутатом» російського парламенту Криму, очоливши «комітет з питань народної дипломатії та міжрегіональних зв'язків».

З 2020 року під егідою цієї «громади» почав виходити україномовний журнал «Крим сьогодні», який став рупором російської пропаганди. На головній сторінці медіа в мережі Інтернет розміщено російською мовою: «Переяславська рада 2.0» та «За Победу», що демонструє ключові позиції

видання: «повернення України під контроль Росії» та «підтримку СВО з боку української громади Криму», про яку багато розповідається на онлайн-сторінках журналу. Отже, у такий спосіб російська влада намагається створити ілюзію підтримки власної агресивної політики з боку кримських українців. Друге головне завдання – розділити українців на «добрих», які підтримають росію, отримуючи за це посади та матеріальні дивіденди, та «поганих», які отримають штрафи та тюремну ув'язнення за публічну підтримку України.

Зазначимо, що у перші роки після окупації кримчани намагалися демонструвати свою етнічну або громадянську українську ідентичність: проводили заходи на честь дня народження Т. Шевченка, фотографувалися з українськими прапорами тощо. Однак, російська репресивна система штрафувала навіть за фото з прапором, викладено в соціальних мережах. Будь-яка публічна демонстрація української ідентичності з кожним роком ставала все більш небезпечною в Криму. Кримського фермера В. Балуха засудили на 3 роки та 7 місяців за те, що він відмовився зняти український прапор з власного будинку. Справу проти нього сфабрикували – під час обшуку на горищі були начебто знайдені боєприпаси. Іншого кримчанина – О. Приходька, який не приховував проукраїнської позиції, засудили на 5 років через сфабриковане звинувачення «у підготовці теракту» [8, с. 130].

З 2022 року кількість справ за демонстрацію української ідентичності зростає. Наприклад, Б. Зізу ув'язнили на 15 років за «тероризм та вандалізм» через те, що він облив жовтою та блакитною фарбами будівлю російської адміністрації в Євпаторії. Штрафувати почали за виконання українських пісень, частина з яких в росії визнана «екстремістськими» [8, с. 132].

Задля фіксації проукраїнських кримчан російські окупаційні органи встановили камери відеоспостереження біля пам'яток українським діячам. Прикрашання паркана парку імені Шевченка в Сімферополі жовто-блакитними повітряними кульками стало привидом для «бесіди» з проукраїнськими активістками в «центрі Е». У Севастополі в 2022 році зі школи звільнили вчительку за те, що у декорі класу до 1 вересня було використана жовто-блакитна гама.

Останнім форпостом для кримських українців залишалася Православна Церква України, якій російська влада відмовила в реєстрації, обмеживши майнові права. Внаслідок цього більша частина священників змушена була залишити Крим: вони приїжджали тільки на святкові богослужіння. Протягом 2014-2021 років російська влада позбавила ПЦУ майже всіх храмів, а після початку повномасштабної війни забрала останні. У 2023 році під її контроль перейшов і кафедральний собор в Сімферополі, а у 2024 році була демонтована церква в Євпаторії.

Отже, росія свідомо проводить політику руйнування та розмивання української ідентичності. Це необхідно для реалізації низки цілей. По-перше, підкреслити тезу про «один народ», яка вимагає обов'язкового переходу України під російський контроль. З іншого боку, інкорпорація цієї тези в свідомість кримчан має продемонструвати правдивість російських сентенцій про «штучність української державності». По-друге, розмивання української ідентичності має засвідчити відсутність українців в Криму, щоб підкреслити «споконвічний російський статус півострова», а також «правдивість результатів кримського референдуму».

Список джерел та літератури

1. Розподіл населення за національностями. Держстат України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення: 25.12.2023).
2. Перепись населения в Республике Крым. Итоги. Крымстат, 2015.

3. Sasse, G. Terra incognita. The public mood in Crimea, ZOiS Report. 2017. №3.
4. Перепись населения в Республике Крым. Крымстат, 2022.
5. Інформаційно-аналітичне дослідження «Освітнє поле на тимчасово окупованих територіях України (2014-2019)». Київ, 2020.
6. Егорова Л., Чумичева М. Пространство печатных СМИ Крыма: концепция презентации. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2013. №26 (65). С. 110-119.
7. Завершен переходный период регистрации СМИ Крыма. Роскомнадзор, 2015. URL: <https://rkn.gov.ru/press/news/news31368.htm> (Дата звернення: 15.11.2024)
8. Горюнова Є.О. Український Крим в умовах російської окупації: політика, економіка, соціум. Київ, 2024.

Валентина Губенко, аспірант кафедри «Публічне управління та адміністрування» Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ОСВІТА УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ З НАГОЛОСОМ НА УПРАВЛІНСЬКОМУ АСПЕКТІ

Освіта є важливим стратегічним ресурсом не лише для розвитку держави, але й для підтримки національної безпеки в умовах гібридної війни. В умовах агресії Російської Федерації проти України, освітня система стала одним із основних об'єктів впливу, як з боку ворога, так і з боку внутрішніх реформ. Освіта, управління в ній та її адаптація до умов війни стали ключовими для збереження української ідентичності, а також для підготовки громадян до захисту національних інтересів.

Один із найбільш серйозних викликів для управління освітою в Україні – це пошкодження чи знищення

навчальних закладів під час військових дій. Згідно з даними Міністерства освіти і науки України, понад 3000 шкіл було пошкоджено, а понад 400 – зруйновано [1]. Це створює значний тиск на освітнє управління, оскільки потрібно терміново знайти альтернативні місця для навчання, організувати дистанційне навчання або ж створити мобільні освітні хаби.

Управлінці на місцевому рівні стикаються з необхідністю ухвалення швидких рішень щодо розподілу ресурсів, планування евакуації дітей та організації освітнього процесу в нових умовах. Наприклад, значні зусилля були витрачені на забезпечення онлайн-освіти через платформу «Всеукраїнська школа онлайн», яка дозволяє учням продовжувати навчання незалежно від ситуації на місці. Такі проекти потребують ефективного управлінського контролю для забезпечення їхньої доступності, моніторингу якості навчання та своєчасної підтримки [1].

Одним із основних напрямків гібридної війни Росії є русифікація окупованих територій, що також впливає на систему освіти. На цих територіях окупаційні адміністрації впроваджували російські освітні стандарти, змінюючи підручники та навчальні програми, виводячи українську історію та культуру з навчальних планів.

З управлінського боку важливим завданням є не лише відновлення контролю над зруйнованими освітніми установами, а й відновлення українського освітнього простору. Вже на рівні урядових установ було розроблено план з повернення українських підручників та відновлення навчальних програм відповідно до національних стандартів. Ключовою тут є роль управлінців на рівні міністерств, обласних та районних департаментів освіти, а також на рівні місцевих освітніх адміністрацій, що мають організувати повну деокупацію освітнього простору.

Війна не лише руйнує інфраструктуру, але й залишає глибокі психологічні травми на учнях та педагогах. Психологічний вплив конфлікту на дітей і педагогів потребує негайної уваги з боку освітніх установ та органів управління освітою. Крім того, з огляду на численні втрати серед вчителів і працівників освіти через загибель, евакуацію чи еміграцію, в Україні спостерігається дефіцит кадрів, що безпосередньо впливає на якість освіти.

З управлінського боку, цей виклик вимагає не тільки забезпечення матеріальних ресурсів, але й впровадження системи психологічної допомоги для педагогів та учнів. Важливими кроками стали програми, які передбачають спеціалізовані курси для вчителів, що допомагають їм працювати з дітьми, які пережили травму війни, а також створення центрів підтримки, що спеціалізуються на психологічній реабілітації.

Важливою відповіддю на виклики війни стала цифровізація освіти. В Україні активно розвиваються онлайн-платформи, що дозволяють дітям продовжувати навчання навіть у складних умовах. Одним із основних управлінських рішень на рівні держави стало створення Всеукраїнської школи онлайн, яка дає змогу забезпечити навчання за основними програмами через Інтернет. Відповідно, управлінці на місцевому рівні повинні були організувати доступ до цих платформ, забезпечити технічне оснащення навчальних закладів і провести тренінги для педагогів з використання сучасних технологій [1].

Також розвиваються мобільні освітні хаби для дітей, які через війну стали вимушеними переселенцями. Вони організовуються за підтримки місцевих органів влади та міжнародних організацій і дозволяють дітям продовжувати навчання, навіть якщо їхня родина змушена була переїхати до іншого регіону чи емігрувати.

Освіта в Україні під час гібридної війни Росії проти нашої держави стала одним із стратегічних інструментів, що значно впливають на національну безпеку і відновлення країни. В умовах постійної міграції населення, особливо студентів, існують серйозні виклики як для державних органів управління, так і для національної ідентичності. Одним із головних ризиків є залежність від іноземних освітніх програм та викладачів, що може призвести до втрати національної самоідентифікації.

Міграція освіти включає декілька етапів, які важливі для управлінської стратегії. Перший етап – підготовчий, коли збирається інформація про можливості навчання за кордоном і плануються фінансові витрати. Другий – основний етап, що включає процес переміщення, витрати на поїздки та навчання. І, нарешті, адаптаційний етап, коли мігранти влаштовуються в новому середовищі і адаптуються до нових умов навчання та життя [4].

Попри те, що міжнародна освіта може дати численні переваги, такі як розвиток співпраці між державами, можливість отримати дві і більше освіти, це також приносить ризики. Одним із таких є феномен «відтоку мізків», коли висококваліфіковані спеціалісти не повертаються в Україну після навчання за кордоном. Це може стати серйозною загрозою для національної економічної та наукової безпеки, адже втрачається потенціал для розвитку вітчизняної економіки та науки [5].

Академічна мобільність, яка дозволяє студентам, викладачам та науковцям навчатися та працювати в інших країнах, є важливим елементом вищої освіти в Україні та в цілому в Європі. Зокрема, програма Erasmus+ є прикладом успішної міжнародної ініціативи, яка сприяє мобільності освітніх кадрів та науковців, що, в свою чергу, позитивно впливає на розвиток освіти і підвищення

конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку праці [6].

Однак попри всі переваги академічної мобільності, Україні необхідно забезпечити стратегічний підхід до розвитку системи освіти, щоб зменшити ризик «відтоку інтелектуального ресурсу» і створити умови для повернення своїх громадян. Це передбачає як підтримку національних програм і стипендій для студентів, так і ефективні механізми інтеграції мігрантів у навчальні та професійні процеси.

В умовах гібридної війни важливість цих процесів ще більше зростає, оскільки саме освіта стає одним із способів боротьби за національну ідентичність та економічну стабільність країни.

Також Міжнародні організації та громадські ініціативи відіграють важливу роль у підтримці української освіти в умовах війни. Такі організації, як Save the Children та ЮНЕСКО, активно працюють над відновленням інфраструктури, підтримкою освітніх ініціатив, наданням матеріальної допомоги та організацією освітніх програм для дітей, що потрапили у кризову ситуацію [2; 3].

Ця міжнародна підтримка є важливою складовою управлінської стратегії, яка дозволяє покрити тимчасові дефіцити в ресурсах і забезпечити безперервність освітнього процесу навіть під час бойових дій.

Війна триває, і управлінці мають:

- забезпечити безпечні умови навчання, а саме, розробити спеціалізовані укриття для навчальних закладів, що можуть забезпечити безпеку дітей під час обстрілів;
- продовжити залучати міжнародну підтримку для відновлення освітніх установ та модернізації інфраструктури;

- сприяти розвитку мобільних освітніх платформ, щоб забезпечити доступ до навчання у будь-якому куточку України;
- забезпечити створення центрів психологічної підтримки для дітей, вчителів і батьків, щоб зменшити травматичний вплив війни.

Хочу зазначити, що освіта в Україні в умовах гібридної війни стала не лише важливим фронтом боротьби за національну ідентичність, але й важливою складовою стратегії відновлення після конфлікту. Управлінці на всіх рівнях, від державних органів до місцевих освітніх установ, повинні ефективно реагувати на нові виклики, зокрема в сфері відновлення інфраструктури, адаптації навчального процесу до умов війни та психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу. Цифровізація, міжнародна співпраця та ефективне управління освітніми ініціативами – це ключові стратегії для відновлення і подальшого розвитку освітньої системи України.

Список джерел та літератури

1. Міністерство освіти і науки України. <https://mon.gov.ua>
2. Save the Children. <https://savethechildren.org>
3. ЮНЕСКО. <https://unesco.org>
4. Аналітичний центр «ОсвітАналітика». <https://osvitanalytika.kubg.edu.ua>
5. Освіта за кордоном для українців. Переваги і недоліки навчання в США: веб-сайт. URL: <http://osvitazakordonom.info/perevag-y-i-ndoliky-navchannya-v-ssha> (дата звернення: 30.11.2024).
6. Слободян О., Стадний Є. Українські студенти за кордоном: скільки та чому/ CEDOS аналітичний центр. URL: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu> (дата звернення: 29.11.2024).

Олег Калакура, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України

ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ МАНІПУЛЯЦІЯМ НА ТРУДНОЩАХ ВІЙНИ У СОЦІОГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

1000 днів українського спротиву повномасштабному збройному вторгненню РФ засвідчили життєздатність відновленої незалежності України, стійкість та незламність української нації. Геноцидно-окупаційний характер агресії, нищення мирного населення, дітей, цивільної інфраструктури, шкіл, лікарень, історико-культурної спадщини показує, що путінський режим налаштований обезкровити і обезлюднити українські землі, використовує сталінський досвід депортацій і примусового виселення мільйонів громадян з традиційних місць свого проживання, застосовує геноцидні практики гітлерівців періоду II Світової війни. Демократичний світ високо оцінює подвиг українців, які встали на збройний захист Батьківщини, масову волонтерську діяльність, нескореність тих, хто працює у тилу, всіляко підтримує сотні тисяч внутрішньо переміщених осіб (ВПО), не пориває зв'язків із вимушеними біженцями від війни, які опинилися за межами країни. Тут кореняться відповіді на складні та актуальні питання: чому провалився путінський бліц-кріг і зазнав краху розрахунок ворога на колаборантів та створення внутрішнього фронту, що об'єднало українців, що ще треба зробити для переможного миру, якою буде повоєнна Україна? Шукаючи відповіді на ці та інші питання, маємо зосередитись на дослідженні не лише позитиву, але й низки деструктивних явищ і тенденцій в гуманітарній сфері, зокрема труднощів у соціокультурному та психологічному становищі внутрішньо переміщених осіб

(ВПО), спроб агресора використати їх для маніпуляції суспільною свідомістю, розпалювання міжнаціональної ворожнечі, демонтажу єдності українства як основи його самозбереження.

З перших днів відновлення української незалежності РФ не втрачала надії на збереження України у полі своїх геополітичних інтересів, інкорпорацію українських територій та населення. Для цього використовувалися потужні гібридно-інформаційні, економічні, гуманітарні, культурні, освітні проекти, агентурні програми, які мали за мету підживлювати сепаратистські настрої і протиріччя в українському суспільстві: регіональні, соціальні, етнічні, мовні, культурні тощо. Сьогодні ворог і його агенти впливу не припиняють спроб розколоти суспільство за новими лініями: воював – не воював, був в Україні після 22 лютого – «втік», патріот – колаборант, місцевий – приїжджий ВПО тощо. Наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні сягає 4,9 млн осіб. З них – 3,6 млн – особи, які перемістилися (чи повторно змінили місце проживання) після початку повномасштабної війни. З них – 2,5 млн, які перемістилися і не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території) [1]. Водночас значна частина внутрішньо переміщених осіб інтегрується в нові громади, збагачує свій культурний світ, отримує новий досвід і, можливо, залишиться там. З іншого боку, невизначеність щодо майбутнього України, загальне зниження рівня життя, безробіття (рівень безробіття серед ВПО сягає близько 51%) на тлі зростання кількості переселенців провокують деяких українців до нетолерантних форм поведінки та правопорушень, спонукають частину біженців повернутися на окуповані території до своєї домівки та умовно «звичного життя».

Мета даної розвідки полягає в тому, щоб привернути увагу науковців і представників влади до аналізу негативних наслідків поширення невідтвердженої інформації, безвідповідальних заяв окремих політиків стосовно повернення ВТО на окуповані території, її роздмухування у ЗМІ та соціальних мережах, використання в маніпуляціях ворожої пропаганди. 24 жовтня народний депутат, член комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України, національних меншин і міжнаціональних відносин М. Ткаченко заявив, що вже близько 150 тисяч внутрішньо переміщених осіб повернулися на тимчасово окуповані території. За його словами, з 200 тисяч маріупольців, котрі залишили своє місто, тікаючи від принесеної Росією на нашу землю кровопролитної війни, мало не кожен третій з них уже повернувся додому, в окупований Маріуполь. За підрахунками депутата, це приблизно 67-70 тисяч осіб [2]. Така заява явно на руку ворожій пропаганді, яка намагається всіма способами виправдати окупаційний режим, показати його як соціальнозорієнтований та людиноцентричний. Цілком природно, що вона викликала широкий суспільний резонанс і навіть обурення як самим фактом «повернення під окупацію» громадян України, так і недостовірністю наведених цифр та незрозумілістю мотивів їхнього поширення. Серед причин такого рішення громадян України депутат назвав те, що «вони не отримали належної допомоги від держави – ані житла, ані соціальної підтримки, компенсацій, роботи тощо». Мовляв, велика кількість ВПО не змогли знайти роботу через скептичне ставлення до них роботодавців, а пропозиції, які надаються переселенцям, насправді дуже низькооплачувані. На думку депутата, можна навіть говорити про певну дискримінацію переселенців на ринку праці. Його наголос на цих аспектах проблем ВПО та їх довільна інтерпретація свідчать не

тільки про недостатню обізнаність окремих політиків з реаліями виживання усіх інших українців, але й про шкідливість і неприпустимість використання неперевіреної інформації в публічній комунікації із суспільством.

Хоч уже на наступний день М. Ткаченко був змушений частково нівелювати свою заяву, назвав оголошені ним дані «необґрунтованим та емоційним припущенням» [3], але негативну роль вона відіграла. Невипадково цю інформацію спростувала заступниця керівника Офісу президента І. Верещук. Вона повідомила, що після цієї заяви в Офісі президента було скликано нараду за участю силових структур, яка підтвердила недостовірність поширеної інформації. Вона також звернула увагу на значну державну підтримку ВПО, зазначивши, що за останні три роки було виділено 150 мільярдів гривень на їхню допомогу, а це є другою за обсягом статтею бюджету після оборони [4].

Схожі дані і майже одночасно розповсюджував радник міського голови Маріуполя П. Андрющенко, говорячи, що близько 30% маріупольців поверталися на ТОТ з метою вирішити майнові права. Вони скористалися єдиним пунктом в'їзду в окупацію через аеропорт Шереметьєво. Однак, він же наголосив, що після цього значна частина з них (понад 40%) повторно виїхали і перебувають у країнах ЄС. Проте, за його даними щонайменше 50-60 тис. українців залишилися на ТОТ [5]. Цю думку П. Андрющенко висловив у мережі Telegram і її розповсюдили ЗМІ. Вірогідно з його подачі ця інформація прозвучала і у виступі мера Маріуполя В. Бойченка на засіданні секції Асоціації міст України з питань тимчасово окупованих та деокупованих територій. Метою повідомлень представників маріупольської громади було привернути суспільну увагу до проблем ВПО та стимулювати органи державної влади запобігти повернення

біженців на ТОТ. Перше перекручення змісту повідомлення відбулося у сенсаційних (клікбейтових) заголовках ЗМІ [6].

Повернення до власного житла та «звичного» оточення це процес, який мав місце ще після початку збройної окупації РФ частини українських територій у 2014-2015 рр. Водночас не можна закривати очі на прояви зрадництва, колабораціоналізму, співпраці з ворогом. Ці факти протоколюють відповідні правоохоронні органи, вже винесено тисячі вироків у відповідних провадженнях. Звісно, частина мешканців України обирає «безпеку» і «економічну стабільність», в тому числі розглядає для себе можливість повернутися на ТОТ. Це достатньо природньо, але роздмухувати ці конкретні поодинокі випадки до рівня узагальнень, певних тенденцій, поширювати як сенсації на руку ворогу, не відповідає державним інтересам, відтак шкодить обороноздатності країни, морально-психологічним настроям і повинно отримувати принаймні політичні оцінки. Це важливо, оскільки Україна після завершення бойових дій зміниться не тільки у етнодемографічному вимірі, вона повинна змінитися у якості політичних еліт та кваліфікації фахівців масової інформації. Сподіватися лише на критичне мислення пересічних українців, їхню медіаграмотність виглядає наївним.

Отже, збройна агресія Російської Федерації, яка триває ось уже 10 років, супроводжується гібридними формами інформаційної війни, насамперед маніпуляціями свідомістю, використанням спеціальних інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) через ЗМІ, соціальні мережі, намагаючись шляхом «інформаційних вкидів» розколоти українське суспільство, посяяти незадоволення громадян як один одним, так і владою. Все це нагадує нам незасвоєні уроки Української революції, трагічний досвід УНР, Помаранчевої революції та Революції гідності, від

яких суспільствознавці повинні застерігати українське суспільство. Ось чому дуже важливо протидія ворожій пропаганді, різного роду маніпуляціям щодо осіб, які вимушено покинули тимчасово окуповані та прифронтові території України, сприяти зниженню рівня соціальної напруженості серед них, їх інтеграції та адаптації до умов нового місця проживання.

Список джерел та літератури

1. *Внутрішньо переміщені особи*. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
2. Шикаренко М. *Максим Ткаченко, народний депутат України, член комітету Верховної Ради з питань прав людини. Ми втрачаємо наших людей через те, що держава зволікає з допомогою*. 24.11.2024. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3930644-maksim-tkacenko-narodnij-deputat-ukraini-clen-komitetu-verhovnoi-radi-z-pitan-prav-ludini.html>
3. *Депутат спростував свою заяву про кількість переселенців, які повертаються на ТОТ*. 25.11.2024. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tymchasovo-okupovani/3930902-deputat-sprostuvav-svou-zaavu-pro-kilkist-pereselenciv-aki-povertautsana-tot.html>
4. Кацімон О. *Вересук спростувала заяви про повернення переселенців на окуповані території*. 27.11.2024. Суспільні новини. URL: <https://suspilne.media/889021-veresuk-sprostuvala-zaavi-pro-povernenna-pereselenciv-na-okupovani-teritorii/>
5. Дідусь В. *Щонайменше 30% мариупольців повертаються в окупацію, - Андрющенко*. 15.11.2024. Еспресо. URL: <https://espresso.tv/viyna-z-rosiyeyu-shchonaaymenshe-30-mariupoltsiv-povertayutsya-v-okupatsiyu-andryushchenko>
6. Новіков С. *Близько 30% мариупольців, які вийшли з міста на початку війни, повернулися назад в окупацію*. 13.11.2024. URL: РБК-Україна. <https://www.rbc.ua/rus/news/blizko-30-mariupoltsiv-ki-viyihali-mista-1731526984.html/amp>

Олександр Кутков, Збройні Сили України

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Цивільно-військове співробітництво є важливою та системною діяльністю Збройних Сил України, яка вперше імplementована за стандартами НАТО. У 2024 році СІМІС ЗСУ відзначає 10-річчя з часу створення. Пілотний проект з цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України було реалізовано 5 травня 2014 року.

ЦВС у ЗСУ розпочиналося з двох груп у 2014 році: у Донецькій та Луганській областях. А нині СІМІС інтегрований до окремих родів військ – до тактичного рівня.

Цивільно-військове співробітництво (далі – ЦВС) є важливою складовою забезпечення безпеки та стабільності в сучасних умовах глобальних і регіональних викликів. В умовах агресії російської федерації проти України, розвиток ефективного ЦВС є не лише оперативною необхідністю, але й стратегічною метою в контексті інтеграції до НАТО.

Євроатлантичний контекст, заснований на принципах взаємної відповідальності, прозорості та інтегрованого підходу до управління безпекою, ставить перед Україною завдання модернізації механізмів державного регулювання у сфері ЦВС. Ця сфера охоплює гуманітарну допомогу, планування спільних операцій, координацію дій із цивільними структурами та міжнародними організаціями.

Тому існує нагальна потреба проаналізувати існуючі механізми державного регулювання цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, виявлення

ключових викликів у їх адаптації до стандартів НАТО та формування рекомендацій для подальшого розвитку.

Цивільно-військове співробітництво, як концепт є багатовимірною концепцією, що охоплює взаємодію між збройними силами, цивільним населенням, органами місцевої влади та міжнародними партнерами.

Так, НАТО визначає ЦВС як діяльність, що спрямована на створення умов для ефективної координації між військовими структурами та цивільними суб'єктами для досягнення оперативних цілей і підтримки стратегічної стабільності.

ЦВС базується на таких принципах:

- а) прозорість у прийнятті рішень;
- б) повага до прав цивільного населення;
- в) гармонізація військових і гуманітарних цілей.

Аналізуючи історичний контекст розвитку ЦВС в Україні, слід зазначити, що Україна почала активно впроваджувати елементи ЦВС після 2014 року, коли постала необхідність створення механізмів для допомоги внутрішньо переміщеним особам, координації дій із міжнародними гуманітарними організаціями та розбудови довіри між військовими й цивільними.

Крім того, можемо охарактеризувати наступні риси ЦВС для України: а) підвищення ефективності військових операцій; б) зміцнення довіри до Збройних Сил серед населення; в) поглиблення співпраці з міжнародними партнерами.

Механізмами державного регулювання ЦВС є відповідна нормативно-правова база. Так, успішне регулювання ЦВС неможливе без чіткої правової основи. Основними документами, що регулюють ЦВС в Україні, є:

- Закон України «Про національну безпеку України» [1], який визначає цивільний контроль над Збройними Силами;

- Закон України «Про оборону України» [5], що передбачає координацію між військовими та цивільними структурами;
- Воєнна доктрина України [4], яка включає положення щодо гуманітарних місій та взаємодії з міжнародними організаціями.

Адаптація до стандартів НАТО передбачає впровадження документів Альянсу, таких як STANAG 2509 (доктрина ЦВС), що містять рекомендації щодо управління цивільно-військовою взаємодією [3].

Ключовими суб'єктами реалізації ЦВС (інституційною структурою) в Україні є:

- управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу ЗСУ, яке координує діяльність на стратегічному рівні;
- регіональні координаційні штаби, що забезпечують оперативну взаємодію на місцях.
- центри ЦВС, які займаються навчанням та підтримкою ініціатив з гуманітарної допомоги.

Важливою складовою є співпраця з неурядовими організаціями, такими як Червоний Хрест і міжнародні гуманітарні місії, що підтримують реалізацію програм допомоги цивільному населенню.

Завдання, які виконують ЦВС ЗСУ (далі – СІМІС) під час російсько-української війни:

- з початку війни СІМІС відіграє важливу роль координатора між ЗСУ та військовими адміністраціями;
- оцінка стану цивільного середовища;
- підтримка Сил територіальної оборони та посилення їх спроможностей;
- підтримка руху опору (визначення ключових лідерів, місцевих сильних і слабких сторін тощо);

- пошук тіл загиблих воїнів та репатріація тіл загиблих [5].

Із початком широкомасштабного наступу росії у 2022 році потреба Збройних Сил України у виконанні діяльності СІМІС значно зросла.

Ефективність ЦВС (процедурні аспекти) забезпечується через такі інструменти:

- навчальні програми та тренінги для підготовки персоналу ЗСУ до взаємодії з цивільними структурами;
- розробка спільних планів дій із місцевими органами влади;
- моніторинг і оцінка реалізації програм ЦВС.

Основні відмінності українського СІМІС від СІМІС НАТО:

- Український СІМІС взаємодіє з власним населенням та працює всередині держави
- Особливість українського СІМІС: заходи з пошукової роботи та репатріаційні заходи.

Проаналізуємо євроатлантичний контекст та виклики для України.

1. Адаптація стандартів НАТО

Україна здійснює поступову інтеграцію стандартів Альянсу, що включає:

- реформування системи управління;
- підготовку кадрів до роботи в багатонаціональному середовищі;
- оснащення ЗСУ сучасними засобами зв'язку й управління.

2. Забезпечення взаємосумісності.

Для досягнення сумісності з НАТО необхідно:

- модернізувати технічне забезпечення ЗСУ;
- впровадити єдині протоколи координації дій;

- посилити мовну підготовку персоналу для роботи в міжнародних місіях.

3. Виклики воєнного часу.

Основними проблемами реалізації ЦВС під час війни є:

- обмежені ресурси;
- складність координації в умовах активних бойових дій;
- забезпечення безпеки цивільного населення в зонах конфліктів.

Перспективи та рекомендації для подальших наукових досліджень [5].

1. Удосконалення нормативно-правової бази.

- розробка нових законів, що регламентують взаємодію військових із цивільними структурами;
- інтеграція стандартів НАТО у всі аспекти ЦВС.

2. Зміцнення інституційної спроможності.

- створення нових регіональних центрів ЦВС;
- збільшення фінансування програм ЦВС.

3. Розширення міжнародного співробітництва.

- активне залучення України до спільних навчань НАТО;
- участь у миротворчих операціях Альянсу.

4. Інноваційні підходи.

- використання цифрових технологій для управління ЦВС;
- автоматизація процесів планування та моніторингу.

Враховуючи викладене, можемо зробити наступні висновки, що розвиток цивільно-військового співробітництва в Україні є важливим кроком до інтеграції в НАТО та забезпечення стабільності в регіоні. Успіх у цій сфері залежить від адаптації міжнародних стандартів, посилення інституційної спроможності та впровадження інноваційних рішень.

ЦВС сприяє зміцненню обороноздатності України, підвищенню довіри до ЗСУ серед населення та розширенню співпраці з міжнародними партнерами. Удосконалення механізмів державного регулювання є запорукою ефективності цього процесу в довгостроковій перспективі.

Список джерел та літератури

1. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> Закон України “Про національну безпеку України”.
2. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 15 червня 2004 року № 648 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 № 390/2012). Верховна Рада України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text>
3. STANAG 2509 – NATO Civil-Military Co-operation (CIMIC) Doctrine. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.nato.int/ims/docu/ajp-9.pdf>
4. Офіційний сайт Міністерства оборони України. <https://mod.gov.ua/>
5. Аналітичні звіти Центру оборонних реформ України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://defence.org.ua/doslidzhennya/>

Катерина Майстренко, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної академії управління персоналом

Сергій Леженко, Збройні Сили України

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Соціальна політика для ветеранів війни є важливим компонентом державної політики у багатьох країнах світу. Умови, з якими стикаються ветерани, варіюються залежно від характеру збройного конфлікту, масштабів його наслідків та ресурсів, доступних державі. В сучасних

умовах Україна, що продовжує протистояти зовнішній агресії, потребує ефективних механізмів соціальної підтримки ветеранів, спрямованих на їх адаптацію, реабілітацію та інтеграцію у мирне життя.

Міжнародний досвід країн, таких як США, Ізраїль, Канада та деякі держави Європи, демонструє різноманітні підходи до вирішення проблем ветеранів, включаючи створення спеціалізованих державних інституцій, розвиток програм реабілітації, працевлаштування та забезпечення житлом. Вивчення цих практик є важливим для розробки комплексної соціальної політики в Україні, яка враховує специфіку воєнного часу, економічну ситуацію та потреби ветеранів і їхніх родин.

Досвід різних країн щодо підтримки ветеранів демонструє різноманітність підходів, які враховують соціокультурні, економічні та політичні аспекти.

У США акцент зроблено на діджиталізацію послуг для ветеранів, включаючи створення онлайн-порталів самопомоги, гарячих ліній і чатів для підтримки. Реалізуються програми реабілітації та протезування, а також підготовка медичного персоналу для роботи з ветеранами. Особливе місце займають урядові програми для боротьби з посттравматичним стресовим розладом (далі – ПТСР) та тривожністю, що сприяють поверненню до повноцінного життя. Ветерани також мають доступ до спеціалізованих навчальних програм, які допомагають інтегруватися у цивільне життя через здобуття нових професій [1].

У Великій Британії важливим елементом є державно-приватне партнерство, де благодійні організації надають фінансову підтримку ветеранам і їхнім родинам. Пенсії ветеранів звільнені від оподаткування, а компенсації виплачуються відповідно до ступеня поранення. Медична допомога включає реабілітаційні програми та підтримку

психічного здоров'я, тоді як соціальні ініціативи забезпечують освіту і працевлаштування, що сприяє інтеграції ветеранів у суспільство. Особливу роль відіграють програми адаптації для сімей загиблих військових, які отримують значну підтримку через благодійні фонди.

Польща забезпечує ветеранів додатковими відпустками, безкоштовним доступом до муніципальних спортзалів і дотаціями на освіту, які включають оплату проїзду та проживання під час навчання. Додаткові соціальні програми спрямовані на професійну реабілітацію ветеранів і їхню інтеграцію в ринок праці. Завдяки наявності подібностей до українського досвіду, польська модель може слугувати прикладом для удосконалення вітчизняної ветеранської політики [3].

В Естонії ветерани можуть скористатися духовною підтримкою капеланів, які пропонують консультації, релігійні обряди та допомогу в адаптації до мирного життя. Крім того, після повернення з місій військові та їхні родини отримують тримісячний відпочинок у спа-центрах, що сприяє збереженню морального та фізичного здоров'я. Благодійні ініціативи, такі як продаж символічних предметів (наприклад, блакитної квітки), забезпечують фінансову допомогу родинам ветеранів, а також сприяють підвищенню соціальної згуртованості [1].

Досвід Ізраїлю, країни з тривалим досвідом військових конфліктів, виділяється високим рівнем уваги до потреб ветеранів. Центральною складовою є «реабілітаційні центри», які поєднують медичну, психологічну та соціальну допомогу. Особливий акцент робиться на допомозі ветеранам із ПТСР через програми довгострокової терапії, які включають арт-терапію, спорт та інноваційні підходи, як-от робота з тваринами. Держава активно фінансує програми підтримки освіти, забезпечуючи ветеранів

стипендіями для отримання вищої освіти. Сім'ї військових також отримують комплексну підтримку, зокрема через програми працевлаштування, житлові субсидії та спеціалізовані консультації. Ізраїль приділяє особливу увагу інтеграції ветеранів у суспільство, зокрема через програми розвитку лідерських якостей, які дозволяють ветеранам стати активними учасниками соціальних та економічних процесів [2].

Досвід Канади у соціальній політиці для ветеранів війни є одним із найрозвиненіших у світі, адже базується на довготривалих традиціях турботи про військовослужбовців. Канадська система підтримки ветеранів охоплює широкий спектр послуг, включаючи медичну допомогу, психологічну підтримку, соціальну інтеграцію, освіту та фінансову стабільність. Політика спрямована на забезпечення плавного переходу ветеранів від військової служби до цивільного життя, що дозволяє їм зберегти гідність, повернутися до активної участі в суспільстві та реалізувати свій потенціал [1].

Фінансова підтримка для ветеранів у Канаді передбачає компенсації для тих, хто зазнав фізичних чи психологічних травм, та спеціальні програми доходів для ветеранів, які через інвалідність не можуть працювати. Родини загиблих військових отримують компенсації та пенсії, що забезпечує їм економічну стабільність. Медична допомога включає реабілітаційні програми, лікування ПТСР та підтримку психічного здоров'я через спеціалізовані центри. Крім того, ветеранам пропонується здобуття нової освіти, перепідготовка або сертифікація для інтеграції в ринок праці, що підтримується фінансовими грантами та стипендіями. Уряд також стимулює приватний сектор до працевлаштування ветеранів через податкові пільги.

Соціальна інтеграція підтримується через створення ветеранських спільнот і організацій, а також програми наставництва, які сприяють адаптації до мирного життя. Важливою складовою є діджиталізація послуг: через онлайн-платформу «My VAC Account» ветерани мають доступ до всіх необхідних сервісів, включаючи фінансову допомогу, медичні консультації та психологічну підтримку. Інфраструктурна підтримка включає державне фінансування житлових програм, субсидії на оренду і будівництво, що особливо актуально для ветеранів із низькими доходами [4].

Особливістю канадського підходу є індивідуалізація допомоги, яка враховує потреби та стан здоров'я кожного ветерана. Родини військових також інтегруються в систему підтримки, що сприяє гармонізації соціального життя ветеранів. Цей досвід є прикладом збалансованої, ефективної та всебічної моделі соціальної політики, яка може бути адаптована до інших країн з урахуванням їхніх соціальних і економічних умов.

Таким чином, міжнародний досвід демонструє різноманітність підходів до підтримки ветеранів. Незважаючи на специфіку кожної країни, усі вони спрямовані на забезпечення якісної медичної, соціальної, психологічної та економічної адаптації ветеранів і їхніх сімей до мирного життя. Україні варто врахувати ці приклади для вдосконалення власної ветеранської політики.

В Україні ключовими напрямками підтримки є цифровізація послуг, що включає створення електронного реєстру ветеранів та цифрових інструментів для психологічного скринінгу. Освітні програми охоплюють підготовку за понад 365 спеціальностями, із компенсацією витрат на навчання, проїзд і проживання. Психологічна підтримка включає гарячі лінії та нові соціальні послуги, орієнтовані на сімейне консультування. Для розвитку

ветеранського бізнесу запроваджено грантові програми та підтримку підприємницьких ініціатив. Інтеграція в ринок праці передбачає адаптацію робочих місць і підготовку роботодавців до роботи з ветеранами [3].

Серед рекомендацій для подальшого розвитку підтримки ветеранів варто виділити створення єдиного порталу для інформування, деталізацію ролей і кваліфікацій помічників ветеранів, а також активне залучення громадянського суспільства до розробки політики. Комплексний підхід, який враховує медичні, соціальні, економічні та психологічні аспекти, є запорукою ефективної підтримки ветеранів. Важливо адаптувати ці рішення до локальних потреб і умов, а також сприяти участі ветеранських спільнот у створенні таких програм.

Список джерел та літератури

1. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо формування державної політики у сфері соціального захисту ветеранів та членів їхніх сімей з урахуванням досвіду законодавчого регулювання соціальної підтримки ветеранів у США, Державі Ізраїль, Великій Британії, Канаді та Республіці Хорватія. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/analytical_notes-hsp/73886.html
2. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>
3. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні з акцентом на інклюзивність ветеранів як вразливої категорії населення і роль, яку ветеранські організації можуть відігравати у забезпеченні інклюзивності. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf
4. Україна використовує кращий міжнародний досвід організації та функціонування ветеранської патронатної служби. URL: https://komspip.rada.gov.ua/documents/publichny_konsultatzii/76518.html

СЕКЦІЯ 6 | ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Олександр Акімов, доктор наук з державного управління, професор, Заслужений економіст України Збройні Сили України

Олександр Каменєв, кандидат технічних наук, доцент, Збройні Сили України

Сергій Леженко, Збройні Сили України

Олександр Вербовенко, Збройні Сили України,

КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНІ ПИТАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ І КАПЕЛАНСЬКОЇ СЛУЖБИ

Військовий капелан – повний воїн і повний священик (душпастир). Але бажаючий послужити своїй церкві і державі в ролі військового капелана, згідно з вимогами канадських і американських властей, має бути людиною доброго здоров'я; повинен мати академічну освіту університетського рівня і не менше трьох років богословських студій магістерського рівня (це приблизно рівень духовної академії). Крім того, він повинен мати відповідні духовні, моральні, інтелектуальні та психологічні кваліфікації. Крім того, «кандидат повинен мати контракт на військову службу протягом не менше шести років» [4].

Так в аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень зазначено, що релігійний вплив на війська був завжди [4]. Християнські впливи історики визначають з IV століття н. е. та пов'язують з легендарною

зустрічню святого Мартина Турського однієї зимової ночі з промерзлим жебраком. Не маючи що дати тому бідоласі, святий Мартин віддав йому половину свого плаща, перетявши його мечем. Тієї ж ночі святому Мартинові явився Ісус Христос, покритий його плащем. Наслідком цього чарівного видіння стало прийняття Мартином таїнства хрещення. Пізніше він став покровителем королівської династії Франції. Ту подобу плаща-покривала (капели – *capella*) святого Мартина носили в бій як знамено на честь присутності Бога, а охоронцем її був священник, тобто його капелан (*capellanus*), який одночасно здійснював духовне обслуговування короля. Звідти й терміни «капелан» та «каплиця», тобто спочатку як місце збереження хоругви, а надалі – боговшанування [1]. Так дослідники трактують зародження інституту капеланів в арміях християнських держав Західної Європи, де переважними віросповіданнями були католицизм і протестантизм [4].

В новому часі інститут капеланів, наприклад, у збройних силах США існує вже майже 240 років – з 1775 року, коли Конгрес затвердив нові Статути армії країни. Але організаційно капеланська служба (КС) остаточно сформувалася наприкінці Першої світової війни. У 1918 р. був прийнятий закон, який встановив квоту служителів культу в ЗС – 1 капелан на 1200 військово-службовців, і на кожний військовий округ ще 20 церковно-служителів [2]. У «Єдиному військово-дисциплінарному кодексі збройних сил США» говориться: «...командири усіх ступенів повинні суворо стежити за тим, як проводиться виховання їх підлеглих, звертаючи особливу увагу на релігійне виховання. Особи, які виявляють неповагу до релігії або гальмують проведення цієї діяльності, повинні притягуватися до суворої відповідальності» [3; 4].

Зважаючи на викладене, слід зазначити, що релігійна концесія військових питань завжди мала актуальне значення для забезпечення належної психоемоційної конгломерації війська та боєздатності особового складу – з точки зору можливості виконання ним бойових задач.

Лише належним чином мотивований солдат, виконуючи бойове завдання згідно бойового розпорядження командного пункту, здатен нищити ворога з найбільш реальним середньо-годованим аб'юнктом.

Солдат будь-яких Сил оборони і національної безпеки – Сухопутних військ, Територіальної оборони, Повітряних Сил або Військово-морських сил країни – буде виконувати бойове завдання ефективно лише за умови наявності поза своєю спиною належного морально-психологічного забезпечення.

Для солдата штурмових військ – це обумовлена кон'юнктурою військ система психологічної підтримки, коли замполіт батальйону не тільки відвозе солдат на гауптвахту військової служби правопорядку, але й сам проводить необхідні профілактичні бесіди з особовим складом. Вони полягають у тому, що солдат штурмового батальйону, опинившись на профілактичній бесіді, засвоює необхідні прикладні компетентності морального і релігійного плану, а саме (в контексті диз'юнкції фундаментійних понять): вірність присязі, службу Народу України, виконання наказів командування військ (сил).

Заради забезпечення цього важливим контекстом є функціонування капеланської служби військових частин Збройних Сил України – військові капелани, як офіцери з психологічної підтримки (морально-психологічного забезпечення) бойового згуртовування військових схилів, мають забезпечити належну готовність особового складу військових підрозділів окремих військ (сил) Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України

військових формувань. Особливої уваги серед останніх заслуговує Державна спеціальна служба транспорту (Держспецтрансслужба) Міністерства оборони України, що спеціалізується на швидкому відновлюванні мостів і транспортних тунелів у системі інфраструктурного забезпечення обороноздатності країни і її військ.

Визначальним конгломератом є тут саме капеланська служба сил оборони – вона базується на поєднанні військових звань, посад і церковних (ієрархічних) рангів.

Інше питання полягає в тому, яких саме священників допускати до капеланської служби? Це має бути саме Православна церква України (ПЦУ) чи також Українська православна церква (УПЦ)?

Більш конкретно це питання можна сформулювати так – чи доречно залучати попів УПЦ до капеланської служби в ЗС України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань?

Питання, насправді, дуже дискусійне, бо священники УПЦ:

- офіційно не належать до ворожого патріархату;
- донатять на потреби ЗС України (тушонку, туалетний папір і дрони) неабиякі гроші;
- перебувають окремі священники у складі капеланських підрозділів сил оборони, особливо – в складі штурмових батальйонів.

Таким чином, аб'юнкція релігійних аспектів у військових формуваннях країни потребує модернізації й офіційного уособлення своїх діянь. Підсумовуючи можемо зробити висновок, що інститут капеланства – суттєва вагома складова функціонування Збройних Сил України, яка спрямовує свої зусилля на забезпечення морально-психологічної стійкості військовослужбовців, піднесення бойового духу, та сприяє підвищенню ефективності

професійної діяльності військовиків, і як підсумок, наближенню перемоги української держави.

Список джерел та літератури

1. Здіорук С.І., Яремчук В.Д. Духовно гуманітарні аспекти стратегії розвитку військових формувань України. – К.: НІСД, 1995. – С. 142.
2. Your Chaplain and the Command Religious Program / Published in accordance with SECNAV INST 5430. - N. Y. : S. n., 1984. - 12 p.
3. Команда. – Денвер: Видавництво. Братства офіцерів-християн США, 1992. С. 19.
4. «Служба військових капеланів у Воєнній організації Української Держави: необхідність, можливості та перспективи». Аналітична записка. Національного інституту стратегічних досліджень. Режим доступу : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/sluzhba-viyskovikh-kapelaniv-u-voenniy-organizacii-ukrainskoi>

Зоріна Вихованець, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної термінології, Вінницький національний медичний Університет ім. М.П. Пирогова

ВОЄННО-ГУМАНІТАРНА СПАДЩИНА У ВІТЧИЗНЯНІЙ КУЛЬТУРІ MILITARIS

Повномасштабний збройний напад на територію Української суверенної держави з боку російської федерації у лютому 2022 року кардинально змінив геополітичний ландшафт у планетарному масштабі та окреслив нові виклики для дієвого застосування Міжнародного гуманітарного права. Проблема полягає у тому, що військова загарбницька операція проти України розпочалася з так званого «безкровного» захоплення рф Автономної Республіки Крим, а також частин Донецької й Луганської областей у 2014 році під лицемірними гаслами

звільнення населення від влади «терористичного Київського режиму». Такий початок військових дій та подальшу активну пропагандистську диверсійну діяльність ворога стали кваліфікувати як варіант специфічної гібридної операції. Отож ризики пасивного сприйняття гібридних форм знищення суверенітету демократичної країни у центрі Європи не були достатньо оцінені ні міжнародним інституціями, які не мали дієвих нормативно-правових засобів втручання або стандартно-визначених рекомендацій для швидкого реагування у такій ситуації військової агресії, ні керівництвом нашої країни. У результаті вітчизняні оборонні структури різних рівнів відповідальності виявилися неготовими до повномасштабної навали ворога по всій лінії державного кордону та захисту свого мирного населення. Мова йде про те, що нові гібридні форми агресії за своїм змістом, насправді, є класичними воєнними способами поневолення іншого народу, однак в умовах технологічного інформаційно-цифрового прориву вони набувають осучаснено вигляду, від чого стають ще більш небезпечними для існування глобалізованого світу. Воєнна перебудова життєдіяльності людини в умовах терору та пропаганди, наявність щоденних побутових незручностей, а також безпосередня участь близьких у військових діях кардинально змінює інформаційно-символічний характер спілкування у громадянському суспільстві. Екзистенція стану подолання розбіжності між втіленою у громадській думці мрією-символом і реально присутньою ситуацією трагічного буття, у який людина перебуває з початку свого усвідомлення у цьому світі, завжди зумовлює критичне осмислення нею особистих життєвих принципів і дієвих способів їх реалізації з метою продовження свого родового існування на обраній частині Земної кулі. Розуміння положення стосовно того, що мілітарна культура історично-

об'єктивно була однією з головних складових фізичного виживання певної нації та територіального оформлення її державних кордонів підкреслює *безперечно актуальність дослідження* військово-гуманітарної спадщини в контексті соціокультурних констант *militaris*.

З точки зору *історіографічного аналізу* умови формування соціокультурних процесів у сфері військової діяльності було досліджено у творах таких філософів сучасності як Л. Вітгенштейн, В. Вундт, М. Гайдеггер, Й. Гейзінге, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Стросс, У. Морган, Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассет, В. Пропп, Ж.-П. Сартр, Е. Тейлор, Дж. Фрезер та ін. Тематику співвідношення цивілізованого і варварського світів у контексті культури *militaris* представлено у розвідках А. Тойнбі, а в працях С. Гантінгтона ми зустрічаємо аналіз спільних цивілізаційних цінностей та шляхів збереження культурної ідентичності, так як у збройному конфлікті задіяна усі сфери свідомості та емоцій людини, на нього впливають ідеологія, звички, традиції всіх ворогуючих сторін. У свою чергу, військово-змагальний спосіб життєдіяльності в українському козацтві досліджується такими представниками вітчизняної історико-філософської спільноти як В. Балушок, С. Кириленко, Ф. Савченко, В. Сергійчук, М. Цюрупа, Д. Яворницький, Н. Яковенко та багато ін. Аналіз проблематики духовного потенціалу обороноздатності нашої держави представлено у творах таких вітчизняних дослідників як В. Абрамов, О. Гуржій, В. Мандрагеля, О. Полисаєв, А. Снесарьов, М. Степико, В. Терещук, М. Требін та багатьох ін. Окрему увагу, з точки зору теоретико-методологічних підходів дослідження, ми звертаємо на монографію Б. Парахонського та Г. Яворської, що була присвячена проблемам онтології війни і миру [2, 3].

Методологія дослідження зумовлюється проблематикою поставлених завдань та джерелами

отримання необхідної інформації, тому головними методами нашої розвідки є історико-логічний, ретроспективний, діалектичний, системно-структурний, аналітичний, а також діяльнісний підходи. *Метою даної публікації* є соціально-філософський аналіз воєнно-гуманітарної спадщини у вітчизняній культурі *militaris* в умовах розвитку міжцивілізаційного діалогу.

Перші відомості про зародження гуманітарних традицій ведення війни в Україні зафіксовано у літописах IX ст., але ще у IV-VI ст. римські та візантійські автори констатують наявність жорсткої мілітарної практики: «проклятого роду слов'ян, які полонять, вбивають, палять, навчені воювати краще, ніж ромеї» [1], – у веденні війн з боку скіфських народів. Ба більше, звертається увага на те, що войовничість місцевого населення поєднувалась з вшануванням бойового товариства та появу усталених правил поведінки на війні, наприклад, ганьбою вважалося збереження життя ворогу на полі бою [2]. Натомість, на стадії переходу від варварських звичок до цивілізаційних правил у воєнній сфері діяльності постійно відбувався процес взаємопроникнення різноманітних мілітарних звичаїв, а збройна боротьба довгий час залишалася буденною формою життєдіяльності наших пращурів. Процес формування ментальної структури військового способу життя в Україні відбувався протягом декількох століть та поступово набував свого особливого образу, наприклад, спостерігаються певні аналогії змагально-військових моделей у суспільному житті Спарти і Запорозької Січі, були принципово схожі процедури ініціації або символічного вмирання юнаків – майбутніх воїнів тощо. Тимчасом, унікальність вітчизняних територіально-географічних складових і відкритість соціально-культурного простору сприяли формуванню особливостей національного військового характеру, його

основними рисами стають захист свободи, справедливості та рівності всіх членів спільноти. Хоча військово-політична ситуація періоду Руїни в Україні не тільки затвердила на Гетьманщині владу козацького стану, але й постійно підтримувався безперервний характер війн, які доводилось вести практично більше ніж півстоліття. У цей період виховувався не тільки дух войовничості, спрямований проти ворога, але й підігривався дух внутрішніх чвар за владу серед козацької старшини: «над козацькими війнами середини XVII ст. донині тяжіють – у чомусь більшою, в чомусь меншою мірою – парадигми української, польської та єврейської «національних історій», сформовані впродовж середини XIX – початку XX ст. як підґрунтя для ідеології модерного націотворення» [4, с. 189], – тобто кожне історіографічне дослідження було окрашено відповідним національним боєм тих військових подій. Кожний дослідник формував своє гуманітарне бачення тих трагічних подій: «для української доля окремої людини на тлі величних визвольних змагань є категорією другорядною; польська модель виопуклює саме ті дії противника (а, отже, і спричинені ними жертви і руйнування), які підкреслюють його «антипольськість», замах на святощі; єврейська модель, коли дозволено так висловитися, «зацікавлена» у якомога більшому числі мучеників зі свого боку. Але в кожному з трьох випадків війна, що розпочалася 1648 році посідала статус Рубікону, за яким пролягала нова смуга історії – української, польської та єврейської [4, с. 189], – як бачимо, починають формуватися нові правила історичного діалогу та на основі цього вибудовує подальші міждержавні відносини. Отож поступово мілітарна сфера культури стає підґрунтям для історичного процесу формування певних нормативів і правил співіснування цілісної спільноти. Крім того, новостворені імперії завжди були готові до відсічи

загарбницьким намірам, але й варварські військові угруповання дуже швидко освоювали технічні досягнення та навчаються військовому мистецтву. Результатом такої тривалої боротьби стратегій стає поразка практично у всіх відомих нам військових протистоянь цивілізаційних культур. Поступова зміна військових станів у життєдіяльності суспільства забезпечує подальший розвиток держави як культурного утворення, а етнічні особливості різних форм військового мистецтва сприяють збереженню цілісності спільноти. Урешті-решт, починається історичний період активного формування тенденції переходу від форм військової діяльності до творчих процесів державотворення, якій у різноманітних формах існує до теперішнього часу [3].

Висновки. Гібридні форми війни за певних політико-дипломатичних обставин, так чи інакше, але завжди перейдуть у «гарячу» збройну фазу з'ясування відносин між країнами. По-суті, сучасні гібридні форми протистояння є лише підготовчим періодом до тих видів збройних конфліктів меншого або більшого масштабів, які були сформовані тисячолітньою історією війн, тому воєнно-гуманітарна традиція певного народу віддзеркалює особливості формування культури *militaris* у процесі державотворення. Соціокультурні сфери життєдіяльності людини першими приймають гібридні атаки ворога й, якщо саме на цьому фронті не вдасться добитися переваг, то зупинити вже збройний спосіб захоплення своєї території та втрати державного суверенітету буде набагато складнішим завданням.

Отже, можемо констатувати, що процес еволюції воєнно-гуманітарної спадщини пройшов такі всеохоплюючі перетворення, як 1) історичний перехід від суто мілітарних форм діяльності до процесів державотворення; 2) формування сфери діяльнісного виховання, що включає

героїчний епос або патріотичне відношення до захисту своєї країни; 3) військову науку та відповідну систему навчання. Зазначимо, що потенційним аспектом військової діяльності в системі соціокультурних констант стає зміна речового або енергетичного статусу об'єктів, також відбувається процедура формування сучасної «мирної людини» або «*Homo humanitatis*», прабатьком якої була людина військова «*Homo militaris*», а в умовах глобалізованого світу військова діяльність вимагає колосальних затрат у підготовці спеціалістів різного профілю в середині самої військової структури певної країни, тому сучасну війну можна виграти тільки колективними зусиллями, використовуючи новітні суперсучасні технології.

Список джерел та літератури

1. Цюрупа М. Українська воєнно-гуманітарна спадщина у контексті культур Сходу і Заходу / Філософсько-антропологічні студії'2000. Європейський вектор та основні цінності української гуманістики. Істина. Правда. Життя. (до 70-річчя Мирослава Поповича). К. : Стилос, 2000. 436 с.
2. Савченко Ф. Парубоцькі та дівоцькі громади на Україні. Первісне громадянство та його пережитки на Україні. 1926. Вип. 3. С. 72 - 94.
3. Традиції фізичної культури в Україні : збірник наукових статей / за заг. Ред. С.В. Кириленко, В.А. Старкова, А.В. Цьося. К. : ІЗМН, 1997. 248.
4. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI-XVII ст. К. : Критика, 2002. 416.

Юрій Квачов, магістр 1 року навчання, Спеціальності 052 політологія, Університету Григорія Сковороди в Переяславі

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ

Українська православна церква Московського патріархату, яка нині офіційно зветься Українська Православна Церква, є не лише релігійною організацією, але й важливим інструментом, який Російська Федерація (далі РФ) використовує у гібридній війні проти України. Її діяльність спрямована на поширення ідеології «русского міра», створення суспільного розколу та підризу національної безпеки України.

Свій вплив на релігійну сферу в межах пострадянського простору РФ почала поширювати відразу після розпаду СРСР у 1991 році. Завдяки російським спецслужбам УПЦ МП продовжувала зберігати зв'язки з Москвою, що створювало основу для її політичної та інформаційної маніпуляції в Україні. Особливо це стало помітно під час президентства Віктора Януковича, коли Московський патріархат активно просував концепцію «русского міра» й так званих «братніх народів» через свої структури та пропаганду [3, 4].

З початком гібридної агресії РФ проти України у 2014 році та після широкомасштабного вторгнення у 2022 році стало зрозуміло, що УПЦ МП активно використовується як інструмент дестабілізації українського суспільства. Її представники неодноразово звинувачувалися в пропаганді, координації сепаратистських дій, а також у підтримці окупаційної влади. Це стало особливо очевидним у випадках співпраці духовенства з окупаційними

структурами на тимчасово окупованих територіях [4]. На додаток, УПЦ МП через проповіді та інформаційні канали поширює меседжі, спрямовані на дискредитацію української влади та легітимізацію агресивних дій Росії. Вплив цієї організації дозволяє Кремлю контролювати значні групи населення, маніпулюючи їхніми релігійними почуттями та політичними переконаннями. Така діяльність несе загрозу національній єдності, розпалює міжконфесійну ворожнечу та блокує створення консолідованого суспільства [3].

Наведемо буквально кілька прикладів колаборації представників Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) з окупантами:

- Підтримуючи російську пропаганду, Митрополит Лука (Запорізький і Мелітопольський) неодноразово виправдовував зв'язки УПЦ МП з Московським патріархатом, брав участь у кампаніях дискредитації українських військових і СБУ, і публічно підтримував проросійські наративи навіть під час широкомасштабної війни [6].
- У листопаді 2022 року стало відомо, що представники УПЦ МП, зокрема, Овруцька єпархія, спрямовували священників до єпархій РПЦ за кордоном, включаючи тих, хто брав участь в інформаційно-психологічних операціях проти України. Це свідчить про збереження координації з РПЦ навіть після заяв про «розрив зв'язків». Перед тим, збори священників єпархії неодноразово виступати проти єдиної помісної церкви ПЦУ [1].
- У Святогірській лаврі, яка перебувала під контролем УПЦ МП, під час обшуків співробітниками СБУ було виявлено російські паспорти, проросійську літературу і докази співпраці з окупантами. Її настоятель, митрополит

Арсеній, потрапив під підозру за дії, які могли сприяти російській агресії, а у квітні 2024 року був затриманий [5].

- Представники УПЦ МП також неодноразово закликали населення на окупованих територіях до співпраці з Росією та активно працювали в напрямку підриву довіри до української влади та армії. Вони часто повторювали тези, які підсилювали російську пропаганду, зокрема про «переслідування церкви в Україні» [7].

Ці випадки свідчать про значний вплив РПЦ на УПЦ МП, в контексті використання її як інструменту гібридної війни та необхідність вжиття заходів щодо обмеження її діяльності в Україні.

Також варто звернути увагу на цільову аудиторію, в бік якої спрямований цей гібридний інструмент. Нині можна побачити, що для багатьох молодих людей в Україні християнство не розглядається, як центральна система віросповідань через слабку позицію релігії на сучасному етапі розвитку світової цивілізації, тому вона становить приблизно 50%. Водночас християнство має доволі сильні позиції з-поміж літніх людей, глибоко-релігійних вірян, а також некритично мислячих осіб одурманених російською пропагандою і в середньому охоплює понад 70% громадян цієї категорії. Ба більше, у 2020 році було зафіксоване зростання прихильників УПЦ МП (з 16 до 22%) [2]. Саме ця частина суспільства досі намагається прощтовхувати російський релігійний порядок денний, як основний в Україні.

В умовах широкомасштабної війни використання росією церкви як інструменту гібридної спричинило суттєвий суспільний розкол та значно заблокувало процеси духовної незалежності країни. Вони проявляються

насамперед у повільному переході релігійних установ під автокефалію Православної церкви України (ПЦУ) [4].

Враховуючи це, Україна має докладати неабияких зусиль для зменшення впливу УПЦ МП на українське суспільство. Зокрема:

- Введення законодавчого регулювання діяльності церков, пов'язаних з іноземними центрами;
- Спонукати розвиток суспільного діалогу про значення автокефалії українських церков;
- Пропагувати українську релігійну культуру через інформаційні кампанії.
- Підтримувати патріотичне виховання в релігійній сфері [3], [4].

Отже, проведений аналіз показує, що Українська православна церква Московського патріархату продовжує використовувати релігію як інструмент у стратегії гібридної війни Росії проти України. Її вплив необхідно обмежити, використовуючи як правові, так і інформаційні методи, задля збереження суверенітету та національної єдності України.

Список джерел та літератури

1. Збори священників єпархії. Овруцька єпархія, 12 грудня 2018. <https://ovruch.church.ua/2018/12/11/zbori-svyashhennikov-jeparhiji/#2024-12-01>
2. Киридон А. Маркери православного середовища країни релігійно-конфесійна ідентичність (1990–2021). Науковий щорічник «Історія релігій в країні». 3, 2021. С. 201-2013.
3. Мар'ян О. Стенограма круглого столу: Релігійний чинник у гібридній війні, 2022. 7 с. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/40371/2/RFMHW_2022_Marian_O-Stenohrama_kruhloho_stolu_5-11.pdf
4. Московський патріархат як механізм деструкції національної єдності в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень, 2019. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/moskovskiy-patriarkhat-yak-mekhanizm-destrukcii-nacionalnoi>

5. Романенко В. СБУ затримала настоятеля Святогірської лаври УПЦ МП. Українська правда, 24 квітня 2024. <https://www.pravda.com.ua/news/2024/04/24/7452747/>
6. Рощина В. «Колаборанти в рясі»? Що чекає на Українську православну церкву (не) Московського патріархату. Українська правда, 11 січня 2023. <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/01/11/7384308/>
7. Санкції проти запорізьких священників УПЦ (МП). Як це позначиться на церковних ієрархах? Радіо Свобода, 15 грудня 2022. <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-upts-mp-sanktsiyi-zaporizhzhya-luka/32176515.html>

Ксенія Лобода, кандидат юридичних наук, головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, член Української Асоціації міжнародного права

НАДАННЯ ПАТРІАРШОГО І СИНОДАЛЬНОГО ТОМОСУ ПРО НАДАННЯ АВТОКЕФАЛЬНОГО ЦЕРКОВНОГО УСТРОЮ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ У ПРОТИСТОЯННІ УКРАЇНИ ПРОТИ РФ

Отримання Патріаршого і Синодального Томосу про надання автокефального церковного устрою Православній Церкві України (Томос) є одним із кроків у боротьбі з агресією рф проти України. Необхідно зауважити, що Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП), не зважаючи на офіційну назву, фактично є філією Російської православної церкви (РПЦ), яка тісно пов'язана з Кремлем. Таким чином РПЦ та УПЦ МП були і є важливими інструментами в гібридній війні рф проти України.

З огляду на це варто поставити питання, до чого призведуть ці процеси і чи не погіршиться стан Православної Церкви України. І передусім доцільним видається визначити наслідки отримання Томосу для ескалації конфлікту між Україною та рф та становище церкви в Україні під час триваючої агресії рф проти України.

Цим питанням присвячені роботи як українських, так і зарубіжних вчених, зокрема І. Преловської, протоієрея В. Клоса, протоієрея Ю. Мицика, Ю. Фисун, Д. Гордієнка, Ю. Баскіна, К. Борисова, П. Рабиновича, В. Сорокуна, Л. Ярмол.

Мета запропонованого дослідження полягає у розкритті особливостей, пов'язаних з наданням Томосу про автокефалію Православної церкви України в контексті її впливу на ескалацію конфлікту та триваючу агресію рф проти України.

5 січня 2019 року Вселенський патріарх Варфоломій підписав у Стамбулі Томос про автокефалію Православної Церкви України. Підписання Томосу відбулося під час зустрічі Вселенського патріарха Варфоломія з новообраним предстоятелем Православної Церкви України митрополитом Київським Епіфанієм по завершенні привітальної церемонії і молебня у храмі святого Георгія на території Вселенського патріархату в Стамбулі [1].

Томос є патріаршою грамотою, що офіційно затверджує канонічний автокефальний статус Православної Церкви України як однієї з 15 помісних православних церков світу. Цей документ видається один раз і є основою існування церкви. Зі слів патріарха Варфоломія український народ чекав цього благословенного дня цілих сім століть [2].

Треба зазначити, що шлях до незалежної української помісної Церкви був складним і тривалим. Перша спроба

була здійснена ще понад 100 років тому, за часів Гетьманату і Директорії але народженню Української церкви завадила більшовицька окупація.

Процес був відновлений із здобуттям Незалежності України у 1991 році. Велику роль у цьому відігравав предстоятель УПЦ Київського патріархату Філарет, але протягом тривалого часу Москві вдавалося блокувати цей процес. І лише спроба 2018 року виявилася вдалою: 11 жовтня Синод Вселенського патріархату оголосив, що Російська православна церква втратила юрисдикцію над канонічною територією України, а церквою-матір'ю України є Константинополь, скасувавши дію Синодального листа 1686 року як такого, що був ухвалений з порушенням священних канонів Православної Церкви [3].

Але вже 12 жовтня 2018 р. прес-служба президента Росії повідомила, що становище Російської Православної Церкви в Україні після винесеного Синодом Константинопольського Патріархату рішення приступити до надання автокефалії Українській Церкві, скасування грамоти 1686 року і заяви про відновлення ставропігії Вселенського Патріархату в Києві, стало предметом обговорення оперативної наради постійних членів Ради безпеки Росії, проведеної президентом Росії. Прес-секретар президента РФ заявив, що Кремль підтримує занепокоєння РПЦ щодо надання автокефалії Українському Православ'ю.

На Об'єднавчому церковному соборі, що відбувся 15 грудня 2018 року у Софії Київській, духовенство УПЦ Київського патріархату, Української автокефальної православної церкви та УПЦ Московського патріархату створили єдину помісну Православну церкву України, ухвалили її статут і обрали предстоятеля - митрополита Київського і всієї України Епіфанія.

9 січня 2019 року на Томосі поставили свої підписи всі члени Синоду Константинопольського Патріархату, чим

було формально завершено процес здобуття автокефалії Помісною Українською Православною Церквою.

Тривале панування православної церкви, підпорядкованої Москві, а не Києву, на території незалежної України було аномалією та наразі має негативні наслідки. Одним з яких є триваюча агресія РФ проти України з 2014 року, а з 24 лютого 2022 року-повномасштабне вторгнення.

Отримання Україною автокефалії для своєї православної церкви можна розглядати як можливість подолати розкол між різними східнохристиянськими громадами на українській території та врешті-решт об'єднати більшість православних вірян, що живуть в Україні [4, с. 54-60].

Надання Томосу про автокефалію Православної церкви України змінило не тільки становище української церкви у світовому православ'ї, але й призвело до тектонічних змін у релігійному середовищі України. Українське православ'я, останніми роками традиційно представлене множинними юрисдикціями, нині у результаті інституювання автокефальної Православної церкви України набуває рис монолітності, що стало наслідком об'єднання двох юрисдикцій, орієнтованих на національний поступ і суспільний прогрес [5, с. 54-63]. Однак, треба зазначити, що цей процес просувається досить повільно, а отримання Томосу у 2019 році стало одним із каталізаторів ескалації конфлікту.

Також, ще одним кроком на шляху до об'єднання православних в Україні є прийняття Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» від 20 серпня 2024 року № 3894-IX [6], який передбачає припинення діяльності на території України релігійних організацій, пов'язаних з Російською православною церквою.

Цей Закон має унеможливити діяльність церков, які керуються державою, яка здійснює агресію проти України, – Росією.

Релігійні організації, які підозрюються в співпраці з Російською православною церквою, будуть перевірятися відповідною експертною комісією. Її має створити Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС). Якщо комісія зафіксує порушення – ДЕСС видасть припис церкві на виправлення ситуації. Якщо зв'язки з країною-агресором не будуть припинені, ДЕСС подасть на цю конкретну юридичну особу позов до суду, який і матиме право ухвалити рішення про заборону.

Таким чином, на даний момент українське православ'я, яке історично характеризується кількома юрисдикціями, перейшло до більш єдиної структури після створення автокефальної Православної Церкви України. Із прийняттям Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» від 20 серпня 2024 року № 3894-IX напевно вдасться припинити так звану «повзучу експансію» православної церкви Московського патріархату на території України.

Список джерел та літератури

1. Клос Віталій, протоіерей. Автокефалія Української Церкви: огляд від Хрещення до Синодального Томосу. К., 2019-189 с.
2. Матеріали до Першого церковно-громадського форуму «За Помісну Українську Православну Церкву». Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату. К.: 2006. 127 с.
3. Історія Української Православної Церкви/ Дмитро Гордієнко, Віталій Клос, Юрій Мицик, Ірина Преловська, Харків: Фоліо, 2018. 244 с.
4. Юлія Фисун. Надання томосу про автокефалію Православної церкви України і його вплив на гарантування свобод громадян і діяльність релігійних організацій у міжнародно-правовій перспективі. Український часопис міжнародного права, № 1, 2019. С. 54-60.
5. Юлія Фисун. Правомірні обмеження права на свободу думки, совісті і релігії: виклики глобалізованого світу// Український часопис міжнародного права, № 3, 2020. С. 54-63.

6. Закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» від 20 серпня 2024 року № 3894-IX - Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3894-20#Text>.

Валерій Пристайко, кандидат наук з державного управління, головний консультант відділу державної та громадської безпеки Національного інституту стратегічних досліджень

ОЗНАКИ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Підтримка культурної спадщини та мови українського народу є важливим елементом протидії російському геноциду українського народу, оскільки це сприяє формуванню національної ідентичності та зміцненню патріотичних почуттів серед українського народу.

Аналізом ознак та сутності геноциду, а також юрисдикції міжнародних судових інституцій щодо цього злочину займались такі вчені, як Ю.В. Аносова, К. Важна, М. Григор'єва. Відомі іноземні експерти також присвятили свої публікації дослідженню геноциду в Україні саме в період сучасної війни. Серед них можна назвати Йона Даймонд, Крістіну Гук, Елісон Рейд-Каннінгем, Ірін Розенберг та інших.

Необхідно зазначити, що одним із особливо тяжких злочинів відповідно до міжнародного та національного права є злочин геноциду. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 96 (I) від 11 грудня 1946 року [1] геноцид був визнаний злочином, що порушує норми міжнародного права, протирічить духу і цілям ООН, і з того часу його заборона

має імперативний характер, тобто є абсолютною та безумовною.

Відповідно до ст. 1 Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього 1948 року («Конвенція про геноцид») [1], держави-учасниці визнають геноцид міжнародним злочином незалежно від того вчинений у мирний чи воєнний час та зобов'язання запобігати геноциду та карати за нього.

Норми Конвенції про геноцид містить визначення злочину геноциду, яке включає два основні елементи: фізичний і психічний.

Жертвами геноциду є особи, які належать до національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Отже, важливим є те, що жертви геноциду навмисне – а не випадково – стають мішенню через свою реальну чи уявну приналежність до однієї з таких груп. Це означає, що метою знищення має бути група як така, а не її члени як окремі особи.

З моменту початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Російська Федерація вчиняє діяння, які мають ознаки злочину геноциду і в майбутньому можуть бути кваліфіковані як геноцид. Мова йде про наступні злочини: насильницька передача українських дітей на виховання російським громадянам; умисні масові напади на цивільне населення та цивільні об'єкти; винищення чоловіків призовного віку; масові згвалтування, як метод вчинення геноциду подібно до руандійського сценарію; діяння, спрямовані на запобігання народжуваності у межах групи; моріння голодом та спрагою, як метод вчинення геноциду, в тому числі перешкоджання діяльності гуманітарних коридорів (унеможливлення евакуації та доставки гуманітарних вантажів); викрадення та депортація цивільного населення з України на територію РФ; насильницька паспортизація та нав'язування російського

громадянства; злочини, спрямовані проти представників влади, громадських активістів, журналістів, діячів культури; широкомасштабні напади на українську культурну спадщину та ідентичність в цілому; злочини проти екосистеми.

Кінцевою метою вищого політичного керівництва РФ є щонайменше часткове винищення українців та насильницька асиміляція більшості населення України з російською нацією. Умисел причетних до злочину осіб, спрямований на ліквідацію політично та суспільно активного ядра української нації, «перевиховання» пасивної більшості в душі, що унеможливить існування України, як суверенної та незалежної держави.

В квітні 2024 року Парламентська асамблея Ради Європи прийняла резолюцію «Депортація та насильницьке переміщення українських дітей та інших цивільних осіб до російської федерації або на тимчасово окуповані території України: створити умови для їхнього безпечного повернення, покласти край злочинам та покарати винних» [2]. У резолюції зазначено, що ООН, Рада Європи, Європарламент та ОБСЄ протягом останніх місяців і тижнів рішуче засудили практику насильницького переміщення та депортації цивільних осіб, зокрема дітей, російською федерацією з території України.

В червні 2024 року Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, в якій визнала геноцидний намір у діях росіян проти України. документ містить безпрецедентні пункти щодо підтримки української культури та збереження української ідентичності. Резолюція засуджує державну політику русифікації, яку представники країни-агресора впроваджували на тимчасово окупованих територіях України з 2014 року. Зокрема, йдеться про заборону української мови, культурну ідентичність, літературу та історію. В ній чітко закріплено,

що умисне знищення культурної спадщини та стирання культурної ідентичності в Україні є воєнними злочинами, злочинами проти людяності та свідчать про конкретний геноцидний намір знищити українську національну ідентичність.

Оскільки геноцид є злочином проти людства, то його запобігання та протидія є обов'язком всіх держав та народів світу. Національна політика повинна бути спрямована на забезпечення захисту прав людини та національних меншин, а також на створення сприятливих умов для їх розвитку та самовизначення. Важливо виявляти геноцидні дії та притягати винних до відповідальності, а також попереджувати національні конфлікти та створювати міжетнічну гармонію.

У цьому контексті особливо важливо звертати увагу на патріотичне виховання молодого покоління, формування в них позитивної національної свідомості та готовності захищати свої права та інтереси. Важливо розвивати у дітей і молоді розуміння історичного та культурного значення України як держави та нації, а також її роль у світі.

В 2023 році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [3]. Зазначений нормативно правовий акт визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Для досягнення зазначених цілей необхідно створювати, в тому числі, і ефективну систему патріотичного виховання, яка буде включати в себе:

Першим кроком у протидії російському геноциду українського народу є забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України. Це можна досягти шляхом розбудови сильної армії та збільшення оборонного бюджету, розвитку військово-промислового комплексу та зміцнення міжнародних партнерств у сфері безпеки.

Другим кроком є політична та дипломатична ізоляція Росії на міжнародному рівні. Україна повинна активно взаємодіяти з іншими країнами та міжнародними організаціями для накладення економічних та політичних санкцій на Росію, зокрема, за порушення прав людини на окупованих територіях. Крім того, Україна повинна зміцнювати свої позиції на міжнародній арені, зокрема, шляхом підписання міжнародних договорів та участі в різних міжнародних організаціях.

Третім кроком є інформаційна протидія. Україна повинна активно висвітлювати факти російської агресії та геноциду українського народу в міжнародному просторі та залучати до цього інших країн та міжнародні організації. Крім того, важливо розвивати українське ЗМІ та медійну грамотність населення, щоб запобігти поширенню пропаганди Росії на території України.

Четвертим кроком є підтримка культурної спадщини та мови українського народу. Україна повинна розвивати та підтримувати українську мову та культуру як національне багатство. Це можна здійснити шляхом створення та підтримки культурних центрів, музеїв, театрів, бібліотек, а також забезпечення дотримання прав української мови в усіх сферах життя.

Отже, підтримка культурної спадщини та мови українського народу також включає в себе боротьбу з

дезінформацією та пропагандою, яка поширюється з боку Російської Федерації та її агентів. Для цього важливо забезпечувати доступ до об'єктивної та правдивої інформації, пропагувати українську культуру та історію, а також боротися зі штучно створеними стереотипами та перекрученням фактів.

Забезпечення прав української мови та культури є важливим елементом у формуванні національної ідентичності та підтримки української національної свідомості. Це сприятиме розвитку громадянської позиції та патріотизму серед українського народу та зростанню національної самосвідомості.

Список джерел та літератури

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. {Офіційний переклад Конвенції надісланий листом МЗС № 72/14-612-54598 від 22.04.2024}. Верховна Рада України, 2024. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
2. ПАРЄ закликала парламенти Європи визнати депортацію українських дітей воєнним злочином. Укрінформ, 25 січня 2024. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3818146-pare-zaklikala-parlamenti-evropi-viznati-deportaciu-ukrainskih-ditej-voennim-zlocinom.html>
3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України, від 13 грудня 2022. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

СЕКЦІЯ 7 | ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ НАБІР ІНСТРУМЕНТІВ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Левко Глуховецький, магістр 1 року навчання спеціальності 052 політологія Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ «РОЗДІЛЯЙ І ВОЛОДАРЮЙ» У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

У гібридній війні проти України Російська Федерація використовує надзвичайно широкий набір інструментів впливу. Однією з поширених практик є застосування загальновідомого принципу «розділяй і володарюй», метою якого є створення внутрішньої політичної та соціальної напруги, у результаті якої зростають міжособисті й внутрішні конфлікти, які призводять до занепаду держав чи політичних режимів [2].

Сьогодні застосування цієї тактики можемо спостерігати через:

- *Фрагментацію суспільства*, оскільки гібридна війна Росії спрямована на розкол українського суспільства шляхом поширення дезінформації та пропаганди, які загострюють суперечності в різних групах населення. Це включає створення поляризації на темах, пов'язаних із мовою, історією, національною ідентичністю і ставленням до Заходу тощо. Російські пропагандистські медіа та соціальні мережі також поширюють інформацію, яка спонукає населення до недовіри до української влади, міжнародних партнерів і суспільних

інституцій [3]. Це створює хаос в інформаційному просторі та загострює міжособистісні конфлікти.

- *Послаблення політичної єдності*, що дестабілізує систему зсередини. Найлегше цього досягти через підтримку окремих політичних груп та партій, які займають проросійську позицію та посилення дискредитації опозиційних політичних сил. Це послаблює єдність політичної еліти та створює ефект перманентної політичної кризи, що ускладнює ухвалення рішень на державному рівні. В умовах широкомасштабної війни значно послаблює політичну єдність невдала державна інформаційна політика та внутрішньополітичні чвари, які проявляються не тільки у протистоянні коаліції з опозицією [6], а й коаліції з громадськістю та вільними медіа [1].
- *Економічну нестабільність* через економічний тиск, наприклад, санкції чи маніпуляції з енергетичними ресурсами. Це посилює економічні труднощі та сприяє зростанню невдоволення серед населення, що може призвести до протестів і конфліктів між різними соціальними групами [4, 8]. Зараз ця практика доповнюється бомбардуванням росією українських зернохосовищ тощо.
- *Підтримку сепаратистських настроїв* в різних регіонах України, особливо з-поміж етнічних росіян та російськомовних. Це створює довгострокові конфлікти, які ведуть до міжусобиць і загострюють соціальну нестабільність у країні [5].
- *Використання кібернападів і хакерських атак* на державні інституції, медіа та приватні компанії, що призводить до недовіри до державних структур і поширення паніки серед населення. Це знижує

довіру до влади, провокує невдоволення та підриває єдність суспільства [7].

В сукупності усі ці інструменти впливу складають неабияку загрозу існуванню української державності. Однак, запобігти цим деструктивним чинникам може, якісний прозорий діалог між політичним керівництвом та суспільством, політичним керівництвом й опозицією; реальна боротьба з корупцією; сильна менеджерська політика орієнтована на розвиток країни в умовах воєнного стану; зміна підходів щодо управління військами.

Отже, російська гібридна війна є потужним інструментом, який сприяє роздмухуванню внутрішніх міжусобиць в Україні, впливаючи на всі сфери життя – від політики та економіки до суспільних настроїв і соціальної єдності. Мета такої політики – поступове поглинання роздроблених частин агресором.

Список джерел та літератури

1. «Українська правда» заявляє про системний тиск з боку Офісу президента. *Українська правда*, 9 жовтня 2024. <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/10/9/7478844/>
2. Alder, Simon and Wang, Yikai, Divide and Rule: How Political Elites Polarize Society (June 13, 2022). *Available at SSRN*: <https://ssrn.com/abstract=3769435>
3. Divide and conquer: Russia's information war against Ukrainian-Polish relations. *Res Publica*, Dec 18, 2023. <https://en.respublica.lt/divide-and-conquer-russia-s-information-war-against-ukrainian-polish-relations>
4. Бучин М., Бурій Д. Енергетична війна Російської Федерації проти України як різновид гібридної війни. *Політикус*, 3. 2023. С. 13-17. http://politicus.od.ua/3_2023/2.pdf
5. Коцур Л. Етнополітичні виклики в Україні наприкінці 1980-х у 1990-х рр.: хронологія подій. *«Соціум. Документ. Комунікація»*, 9/2, 2020. С. 88-125. <https://sdc-journal.com/index.php/journal/article/view/313>
6. Куляс І. Підсумки моніторингу телемарафону «Єдині новини» за січень – березень 2024 року. Друга частина. *Детектор Медіа*, 9 квітня 2024. <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/225227/2024-04-09-pidsumky-monitoryngu-telemarafonu-iedyni-novyiny-za-sichen-berezen-2024-roku-druga-chastyna/>

7. Російські кібероперації: Аналітика за II півріччя 2023 року. *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації*, 2024. 33 с.
8. Росія чинить економічний тиск, блокуючи українські судна на три доби, – ДПСУ. *LB.ua*, 25 липня 2018. https://lb.ua/economics/2018/07/25/403655_rossiya_okazivaet_ekonomicheskoe.html

Володимир Демченко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету

СЕРГІЙ ШЕЛУХІН ПРО ПРАВО УКРАЇНИ НА СУВЕРЕНІТЕТ

В ідеологічному та дипломатичному дискурсі сучасної росії аргументами її терористичного нападу на Україну з-поміж інших висувається історичний недержавний характер нашої нації. Цей меседж, як всі інші, що складають ідеологію ворога-імперіаліста у площині його ставлення до України, є звичайною дезінформацією, яку потрібно спростовувати, використовуючи історичні факти та логічні висновки. Такі факти потрібно активно поширювати в суспільстві, адже певна частина громадян через своє невігластво чи неосвіченість не знають таких елементарних доказів української історичної державності, демократичності та європейськості, які є у вільному доступі.

До прикладу, праці відомого українського політичного діяча першої третини ХХ століття Сергія Шелухіна, який насамперед був відомий (до того ж саме в російській імперії) як учений-юрист, а далі вже – як історик

і член Української Центральної Ради, генеральний суддя УНР, становлять таку фактичну спадщину [1]. Промовистим є факт ігнорування цього імені совєтської історіографією, що викликає зацікавлення будь-якої людини з аналітичним складом мислення. Причиною такого ігнорування була навіть не активна участь його в національному відродженні, дух якого наповнював Європу кінця XIX – почату XX століть, не провадження ідей незалежної соборної України, а логічна та правова аргументація щодо права українців на державний суверенітет, проти якої немає жодних контраргументів навіть із боку численних інституцій, які спрямовані на виправдання імперських зазіхань росії впродовж уже понад 500 років. Зокрема сьогодні, коли відбувається війна на території України й відповідно чергова спроба російської імперії здобути міфологічний статус «третього Риму», такі прості аргументи є ефективною зброєю нарівні із сучасними засобами подолання ворога й захисту рідної землі.

Зважаючи на наведене вище метою цієї розвідки визначаємо з'ясування й аналіз фактів щодо українського суверенітету та державності, які описує С. Шелухін у своїх творах. Для цього ми використали методи аналізу літературних джерел (книги історика «Назва України»), лінгвістичного аналізу (певних етнізмів), метод системного аналізу (для розгляду думок автора) та метод індукції (для винайдення наукової новизни). Зокрема остання категорія (новизна) полягає в трактуванні європейської картографії XVI – XVIII століть як прямого й незаперечного доказу української державності, а також фіксування назви «Україна» на позначення цієї суверенної території по обидва боки Дніпра.

Сергій Шелухін, який упродовж українських незалежницьких змагань 1917–1919 років займав посади генерального судді, міністра юстиції та генерального

прокурора УНР, стверджував у численних виступах і публікаціях про право українського народу на суверенітет, України – на власну історично й етнічно окреслену територію, про абсурдність її статусу як частини федерації чи російської автономії.

Аргумент 1. Зречення царя, після якого імперія розпалася на окремі народи, призвело до втрати короною (як сувереном) влади над суверенітетами цих народів, відповідно до чого діє принцип юридичного права *restitutio in integrum* (лат. «відновлення початкового стану») [1]. Тобто відбулося логічне повернення України до статусу республіканської держави (перед угодою 1654 року). Зауважимо, що й Переяславська угода не декларувала якоїсь федеративності чи автономності, а просто була військовим союзом (тимчасовим за своїм характером), і особливого інтересу в кризовій росії на той час не викликала. Проте імперія швидко зрозуміла всі вигоди від такого «союзу» й інкорпорувала українську територію – спочатку надавши їй певні права на самоврядування, а згодом уніфікувавши в загальному імперському організмі. Але ми не про це.

За аналогією до зречення царя-імператора трактуємо й події розпаду «советського союзу» – імперського наступника, що продовжував її політику «злиття націй», тобто нівелювання їхніх суверенітетів. Цей розпад було офіційно оформлено, з чим той квазідержавний конгломерат – срср – припинив своє існування, а отже знову-таки втратив право на узурпацію зазначених суверенітетів, і все повернулося до того *restitutio in integrum*. А якщо врахувати ще й численні порушення росіянами Переяславської угоди від самого початку її укладення, то й вона є недійсною (нікчемною), і *restitutio in integrum* відсилає нас у правовий стан України початку XVII століття. Тобто саме туди повертаємося ми після скасування всіх

імперських нашарувань, які було скасовано правовим шляхом. А що було в XVII столітті, побачимо, розглянувши третій аргумент.

Аргумент 2. Суверенний статус безпосередньо пов'язаний із головним формальним атрибутом держави – її назвою. Цей атрибут усілякими засобами намагалися (й нині це роблять) нівелювати імперські ідеологи, перероблюючи історію відповідно до власної міфологічної концепції, за якою московська держава є спадкоємницею Київської Русі, їхні перші володарі – рюриковичі, Анна Ярославівна також їхня й таке інше, серед якого й назва Русь. Відразу виникає контрзапитання: а де ж та назва «Русь» губилася три століття? Тобто отримується така схема: віроломно приєднали українські етнічні землі, тоді – Церкву, а же після – й назву.

Аргумент 3. І все ж таки історію роблять не міфи, а документовані факти, і серед них – фіксація назви й інших атрибутів суверенної країни в первинних літописах (незважаючи на їх замовленість від влади), фольклорі, працях іноземних істориків і на тогочасних європейських мапах. Саме так ті атрибути кодифікуються на рівні історії світу, і жодна тиранія окремо взятої держави не здатна підлаштувати її під свої потреби, виправдавши таким чином свої зазіхання на чужі території.

У давньому (1187 рік) Іпатіївському літописі назва «Україна» позначає всю Київську державу, і поряд уживається синонім «Русь». Натомість північно-східні території називалися Суздальською, Володимирською тощо землями. Щодо загибелі переяславського князя, то «о нем же україна много постона», смоленський князь Ростислав прибув зі Смоленська «к Україні Галичской». Водночас француз Гійом Левассер де Боплан «українами» називає землі Галицьку та Подільську [2]. Також в Іпатіївському літописі використовуються топоніми «Оукраина»,

«Україна», «Україна Киевская», «Оукраина Галичская», «Литовская Украина», «Україна» [3].

В українських народних піснях фіксуються такі фрагменти: «а старий сокіл з чужої україни прибуває / сизокрилого орла на своїй україні стрічає», «Гей, пане Потоцький, ти на своїй україні п'єш-гуляєш», «Ромен вславився циганами по всіх українах». Тобто цей термін однозначно позначає край, територію, область, володіння, а вже в козацьких піснях XVI – XVII століть він позначає рідну для українців територію в державному значенні: «Ой у нашій, у славіній Україні», «Як незгоди на Українську Землю посилав» [2].

На європейських мапах від початку XVI століття (перша – 1508 року) наша земля відповідно до різної вимови називалася «Українія», «Українія», «Ікрен». Також як синоніми фіксуються назви «Сарматія», «Русь», «Русія», «Козаки», «Земля Козаків», причому одна назва позначає території по обидва боки Дніпра, що також важливо в антириториці, спрямованій імперським ідеологам, які вважають: якщо вже правобережна Україна не настільки «їхня», то лівобережна – однозначно належить їм. Такі їх фантазії розбиваються об означені вище картографічні позначення.

Натомість «московська земля» на цих мапах аж до кінця XVIII століття однозначно фіксується як «московія», «московське князівство», і лише від 1773 року, стараннями Катерини II, – «російська держава». Цікаво, як це сприйняли тоді європейські вчені-державники – були московією, а тоді взяли собі назву іншої держави. А що Україна була суверенною державою весь цей час, Сергій Шелухін доводить наявністю всіх її атрибутів – кордонів, сусідів (серед яких Московія фіксується нарівні з Малою Татарщиною, Молдовією та іншими державами) [2], назвою та докладним описом, зокрема Боплана, її історії, культури.

Отже, за наведеними вченим – юристом та істориком – аргументами бачимо, що вся Європа XVI – XVIII століть визнавала Україну суверенною державою, до того ж по обидва боки Дніпра та зі старою назвою «Русь» (у грецькій орфографії – «Росія») як синонімом до більш уживаного «Україна». При цьому літописні, фольклорні та картографічні джерела фіксують переважання назви «Україна» (поряд із Русь, Росія, Сарматія, Роксоланія, Козакорусія, Черкасія), а північно-східні землі називаються виключно «московія».

Список джерел та літератури

1. Шелухін Сергій Павлович. *Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B5%D0%BB%D1%83%D1%85%D1%96%D0%BD_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9_%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
2. Шелухін Сергій. Назва України. З картами. Відень : вид-во Тов. «Франко Син і Спілка», 1921. 30 с.
3. Nota Bene! Етимологічний словник топонімів. *Академія*. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Luchyk_Vasyl/Etymolohichnyi_slovyk_to_ponimiv_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=6bknuabbta11629a33v4hp6094

Олег Кондратенко, доктор політичних наук, провідний науковий співробітник відділу проблем світового політичного розвитку, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України

УКРАЇНА ТА ГЛОБАЛЬНИЙ ПІВДЕНЬ – АСИМЕТРІЯ ВЗАЄМИН

Україна дедалі помітніше фігурує у контексті проектування геополітичного впливу країнами Глобального Півдня, значна кількість яких є стратегічними чи

ситуативними союзниками Росії. Серед таких країн слід передусім назвати: Китай, КНДР, Іран, Південно-Африканську Республіку, Бразилію, а також східноєвропейських геополітичних спойлерів – Угорщину та Словаччину, які хоч і мають цивілізаційну приналежність до Глобальної Півночі і географічно знаходяться в Європі, однак завдяки опортуністичній поліці ситуативно змістилися до когорти країн Глобального Півдня. Нині існують ризики, що проросійські сили можуть взяти гору в Румунії, принаймні на чергових президентських виборах у ході яких до другого туру вийшов ультраправий, антизахідний і проросійський кандидат К. Джорджеску.

Геополітична та безпекова ситуація в Україні трансформується відповідно до наростання динаміки протистояння демократичного та авторитарного світів. Зважаючи на масштабність розгорнутого дискурсу з цієї проблематики засвідчує про наростання її важливості й актуальності, адже політологічний моніторинг та івент-аналіз подій, пов'язаних з російсько-українською війною здійснюється в реальному часовому режимі – 24/7, як у експертних, так і наукових колах. Оскільки вітчизняний експертний доробок із даної тематики представлений переважно представниками із журналістського середовища то доцільно буде коротко зупинитися на західних наукових розвідках найбільш іменитих вчених та політологів-експертів. Низка зарубіжних науковців, як от: Дж. Міршаймер [1], Д. Трейсман [2], С. Джонсон [3], Ф. Фукуяма [4] продовжують активно висвітлювати теоретичні засади зовнішньої політики, питання сучасної *Real Politic*, проблеми нового імперіалізму, а також підгрунтя для продовження російської агресії.

Україна продовжує займати ключове місце у світовій геополітиці, зокрема й країн Глобального Півдня, відповідно до відомого геостратегічного концепту знаного

британського географа Дж. Маккіндера, який ключовою умовою для встановлення глобального панування визначив так званий регіон Гартленду та Східну Європу. Саме Україна відіграє роль своєрідної нульової точки у зазначеному концепті Гартленду Дж. Маккіндера довкола якого будується світова політика. Більше того, саме Україна стала новою нульовою/відправною точкою геополітичного змагання за суходільне домінування у межах того ж таки Гартленду [5].

Також з Росією пов'язують інтенсифікацію діяльності різних політичних сил, більш відомих також як проксі – на кшталт ХАМАСу чи Хезболли. Зміцнюючи з'язок із названими країнами Росія забезпечує собі як присутність у різних регіонах світу, так і заручається політичною підтримкою у просуванні своїх чи блокуванні (ветуванні) інтересів інших міжнародних гравців у низці організацій – передусім в ООН. Більше того, останнім часом РФ заручається як прямою (КНДР), так і опосередкованою (Іран, Китай) військовою підтримкою у здійсненні агресії проти України з боку країн Глобального Півдня.

На думку завідувача кафедри політекономії в Американському інституті підприємництва Н. Еберштадта посилення геополітичної співпраці між чотирма ревізіоністськими й амбітними євразійськими диктатурами – Росією, Китаєм, КНДР та Іраном у ході російсько-української війни остаточно окреслює контури нової «вісі зла» (аналогічної тій, яка сформувалася у 1940 році у складі Італії, Німеччини та Японії і відомої також як «Рим–Берлін–Токіо») та глобального протистояння в епоху пост-холодного світу [5]. Офіційний вступ у війну КНДР у листопаді 2024 року докорінно змінив парадигму російсько-української війни, адже відтепер Україна протистоїть одразу двом ядерним державам. Більше того, до фактично сформованої «вісі зла» можуть долучитися й африканські

диктаторські та проксі режими, адже Китай та Росія зберігають та нарощують у Африці геоекономічний і геополітичний вплив.

Російський політикум паралельно виступає із заявами про передачу ядерної зброї «ворогам США» (здебільшого країнам Глобального Півдня) після дозволу Україні завдати ударів углиб російської території. Такий набір обставин свідчить про те, що російська повномасштабна агресія, що розпочалася 24 лютого 2022 року поступово виходить за межі локального конфлікту й трансформується до рівня регіонального з перспективою переростання в глобальний по лінії протистояння «Північ – Південь». Відтак підкреслимо, що з офіційним вступом у війну Північної Кореї, економічної (та завуальованої військової) підтримки Росії Китаєм і нарощування військових спроможностей РФ у плані використання бойових безпілотних систем за рахунок Ірану відбувається поступове масштабування/глобалізування російсько-українського протистояння аж до ризику його транзиту у Третю світову війну.

Виходячи з аналізу геостратегії Китаю його можна віднести до країн, які проявляють лояльність до Росії та надають непряму підтримку участі у повномасштабній війні проти України. Китай у перші тижні російського повномасштабного вторгнення обережно підтримав Росію, наголошуючи, що Росія має право вести свої справи так, як вона вважає за потрібне і що слово «вторгнення» є західним тлумаченням подій, адже Сполучені Штати нібито спровокували президента Росії В. Путіна, підтримавши розширення НАТО [6]. Проте окремі китайські аналітики, що мають певну незалежність від держави не були однозначними в оцінках російської повномасштабної агресії вважаючи, що конфлікт зруйнує існуючий світопорядок та може зашкодити відносинам Китаю з

Європою та Сполученими Штатами як надзвичайно важливими торговельними партнерами КНР. Натомість Пекін не визнає та навіть заперечує повномасштабну агресію Росії проти України, називаючи це «кризою» або «внутрішньоукраїнською проблемою» й намагається підтримувати її стійкість з метою ослаблення позицій як США, так і всього колективного Заходу на світовій арені. Тим часом надаючи підтримку РФ Китай у середньотерміновій перспективі може претендувати на дешеві російські енергетичні та сировинні ресурси. Саме такий сценарій є для США та їх союзників (власне й України) є найбільш неприйнятним, адже передбачає значне геостратегічне посилення Китаю аж до претензій на світову державу, яка з часом може потіснити Сполучені Штати відібравши наддержавну пальму першості.

Китай намагається позиціонувати себе у якості альтернативного Заходу центру врегулювання російсько-української війни. Про це свідчить ініціатива Пекіна зі створення так званої платформи «Друзі миру» за участі 15 країн Глобального Півдня. Учасники цієї платформи виступають із критикою країн Глобальної Півночі (передусім членів НАТО) у їх нібито нездатності врегулювати російську українську війну і неможливість її завершити на полі бою [7]. У ході консультацій між Китаєм, Бразилією та іншими учасниками зазначеної платформи було запропоновано свій альтернативний план забезпечення миру в Україні, який складається з шести пунктів: складається з шести пунктів: зупинка бойових дій, проведення конференції з урегулювання, гуманітарна допомога і обмін військовополоненими, відмова від застосування зброї масового ураження і ударів по ядерних об'єктах і забезпечення стабільності глобальних поставок [8].

Говорячи далі про дотичність країн Глобального Півдня до трансформації світопорядку та війни в Україні слід зауважити, що принаймні значна їх більшість виражає бажання сприяти завершенню російсько-українського збройного протистояння мирним шляхом [9]. Президент Туреччини Р. Ердоган, який позиціонує свою державу у якості одного з лідерів Глобального Півдня, як і у випадку з Китаєм, запропонував свій «мирний план» для завершення російсько-української війни для представлення на саміті «Групи двадцяти». Президент Р. Ердоган є одним із тих високопоставлених політиків, які пропонують заморожування війни в Україні на поточних лініях фронту. Також він пропонує відкласти обговорення питання про вступ України до НАТО на десять років. Як і американський президент Д. Трамп Р. Ердоган пропонує створення демілітаризованої зони на Донбасі з подальшим розміщенням міжнародного військового контингенту та продовження оборонного забезпечення України як компенсацію за невступ до НАТО [10]. Відтак Туреччина, як і Китай та низка інших великих і середніх країн Глобального Півдня, пропонує відкласти дискусію про повернення українських територій ставлячи у пріоритет припинення вогню та забезпечення стійкого миру в Україні. Така позиція турецького лідера своєю тактикою з чергового просування Стамбульських домовленостей 15 квітня 2022 року [11].

Таким чином, позиції США, за президенства Д. Трампа та лідерів окремих країн Глобального Півдня щодо розмитої стратегії забезпечення миру цілком збігаються, що не прийнятним для України сценарієм. Більше того, Туреччина за весь період повномасштабної російсько-української війни, як і Китай, намагається позиціонувати себе у якості посередника врегулювання протистояння між Москвою й Києвом.

Отже можемо стверджувати, що такі країни як Китай та Бразилія (згодом доєдналася Угорщина як країна, що входить до когорти друзів В. Путіна) подібними ініціативами прагнуть перебрати на себе ключову роль врегулювання цього протистояння зокрема й на рівні ООН. У такому дискурсі питання повернення окупованих територій під український суверенітет не ставиться у якості пріоритету, що засвідчує про наміри схилання України до миру за рахунок поступок своїми територіями. Україна зі свого боку негативно оцінює цю ініціативу як таку, що деструктивно впливає на можливість створення дієвих механізмів щодо припинення Росією свого вторгнення на територію України, хоча б через відсутність консультацій та дипломатичного діалогу з Києвом.

За наведених обставин Україна має працювати на дипломатичному фронті з метою більшої залученості Китаю у формування справжньої стратегії припинення війни Росії проти України та встановлення стійкого миру. Важливим питанням наразі є формування механізму забезпечення справжнього мирного плану врегулювання російсько-української війни, який би відповідав інтересам України. Тобто Китай міг би стати для України не лише ситуативним донором безпеки, але й одним із її стратегічних гарантів, що стане однією з передумов завершення війни в Україні та подальше унеможливлення агресії з боку Росії. Тим часом Тайвань активно виступає за активізацію допомоги Україні з боку США замість підтримки Тайбея як їх одного з ключових союзників у Індо-Тихоокеанському регіоні. Саме американську допомогу Україні на Тайвані оцінюються як стримуючий фактор для майбутньої китайської агресії.

Таким чином, країни Глобального Півдня займають вагоме місце у формуванні нового світового порядку та мають потенційний вплив на врегулювання російсько-

українського протистояння. Така теза має рацію попри формування нової «вісі зла», представленої країнами, що як прямо, так і де-факто підтримують Росію у її агресії проти України. КНР, Туреччина та низка інших країн Глобального Півдня (зокрема африканських та латиноамериканських країн, які мають вагомий вплив серед членів ООН) могли би потенційно надати реальну допомогу та здійснити вклад у врегулювання війни в Україні війни шляхом врахування українських національних інтересів, які стосується збереження державності, суверенітету й відновлення територіальної цілісності. Власне така стратегія забезпечення миру могла би потенційно зруйнувати "вісь зла", представлену авторитарними країнами.

Список джерел та літератури

1. Mearsheimer J. (2014, September/October). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5). <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>.
2. Treisman D. (2016, May/June). Why Putin Took Crimea. The Gambler in the Kremlin. *Foreign Affairs*, 95(3), 47–54.
3. Johnson S. (2017, April 12). Russian Language in Decline as Post-Soviet States Reject it. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/c42fbd1c-1e08-11e7-b7d3-163f5a7f229c>.
4. Fukuyama F. (2024, October 05). After Bretton Woods? The underpinnings of the old order are giving way. It's unclear what replaces them. *Persuasion*. https://www.persuasion.community/p/after-bretton-woods?utm_source=post-email-title&publication_id=61579&post_id=149729643&utm_campaign=email-post-title&isFreemail=false&r=2c90r1&triedRedirect=true&utm_medium=email.
5. Eberstadt N. North Korean troops in Russia bring a 'World-Island' conflict a step closer. *The Washington Post*. 2024. 27th October. <https://www.washingtonpost.com/opinions/2024/10/27/north-korea-troops-russia-ukraine/>.
6. Blanchette J. China Is in Denial About the War in Ukraine. Why Chinese Thinkers Underestimate the Costs of Complicity in Russia's Aggression. *Foreign Affairs*. 2024. 13th August. <https://www.foreignaffairs.com/china/china-denial-about-war-ukraine-jude-blanchette>.

7. До "Друзів миру" на чолі з Китаєм та Бразилією долучилися 15 країн. Ван Ї каже, що ідея належала Угорщині. *Hromadske*. 2024. 27 вересня. <https://hromadske.ua/viyna/231982-do-druziv-myru-choli-z-kytayem-ta-brazyliyeiu-doluchylisia-15-krayin-uhorshchyna-zaiavyala-shcho-svit-sytyu-po-horlo-viynoii>.
8. Фохт Є. Як можуть виглядати мирні переговори України і Росії? Головні сценарії Києва, Москви і США. *BBC News Україна*. 2024. 26 листопада. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c5y5j9rr9x7o?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>.
9. Kimmage M. & Notte H. How Ukraine Became a World War. New Players Are Transforming the Conflict—and Complicating the Path to Ending It. *Foreign Affairs*. 2024. 07th November. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/how-ukraine-became-world-war>.
10. Ердоган представить свій мирний план щодо України: Bloomberg дізнався деталі. *TCH*. 2024. 18 листопада. <https://tsn.ua/ato/erdogan-predstavit-sviy-plan-mirniy-plan-schodo-ukrayini-bloomberg-diznavsya-detali-2703603.html>.
11. Charap S. & Radchenko S. The Talks That Could Have Ended the War in Ukraine. A Hidden History of Diplomacy That Came Up Short—but Holds Lessons for Future Negotiations. *Foreign Affairs*. 2024. 16th. <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/talks-could-have-ended-war-ukraine>.

Андрій Сірко, старший викладач, Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЗАСТОСУВАННЯ LAWFARE ЯК ІНСТРУМЕНТУ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Спроби діючого керівництва росії утвердити свої гегемоністські амбіції щодо України створили серйозні виклики для безпеки України, регіону і всього світового порядку в XXI столітті. Під час триваючої агресії проти

України росія застосовує повний спектр заходів у рамках комплексної кампанії гібридної війни, що включає як невійськові (політичні, дипломатичні, економічні, інформаційні та інші) так і військові (звичайні та таємні) інструменти.

Невід’ємною частиною російсько-українського збройного конфлікту з 2014 року залишається lawfare – цілеспрямоване використання права як зброї війни. Впродовж усього часу росія намагається замаскувати своє виправдання незаконного вторгнення в Україну завдяки використанню національного і міжнародного права [2].

Lawfare англійською мовою – це поєднання слів *law* (право або закон) та *warefare* (війна). Lawfare (укр. – *правовійна, правова війна*) є ключовим елементом гібридного інструментарію, який залишається ще недостатньо вивченим світовою та вітчизняною аналітичною і науковою спільнотами. Сам термін «lawfare», вперше введений генерал-майором США у відставці Чарльзом Данлапом, визначався як «метод ведення війни, де право використовується як засіб реалізації військової мети» та в подальшому був доповнений – «використання права як форми асиметричної війни» [1].

Російське законодавство – це сфера, яка переплітається з російською гібридною війною і підтримує її, забезпечуючи таким чином (квазі) правове обґрунтування російських пропагандистських заяв та агресивних дій. Щоб забезпечити подальшу деталізацію, правову сферу російської гібридної війни можна зрозуміти в усій її повноті лише за допомогою всебічного аналізу перетину галузей права з різними іншими сферами гібридної війни військового та невійськового характеру.

Lawfare надає росії численні переваги, оскільки поки що вона виявилася менш впізнаваною, ніж її колеги в інформаційній та кібернетичній сферах; вона успішно

використовує лазівки міжнародних правових режимів, використовує дипломатичні переговори як тактику затягування часу і здатна створювати розбіжності та плутанину експлуатуючи правові невизначеності. Хоча росія і не має повного контролю над міжнародною правовою системою, а отже, не здатна змінювати її правила *де-юре*, вона, безумовно, намагається підірвати багато фундаментальних принципів *де-факто*. Першочерговим з них є непорушність національних кордонів у Європі, які були встановлені після Другої світової війни, кодифіковані в Гельсінкі в 1975 році і визнані після закінчення холодної війни, в тому числі і РФ [5].

Lawfare може бути таким, що спрямовано на підтримку принципів міжнародного права, так і таким, що спрямовано на відмову від істинного виконання міжнародних правових норм. Аналогічно, за своєю природою lawfare може бути оборонного або наступального характеру, залежно від легітимного або експлуаторського використання права державним або недержавним суб'єктом проти свого опонента. У зв'язку з цим міжнародні трибунали, такі як Міжнародний кримінальний суд, Міжнародний суд ООН та сама Організація Об'єднаних Націй, є одними з майданчиків, за допомогою яких державні чи недержавні суб'єкти ведуть lawfare проти своїх супротивників [4]. На перевагу російському lawfare Україна активно застосовує тактику «юридичного протистояння» з використанням різних інструментів. Українське «lawfare» виявилось асиметричною війною. З метою досягнення цілей, зусилля України спрямовані перш за все на визнання свого одностороннього статусу країни і народу-жертви, і представлення свого ворога винним у серйозних міжнародних злочинах [3].

Перемоги українського lawfare вже принесли для України деякі негайні вигоди. А подальше впровадження

стратегії українського lawfare може з часом окупитися в грошовому еквіваленті. Міжнародні суди можуть присудити Україні відшкодування збитків на додаток до мільярдів, які вона вже отримала від арбітражних судів.

На думку автора, зважаючи на центральну роль lawfare в російській всеосяжній стратегії, Україна (спільно із країнами-партнерами) має розвинути глибше розуміння цієї сфери російської гібридної війни і розробити єдину стратегію протидії цьому виклику в європейській архітектурі безпеки та міжнародному праві.

Lawfare, яке практикується на даний час в росії та Україні, швидше за все, стане нормою в подальшому. Це в свою чергу створить правові та історичні прецеденти використання lawfare до, під час та після збройного конфлікту. З огляду на це, як запропонований варіант, можливим є створення мережі навчальних програм із захисту від lawfare в різних навчальних закладах та аналітичних центрах європейських та провідних країн світу – і насамперед, в Україні. Кінцевою метою розгортання такої мережі повинна стати зацікавленість і підтримка серед правників, військово-політичного керівництва і громадськості країн-членів НАТО і ЄС у створенні окремого центру, наприклад Центру передового досвіду з питань lawfare, подібно до тих, що займаються питаннями стратегічних комунікацій (Рига), кіберзахистом (Таллінн), енергетичною безпекою (Вільнюс).

Список використаних джерел

1. Charles J. Dunlap Jr., *Lawfare Today...and Tomorrow*, 87 INT'L L. STUD. SER.US NAVAL WAR COL. 315, 315 (2011)
2. Orde F. Kittrie, *Lawfare: Law As A Weapon Of War* 287–88 (Oxford.Univ. Press 2016).
3. Mark Voyger, *Russian Lawfare – Russia's Weaponisation of International and Domestic Law: Implications for the Region and Policy Recommendations*, BALTIC SEC. 35, 38–39 (2018).
4. Jill Goldenziel, *An Alternative To Zombieing: Lawfare between Russia and Ukraine and the future of International Law*, (2022).

5. *Law Confrontation with Russian Federation: Cases*, LAWFARE, <https://lawfare.gov.ua/> (last visited June 19, 2022); European Court of Human Rights Press Release, Factsheet on Armed Conflict (Aug. 2022).

Тарас Білозьоров, магістр 1 року навчання, Спеціальності 281 публічне управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Ілля Отиченко, магістр 1 року навчання, Спеціальності 281 публічне управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ГІБРИДНІЙ АГРЕСІЇ

Раціонально організована система керування силами безпеки та оборони України є основним елементом у боротьбі з російською гібридною агресією. Адже вдала координація співпраці між Збройними силами та представниками інших сил оборони дає змогу уникнути дублювання зусиль, зменшити ризики втрат і швидко реагувати на можливі загрози.

У світовій практиці ефективне управління починається з процесу інтеграції стратегій та структур з метою формування єдиної системи управління. Така система передбачає: централізоване управління підрозділами; децентралізоване виконання завдань на місцях із дотриманням спільного плану; автоматизацію процесів для обробки та аналізу даних у реальному часі.

В контексті євроатлантичної інтеграції важливу роль відіграє й процес переходу на стандарти НАТО, який сприятиме підвищенню боєздатності українських збройних

сил та покращенню оперативної сумісності з міжнародними партнерами. Одночасно це дозволить створити єдину систему командування та забезпечення, адаптовану до сучасних викликів [4].

Російсько-українська війна переконала, що у війнах ХХІ століття важливу роль відіграють сучасні технології, у тому числі й у сфері управління силами. Тому надзвичайно важливо приділяти увагу використанню безпілотних літальних апаратів для розвідки; забезпечення сил захищеними каналами зв'язку для передачі команд; створення інтегрованих систем спостереження та контролю за територією; забезпечення автоматизованими системами ухвалення рішень на основі штучного інтелекту [5]. Окрім цього ефективно управління передбачає своєчасну протидію кібератакам та пропаганді [2, 7]; доречне проведення навчань і тренінгів; вишкіл миттєвої, або так званої, швидкої реакції на загрозу.

Не менш важливою є міжвідомча співпраця між різними структурами, яка дозволяє успішного реагування на загрози, покращувати зв'язок, обмін даними та сприяє координації спільних дій задля швидкого й точного виконання завдань [1]. Доповнює усе це вчасне постачання військово-технічної допомоги та робота щодо зміцнення морально-психологічного стану військ.

Нагадаємо, що сучасна війна не ведеться лише на полі бою. Вона розгортається у містах і селах, у кіберпросторі й на екранах телевізорів, у кожному серці та розумі. У такій боротьбі, де загрози багатолікі й непередбачувані, лише злагодженість та єдність усіх сил безпеки можуть стати запорукою перемоги. Єдина система управління – це більше, ніж набір інструкцій і протоколів. Це пульс держави, що б'ється ритмічно, забезпечуючи життєздатність її захисту.

Вдало організована управлінська система – це та, де перетинаються потоки інформації: розвідувальні дані, оперативні звіти, координати з передової. Цифрові екрани миготять оновленнями в реальному часі, а аналітики працюють над прогнозами наступних кроків ворога. Оперативні групи отримують завдання за секунди, а взаємодія між різними відомствами стає ідеальною: армія захищає; поліція контролює порядок; рятувальники евакуюють мирних жителів; розвідка постачає необхідну інформацію.

Технології відіграють особливу роль у цій системі, адже захищені канали зв'язку дозволяють передавати накази та дані без ризику втручання ворога. Автоматизовані платформи аналізують величезні масиви інформації, прискорюючи прийняття рішень. Але це не просто технології. Це ефективні інструменти в руках людей, які розуміють свою відповідальність та відчують підтримку системи.

Єдність управління також виходить за межі війни. Під час стихійних лих чи техногенних катастроф ця система показує свою ефективність. Рятувальники та медики працюють пліч-о-пліч з військовими, захищаючи громадян від небезпеки. Одна команда, одна мета, одне серце, що б'ється для того, щоб Україна залишалася сильною та стійкою.

Все це працює лише тоді, коли в системі є довіра: між відомствами, між керівниками й виконавцями, між державою та суспільством. Адже люди – це найважливіша частина цього механізму. Вони повинні відчувати, що їхні зусилля не марні, що кожен крок у боротьбі за Україну є надзвичайно важливий.

Єдина система управління – це невидимий щит, що захищає націю. Її місія – діяти швидко, злагоджено та без помилок. Це система, яка доводить: разом, як єдиний

організм, ми здатні подолати будь-яку загрозу. І в цьому – наша сила, яка завжди буде на крок попереду ворога.

Загрози, які стоять перед Україною, вимагають не лише новітньої техніки та стратегій. Країна потребує професійно підготовлених та мотивованих людей. У цьому контексті підготовка та мотивація особового складу є фундаментом, на якому базується успішне протистояння гібридній агресії. Кожен військовослужбовець та правоохоронець має бути не лише вправним фахівцем у своїй галузі, а й морально готовим до викликів, які ставить перед ними війна.

Професійна підготовка – це процес, що формує воїнів та універсальних фахівців, здатних адаптуватися до будь-якої ситуації. Навчання має стати безперервним: польові тренування, які імітують реальні бойові умови, сучасні симулятори, що дозволяють готуватися до протидії традиційним, та гібридним загрозам, і навіть вивчення іноземних мов, щоб діяти спільно з міжнародними партнерами. Великої уваги потребує підготовка у сфері кібербезпеки та інформаційної війни. Це новий фронт, де необхідна висококваліфікована підтримка.

Однак лише технічна підготовка є недостатньою. Військові повинні відчувати підтримку держави, та суспільства. Соціальні гарантії, такі як гідна зарплата, забезпечення житлом та медичною допомогою, формують у людей відчуття стабільності та впевненості у завтрашньому дні. Підтримка сімей військовослужбовців є окремим елементом, що допомагає мінімізувати стрес та зміцнити моральний дух бійців.

Психологічна підтримка займає особливе місце у забезпеченні стійкості особового складу. Ротація бійців із зони бойових дій, реабілітаційні програми, групи підтримки сприяють поверненню військових до нормального стану після пережитого на фронті. Важливими є й тренінги для

роботи в умовах стресу, адже саме стійкість і холонокровність часто визначають результат складних операцій [6].

Мотивація також включає моральне заохочення: відзнаки, нагороди та визнання героїчних вчинків. У часи війни такі речі, як публічне вшанування досягнень, надання нових можливостей для кар'єрного зростання чи участь у стратегічному плануванні, надають людям відчуття власної значущості. Це не просто винагорода – це спосіб показати, що кожен внесок у спільну справу є неоціненним [3].

Командно-штабне управління є ключовим компонентом роботи сил безпеки та оборони України. Проте в його функціонуванні існує низка проблем, які обмежують ефективність виконання завдань. Доповнює усе це недостатня інтеграція між відомствами, заощадження на сучасних технологіях, вплив бюрократії, проблеми підготовки командного складу (недостатнє навчання, слабка взаємодія з міжнародними партнерами, плинність кадрів), відсутність єдиної цифрової інфраструктури, проблеми адаптації до швидких змін та недостатній зв'язок із передовими підрозділами тощо.

Отже, ефективне управління силами безпеки та оборони потребує багаторівневого підходу. Він складатиметься з внутрішньої модернізації та тісної співпраці з міжнародними партнерами. Лише за умов інтеграції зусиль у різних сферах можливо ефективно протистояти відкритій та гібридній агресії й забезпечити суверенітет і безпеку держави.

Список джерел та літератури

1. В Україні запустили міжвідомчу платформу для представників сектору безпеки та оборони. *АрміяInform*, 13 квітня 2024. <https://armyinform.com.ua/2024/04/13/v-ukrayini-zapustyly-mizhvidomchu-platformu-dlya-predstavnykiv-sektoru-bezpeky-ta-oborony/>

2. Захист інформаційного та кіберпростору. СБУ, 2024. <https://ssu.gov.ua/zabezpechennia-informatsiinoi-bezpeky>
3. Психологія бою: діяльність командира підрозділу щодо підтримання морально-психологічного стану особового складу в ході бойових дій: павляльно-методичний посібник / А.М. Романишин, О.В. Бойко, ДІ. Богородицький «та ін.». Львів: НАСВ, 2015. 322 с. https://spadok.org.ua/books/Romanishin_A_m_-_Psikhologiya_Boyu_2015.pdf
4. Семененко О., Скуріневська Л. Показники та критерії оцінювання ефективності функціонування системи управління оборонними ресурсами сектору безпеки та оборони України (структура, зміст). Journal of Scientific Papers «Social Development and Security», Vol. 13, No. 2, 2023. С. 112-128.
5. Теорія і практика застосування безпілотних літальних апаратів (дронів). UA Dynamics, 2022. 125 с. https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%91%D0%9F%D0%9B%D0%90__ua_dynamics_b_rochure_.pdf
6. Теорія та практика психологічної допомоги військовим ТрО та членам їхніх сімей : навчальний посібник / за наук. ред. Л. А. Опанасенко. Миколаїв : Іліон, 2023. 172 с. <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1288/1/THEORY%20AND%20PRACTICE%20OF%20PSYCHOLOGICAL%20HELP.pdf>
7. Центр протидії дезінформації. 2024. <https://cpd.gov.ua/>

СЕКЦІЯ 8 | ГЕНОЦИДНІ ПРАКТИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*Віталій Коцур, доктор історичних наук, професор, ректор
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

УРБІЦИД ЯК ГЕНОЦИДНА ПРАКТИКА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Війни нового покоління за своєю суттю є надзвичайно руйнівними, оскільки цивілізаційні досягнення ХХІ століття аж ніяк вплинули на гуманність ведення війн, а навпаки зробили їх ще кривавішими та жорсткішими.

Візуально це добре простежується на прикладі знищення цілих міст у ході війни. Історія знає приклади руйнувань окремих частин міських масивів, наприклад, під час Другої світової війни (Київ, Варшава, Дрезден та ін.), проте з розвитком військових технологій, це явище набуло крайніх форм *урбіциду* (дослівно означає «знищення міста»), що є надзвичайно небезпечним явищем сьогодення.

Дослідники Національного інституту стратегічних досліджень (НСІД) ще у вересні 2022 року звернули увагу на те, що для росіян урбіцид є важливою стратегією у ході ведення будь-якої війни. Як приклад вони назвали війни в Чечні та Сирії, де Російська Федерація (РФ) з хижачьким задоволенням руйнувала мегаполіси, а також окремі міста українського Донбасу [6]. Після майже трьох років широкомасштабної російсько-української війни ми можемо тільки упевнитись у справедливості озвучених тез дослідниками НСІД, про те, що урбіцид є не просто важливою військовою стратегією росіян, а й новітньою геноцидною практикою щодо української нації.

Так, станом на кінець листопада 2024 року РФ застосувала тактику «випаленої землі» до більш як

20 українських міст. Зокрема найбільш зруйнованими є такі міста, як: Мар'їнка (100%), Вовчанськ (95%), Оріхів (95%), Маріуполь (90%), Авдіївка (90%), Рубіжне (90%), Лиман (90%), Сіверськодонецьк (90%), Попасна (90%), Часів Яр (90%), Волноваха (90%), Щастя (80%), Торецьк (85%), Вугледар (85%), Ізюм (80%), Соледар (80%), Красногорівка (70%), Бахмут (60%), Лисичанськ (60%), Ірпінь (70%), Буча (30%), Куп'янськ (30%), Херсон (30-40%) та ін. [1; 5]. Мова вже не йде про населені пункти й містечка, які стираються у боях на шляху до великих міст. Бо, якщо підсумувати кількість пошкоджених будівель в Україні, то за час лише широкомасштабного вторгнення, станом на червень 2024 року, їх налічувалося понад 200 тис. [2]. Ба більше, окупувавши зруйновані міста РФ *«продовжує агонію українських міст і містечок – замість відновлення консервує і перетворює на військові бази та логістичні вузли»* [3].

Такий підхід змушує нас поглянути на проблему урбіциду під кутом зору геноцидних практик. Зокрема професор Манчестерського університету Мартін Ковард, який є одним з ключових сучасних дослідників явища урбіциду, вважає, що урбіцид – форма геноцидних практик проти міст та урбаністичних об'єктів. Причину такої поведінки загарбника він вбачає у бажанні утвердити власне домінування на захоплених територіях. На його думку, міста традиційно є осередком публічної множинності, а їхнє руйнування знищує цю множинність [4].

Абсолютно можна погодитися з професором, що у такий спосіб стверджується російський садистський характер у цій війні. Водночас цю тактику вона використовує й задля інших цілей, а саме, психологічних та фізичних. Зокрема для залякування населення прифронтових міст і сіл та з метою етнічного «очищення»

територій від українського національного елемента. Фізичне витіснення етнічних українців з цих територій дозволить РФ у короткостроковий термін заповнити цей простір етнічними росіянами й у такий спосіб забезпечити своє подальше домінування на цих теренах.

Ба більше, урбіцид негативно впливає на морально-психологічний стан населення, яке було вимушене полишити домівки. Раптова втрата усього, що людина мала серйозно дезорієнтує людську свідомість, особливо у старших людей; руйнує родинну ідентичність молоді та зв'язки у нащадків з рідною землею; руйнує колективну пам'ять; посилює почуття соціальної незахищеності та непотрібності тощо. Як наслідок, в очах багатьох українців можна помітити біль, сум, горе та ностальгію за домом. Усвідомлення того, що людина ніколи не побачить рідних та пам'ятних місць формує підґрунтя для довготривалих депресій та інших психічних розладів, які суттєво позначаються на фізичному здоров'ї людини.

Зрозуміло, що в умовах, коли інтенсивна війна триває, подолати наслідки урбіциду складно. Однак, частково нівелювати наслідки цієї травми частково можна через: масштабну психологічну підтримку для постраждалих; збереження пам'яті про втрачене (комемоція); об'єднання людей задля реалізації певних соціальних проєктів.

Отже, урбіцид – це не лише російська воєнна стратегія спрямована на фізичне руйнування місць проживання українських громадян, а й цілеспрямована геноцидна практика, яка прагне завдати глибокої психологічної травми усій українській нації.

Список джерел та літератури

1. Бабенко М. Названо 20 міст, які найбільше постраждали від росії за 1000 днів війни — мапа, фото, деталі. *The Page*, 19 листопада 2024. <https://thepage.ua/ua/news/zrujnovani-rosiyanami-mista-ukrayini-spisok-mapa-foto-or>

2. Крижний А. Росія пошкодила понад 200 тисяч будинків за час війни в Україні – NYT. *Економічна правда*, 5 червня 2024. <https://pravda.com.ua/news/2024/06/5/714706/>
3. Кузьменко С., Тимошенко Д. Урбіцид на Донбасі: навіщо Росія стирає на порох міста сходу? *Радіо Свобода*, 17 вересня 2024. <https://www.radiosvoboda.org/a/donbas-rosiya-ruynuvannya-okupatsiya/33118858.html>
4. Платонова А. Мартін Ковард, Костянтин Мезенцев: «Урбіцид – це «вбивство міста». Форм і видів цього явища, на жаль, існує чимало». *LB.ua*, 25 грудня 2022. https://lb.ua/culture/2022/12/25/540194_martin_kovard_kostyantyn_mezentsev.html
5. Туди прийшов «руський мир»: які міста України були повністю або частково зруйновані під час війни. *Слово і Діло*, 3 лютого 2023. <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/03/infografika/suspilstvo/tudy-pryjshov-ruskyj-myр-yaki-mista-ukrayiny-buly-povnistyu-abo-chastkovo-zrujnovani-vijny>
6. Урбіцид – стратегія російських окупантів в російсько-українській війні. *Національний інститут стратегічних досліджень*, 6 жовтня 2022. https://niss.gov.ua/en/node/4674?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR11wNQfaR6a4br6pHYWWYpQxU5OePPBF90dMhZL6lf1_DJn8D7Aj_a_cvx8_aem_17z59AH57Bsg7zavQ9mv1A

*Михайло Гордієнко, кандидат політичних наук, доцент,
Яготинський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*

УКРАЇНСЬКА ВОЛЬНИЦЯ Й МОСКОВСЬКА ДЕСПОТІЯ В КОНТЕКСТІ ОНТОЛОГІЧНОГО ДИСОНАНСУ

Нинішньому поколінню українців випала честь жити у час великих перемін та випробувань, які детермінують екзистенційні виклики і світоглядні трансформації. Вони обумовлюють чисельні труднощі та негаразди і водночас сприяють пробудженню автентичних чеснот та

національних почуттів. В соціальній піраміді українського буття пріоритетними субстанціями були й залишаються свобода, віра, традиції, гідність, пам'ять. Бути самодостатнім і вільним завжди нелегко. В усі часи національній суб'єктності протистоять імперські амбіції метрополій, в яких колоніальні інстинкти домінують над моральними чеснотами. Парадигмі української усталеності й суверенного буття перманентно протидіє московська деспотія. На генетичному рівні росіян запрограмована схильність душити справедливість, честь, демократію. Імперська сутність московитів несумісна із свободою. Будучи гідними нащадками Золотої орди ідеологи рашизму обґрунтовують необхідність експансіоністської політики як способу існування путінської неоімперії. Для підтримки месіанського іміджу путінського режиму рашисти системно конвертують правду в брехню, безкорисливість у користь, добро у зло, толерантність у культ сили.

Навалі путінської орди жертовно протистоять наші сили оборони. Самовіддана боротьба українців за свою державність захоплює й непокоїть. Мужність і героїзм наших громадян у захисті своєї вітчизни вартує пошани. Але занепокоєння викликає неспроможність нашого політичного класу утримати здобуті перемоги. Після успішних національно-визвольних кампаній неодмінно настає руїна. Ця матриця повторюється в часі, вона розвивається по спіралі, періодично вщухає і потім знову проливається кров'ю українських патріотів.

Сьогодні ми є свідками нового етапу жертовного змагання українців з імперією зла – путінською деспотією. Масштабність загрози для нашої спільноти визначається непропорційністю співвідношення ресурсів між росіянами й українцями в усіх аспектах: потенціалу ненависті, масштабах економіки, воєнної могутності, наявності бойових резервів тощо. Але найголовнішим дисонансом є

те, що зіткнулися дві протилежні світоглядно-онтологічні системи – українська стихія свободи й імперська деспотія зла росії, які ніколи не мали братньої парадигми буття, але завжди перебували в антагоністичних відносинах. Цей антагонізм обумовлюється тим, що українська земля, за словами Є. Маланюка, «протягом довгих століть належала до антично-грецького кола, до кола античної культури Еллади – родовища пізньої культури і Риму, і Європейського Заходу. В цей факт варто вдуматися частіше і глибше. Наша земля, отже, знаходилася в колі великої, в своїм універсалізмі неперевершеної, властиво єдиної культури, до якої належав старовинний світ, із якого, частини, варіанту, витворилася геть пізніше вся західна культура, вся західна цивілізація сучасна» [1, с. 164]. На цьому підґрунті формуються європейські традиції української екзистенції, що відчутно дисонують з азійщиною московитів.

Гармонійне існування спільноти можливе лише в соціальному континуумі держави та її владних структур, які покликані дбати про безпеку громадян, здійснювати регламентацію соціально-політичних процесів у межах правового поля. Практики вітчизняного політогенезу пов'язані з виборюванням національної державності. Її відсутність спричиняє системну турбулентність онтологічних субстанцій українського етносу. Бездержавна нація системно піддається варяжським впливам, які нав'язують нам інородні цінності, спосіб життя, політичний устрій. Захищаючи свій життєвий простір українці сублімують непокору й дистанціюються від чужої влади. Тривала колоніальна залежність прищеплює в українського народу дух вольниці й протестних настроїв. Можливість громадян чинити опір політичному режиму, противитися владі й оскаржувати її нелегітимні дії визначає простір свободи суспільства. Утвердження української суверенної

державності в 1991 році не принесло спокою й безпеки для наших громадян, а спричинило нові потрясіння й випробування. Їх провайдером знову вступає кремль.

Відразу після розпаду радянської імперії українці активують свою генетичну спадщину вольниці. Прагнення узурпації влади, брутальне нехтування правами, свободами й гідністю людей корумпованим політичним режимом негайно детермінує в українців інстинкти соціального протесту й непокори. Чинник сили як інструмент комунікації політичної влади з громадянським суспільством України приречений на банкрутство. Попри багаторічний імперський гніт, українці не втратили навичок захищати свою честь, гідність та усувати збанкрутілу владу. Коли українці відчули загрозу реваншу пострадянського авторитаризму, вони організують унікальну форму колективного спротиву – Майдан. «У цьому сенсі Майдан, для якого свобода та демократія виступили як визначальні цінності, довів не лише власному народові, не лише кожному з нас, а й усьому світові те, що Україна перебуває не поза межами сучасного (насамперед європейського) цивілізаційного прогресу, що ми є його органічною складовою, силою, здатною надати йому нових імпульсів прискорення» [2, с. 56–57]. Відтак, воля українців, висловлена у майданному форматі визначила стратегічні алгоритми політики держави – інтеграцію до європейської спільноти й утвердження демократичного врядування.

У пострадянський період українського державотворення нам бракувало аргументів на користь чіткого розмежування України й росії. Але чим далі вітчизняне державотворення просувалося по шляху демократії, тим більше наростала антиукраїнська істерія московії. Цей тренд чітко усвідомлює громадянське суспільство й більшість управлінської еліти України. Тому спочатку майданні протести з їх антиімперською

конотацією, а потім повномасштабне вторгнення московитів на українські землі визначили емпіричні засади розуміння варварської сутності росіян та нашу несумісність з їхнім колоніальним експансіонізмом. У новітню добу першим концептуальним маркером відмінності українців від москалів є Майдан, що окреслює вектор руху України до європейського політичного ландшафту. Другим – варварська експансія кремля в Україну. Геноцидні практики рашистів проти українців у цій війні повністю розвіюють ілюзії стосовно «братнього російського народу». Тому більшість українців свідомі того, що в середовищі демократії існує більше можливостей для захисту свого життя, свободи і права бути вільними, ніж у «слов'янській єдності» з москалями. Європейський вектор розвитку України явно не вписується в неоімперську доктрину деспотичної влади кремля, засадничим імперативом якої є культивування сили і воєнної могутності.

Виключити фактор сили з політичного обігу неможливо. Адже сила є важливим легітимним засобом примусу, що застосовується для вирішення політичних завдань за відсутності згоди сторін і коли інші засоби (юридичного чи морально-етичного характеру) не вирішують проблеми. Практично всі засоби впливу одного суб'єкта на інший можуть розглядатися як прояв сили. Скажімо, сила знань, чи сила авторитету, сила економіки, ідеології, права, культури, традиції чи сила харизматичного лідера в політиці тощо. Коли всі множинні аспекти сили спрямовуються на вирішення нагальних проблем, досягнення успіху в різних сферах життєдіяльності, тоді сила несе благо, забезпечує єдність та добробут суспільства. Однак силу, розділену на окремі елементи часто підносять до рівня всезагального еквівалента в політичних відносинах, аналогічно до грошей в економіці. Такий підхід має вельми суттєві методологічні хиби. Мова йде про те, що

фактор сили не можна абсолютизувати в меркантильному контексті або зловживати нею в політичному вимірі. Всі спроби вивести універсальну формулу сили для вирішення соціальних конфліктів чи утвердження довготривалого миру позбавлені реалістичних сенсів.

Політичні реалії сьогодення засвідчують, що пріоритет сили є ключовим ресурсом і важливим засобом неоімперської політики сучасної росії. Путінська кліка активно використовує силу для досягнення своїх експансіоністських цілей. У форматі імперської політики кремля сила ототожнюється з насиллям і реалізується в таких радикальних форматах, як фізичний примус, покарання смертю або загрозою знищення. В диктаторській моделі путінізму сила набуває аномально загрозливих конотацій. Провідний меседж риторики кремля – сила зброї, а не сила права чи дипломатії – має вирішальний вплив на перебіг політичних процесів в сучасному світі.

Фактор сили визначає іманентну сутність імперської політики кремля, його прагнення до агресії, підкорення і панування. «Спинним хребтом» деспотичного режиму путіна є агресивна військова доктрина. Її ідейні постулати витікають з логіки Карла фон Клаузевіца, який говорив, що війна є продовження політики, тільки іншими засобами. Також вчений стверджує, що в загальному вигляді війна являє собою чудову трійцю, що складається із насилля, як початкового свого елемента, ненависті та ворожнечі, які потрібно розглядати, як сліпий природний інстинкт. «Філософія сили Клаузевіца являє собою просту доцільність: якщо ти можеш розгромити ворога, вдертися на чужу територію або захопити її, роби це» [3, с. 233]. Маючи достатньо ресурсів, путін здійснює військову агресію проти України, реалізуючи імперські амбіції. Також він розраховує підняти свій політичний рейтинг, зміцнити

деспотичне правління та спробувати стати впливовим суб'єктом міжнародної політики.

Системне використання насилля і примусу неодмінно породжують страх у суспільстві, який, за логікою Ш. Монтеск'є, перемагає мужність. Треба наголосити, що *страх* – це фундаментальна засада існування деспотичних політичних режимів. В порядку денному путінської росії залякування і страх постають як пріоритетні чинники реалізації імперської політики. Російський опозиційний діяч Г. Каспаров стверджує, що «кадебешні коріння путіна сумно позначаються на його стилі керівництва, який не можна назвати ні реформістським, ні особливо демократичним. Через його внутрішню і зовнішню політику червоною ниткою проходить намагання торгувати страхом, експлуатувати страх більшості росіян перед експансією чужорідних ворожих сил (чи то Чечня, НАТО або вільне підприємство) і страх Західної Європи, котра вважає, що якщо в росії не буде сильного прагматичного лідера, вона знову стане некерованою, нестабільною і потенційно агресивною країною» [4, с. 12]. Насправді торгівля страхом ніколи не принесе позитивних дивідендів. Мудрий політик свідомий того, що надмірна експлуатація страху приводить до легітимації політичної ізоляції.

Не менш потужною від регулярної армії росії є сила її інформаційно-пропагандистських військ. Підступність російської агресії в тому, що вона має гібридний характер. Тобто попереду мілітарного вторгнення йшли загони імперської пропаганди з широким спектром набоїв антиукраїнських фейків. «Виходить парадокс – говорить британський аналітик П. Померанцев. З одного боку, необхідно виявляти та викривати, як кремль з його військовим способом мислення використовує інформацію, щоби заплутувати, залякувати, розділяти та стримувати. З іншого, так ми ризикуємо підсилювати кремлівський

світогляд самим актом відповіді на нього. Ніде цей парадокс не втілено з такою інтенсивністю, як в Україні. Саме тут кремль випробовує військові дії наступного покоління, але тут же він пробує поширити всеохопний світогляд інформаційної війни. Тож як виграти в інформаційній війні, якщо найнебезпечнішим її складником, можливо, є ідея інформаційної війни?» [5, с. 123]. На це питання однозначно відповісти доволі складно. Очевидним є те, що у цьому потоці кремлівської дезінформації усім українцям важливо плекати стійкий соціальний імунітет й не піддаватися на фейкові провокації московської пропаганди.

Підсумовуємо вищесказане наступними рефлексіями. В Україні таке геополітичне розташування, що воно буде завжди предметом заздрощів ворогів. Найбільші амбіції щодо поневолення і знищення українців має московія. Її нинішня агресія має виключно геноцидний характер стосовно українського етносу з метою реінкарнації імперської величі кремля. Нашому поколінню випав унікальний шанс позбутися колоніальної залежності від московської імперії, зміцнити національну державність і розвиватись у самостійному форматі. Для цього найперше треба відбити навалу варягів із москви. Здолати ворога можна лише колективними зусиллями усієї української нації, що усвідомлює свою історичну спадщину. Показовим взірцем для наслідування є державницька політика нашого короля Данила, який, на відміну від московита О. Невського, не поклонився орді. Тоді українці врятували європейську спільноту від ординського спустошення. Далі національна спадщина українців проходить по сакральній осі Гетьманщини, військової демократії, магдебурзького права, державотворчих потуг УНР та пасіонарних звитяг Майдану. *Наша сила акумулюється цією більш ніж тисячолітньою еволюцією виборювання політичної суб'єктності в парадигмі вольниці.* Цей довід є чужим для московії, яка

вибудовує свою політичну систему в ієрархії вертикалі влади та контролю за підданими. З цього робимо логічний умовивід про те, що гармонійне існування українського генотипу вольності й ординських інстинктів кремля апріорі неможливе. Нинішня війна відіграє селективну роль. Вона відсіює сепаратизм і гартує нашу волю, приборкує меркантильний егоїзм й пробуджує національну свідомість. Українці показали свою жертвовність й хоробрість у війні. Тепер потрібна не демонстрація амбіцій і провокація чвар, а пошук компромісу. Перед загрозою рашиської асиміляції українці мусять тісніше згуртуватися навколо національних цінностей, щоб вигнати ворога зі своєї землі й утвердити суверенну державність на засадах демократії і свободи.

Список джерел та літератури

1. Жижко С. Перетворення. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2011. 440 с.
2. Гальчинський А. Помаранчева революція і нова влада. К.: Либідь, 2005. 368 с.
3. Батлер-Боудон Т. 50 видатних творів. Політика / Карл фон Клаузевіц. Про війну. К.: Видавнича група КМ-Букс, 2019. С. 132–139
4. Каспаров Г. Торгівля страхом. Вибрані політичні статті, 2001–2015 рр. К.: Саміт-Книга, 2015. 232 с.
5. Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності. Київ: Yakaboo Publishing, 2024. 288 с.

Леся Коцур, кандидат історичних наук, доцент кафедри політології Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ЗНИЩЕННЯ РОСІЯНАМИ ПАМ'ЯТІ ПРО ГОЛОДОМОР-ГЕНОЦИД НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Тема Голодомору-геноциду – вкрай болюча сторінка української історії, щодо упокорення нашої нації голодом. Нищість цієї геноцидної практики вражає українську й міжнародну громадськість досі.

Цей страшний злочин радянське керівництво намагалося приховати різними способами упродовж багатьох десятиліть. Розмовляти на цю тематику в родинях вважалося вкрай небезпечно, адже будь-які розмови про Голодомор – це спогади та пам'ять, які передаються з покоління у покоління і формують колективну свідомість. Саме тому, розмови про реальну причину Голодомору на довгий час перетворилися у спогади про звичайну «голодовку», яка прийшла нізвідки й пішла «завдяки зусиллям» радянської влади.

Свого часу, насторогу мало викликати й те, що після розпаду СРСР, так звана наступниця, – Російська Федерація також почала саботувати процес визнання Голодомору геноцидом й засуджувати дії сталінського керівництва. Особливо активно це почало заперечуватися після приходу до влади садиста Владіміра Путіна [7; 9]. Ба більше, з початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року Путін вочевидь намагався навіть перевершити свого кумира Сталіна, оскільки напередодні вторгнення Росія закупила через дочірню компанію три 170-метрових кораблі-зерновози для військово-морського зернового терміналу в Севастополі [10]. А після початку вторгнення, російські мародери масово почали вивозити

українське зерно з окупованих територій отримуючи від цього надприбутки у сумі понад майже \$1 млрд щороку. Росіяни хизувалися, що тільки на початку 2024 року вони відправили до Туреччини з захопленого Маріуполя, 15 кораблів з 81 000 т пшениці [8].

Усе це схоже на те, що РФ не тільки намагається зберегти історичну лінію геноцидних практик, а й вдосконалити їх та вигадати нові. Це прямо стосується й пам'яті про геноцидні злочини, яку РФ також намагається знищити.

Так, ще від початку російської агресії у 2014 році окупанти почали знищувати пам'ять про Голодомор на тимчасово захоплених територіях. Першим під роздачу потрапив Крим. Відразу після анексії півострова росіяни розгорнули там політику системного знищення пам'яті про Голодомор через ліквідацію місць пам'яті, вилучення літератури про Голодомор, репресії проти активістів й примусове вигнання тих, хто підтримував заходи пам'яті до річниць Голодомору. Примітно, що у такий спосіб окупанти намагаються викоринити будь-які залишки української ідентичності на півострові [4].

Не оминула політика (де)меморіалізації й тимчасово окупованих районів Донеччини. Наприклад, у 2015 році окупаційна влада так званої «ДНР» вирішила зачистити підконтрольну територію від пам'ятників жертвам Голодомору та політичних репресій. Показово, що під роздачу потрапило саме м. Сніжне (Донецька область), яке в регіоні найбільш постраждало від Голодомору [1].

Після широкомасштабного вторгнення схожу політику РФ розгорнула на півдні та сході України, де росіяни масово знищують меморіальні споруди встановлені в знак пам'яті про жертв Голодомору-геноциду. Зокрема відразу після окупації Маріуполя росіяни знищили меморіальну композицію «Жертвам Голодомору 1932-

1933 років» [11]; у листопаді 2023 року тільки на території Іванівської громади Генічеського району Херсонщини російські загарбники знищили 14 пам'ятників жертвам Голодомору [2]. Також знесення пам'ятників відбулося у Новій Каховці та в Олешківській громаді [6]. У 2023 році так зване керівництво «ЛНР» видало директиву, згідно з якою з бібліотек мала бути вилучена література, що стосується теми голодомору в Україні, а також підручники, методичні матеріали та довідники з історії України [5]. У 2024 році до цього додалося й те, що пам'ятники жертвам сталінських репресій та Голодомору демонтували в тимчасово окупованому Луганську [3].

Поки невідомо, як склалася доля ще багатьох пам'ятних знаків та літератури про Голодомор, у населених пунктах, які потрапили під окупацію. Але, враховуючи вище сказане, можна припустити що наслідки будуть невітшними.

Отже, наведені приклади свідчать про те, що РФ, як «істинний» нащадок радянської тоталітарної держави продовжує підтримувати історичну лінію геноцидних практик щодо України. Ба більше, очільники Кремля навіть прагнуть вдосконалити цю машину смерті за допомогою значних фінансових ресурсів та сучасних технологій. Якщо, сталінські садисти вигрібали харчі та гноїли їх по КДБешних коморах, то їхні нащадки путіністи, прагнуть отримати з цього значний фінансовий прибуток, щоб інвертувати його в ще більш криваву машину смерті.

Відповіддю на геноцидні дії РФ має стати пильність українського суспільства до цієї проблеми, а також її розголос на увесь світ, щоб спільними зусиллями здолати цього нав'язаного агресора.

Список джерел та літератури

1. «ДНР» знищує пам'ять про Голодомор у районі, який в 1930-х постраждав найбільше. ФОТО. *Історична правда*, 18 серпня 2015. <https://www.istpravda.com.ua/short/55d4387a057be/>

2. Доценко М. На території Іванівської громади Херсонщини окупанти знищили 14 пам'ятників жертвам Голодомору. *Мост*, 24 листопада 2023. <https://most.ks.ua/news/url/na-teritoriji-ivanivskojji-gromadi-hersonschini-okupanti-znischili-14-pamjatnikiv-zhertvam-golodomoru/>
3. Железняк Г. «Вчоргове змінили історію». Окупанти у Луганську демонтували пам'ятники жертвам сталінських репресій та Голодомору. *Суспільне Донбас*, 17 липня 2024. <https://suspilne.media/donbas/792915-v-okupovanomu-lugansku-demontuvali-pamatniki-zertvam-stalinskih-represij-ta-golodomoru/>
4. Знищення російськими окупантами у Криму пам'яті про Голодомор. *Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим*, 24 листопада 2024. <https://ppu.gov.ua/press-center/znyshchennia-rosiyskumu-okupantamy-u-krymu-pam-iati-pro-holodomor/>
5. Окупанти вилучають книги про Голодомор з бібліотек Луганщини. *Район історія*, 25 січня 2023. <https://history.rayon.in.ua/news/569457-okupanti-viluchayut-knigi-pro-golodomor-z-bibliotek-luganshchini>
6. Окупанти знищили пам'ятники жертвам Голодомору на окупованій Херсонщині напередодні 90-х роковин геноциду. *УІНП*, 24 листопада 2023. <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/okupanty-znyshchyly-pamyatnyky-zhertvam-golodomoru-na-okupovaniy-hersonshchyni-naperedodni-90-h-rokovyn-genocydu>
7. Петренко І. Чому росія й досі заперечує Голодомор? *Музей Голодомору*, 31 серпня 2022. <https://holodomormuseum.org.ua/news/chomu-rosiia-j-dosi-zaperechuie-holodomor/>
8. Прасад А. Росія продала крадене зерно з окупованих територій України на майже \$1 млрд – WSJ. *Forbes*, 16 вересня 2024. <https://forbes.ua/news/rosiya-prodala-kradene-zerno-z-okupovanikh-teritoriy-ukraini-na-mayzhe-1-mlrd-wsj-16092024-23632>
9. Росія в ООН виступає проти визнання Голодомору геноцидом. *Радіо Свобода*, 11 березня 2008. <https://www.radiosvoboda.org/a/1112532.html>
10. Росія готувалася вивозити українське зерно ще до повномасштабного вторгнення. Центр прав людини *Zmina*, 17 листопада 2023. <https://zmina.info/news/rosiya-gotuvalasya-vyvozyty-ukrayinske-zerno-shhe-do-povnomasshtabnogo-vtorgnennya/>
11. Стирають пам'ять про історію: скільки об'єктів культурної спадщини зруйновані у Маріуполі. *Суспільне Донбас*, 23 жовтня 2022. <https://suspilne.media/donbas/298364-stiraut-pamat-pro-istoriu-skilki-obektiv-kulturnoi-spadsini-zrujnovani-u-mariupoli/>

*Олександр Горошко, ад'юнкт Військова академія
(м.Одеса)*

ОДИН З ФАКТІВ ГЕНОЦИДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У науковій літературі існує понад 50 визначень геноциду. Історія впровадження терміну «геноцид» бере початок у 1944 році, коли польський юрист Рафаель Лемкін запропонував термін «геноцид». На його думку геноцид – це скоординовані дії для знищення національних груп, обмеження свободи, здоров'я, гідності, політичних і соціальних інститутів, культури, мови, національної свідомості, релігії та економічних засад існування. Наведену дефініцію дещо скоротили і прийняли на офіційному рівні після завершення Другої світової війни. У 1946 році геноцид був визнаний офіційно міжнародним злочином у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН [4, 1].

Геноцид українського народу зі сторони росії проявляється в багатьох факторах: русифікація, розстріли, репресії, депортації та безліччю інших методів.

Порівнюючи пропаганду путіна та гітлера видно, що масовість та тотальна брехня є невідкладною складовою обох диктаторів. На даний момент путінська пропаганда навіть перевершує нацистську, дивлячись цифрові можливості передачі інформації та звісно надвелике фінансування. Завдяки цим факторам пропаганда кремля поширюється з великою швидкістю.

Завдяки пропаганді путіну ще задовго до початку повномасштабного вторгнення вдалося підготувати росіян до майбутньої війни, тепер намагається виправдати военні злочини та зменшити підтримку міжнародних партнерів України. Ось чому вкрай важливо проаналізувати та

деконструювати основні напрямки російської пропаганди та розробити ефективний механізм протидії їй.

Розглянемо один з фактів геноциду – умисні ракетні обстріли, які були цілеспрямованими [2]:

Драматичний театр в Маріуполі 16 березня 2022 року, знаючи що там переховуються люди росія свідомо завдає авіаційного удару де загинули до 600 українців та дуже багато отримали поранення;

Зранку 17 березня 2022 року росіяни обстріляли місто Мерєфа, Харківської область в результаті загинула 21 людина та 25 отримали поранення;

Ракетний удар по будівлі Миколаївської ОДА забрав життя 37 людей та багато поранених.

Залізничний вокзал Краматорськ 08 квітня 2022 року, знаючи що проходить евакуація було атаковано ракетою 9М79К-1 «Точка-У» з касетними боєприпасами в результаті загинула 61 людина, а 121 отримала поранення;

Ракетний удар по ТЦ «Амстор» в місті Кременчук 27 березня 2022 року де загинули 28 людей та багато отримали поранення;

09 липня 2022 року в місті Часів Яр російські війська завдали ракетних ударів по житловим будинкам в результаті чого загинули 48 людей та багато зазнали поранення;

Удар крилатими ракетами по центру Вінниці 14 липня 2022 року де загинули 27 людей та багато поранених;

Обстріл гуманітарної колони 30 вересня 2022 року в Запоріжжі забрав життя 32 людей, а 118 зазнали пошкоджень;

14 січня 2023 року росіяни завдали ракетного удару по багатоповерхівці в Дніпрі де загинули 46 людей;

Ракетний удар 28 квітня 2023 року по Умані забрав життя 32 людей та багато поранених;

Підбив Каховської ГЕС 06 червня 2023 року російськими терористами призвів до загибелі 31 людини та завдав шкоди щонайменше на 2 млрд.

Ракетний удар у житловий будинок в Львові 06 липня 2023 року забрав життя 10 людей та 42 отримали поранення;

Ранком суботи, 19 серпня 2023 року, поцілили балістичною ракетою в Драматичний театр в Чернігові де загинули 7 людей та 156 отримали поранення;

06 вересня 2023 року ціле направлений удар по ринку в Костянтинівці забрав життя 17 людей, ще 36 поранено;

Масований ракетний обстріл 08 липня 2024 року призвів до загибелі 47 людей та багато поранених;

3 вересня 2024 року удар двома балістичними ракетами по інституту зв'язку загинули 53 людини та 298 травмовані [3].

Список цих трагічних подій досить великий. За даними Офісу Генпрокурора, на сьогодні в Україні зруйновано понад 62 тисячі приватних будинків, понад 2 300 культурних та освітніх закладів, майже 500 медичних центрів. Було вбито понад 10 тисяч цивільних осіб, серед яких 461 дитина. Велика кількість людей депортовано в росію. Це тільки приблизні дані, напевно вони можуть виявитися в разі більшими, коли Україна поверне доступ до окупованих росією територій [1].

Уникаючи покарання раніше, росіяни зараз знову намагаються це зробити знаючи що їм за це нічого не буде. Всім зрозуміла мета – знищення української нації.

Конвенція про геноцид та міжнародне право дають світові всі інструменти щодо запобігання та покарання за цей злочин. Асоціація правників України серед інших юридичних організацій вже звернулася до міжнародної спільноти задіяти інструменти для припинення геноциду. українського народу та забезпечити відповідальність за вже скоєні порушення.

Те, що росія вдається до таких самих методів і геноцидних практик, як і її попередник – СРСР, значною мірою є наслідком боягузтва минулих поколінь, коли вони не змогли вжити заходів для забезпечення глобального засудження злочинів СРСР, зокрема проти українського народу.

Намагання путінського режиму знищити українців ще раз доводять, що непокарані злочини повторюються. Схоже, що саме Україна та українці мають поставити історичну крапку у цій історичній несправедливості.

Список джерел та літератури

1. Огречук А. Чому війна росії проти України є геноцидом українського народу. LCF Law Group: веб-сайт. URL: <https://lcf.ua/thought-leadership/litigation/chomu-vijna-rosiyi-proti-ukrayini-ye-genotsidom-ukrayinskogo-narodu/> (дата звернення 09.11.2024).
2. Наймасштабніші за кількістю жертв теракти рф за час вторгнення: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/07/infografika/suspilstvo/najmasshtabnishi-kilkisty-zhertv-terakty-rf-chas-vtorhnennya> (дата звернення 11.11.2024).
3. Геноцидні практики Росії: історики та Офіс Генпрокурора про те, як передати винних у пропаганді у Міжнародний суд: веб-сайт. URL: <https://texty.org.ua/fragments/109080/genocydni-praktyky-rosiyi-istoryky-ta-ofis-genprokurora-pro-te-yak-peredaty-vynnyh-u-propahandi-u-mizhnarodnyj-sud/> (дата звернення 11.11.2024).
4. Що таке геноцид: правовий вимір URL: <https://ti-ukraine.org/news/shho-take-genotsyd-pravovuy-vumir/> (дата звернення 12.11.2024).

Анна Ласкаржевська, курсантка 4 курсу, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИСВІТЛЕННЯ ГЕНОЦИДНОЇ ПРАКТИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ІНОЗЕМНИХ МЕДІА

Ескалація збройного конфлікту у 2022 році досягла свого піку і з 24 лютого, на Україну зійшла нова хвиля агресії. Протягом багатьох років Росія нарощувала свій потенціал і в синхронні з цим планувала знищення української державності та націоналізму. За вісім років, тяжкість і кількість злочинів, скоєних Російською Федерацією та збройними формуваннями, що діють під її контролем- зросла. 14 квітня 2022 року Верховна Рада ухвалила декларацію, в якій оголосила, що дії збройних сил Росії та її політичного і військового керівництва під час повномасштабного вторгнення в Україну є геноцидом. Це не є простою політичною заявою; разом із супроводжувальною пояснювальною запискою, декларація набула юридичного розуміння дій Росії як геноциду [1].

Виходячи з вищезазначеного, перед медіа постало велике питання щодо коректного висвітлення воєнних злочинів Росії на території України. 24 квітня 2004 року на з'їзді журналістів був ухвалений кодекс етики українського журналіста [2] – документ, що визначає основні морально-етичні орієнтири, яких журналіст має дотримуватися при виконанні своїх професійних обов'язків. На жаль, в документі немає прямої згадки та настанови у висвітленні таких чутливих тем, але є загальні правила, які можуть бути причетними до роботи медіа з таким матеріалом. 30 серпня експерти в області журналістики долучились до обговорення нагального питання: «Як журналістам під час

війни писати про російські звірства, воєнні злочини і геноцид?». Анастасія Шибіко [3], директорка «Вільного радіо» у Бахмуті зазначила, що хоча і немає певних настанов щодо розголошення «чутливих тем», всі матеріали переглядають редактори, а не заблюрені фото та відео зберігають окремими документами-як можливий доказ російських злочинів у подальшому. Також Ігор Розкладний, який є заступником директора ЦЕДЕМ доповнив, що проблема у висвітленні таких тем є ще політика соціальних мереж. Він порадив завжди оскаржувати кейси видалення чи приховування дописів про війну в Україні [4].

Основною проблемою у висвітленні геноцидних практик в іноземних медіа заключається у тому, що не всі країни признали злочинні дії Росії проти України геноцидом. Дії медіа регламентуються Декларацією принципів поведінки журналістів (IFJ) [5], а також Кодексом етики для журналістів ЮНЕСКО [6] Для поширення всіх подій, які відбулися та відбуваються на тлі російсько-української війни, в різних країнах світу були створені вечірні програми, так звані «бюлетені». Загалом це вечірні програми тривалістю від півгодини до години на провідному національному каналі. Наприклад у Фінляндії основним щоденним випуском новин були «YLE TV News» (2022) о 20:30 на громадському каналі, тривалістю 25 хвилин, не враховуючи спортивної секції. Відповідний британський бюлетень був «BBC News at Six» (2022), що виходив о 18:00 на BBC1. Зазвичай він триває 30 хвилин, але був але протягом перших трьох тижнів війни його тривалість була збільшена до 60 хвилин. Провідним італійським випуском телевізійних новин, був обраний 40-хвилинний «TG1» (2022) о 20:00 на каналі «RAI». Американські випуски новин – «ABC News» (2022), «CBS News» (2022), та «NBC News» (2022) – традиційно тривають півгодини і виходять о 18:30 програм американських

кабельних мереж, які були відібрані, найбільше відповідають концепції бюлетеня: щоденна програма «CNN Newsroom» (2022), тривалістю 50 хвилин без урахування рекламних пауз, та «Fox News Special Report» (2022) з аналогічною тривалістю. В цих програмах були визначені 5 ракурсів різної думки відповідно до політичної перспективи конкретних зацікавлених сторін: росія, Україна, телевізійні новини якої розглядаються, інша країна, чия точка зору знаходиться поза межами цих країн, країна, чия точка зору не збігається з вищезазначеними, і неурядова точка зору звичайних людей, зокрема цивільних осіб, біженців і військовополонених. Висвітлення чутливих тем країнами БРІКС більш безпристрасне та з меншою емоційністю. Якщо дослідити наративність, то висвітлення таких тем відбувається не під натиском певних документів, що ставлять у «рамки», а залежно від країни та її ставлення до російського вторгнення. Прикладом, який я би хотіла розглянути, це події в Маріуполі, які трапились у 2022 році. Західні ЗМІ, такі як команда Associated Press [7] висвітлювали події в Маріуполі акцентуючи увагу на порушення прав людей та загальну гуманітарну катастрофу. Їхні репортажі будувались на атаках на цивільну інфраструктуру (наприклад, бомбардування драмтеатру) та можливих військових злочинах. Зображення та відеоматеріали стали «визначальними кадрами війни» і допомогли привернути увагу міжнародної спільноти до дій росії. Регіональні медіа, такі як Східна Європа та Туреччина висвітлювали облогу Маріуполя через призму підтримки України, націлюючись на захоплення цивільного населення та закликаючи до міжнародної допомоги. Також, матеріали, які були зібрані Мстиславом Черновом пішли у фільм за підтримкою Associated Press, і мали змогу висвітлити геноцидні практики Росії у кінострічці «20 днів у Маріуполі» [8].

Медіа країн, які схильні до наративів Росії та підтримують її у вторгненні в Україну (Іран, Ірак та Китай) [9] дотримувались обережної лінії щодо висвітлення подій у Маріуполі, відображаючи напрямок Росії та її позицію. Вони не мали такої відкритості та ширості порівняно із західними ЗМІ. Новини в Ірані подавались через призму геополітики, звинувачуючи Захід у провокації конфлікту через розширення НАТО. Конкретних звернень на адресу Росії у воєнних злочинах не було, що узгоджується з політичною позицією Ірану, яка підтримує Росію, наприклад, постачанням дронів. Події в Маріуполі згадувались в контексті загальних бойових дій в Україні, без особливого фокусування на гуманітарній катастрофі. У Іракських медіа увагу до подій у Маріуполі приділялось мінімальну кількість часу. Висвітлення базувалося на репортажах великих міжнародних агентств, таких як Al Jazeera [10] або Reuters [11], із нейтральним поданням фактів. Наратив часто акцентував увагу на геополітичних аспектах конфлікту та ролі великої держави, залишаючи гуманітарний вимір поза увагою. Китайські медіа, як і уряд, зберігали нейтральну позицію, уникаючи прямих викликів на адресу Росії. Висвітлення подій у Маріуполі було мінімальним і зосереджувалося на «стабілізації регіону». Основна увага приділялася необхідності мирного врегулювання конфлікту, без глибокого аналізу російських військових злочинів. Наприклад, китайські новини [12] згадували облогу Маріуполя в рамках загальних подій війни, наголошуючи на негативному впливі санкційної ролі США в конфлікті.

Висвітлення геноцидних практик під час російсько-української війни є складним і багатограним процесом, що залежить від політичного контексту, етичних норм журналістики та інтересів міжнародної аудиторії. З моменту повномасштабного вторгнення Росії в Україну

24 лютого 2022 року ці питання набули особливої актуальності. Верховна Рада України офіційно визнала дії Росії геноцидом, що стало не лише політичною заявою, але й юридичною основою для міжнародного осуду. Проте це визнання не є універсальним, що створює значні труднощі для об'єктивного висвітлення цих подій в іноземних медіа.

Відсутність чітких вказівок у журналістських етичних кодексах щодо висвітлення таких тем, як геноцид, змушує медіа шукати власні підходи. Редактори часто балансують між потребою донести правду, емоційним впливом матеріалів та політикою платформ, які можуть видаляти чутливий контент. Деякі редакції, наприклад, зберігають незаблюрені матеріали як докази для майбутніх судових розглядів. Водночас журналісти стикаються з труднощами, пов'язаними з політикою соціальних мереж, які можуть блокувати або приховувати контент, що висвітлює воєнні злочини Росії.

На міжнародному рівні висвітлення геноцидних практик варіюється залежно від країни, її політичної позиції та культурного контексту. Західні ЗМІ, такі як BBC, CNN чи Associated Press, зосереджуються на гуманітарних катастрофах, порушеннях прав людини та доказах воєнних злочинів. Наприклад, події в Маріуполі, включно з бомбардуванням драмтеатру, були широко висвітлені як прояви геноцидної практики, що сприяло залученню міжнародної уваги до дій Росії. Зокрема, матеріали, зібрані журналістом Мстиславом Черновим, стали основою документального фільму «20 днів у Маріуполі», який закарбував ці злочини для майбутніх судових процесів.

Регіональні медіа, наприклад у Східній Європі чи Туреччині, активно підтримують Україну, висвітлюючи гуманітарну катастрофу та закликаючи до міжнародної допомоги. Водночас медіа країн, лояльних до Росії, таких як Іран, Китай чи Ірак, зберігають обережний або нейтральний

підхід. Їхні репортажі часто зосереджуються на геополітичних аспектах війни, уникненні звинувачень Росії та критиці Заходу, зокрема НАТО. Наприклад, іранські медіа звинувачують Захід у провокуванні конфлікту, а китайські новини наголошують на необхідності мирного врегулювання, мінімізуючи увагу до злочинів Росії.

Головною проблемою у висвітленні геноциду є відсутність єдиного глобального підходу. Міжнародні організації, такі як IFJ та ЮНЕСКО, задають загальні принципи, але ефективність їхніх рекомендацій обмежена. Багато що залежить від ініціативи самих редакцій, їхньої сміливості та готовності протистояти політичному чи економічному тиску. При цьому журналістика відіграє важливу роль не лише у висвітленні подій, але й у документуванні злочинів для майбутнього правосуддя.

Для покращення висвітлення цієї теми рекомендується посилити міжнародну співпрацю медіа, поглибити медіаграмотність аудиторії, підтримувати журналістів, які працюють у зонах конфлікту, та систематично документувати злочини. Таким чином, медіа повинні залишатися інструментом правди, здатним впливати на глобальну думку і сприяти справедливості.

Список джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Декларація від 14 квітня 2022 року про визнання дій збройних сил Росії геноцидом.
2. Кодекс етики українського журналіста. Документ, ухвалений 24 квітня 2004 року на з'їзді журналістів.
3. Анастасія Шибіко. Коментарі директорки «Вільного радіо» у Бахмуті щодо висвітлення чутливих тем у медіа.
4. Ігор Розкладний. Заступник директора ЦЕДЕМ. Рекомендації щодо роботи з соціальними мережами.
5. Декларація принципів поведінки журналістів (IFJ). Міжнародний документ про журналістську етику.
6. Кодекс етики для журналістів ЮНЕСКО. Міжнародні стандарти етики.
7. Associated Press. Репортажі про події в Маріуполі.

8. Фільм «20 днів у Маріуполі». Документальний фільм Мстислава Чернова.
9. Медіа країн БРІКС. Приклади подачі новин про Маріуполь в Ірані, Іраку та Китаї.
10. Al Jazeera. Нейтральне висвітлення подій війни в Україні.
11. Reuters. Міжнародні матеріали для подачі подій у Маріуполі.
12. Китайські медіа. Приклади висвітлення війни з акцентом на «стабілізації регіону».

Сергій Леженко, Збройні Сили України

Ярослава Берестова, Збройні Сили України

ГЕНОЦИДНІ ПРАКТИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Поняття «геноцид» у 1944 році було введено польським юристом Рафалом Лемкіним, скомбінувавши грецьке «Genos» – «народ» і латинське «Cidere» – «вбивати». Він визначив, що геноцид це – цілеспрямовані дії з метою повного або часткового знищення національних, етнічних, расових груп населення чи народів [1]. У 1946 році перша сесія Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй прийняла резолюцію, яка підтвердила, що геноцид є злочином за міжнародним правом, але не містила юридичного визначення цього злочину.

Нормативно-правового оформлення поняття «геноцид» отримало у «Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього» 1948 р. У статті II «Конвенції про запобігання злочинів геноциду і покарання за нього» геноцид визначається як дії, що чиняться з наміром знищити, цілком або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку: а) вбивство

членів такої групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумового розладу членам такої групи; в) навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, що розраховані на цілковите або часткове фізичне винищення її; г) заходи, розраховані на запобігання народженню дітей у середовищі такої групи; ґ) насильна передача дітей з однієї групи людей в іншу [2].

За часів Сталіна щодо українців проводилися цілеспрямовані дії з метою їх повного або часткового знищення (або знешкодження) саме за етнічними (національними) мотивами. Стосовно української людності політика геноциду й етноциду активно здійснювалася у ХХ ст. Наймасовішим було вбивство голодом етнічних українців СРСР (в УРСР та РРФСР) у 1932-1933 роках [3].

Це тривалий час замовчувалося і не визнавалося. Інший геноцид на території Європи, що призвів до масових жертв, вчинено стосовно євреїв, зокрема українських євреїв. Він відбувався в інший спосіб (розстріл, спалення) і відомий як «голокост». Отже, обидва наймасовіші геноциди в Європі ХХ ст. відбувалися на території сучасної України стосовно українських громадян (української нації) [4].

14 квітня 2022 року Верховна Рада України ухвалила постанову «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні», якою дії російських військ та російського керівництва в Україні визнаються геноцидом українського народу [5].

Битва за Маріуполь (також облога Маріуполя, оборона Маріуполя) тривала з 24 лютого по 20 травня 2022 року. Загалом оборона міста – герою тривала 86 днів. З 1 березня місто перебувало вже в повному оточенні, тривали масовані обстріли більшості мікрорайонів міста і бойові зіткнення у різних частинах міста. На початку квітня Маріупольська міська рада заявила про руйнування 90% будівель у місті. У квітні супутникові знімки засвідчили появу в передмісті

кількох масових поховань. Наприкінці квітня кільце оборони стиснулося до території заводу «Азовсталь» – це окрема героїчна й водночас трагічна сторінка Битви за Маріуполь. 16 травня вище військово – політичне керівництво України віддає наказ керівництву гарнізону Маріуполя зберегти життя та здоров'я особового складу. Протягом кількох днів гарнізон міста складає зброю та виходить у полон. За оцінкою командування Азову, на той момент на Азовсталі перебувало до трьох тисяч українських захисників. 20 травня вихід захисників з комбінату було завершено [6].

Бої за Ірпінь – епізод Битви за Київ у збройному протистоянні між російськими та українськими збройними силами, метою якого було взяття міста під контроль. З 27 лютого по 28 березня 2022 року місто Ірпінь знаходилося в окупації, після його звільнення, мер міста Олександр Маркушин розповів про воєнні злочини російських окупантів. Вони розстрілювали у місті людей, у тому числі жінок та дівчаток, а потім їздили по тілах танками також були випадки замінування тіл загиблих. Ївалтували місцевих мешканок, у тому числі неповнолітніх. Є докази того, що російські військові грабували будинки. Вивозили все – від пральних машин до спідньої білизни. В Ірпені внаслідок нападу рф загинуло приблизно 300 людей серед них 20 дітей. Також було пошкоджено 3247 будівель з яких 2613 приватних будинків, 634 багатоквартирних будинків, 16 закладів освіти, 10 об'єктів культури, 47 адміністративних будівель. Місто було зруйновано на 75%, понад 10 000 людей залишилися без житла, 37 багатоповерхівок були визнані непридатними для проживання [7].

Ракетний удар по станції Краматорськ – терористична атака збройних сил росії проти цивільних людей, що евакуюювалися через місто Краматорськ, здійснена вранці 8 квітня 2022 року. Залізничний вокзал Краматорська було

атаковано ракетою 9М79К-1 «Точка-У» з касетними боеприпасами 9Н24. В момент атаки на вокзалі перебували тисячі людей. Внаслідок удару, загинула 61 людина, а 121 отримала поранення [8].

Бучанська різанина, або геноцид у Бучі – масове вбивство українського цивільного населення в місті Буча Київської області, що супроводжувалося викраденнями, тортурами, згвалтуваннями, у тому числі дітей, та мародерством. Злочини скоїли збройні сили та інші формування РФ у період російсько – української війни попри неодноразові заяви, що росія атакує лише військові цілі. Загинуло понад 637 жителів міста. 2 квітня 2022 року опублікували перші відеозаписи того, що залишилося після виходу російських окупаційних військ, ці записи показували масові вбивства мирного населення. Міський голова Бучі Анатолій Федорук повідомив про виявлення братської могили, де поховали 280 людей, а по вулицях залишилися лежати десятки трупів, деякі з яких із зав'язаними руками. Основним способом убивства був розстріл у потилицю. Після того, як Збройні Сили України звільнили Київську область, вони стали свідками шокуючого розорення території: тіл на дорогах, свідчення страт мирних жителів, масові поховання, убиті діти.

У ніч з 28 на 29 липня 2022 року російські окупаційні війська в селищі Молодіжному Оленівської селищної ради здійснили терористичний акт - масове вбивство українських військовополонених. Від вибухів на території колишньої Волноваської виправної колонії №120, де утримували українських захисників, загинуло 53 полонених, понад 130 було поранено.

Масове вбивство в Ізюмі. Після деокупації міста 15 вересня 2022 року неподалік у лісі виявлено одне із найбільших з початку широкомасштабної війни масових поховань – близько 450 могил. Серед загиблих переважно

цивільні, іноді діти, а також щонайменше 17 солдатів ЗСУ. Більшість похованих померли насильницькою смертю від артилерійського вогню, вибухів мін та рідше авіаударів, також були тіла з мотузкою на шиї, зі зв'язаними руками, з поламаними кінцівками та з вогнепальними пораненнями, у декількох чоловіків ампутовані геніталії. В Ізюмі окупанти організували щонайменше шість місць тортур.

Ракетний удар по Торговому Центру «Амстор» в Кременчуку 27 червня 2022 року. Ракети Х-22 росія запустила з стратегічних бомбардувальників Ту-22М3, що злетіли з аеродрому Шайковка, запуски здійснювали з Курської області. У торговому центрі під час удару перебувало понад тисячу людей, відомо про 22-х загиблих та більше сотні поранених.

9 липня 2022 року російські військові били по місту Часів Яр на Донеччині ракетами «Іскандер», випустивши їх щонайменше чотири. Під час проведення аварійно – рятувальних робіт співробітники ДСНС виявили 48 загиблих осіб (зокрема, 9-річний хлопчик), дев'ятьох вдалося врятувати з-під завалів. Пошук людей тривав упродовж п'яти днів, у ньому брали участь 323 людини.

14 січня 2023 року армія рф вдарила ракетами по Дніпру. Одна із ракет влучила у багатоквартирний будинок, внаслідок удару було зруйновано два під'їзди (72 квартири). За даними обласної військової адміністрації загинули 46 людей, 80 поранено [9].

Таким чином, геноцидом вважається – цілеспрямовані дії з метою повного або часткового знищення національних, етнічних, расових груп населення чи народів. Геноцид – крайня форма дискримінації. Політика геноциду проти українського народу активно здійснювалась у ХХ ст. владою СРСР, а в ХХІ ст. російської федерації. В ході російсько-української війни рф неодноразово застосовувала геноцидні практики, які були виявлені та оприлюднені, а

саме – випадки масового вбивства, викрадення, тортур, зґвалтування, мародерства, терористичних актів. Здійснювались та здійснюються масовані ракетні обстріли цивільних та військових об'єктів, критичної інфраструктури.

Список джерел та літератури

1. Геноцид Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право В.Я. Тацій (відп. ред.) та ін. 2017. С. 118.
2. Злочин геноциду: історичне визначення та конвенціональне закріплення у міжнародному кримінальному праві С. М. Мохончук Університетські наукові записки. 2011. № 3. С. 356 - 361.
3. Голод-геноцид 1932-1933 років в Україні як чинник трансформації культурно-історичного феномена українства Т. Євсєєва Українознавчий альманах. 2010. Вип. 2. С. 304 - 310.
4. Чирков О. Історія України та етнічна будова її людності: взаємна зумовленість розвитку в ХХ ст. (національний та загальносвітовий виміри) Українознавство. 2011. №.1 (38). С. 202-208.
5. Верховна Рада України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text> – Про Заяву Верховної Ради України "Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні."
6. Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mvs.gov.ua/news/bitva-za-mariupol-geroiv-zaxisniki-azovstali> - Битва за Маріуполь. Герої – захисники Азовсталі.
7. Ірпінська міська рада [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://imr.gov.ua/about/> - Про місто.
8. Краматорська міська рада [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://krm.gov.ua/raketnyj-udar-po-stantsiyi-kramatorsk/> - З'ясуємо, що відомо про ракетний удар по станції Краматорськ 8 квітня 2022 року.
9. Армія Inform [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2023/02/21/top-20-voyennyh-zlochyniv-rashystiv-pid-chas-shyrokomasshtabnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny/> - 20 воєнних злочинів рашистів під час широкомасштабної агресії проти України.

*Софія Лякішева, курсантка 2 курсу, Військовий інститут
Київського університету імені Тараса Шевченка*

ЗНИЩЕННЯ РОСІЄЮ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Агресія російської федерації проти України має багатшаровий характер, включаючи військові, політичні, економічні та культурні аспекти. Одним із ключових елементів цієї агресії є системне знищення української ідентичності серед дітей та молоді на тимчасово окупованих територіях. Це явище несе загрозу національній безпеці України, культурному спадку та майбутньому суспільства.

Наукова проблема полягає у вивченні механізмів та наслідків цілеспрямованої денационалізації молодого покоління на тимчасово окупованих територіях, а також визначенні шляхів протидії цим процесам.

Дослідження знищення ідентичності, зокрема в контексті геноциду та асиміляції, мають тривалу історію. У світовій науці проблематику культурного геноциду висвітлювали такі автори, як Р. Лемкін, Е. Вульф та Дж. Анкерсміт. В українському контексті вагомий внесок у дослідження політики русифікації зробили О. Барабан, І. Дзюба, М. Рябчук та інші. Після 2014 року, з початком агресії росії проти України, активізувалися дослідження, які фокусуються на політиці окупаційної влади щодо освіти, мови та культури. Зокрема, варто відзначити праці таких українських дослідників як В. В'ятрович, С. Грабовський та Л. Филипович.

Метою даної розвідки є аналіз дій російської федерації, спрямованих на знищення української

ідентичності дітей і молоді на тимчасово окупованих територіях, та оцінка їх наслідків. Новизна дослідження полягає у систематизації даних щодо комплексного впливу окупаційної політики на освітнє середовище, мову, культуру та світогляд дітей і молоді.

У дослідженні використовувалися методи:

- порівняльно-історичний метод – для аналізу сучасної ситуації в контексті політики асиміляції в інших історичних умовах;
- контент-аналіз – для дослідження текстів підручників, які нав'язуються окупаційною владою;
- соціологічний аналіз – на основі інтерв'ю з переселенцями та звітів міжнародних організацій.

Джерелами виступили офіційні документи окупаційної влади, свідчення очевидців, звіти правозахисних організацій та матеріали ЗМІ.

«Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», що була прийнята у 1948 році Організацією Об'єднаних Націй (ООН), у статті 2 проголошує: «У цій Конвенції під геноцидом розуміється будь-яке з наступних діянь, вчинене з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку:

- (a) вбивство членів такої групи;
- (b) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або психічного розладу членам такої групи;
- (c) умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих призвести до її повного або часткового фізичного знищення;
- (d) впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню в такій групі;
- (e) примусове переміщення дітей такої групи до іншої групи» [1].

Вже після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну міжнародне законодавство було доповнене Резолюцією «Протидія стиранню культурної ідентичності під час війни та миру», яка була прийнята 26 червня цього року Парламентською асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ), а перелік геноцидних практик розширений. Цей документ «засуджує систематичну державну політику русифікації, що здійснюється рф із 2014 року на окупованих територіях України, включно із запереченням української культурної ідентичності, мови, літератури та історії. У документі чітко закріплено, що навмисне знищення культурної спадщини та стирання культурної ідентичності в Україні є воєнними злочинами, злочинами проти людяності та свідчать про конкретний геноцидний намір знищити українську національну ідентичність» [2].

Працюючи зі свідченнями, звітами та аналізуючи власні спогади про окупацію, автор систематизував методи, якими знищується українська ідентифікація дітей та молоді на ТОТ України:

Одна з перших вимог окупантів – відкрити школи з 1 вересня 2022 року з навчанням за російською програмою.

Зобов'язання, покладені на батьків, забезпечити відвідування їхніми дітьми шкіл, у разі невиконання – штрафи, потім позбавлення батьківських прав з депортацією дітей до росії.

Примусові дії щодо обов'язкового вступу випускників 9-х та 11-х класів до навчальних закладів на ТОТ чи рф без права відмовитися від такого навчання.

Постійний контроль солдатами окупаційних військ шкільних приміщень з обмеженням права дітей покидати стіни школи протягом дня до закінчення навчального процесу та заборонаю батькам або опікунам відвідувати школи.

Погрози вчителів (з ряду колаборантів та завезених з інших регіонів рф та тимчасово окупованих територій України) учням щодо їхньої поведінки під час перебування у школі, а також проукраїнської позиції, «запрошенням» до класу солдатів рф «для заспокоєння».

Перевірки телефонів учнів щоранку та протягом дня на предмет наявності забороненого контенту (українські сайти, дистанційна освіта за українською програмою, дописи та реакції у соціальних мережах).

Організація окупаційною владою через соціальні служби та адміністрацію шкіл екскурсій та відпочинку дітей з числа соціально незахищених на території тимчасово окупованих територій Криму, Запорізької та Херсонської областей, а також рф.

Створення дитячих та молодіжних організацій мілітарного спрямування.

Мотивування населення, яке залишилося на ТОТ України, доносити на дітей та молодь за їхню проукраїнську позицію. На батьків покладається обов'язок повідомляти у відповідні служби інформацію про свою дитину, якщо вона не підтримує нову владу.

Аналіз свідчень показав, що російська політика на окупованих територіях спрямована на повну ліквідацію української ідентичності серед дітей та молоді. Русифікація, маніпуляція історією та насадження імперських наративів створюють умови для формування лояльності до рф та відторгнення України [3]. Українські діти та молодь на окупованих територіях України стають легкою мішенню для російської пропаганди через низку соціально-психологічних, освітніх та культурних факторів. Нижче наведено основні причини:

1. Контроль над інформаційним простором та обмежений доступ до альтернативної інформації. На окупованих територіях блокується український інформаційний

простір, зокрема телебачення, радіо, інтернет-ресурси. Натомість насаджується російська медіапродукція, яка домінує у свідомості дітей. Дається в знаки односторонність пропаганди, оскільки російські медіа використовують маніпуляції, спотворення фактів та емоційні наративи, що мають сильний вплив на молодий, незміцнілий світогляд.

2. Зміна освітнього середовища та русифікація освіти. У школах запроваджено російські навчальні програми, які пропагують ідеї «русского міра», перекичують історію України, нав'язують образ росії як «визволителя». Українську мову та культуру вилучають з освітнього процесу, створюючи ілюзію їхньої «другорядності» чи «непотрібності». Примусове виховання в ідеологічному ключі реалізується шляхом «уроку мужності», «днів перемоги» чи «свят єдності», впроваджуються як частина освітнього процесу.
3. Вплив на сім'ї та суспільство орієнтований на розкол родинних цінностей (багато дітей ростуть у сім'ях, які через обставини змушені пристосовуватися до окупаційного режиму, часто приймаючи його правила заради безпеки) та відсутність критичного мислення (у дітей і підлітків, особливо в умовах ізоляції, ще не розвинене критичне ставлення до отриманої інформації, що робить їх більш уразливими до пропаганди).
4. Психологічний вплив війни посилює страх і залежність від окупаційної влади. Військова присутність, погрози та залякування формують у молоді лояльність до окупаційного режиму як захисного механізму. Своєю чергою, діє й емоційна маніпуляція через пропаганду, яка апелює до базових емоцій – страху, гордості, ненависті – що особливо ефективно діє на юнацьку психіку.
5. Культурна ізоляція охоплює відсутність українського культурного контенту, закриття українських шкіл,

бібліотек, культурних центрів ізолює дітей від рідної культури, натомість насаджується російська культура. Знищуються українські символи, забороняються свята та мова, що значно знижує почуття національної приналежності у дітей.

6. Соціальна підтримка пропаганди відбувається через стимулювання лояльності, оскільки окупаційна влада створює ілюзію «кращого життя» в росії, надаючи привілеї тим, хто демонструє лояльність, наприклад, безкоштовні підручники, стипендії чи програми обміну з росією. Одночасно відбувається дискредитація України. Пропаганда подає Україну як «збанкрутілу державу», зменшуючи довіру до неї серед молоді.
7. Відсутність системної протидії з боку України відбувається через нерівність у ресурсах. Натомість росія має значний фінансовий і медійний потенціал, який перевершує можливості України в боротьбі за свідомість молоді на окупованих територіях. На додаток, українські організації та ЗМІ не мають безпосереднього доступу до дітей в умовах окупації, що ускладнює комунікацію.

Самоідентифікація дітей та молоді на ТОТ України формується під впливом багатьох факторів: сім'ї, освітнього середовища, інформаційного простору та соціально-політичних умов. Розуміння цих категорій важливе для ефективної реінтеграції цих дітей у загальноукраїнський культурний і суспільний простір після деокупації. Робота з дітьми та молоддю, які піддалися впливу пропаганди на ТОТ, повинна бути спрямована на відновлення довіри, виховання національної ідентичності та створення позитивних умов для їхньої інтеграції в українське суспільство. Головне завдання – створити безпечне та підтримуюче середовище, що допоможе цим дітям і молоді побудувати нове майбутнє в українській державі.

Тривала окупація створює багаторівневі загрози для майбутніх поколінь України. Для їхнього подолання необхідно вже зараз планувати заходи, спрямовані на підтримку української ідентичності, доступ до альтернативної освіти та підготовку програм реінтеграції після деокупації. Це дозволить мінімізувати ризики та забезпечити майбутнє цих поколінь як невід'ємної частини українського суспільства.

Отже, політика росії щодо дітей та молоді на окупованих територіях є складовою культурного геноциду.

Знищення української ідентичності несе довготривалі загрози для інтеграції цих територій після їхнього звільнення.

Україні необхідно розробити комплексну програму реінтеграції молоді, що включає психологічну реабілітацію, відновлення української освіти та культури.

Важливим є залучення міжнародної спільноти для протидії російській політиці культурного знищення.

Таким чином, дослідження висвітлює масштаб проблеми та вказує на шляхи її вирішення в умовах сучасної гібридної війни.

Список джерел та літератури

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Організація Об'єднаних Націй (ООН). Від 09.12.1948 року. Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text Дата звернення: 11.11.2024
2. Ходаківський Володимир, Корнійчук Богдана, Червінська Леся. Боротьба за збереження культури: стирання української національної ідентичності як інструмент війни. УкрІнформ. 16.07.2024. Електронний ресурс: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3885982-borotba-za-zberezenna-kulturi-stiranna-ukrainskoi-nacionalnoi-identichnosti-ak-instrument-vijni.html> Дата звернення: 12.11.2024
3. Моніторингові звіти «Універсальний солдат», або Освіта як знаряддя Росії на окупованому півдні України» Центру громадянської просвіти «Альменда» за період з 24.06.2022 –

10.10.2024 років. Електронний ресурс: <https://almenda.org/category/pub/monitoringi/> Дата звернення: 10.11.2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
СЕКЦІЯ 1	ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ
Валерій Новородовський OSINT І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	5
Оксана Плужник, Владислав Дуда ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ	11
Ruslan Shevchenko INFORMST WAR OF RUSSIA AGAINST UKRAINE (ON THE EXAMPLE OF MAIN PRO-RUSSIAN POLITICAL PARTIES OF MOLDOVA)	17
Mykola Sorokatyi, Lev Velychko, Oksana Bilash INFORMATION ATTACKS AND PROPAGANDA AS A MEANS OF SHAPING PUBLIC OPINION IN HYBRID WARFARE	24
Віталіна Гаврилук ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	29
Алла Зленко, Максим Мельніков РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ СТІЙКОСТІ ДО ДЕЗИНФОРМАЦІЇ СЕРЕД МОЛОДІ В УКРАЇНІ	36
Максим Кириленко ІМДЖЕВИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	42
Яна Колотуша ПРЯМА І ПРИХОВАНА МОВА РОСІЙСЬКОЇ ВОРОЖНЕЧІ У СОЦМЕРЕЖАХ	47
Олександр Корольов ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ЕРЕФІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ. ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВІЙНИ	54
Федір Медвідь, Едуард Чорний, Артур Бурлака ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	59

Іван Мікрюков, Лариса Бикова ІНФОРМАЦІЙНА ПІГІЄНА ЯК ПРОТИДІЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ КРЕМЛЯ ПРОТИ УКРАЇНИ	68
Валерій Мірзоев, Олександр Сергієнко НЕГАТИВ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПІД ЧАС ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	72
Ірина Скакальська, Андрій Левчук ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	78
Олександра Стасюк ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	86
Богдан Трофімов РОЛЬ МЕСЕНДЖЕРІВ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	92
Марія Хардель МОВА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ ВІКІПЕДІЮ В ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	99
СЕКЦІЯ 2	ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ
Сергій Вашенко, Василь Дудар ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕПАРАЦІЙНИХ ПРЕТЕНЗІЙ ДО РФ У ХОДІ ВІЙНИ З УКРАЇНОЮ	105
Вікторія Коверза, Анна Заграднікова ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ПІСЛЯ КОНФЛІКТУ	111
Вікторія Чубань, Олександра Павлова СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	118
СЕКЦІЯ 3	ВІЙСЬКОВІ ЧИННИКИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ
Бриженюк Юрій ВІЙСЬКОВІ ЧИННИКИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	123
Сергій Вонсович ГІБРИДНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ІНТРОДУКЦІЯ	131

Андрій Колесніченко, Любов Гаманюк, Євген Колесник ВІЙСЬКОВІ ОЗНАКИ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	138
Олексій Міщенко ГІБРИДНА ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ. ДОСВІД АГРЕСОРА	143
Олександр Наумов ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ПАСИВНОЇ СИСТЕМИ ЗВУКОЛОКАЦІЇ, РОЗПОДІЛЕНОЇ НА БЕЗПЛОТНИХ МОРСЬКИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБАХ	151
Олександр Печорін, Віктор Савченко КІНЕТИЧНІ ЧИННИКИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	157
Володимир Симоненков, Ярослав Жарков, Олег Соколовський РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМ І СПОСОБІВ ГРУПОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ НАЗЕМНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	164
Олег Соколовський, Віктор Ємцев, Володимир Симоненков, ОСОБЛИВОСТІ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІЗОЛЯЦІЇ РАЙОНУ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ПІДРОЗДІЛАМИ РОЗВІДКИ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ	171
Юрій Фігурний ВІЙСЬКОВИЙ ВИМІР ПЕРЕБІГУ НЕОГОЛОШЕНОЇ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ У 2022-2024 РОКАХ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ, УКРАЇНЦІВ ТА СВІТОВИХ ДЕМОКРАТІЙ	178
СЕКЦІЯ 4	КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ
Олександр Акімов, Олександр Каменев, Олександр Вербовенко, Сергій Леженко КУЛЬТУРНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	185
Юрій Войтенко РОСІЙСЬКА ОКУПАЦІЯ ЯК ФОРМА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ: КУЛЬТУРНО-ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА	189
Дмитро Резуєнко КУЛЬТУРНИЙ ФРОНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ІНФОРМАЦІЙНА ПРОПАГАНДА ТА МАНІПУЛЯЦІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	194

Максим Ткаченко, Тетяна Ткаченко НАЦІОНАЛЬНІ ОСВІТНІ ТРАДИЦІЇ ЯК ОСНОВА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННИХ ВИКЛИКІВ	202
СЕКЦІЯ 5	ГУМАНІТАРНА СФЕРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ
Петро Горбатенко ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ЧИННИК ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	209
Свєнєнїя Горюнова БОРІТЬБА ПРОТИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КРИМУ ЯК СКЛАДОВА РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ	213
Валентина Губенко ОСВІТА УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ З НАГОЛОСОМ НА УПРАВЛІНСЬКОМУ АСПЕКТІ	219
Олег Калакура ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ МАНІПУЛЯЦІЯМ НА ТРУДНОЦАХ ВІЙНИ У СОЦІОГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ	225
Олександр Кутков МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО- ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ	231
Катерина Майстрєнко, Сергій Леженко МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	236
СЕКЦІЯ 6	ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНИЙ ВИМІР ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ
Олександр Акімов, Олександр Каменєв, Сергій Леженко, Олександр Вєрбовєнко КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНІ ПИТАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ І КАПЕЛАНСЬКОЇ СЛУЖБИ	242
Зоріна Вихованець ВОЄННО-ГУМАНІТАРНА СПАДЩИНА У ВІТЧИЗНЯНИЙ КУЛЬТУРІ MILITARIS	246

Юрій Квачов УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ	253
Ксенія Лобода НАДАННЯ ПАТРІАРШОГО І СИНОДАЛЬНОГО ТОМОСУ ПРО НАДАННЯ АВТОКЕФАЛЬНОГО ЦЕРКОВНОГО УСТРОЮ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ УКРАЇНИ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ У ПРОТИСТОЯННІ УКРАЇНИ ПРОТИ РФ	257
Валерій Пристайко ОЗНАКИ ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ	262
СЕКЦІЯ 7	ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ НАБІР ІНСТРУМЕНТІВ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ
Левко Глуховецький ВИКОРИСТАННЯ ПРИНЦИПУ «РОЗДІЛЯЙ І ВОЛОДАРЮЙ» У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ	268
Володимир Демченко СЕРГІЙ ШЕЛУХІН ПРО ПРАВО УКРАЇНИ НА СУВЕРЕНІТЕТ	271
Олег Кондратенко УКРАЇНА ТА ГЛОБАЛЬНИЙ ПІВДЕНЬ – АСИМЕТРІЯ ВЗАЄМИН	276
Андрій Сірко ЗАСТОСУВАННЯ LAWFARE ЯК ІНСТРУМЕНТУ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ	284
Тарас Білозьоров, Ілля Отиченко ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ГІБРИДНІЙ АГРЕСІЇ	288
СЕКЦІЯ 8	ГЕНОЦИДНІ ПРАКТИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
Віталій Коцур УРБІЦИД ЯК ГЕНОЦИДНА ПРАКТИКА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	294
Михайло Гордієнко УКРАЇНСЬКА ВОЛЬНИЦЯ Й МОСКОВСЬКА ДЕСПОТІЯ В КОНТЕКСТІ ОНТОЛОГІЧНОГО ДИСОНАНСУ	297

Леся Коцур ЗНИЩЕННЯ РОСІЯНАМИ ПАМ'ЯТІ ПРО ГОЛОДОМОР-ГЕНОЦИД НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	306
Олександр Горошко ОДИН З ФАКТІВ ГЕНОЦИДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	310
Анна Ласкаржевська ВИСВІТЛЕННЯ ГЕНОЦИДНОЇ ПРАКТИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ІНОЗЕМНИХ МЕДІА	314
Сергій Леженко, Ярослава Берестова ГЕНОЦИДНІ ПРАКТИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	320
Софія Лякішева ЗНИЩЕННЯ РОСІЄЮ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ	326

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ:
ВІД ГІБРИДНИХ ФОРМ
ДО ГЕНОЦИДНИХ ПРАКТИК»

9 грудня 2024 р.

Відповідальність за достовірність даних, наведених у статті, несе її автор та науковий керівник.

Комп'ютерна верстка: Домбровська Я.

Формат 60X84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Зам. № 21/24 Ум. друк. арк. 12,8.

Виготівник: ФОП Домбровська Я. М.,

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 6366 від 22.08.2018 р.

08055, Київська обл., Макарівський р-он, с. Вільне,
вул. Чапаєва, 16а, e-mail: devis519@ukr.net